

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

ЯСТРЕБОВ ЮРІЙ ЮРІЙОВИЧ

УДК 005.915:631.162

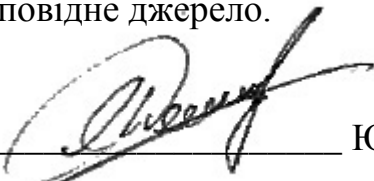
ДИСЕРТАЦІЯ
АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗМІЩЕННЯ
ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ

Спеціальність 08.00.04 «економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, текстів і результатів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ю.Ю. Ястребов
(підпис, ініціали, прізвище здобувача)

Науковий керівник: Аранчій Валентина Іванівна, к.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Дисертація являється ідентичною іншим екземплярам

Вчений секретар ради Д.44.887.01

професор

В.І. Аранчій

Полтава – 2018

АНОТАЦІЯ

Ястребов Ю.Ю. Аналітичне забезпечення ефективного розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) – Полтавська державна аграрна академія, Полтава, 2018.

Дисертація присвячена формуванню теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо формування та використання комплексу аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств в умовах інтернаціоналізації вітчизняної економіки.

У першому розділі узагальнено теоретичні підходи та з'ясовано сутність аналітичного забезпечення процесів розміщення фінансових ресурсів, з урахуванням особливостей господарської діяльності аграрних підприємств.

На підставі огляду теоретичних положень формування фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств з використанням системного підходу уточнено поняття «розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарського підприємства». Виходячи із сутності категорії розміщення фінансових ресурсів, було обґрунтовано необхідність формування фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств за двома основними напрямками – поточної діяльності і розвитку у перспективі. Крім того, процес розміщення фінансових ресурсів досліджено в розрізі двох основних складових – залучення ресурсів та їх використання.

Доповнено класифікацію джерел формування фінансових ресурсів – крім банківських та небанківських кредитних установ, держави, слід враховувати обслуговуючу кооперацію в якості можливого джерела формування фінансових ресурсів із прибутків учасників. Такий підхід до

класифікації джерел фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств дозволяє удосконалити процес залучення довгострокових зобов'язань, що може бути використане як база для інноваційного розвитку виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції.

У другому розділі здійснено аналіз процесів формування та використання фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами України і Полтавської області.

Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств відбувається під впливом чинників, що визначають ефективність їх діяльності. До них належать фінансові, податкові, технічні, виробничі, природні, екологічні, збутові, структурні та соціально-демографічні фактори макро- та мікроекономічного середовища сільськогосподарських підприємств України.

Серед тенденцій зміни рівня показників фінансового сільськогосподарських підприємств останніх років слід виділити наступні: зростання зобов'язань та забезпечень в структурі джерел формування капіталу та зростання поточної дебіторської заборгованості в структурі активів. Це свідчить з одного боку про нестачу власних джерел формування, передусім, прибутку, а з іншого – про низький рівень фінансової дисципліни, внаслідок чого, підприємства несвоєчасно отримують кошти за реалізовану продукцію. Крім того, серед досліджуваних підприємств Полтавської області значна частина використовує залучені кошти для покриття збитків, тобто зобов'язання використовують лише для підтримки необхідного обсягу основних засобів та запасів, а не з метою підвищення виробничого потенціалу.

Стратегія формування та розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств України на сучасному етапі розвитку повинна поєднувати управління витратами із залученням позикових коштів з метою розширення виробництва. Фінансова стратегія підприємства повинна ґрунтуватися на управлінні витратами та залученні кредитних ресурсів з

урахуванням постійних змін зовнішнього середовища.

В процесі вибору стратегічних альтернатив важливого значення набуває розробка фінансової стратегії, яка включає усі види діяльності сільськогосподарського підприємства, оскільки в умовах постійних змін зовнішнього середовища та необхідності постійної конкурентної боротьби, саме фінансовий потенціал забезпечує реалізацію усіх видів і напрямів діяльності підприємства.

У третьому розділі запропоновано основні напрями формування інформаційно-аналітичного забезпечення процесів, пов'язаних із управлінням фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств.

В даний час не існує універсальної методики оцінки розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. Для його оцінки в основному застосовуються методи, які розроблені для аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства, і зводяться до простого оцінювання різних видів ресурсів, які є в розпорядженні підприємства. Основною складністю при розробці інтегрованого показника оцінки фінансового потенціалу є несумірність елементів, які його утворюють, тому одним з найважливіших методологічних питань є питання вибору одиничного вимірника всіх складових частин входять в фінансово-економічний потенціал. Встановлено, що при розрахунках рівня фінансового потенціалу підприємства, як правило, застосовуються різні вагові коефіцієнти для кожного субпотенціалу, які утворюють сукупний потенціал або для кожного показника даних субпотенціалів. Однак використання коефіцієнтів значущості представляється мало можливим, тому що в сучасних умовах економічної системи, яка динамічно розвивається, неповноту інформації, ваги, котрі присвоюються різним цілям, котрі перманентно змінюються, що безпосередньо позначиться на точності розрахунків рівня фінансового потенціалу підприємства. Встановлено що фінансовий потенціал сільськогосподарського підприємства являє собою систему, що володіє синергетичним ефектом, який проявляється як в якісному складі

системоутворюючих елементів економічного потенціалу, так і від способу їх поєднання і ступеню тісноти зв'язків між ними, або організаційної цілісності. У зв'язку з цим, для оцінки економічного потенціалу, обґрунтовано використання методів кластерного аналізу.

Запропоновано методику визначення рівня ефективності розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств з використанням кластерного аналізу, яка дозволяє не лише чітко визначити, рівень фінансово-економічного потенціалу підприємства, а й наочно характеризує за рахунок яких складових даних рівень формується і які показники мають найбільший вплив на той чи інший субпотенціал, що дозволить підприємству розробляти конкретну фінансову стратегію для досягнення цільових позицій в галузі.

З метою забезпечення фінансової безпеки сформовано концептуальний підхід щодо формування і використання фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, який ґрунтується на спроможності акумулювати внутрішні і зовнішні джерела фінансування за умови достатнього рівня платоспроможності та взаємоузгодженості інтересів з метою нівелювання загроз, оптимізації витрат, фінансової стабілізації, підвищення рівня інвестиційної активності.

ABSTRACT

Yastrebov Y.Y. Analytical provision of effective allocation of financial resources of agricultural enterprises. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of a candidate of economic sciences (doctor of philosophy) in specialty 08.00.04 – Economics and management of enterprises (by economic activity) – Poltava State Agrarian Academy, Poltava, 2018.

The dissertation is concerned with defining formation of theoretical foundations and development of practical recommendations for the formation and use of a complex of analytical support for the allocation of financial resources of agricultural enterprises in the conditions of internationalization of the domestic economy.

The first part deals with the generalization of theoretical approaches and the identification of the essence of analytical providing of the processes of financial resources disposition taking into account peculiarities of agrarian business's activities.

The notion “disposition of financial resources of an agricultural business” is specified according to the review of the theoretical statements about the formation of the financial support of agricultural businesses using a systematic approach. The need to form the financial support of agricultural businesses in two main directions – a current activity and development in the future was substantiated according to the essence of the category of financial resources disposition. Besides, the process of financial resources disposition is studied in the context of two main components – mobilization of resources and their utilization.

The classification of the sources of financial resources formation is completed – besides banking and non-bank loan institutions, it is necessary to take into account service cooperation as a possible source of financial resources formation from the profits of owners. Such an approach to the classification of the

sources of agricultural business activities enables to improve the process of long-term liabilities attraction, which can be used as a base for innovative production development, processing and marketing of agricultural products.

The second part deals with the analysis of forming and utilizing of financial resources by agricultural businesses of Ukraine and Poltava region.

Financial resources of agricultural businesses are formed under the influence of factors that determine the effectiveness of their activities. They include financial, tax, technical, production, natural, environmental, marketing, structural and socio-demographic factors of the macro- and microeconomic environment of Ukrainian agricultural businesses.

Among the trends towards the change of the level of indicators of agricultural businesses in last years the following should be noted: the growth of borrowed capital in the structure of sources of capital formation and the growth of current debit debts in the structure of assets. This indicates, on the one hand, a lack of owned sources of formation, first of all, profits, and, on the other hand, a low level of financial discipline, so that businesses are untimely getting funds for products sold. In addition, a significant part of investigated businesses in Poltava region uses attracted funds to cover losses, that is, liabilities are used only to maintain the necessary volume of fixed assets and inventories rather than in order to increase the production potential.

The strategy of formation and disposition of financial resources of Ukrainian agricultural businesses at the present stage of the development should combine cost control with the attraction of loaned funds in order to expand production. The financial business strategy should be based on cost control and the attraction of credit resources taking into account constant changes of the external environment.

In the process of choosing strategic alternatives, the development of the financial strategy, which includes all types of agricultural business activities, is of great importance, as under the conditions of constant changes of the external environment and the necessity of constant competitive struggle, it is the financial

potential that ensures the implementation of all types and directions of business activities.

The main directions of the formation of information support of the processes related to the financial resources management of agricultural businesses are proposed in the third part.

At present time there is no all-purpose methodology for the evaluation of financial resources disposition of agricultural businesses. It is basically evaluated by the methods that are developed for the analysis of a financial and economic activity of agricultural businesses and come down to simple evaluation of various types of resources available in a business. The main difficulty in developing an integrated indicator of the financial potential evaluation is incommensurability of its elements, therefore one of the most important methodological problem is the problem of choosing a single measure of all components of the economic potential.

It is found out that when calculating the financial potential level, various weighing coefficients for each sub-potential, which form total potential or for each indicator of given sub-potentials, are often used. However, the use of the coefficients of significance seems hardly possible, because under the current conditions of a dynamically developing economic system, there are some problems of incompleteness and difficult access to information as well as the level of weighing coefficients assigned to different purposes, which change rapidly, which will directly affect the accuracy of calculations of the economic potential level. It is found out that financial potential of an agricultural business is a system that has a synergetic effect, which is in evidence both in the qualitative composition of the system-forming elements of the economic potential and on the method of their connection, harmony and closeness of links between them, or organizational integrity. Hence, the use of a cluster analysis is grounded in order to evaluate the economic potential.

The methodology of determining the level of financial resources disposition in agricultural businesses using a cluster analysis is proposed. It enables not only to determine the level of the economic potential of a business, but

also describes clearly at the expense of which components this level is formed and which indicators have the greatest impact on one or another sub-potential, which will allow a business to develop a specific strategy to achieve target positions in the industry.

In order to ensure financial security, a conceptual approach in the formation and use of the financial potential of agricultural businesses is developed. This approach is based on the ability to accumulate internal and external sources of financing providing adequate solvency and consistency of interests in order to minimize threats, optimize costs, financial stabilization, increase the level of investment activity.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у монографіях:

1. Бардіна Т.О. Адміністративно-територіальний устрій Полтавської області в умовах реформи децентралізації / Колективна монографія / [Ю.М. Сафонов, І. А. Маркіна, В. І. Аранчій та ін.]. – Полтава: «Сімон», 2017. – 728 с. – (Менеджмент ХХІ століття: глобалізаційні виклики).

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних:

2. Бардіна Т. О. Європейський досвід обґрунтування програм соціально-економічного розвитку сільських територій // Інноваційна економіка. 2014. № 5 (54). С. 169-173. (Index Copernicus, РИНЦ)

3. Бардіна Т.О. Соціальна відповідальність аграрних підприємств як невідемна складова розвитку сільських територій // Науковий вісник Херсонського державного університету: економічні науки. 2017. №27 (1). С. 127-130. (Index Copernicus)

4. Бардіна Т. О. Перспективи соціально-економічного розвитку Шишацької об'єднаної територіальної громади з урахування соціальної відповідальності аграрних підприємств // Науково-практичний журнал «Агросвіт». 2017. №18. С. 76–79. (Index Copernicus, Scientific Indexing Services, Google Scholar)

Статті у наукових фахових виданнях України:

5. Бардіна Т.О. Визначення перспективних напрямів розвитку сільських територій з урахуванням аналізу сильних сторін Полтавської області // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії: економічні науки. 2016. №2 (13).С. 231-236.

6. Бардіна Т.О. Ткаченко Ю.В. Сталий розвиток громад на засадах глобального партнерства: оцінка результатів III Фази проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» // Науковий вісник

Сумського національного аграрного університет. Серія: економіка і менеджмент. 2017. Випуск 8 (73). С. 263-268.

Статті в закордонних наукових виданнях:

7. Bardina T. Ways to improve social responsibility of the agrarian enterprises operating in the joint territorial communities // Modern Science. 2017. №5. P. 7–13.

Тези наукових доповідей:

8. Бардіна Т.О. Екологічний напрям розвитку сільських територій/ Управління людськими ресурсами в постіндустріальному суспільстві: Глобальні виклики та перспективи розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції: тези доповіді. Полтава, 2013. С. 25-27.

9. Бардіна Т. О. Організаційно-економічний механізм залучення аграрних підприємств до соціальної діяльності у сільській місцевості // Науковий Форум з питань сталого розвитку ЧДТУ: тези доповіді. Черкаси, 2013. С. 53–57.

10. Бардіна Т.О. Роль місцевого самоврядування в соціально-економічному розвитку сільських територій // Організаційно-економічний та правовий механізм функціонування аграрного сектору економіки України: Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція: тези доповіді. Полтава, 2014. С.10 – 13.

11. Бардіна Т.О. Соціальна відповідальність аграрних підприємств як напрям покращення соціально-економічного розвитку сільських територій // Бізнес-адміністрування в агропромисловому комплексі: напрями, проблеми, перспективи: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: тези доповіді. Полтава, 2014. С.10-12.

12. Бардіна Т.О. Особливості формування громадянського суспільства і становлення державно-приватного партнерства у аграрному секторі // Наукова дискусія: актуальні питання та перспективи розвитку економіки:

Міжнародна науково-практична конференція для студентів, аспірантів та молодих учених, м.Київ: тези доповіді. Київ, 2015. С.84-85.

13. Бардіна Т.О. Розвиток соціальної інфраструктури села в ринкових умовах/ Економіка, підприємництво та бізнес-культура: трансформації в умовах розвитку інновацій: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: м. Херсон: тези доповіді. Херсон, 2015. С. 152-153.

14. Бардіна Т.О. Співпраця з міжнародними проектами, як один із механізмів вирішення проблем розвитку сільських територій / Перспективи сталого розвитку економіки: національний та регіональний аспекти: Міжнародна науково-практична конференція м. Дніпропетровськ: тези доповіді. Дніпропетровськ, 2015. С. 101-102.

15. Бардіна Т.О. Потенційні можливості соціально-економічного розвитку сільських територій Полтавської області / Збірник наукових праць та тез наукових доповідей за Матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції 06–08 травня 2017 року. Київ, 2017. 537 с. (НДІСР). (Наукові розробки, передові технології, інновації).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗМІЩЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	13
1.1. Теоретичні підходи до управління розміщенням фінансових ресурсів підприємства	13
1.2. Формування аналітичного забезпечення управління розміщенням фінансових ресурсів підприємства	31
1.3 Науково-методичний підхід щодо аналітичного забезпечення ефективного розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств	40
Висновки до Розділу 1	50
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	52
2.1. Стан ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств ..	52
2.2. Тенденції формування зовнішніх джерел фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств	69
2.3. Діагностика забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств	93
Висновки до Розділу 2	101
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗМІЩЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	103
3.1. Використання статистичних методів у оцінці ефективності розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств	103
3.2. Використання кластерного аналізу в якості аналітичного інструменту ефективного розміщення фінансових ресурсів	121
3.3. Забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств в умовах міжнародної інтеграції вітчизняної економіки.....	149
Висновки до Розділу 3	165
ВИСНОВКИ.....	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	171

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ОТГ – об'єднана територіальна громада
- ЄС – Європейський союз
- ПРООН – програма розвитку Організації об'єднаних націй
- ОДА – Обласна державна адміністрація
- ВВП – валовий внутрішній продукт
- СОК – сільськогосподарський обслуговуючий кооператив
- МРГ – місцевий розвиток, орієнтований на громаду
- ОЕСР – організація економічного співробітництва та розвитку
- ПДСЕР – план дій сталого економічного розвитку
- ІСЕ – інформаційна система моніторингу
- ОСББ – об'єднання співвласників багатоквартирних будинків
- ДФРР – державний фонд регіонального розвитку
- СРР – стратегія регіонального розвитку
- БСОК – багатофункціональний сільськогосподарський обслуговуючий кооператив
- ЗМІ – засоби масової інформації
- МСП – малі та середні підприємства

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах динамічного розвитку економічних процесів в світі та враховуючи посилення інтеграції української економіки до світової важливого значення набуває своєчасна адаптація господарюючих суб'єктів до змін зовнішніх умов. Ефективність діяльності підприємств усіх галузей народного господарства багато в чому визначається розміщенням їх фінансових ресурсів. Ефективне розміщення фінансових ресурсів підприємства зумовлюється низкою чинників, як внутрішніх, так і зовнішніх. В умовах зростання обсягів інформації про значну кількість різноманітних чинників впливу на кінцевий фінансовий результат, важливе місце в системі управління підприємствами займає аналітичне забезпечення оцінки внутрішнього та зовнішнього середовища з метою прийняття відповідних рішень.

Залежність ефективності використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств залежить від значної кількості факторів, на які неможливо безпосередньо вплинути в межах окремого господарюючого суб'єкта. Тому своєчасність їх виявлення та кількісної оцінки впливу на результати фінансово-господарської діяльності є необхідною умовою ефективного функціонування сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах. Крім того, в умовах зростання інформаційного масиву, важливого значення набувають питання пов'язані із своєчасним виявленням можливих загроз та потенційних резервів збільшення рівня ефективності використання усіх наявних у розпорядженні ресурсів, в тому числі і фінансових. Оцінка фінансового потенціалу та прогнозування найбільш оптимальних варіантів його використання набуває великого значення в сучасних умовах функціонування аграрного сектору України, відповідно до чого визначається висока актуальність питань, пов'язаних із аналітичним забезпеченням розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Теоретичним, методичним і практичним аспектам аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських

підприємств присвячено науковій праці вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: Андрійчука В. Г., Аранчій В. І., Ареф'євої О. В., Бланка І. А., Вишневської О. М., Гайдуцького П. І., Дем'яненка М. Я., Іртищевої І. О., Ключник А. В., Краснокутської Н. С., Маліка М. Й., Непочатенко О. О., Саблука П. Т., Сахацького М. П., Сіренко Н. М., Стецюка П. А., Танклевської Н. С., Ушкаренко Ю. В., Федоніна О. С., Фоміна П. О., Худолій Л. М., Червена І. І., Шобаніна В. С., Шобаніної О. В. Напрями і складові використання фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств було досліджено у наукових працях Банєвої І. О., Гавриша В. І., Гончаренко І. В., Гудзинського О. Д., Єрмакова О. Ю., Кіщак І. Т., Котикової О. І., Новікова О. Є., Погріщука Б. В., Яценка В. М.

Враховуючи необхідність своєчасної оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, виявлення чинників рівня ефективності його використання та прогнозування ймовірних сценаріїв розвитку, існує необхідність у наукових дослідженнях щодо аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів підприємств галузі сільського господарства в умовах посилення інтернаціоналізації аграрної сфери України та зростання кількості зовнішніх чинників, які визначають ефективність використання усіх видів ресурсів. Актуальність питань обумовила вибір теми дисертаційного дослідження, постановку мети і визначення основних задач.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно плану науково-дослідних робіт Полтавської державної аграрної академії, зокрема, за темою «Організаційно-економічний механізм формування конкурентоспроможності агропромислового комплексу» (номер державної реєстрації 0110U000835) та «Розробити наукові напрямки організаційного, економічного, фінансового і соціального розвитку, управління та регулювання в агропромисловому комплексі на галузевому рівні та в організаційно-правових формах ринкового господарювання» (номер державної реєстрації 0111U002780). У межах зазначених тематик обґрунтовано засади аналітичного забезпечення як важливого чинника забезпечення

розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств запропоновано шляхи підвищення рівня ефективності їх використання.

Мета й задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій формування системи щодо аналітичного забезпечення ефективного розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств в умовах змін основних параметрів зовнішнього середовища.

Реалізація зазначеної мети дослідження зумовлює визначення таких задач:

- уточнити сутність категорії і поглибити розуміння теоретичної сутності поняття «розміщення фінансових ресурсів» та чинників впливу на рівень його ефективності в умовах галузі сільського господарства;

- визначити сутність, основні складові та особливості аналітичного забезпечення управління фінансовими ресурсами підприємств в умовах функціонування сільськогосподарської галузі;

- удосконалити теоретичні та методичні підходи формування системи аналітичного забезпечення управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств з урахуванням впливу мікро- та макроекономічних чинників;

- проаналізувати динаміку рівня основних показників фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств та виявити основні тенденції розвитку;

- виявити та оцінити вплив чинників на рівень ефективності використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств в умовах динамічного розвитку та зміни основних параметрів зовнішнього середовища;

- визначити основні інструменти аналітичної оцінки вірогідних сценаріїв розвитку економічної системи на мікро- та макрорівні з метою розробки відповідних стратегій формування та використання фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами;

- обґрунтування методів використання багатомірних методів аналізу

показників розміщення фінансових ресурсів підприємств з урахуванням специфіки галузі сільського господарства;

- обґрунтувати напрями удосконалення прийомів та методів формування системи аналітичного забезпечення управління фінансами сільськогосподарських підприємств з урахуванням тенденцій інтернаціоналізації та глобалізації вітчизняної економіки.

Об'єктом дослідження є процеси пов'язані із формуванням системи аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних засад щодо аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною і методичною основою дослідження стали надбання вітчизняних і зарубіжних наукових шкіл із питань формування системи аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Залежно від спрямованості визначених задач у ході проведення дослідження було використано широке коло таких методів: загальнонаукові, до яких віднесено: наукової абстракції (при формуванні мети, завдань і висновків дисертаційного дослідження), діалектичний і логічний (у ході вивчення та уточнення основного понятійного апарату з теми дослідження, пізнання особливостей формування системи аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, формування висновків), бібліографічний (у процесі опрацювання наукових праць, які присвячено розміщенню фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств та формуванню відповідного аналітичного забезпечення), спеціальні, а саме: методи аналізу і синтезу (виявлення причинно-наслідкових залежностей), аналітичних групувань (при оцінці впливу рівня ресурсного потенціалу підприємства на ефективність фінансової діяльності), соціологічне опитування (проведення анкетного опитування для визначення пріоритетних

напрямів державного регулювання фінансової сфери та заходів підтримки розвитку галузі сільського господарства в умовах інтеграційних процесів), порівняльний, розрахунковий і статистичний (при порівнянні та встановленні закономірностей тенденцій розвитку основних параметрів фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств), економіко-математичного моделювання (під час виявлення взаємозалежності між окремими показниками ефективності фінансової діяльності), системного підходу (у процесі застосування кластерного аналізу з метою оцінки синергетичного ефекту впливу низки чинників на рівень ефективності розміщення фінансових ресурсів).

Інформаційною базою для проведення дослідження слугували: законодавчі і нормативно-правові акти; матеріали Державної служби статистики України; Головного управління статистики у Полтавській області; Міністерства аграрної політики і продовольства України; Департаменту агропромислового розвитку Миколаївської обласної державної адміністрації; Міністерства економічного розвитку і торгівлі України; Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України; статистична і фінансова звітність сільськогосподарських підприємств; монографії, науково-аналітичні публікації й електронні ресурси з теми дослідження; результати власних досліджень автора, анкетного опитування, рейтингової оцінки, особистих спостережень і розрахунків автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у обґрунтуванні теоретичних аспектів, розробці методичних і практичних положень щодо формування системи аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств.

У процесі дослідження отримано такі наукові результати:

вперше:

- сформовано методичний підхід щодо формування системи аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств яка ґрунтується на використанні синергетичного ефекту та

використання багатомірних методів вимірювання взаємозв'язків з метою виявлення потенційних можливостей зміни основних характеристик внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації економічних явищ та процесів;

удосконалено:

- трактування сутності розміщення фінансових ресурсів як процесу пошуку, формування складу та процесу їх використання з урахуванням їх джерел та впливу на розвиток ефективності їх використання не лише внутрішніх чинників, а й факторів зовнішнього походження з метою виявлення характеру та кількісної оцінки їх впливу на діяльність окремих господарюючих суб'єктів;

- систему створення на підприємствах галузі сільського господарства системи аналітичного забезпечення, що на відміну від існуючих підходів передбачає використання не лише даних внутрішньої звітності підприємства та статистичних даних, а й формування інформаційного масиву кількісних, рангових та альтернативних показників, що дозволить своєчасно виявляти явища та процеси зовнішнього середовища та попередження їх негативного впливу або використання фінансового потенціалу в нових умовах функціонування;

- використання статистичних методів виявлення взаємозв'язку між окремими показниками фінансового стану підприємства та формування на їх основі вірогідних сценаріїв розвитку економічної системи на макро- і мікро рівні як підґрунтя для розробки відповідних фінансових стратегій підприємства;

набули подальшого розвитку:

- методика формування системи методів формування масиву інформації та його використання з метою оцінки внутрішніх процесів, тенденцій розвитку галузі сільського господарства та національної економіки загалом, що дозволить отримувати особам, які приймають рішення про використання

фінансових ресурсів підприємств, максимально повної характеристики середовища функціонування, що дозволить не лише виявити внутрішні резерви використання фінансових ресурсів, а й прогнозувати вплив факторів на мезо- та макро- рівні;

- методи оцінки тенденцій зміни рівня показників, що характеризують рівень ефективності розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств та дозволяють виявити вплив на нього ресурсного потенціалу;

- виявлено основні складові фінансового потенціалу та показники, що формують систему характеристик ефективного розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, а саме: використання капіталу; інвестиційну привабливість; швидкість обертання окремих складових та їх вплив на кінцеві результати фінансово-господарської діяльності;

- використання принципів багатомірного виміру взаємозв'язків між показниками рівня окремих складових фінансової діяльності за допомогою кластерного аналізу, що дозволило виявити оптимальні співвідношення окремих складових фінансових ресурсів, які забезпечують розширений розвиток сільськогосподарських підприємств.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у можливості ефективного використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств за умови вдосконалення методів аналітичного забезпечення та їх використання у практичній діяльності.

Наукові розробки мають практичний характер і використовуються на різних рівнях управління, що підтверджується довідками про їхнє впровадження, зокрема: ТОВ «Полтава-Сад» Полтавського району Полтавської області (довідка № 67 від 14.01.2017 р.); СТОВ «Хлібодар» Лубенського району Полтавської області (довідка № 148 від 12.02.2018 р.); Лубенської філії Приватного акціонерного товариства «Райз-Максимко» (довідка № 3-14 від 20.03.2018 р.). Пропозиції щодо аналізу фінансового стану сільськогосподарських підприємств використовуються у освітньому процесі

Полтавської державної аграрної академії під час викладання аналітичних дисциплін (довідка № 177 від 05.03.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, розробки та рекомендації, що викладені у дисертаційній роботі та виносяться на захист, одержано особисто автором. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише положення та ідеї, які є результатом особистих досліджень здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові ідеї дисертаційного дослідження публічно обговорювались і апробовані на: Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства, регіону, країни» (м. Полтава, 13-14 травня 2014 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів, молодих учених та науковців «Проблеми та перспективи розвитку економіки освіти регіону» (м. Кременчук, 24 квітня 2015 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційні технології та моделювання в економіці» (м. Черкаси, 20-22 травня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених «Тенденції планування та реформування економіки в сучасних умовах» (м. Київ, 25-26 березня 2016 р.), II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції молодих вчених «Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення» (м. Львів, 14-15 квітня 2016 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством» (м. Полтава, 25-26 травня 2016 року), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Стратегічні вектори соціально-економічного розвитку на мікро- та макрорівні» (м. Полтава, 17-18 листопада 2016 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Удосконалення обліку, контролю, аудиту, аналізу та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів у світовій економіці» (м. Ужгород, 18-19 квітня 2018 р.); щорічних науково-практичних конференціях професорсько-

викладацького складу Полтавської державної аграрної академії (м. Полтава, 2014-2018 рр.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 14 наукових праць обсягом 4,30 авт. арк., з них – 5 у наукових фахових виданнях (1,80 авт. арк.), у тому числі 4 – одноосібні, 1 публікація у закордонному виданні, 8 матеріалів конференцій, загальним обсягом 1,2 авт. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 347 сторінок, з яких: основний текст – 184 сторінки. Робота містить 22 рисунки, 23 таблиці, 6 додатків (163 сторінки). Список використаних джерел налічує 130 найменувань (14 сторінок).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗМІЩЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Теоретичні підходи до управління розміщенням фінансових ресурсів підприємства

Дослідженню проблематики фінансового забезпечення господарюючих суб'єктів в економічній літературі традиційно приділяється велика увага, проте аналіз публікацій показує, що серед економістів досі існує досить багато розбіжностей в інтерпретації даного поняття. Причина цього, на нашу думку, криється в тому, що вчені розглядають процес фінансового забезпечення з різних позицій, виділяючи різні об'єкти і суб'єкти процесу. У зв'язку з цим доцільним є огляд існуючих концептуальних підходів до визначення даного поняття, а також дефініції складових його термінів.

Однією з найважливіших ланок системи управління підприємством виступає управління фінансовими ресурсами, адже саме вони виступають найголовнішим стимулом здійснення господарської діяльності підприємством, а також забезпечують всім необхідним виробничу, наукову, маркетингову діяльність, сприяючи не тільки їх ефективному функціонуванню, але й всього підприємства в цілому.

Під фінансовими ресурсами слід розуміти грошові кошти, що є в розпорядженні підприємства. Вони формуються ще до початку діяльності підприємства в процесі утворення статутного фонду. Далі ці кошти інвестуються для забезпечення виробничо-господарської діяльності, розширення і розвитку виробництва (мікрорівень) [110].

На думку В. П. Кудряшова, фінансові ресурси – це сукупність фондів, які беруть участь у забезпеченні діяльності суб'єктів і здійснюють обіг у грошовій формі. Фінансові ресурси завжди знаходяться у власності тих чи інших

суб'єктів і використовуються для вирішення поставлених задач. На думку О. Д. Данілова та Д. М. Серебрянського, фінансові ресурси – це грошові фонди фінансової системи, які створюються в результаті економічної та фінансової діяльності в процесі створення та розподілу валового національного продукту за певний період і використовуються для забезпечення безперервного функціонування та розвитку народного господарства (макрорівень) [5].

Таким чином, до фінансових ресурсів слід відносити сукупність коштів, які знаходяться в розпорядженні держави, муніципальних утворень, окремих суб'єктів господарювання та домогосподарств (населення), що призначені для фінансування розширеного відтворення та виконання різноманітних фінансових зобов'язань.

Відзначимо, що фінансові ресурси використовуються на всіх етапах операційного циклу суб'єктів господарювання, а також здійснюють забезпечення та обслуговування інвестиційної та фінансової діяльності.

У своїй діяльності підприємства можуть використовувати власні фінансові ресурси, тобто ті, що сформовані за рахунок власних джерел (статутний, додатковий і резервний капітал, нерозподілений прибуток), а також залучені – ті, що знаходяться в тимчасовому користуванні на обумовлених засадах (кредити та позики, кредиторська заборгованість, інші зобов'язання). За джерелами формування фінансові ресурси розподіляються на зовнішні (залучення акціонерного капіталу або додаткових внесків власників, отримання кредитів, облігаційні займи, фінансова допомога), та внутрішні (реінвестований прибуток, рефінансована дебіторська заборгованість, дезінвестиції та ін.).

Відзначимо, що в основі формування ефективного менеджменту фінансових ресурсів знаходиться розуміння того, що вони виступають основоположним (домінантним) елементом всієї ресурсної бази будь-якого суб'єкта господарювання. Саме завдяки наявності необхідної кількості фінансових ресурсів підприємства отримують доступ до потрібних земельних, матеріальних, трудових, інтелектуальних ресурсів тощо. На жаль, у сучасних умовах саме фінансові ресурси слід розглядати як найбільш дефіцитний для

вітчизняних підприємств ресурс, нестача якого гальмує загальний розвиток та зумовлює слабшання інших елементів ресурсної бази суб'єктів господарювання. Підкреслимо також, що фінансові ресурси виступають також найбільш мобільними з-поміж інших елементів ресурсної бази, що в умовах мінливості та постійних змін зовнішнього середовища підприємства виступає ключовим фактором ефективності. Таким чином, слід зробити висновок, що спроможність вітчизняних суб'єктів господарювання не просто виживати, а й досягти успіху в ринкових умовах, насамперед, залежить від ефективності управління наявними фінансовими ресурсами.

Відзначимо, що управління фінансовими ресурсами підприємств трактується як [39]:

- один з найважливіших факторів забезпечення ефективної фінансово-господарської діяльності підприємства в сучасних умовах;
- діяльність, що спрямована на оптимізацію фінансового механізму підприємства, координування фінансових операцій, забезпечення їх впорядкування та точного «балансування»;
- процес управлінських дій у сфері формування та використання грошових коштів фондового та нефондового характеру.

Управління фінансовими ресурсами може бути спрямоване на досягнення таких цілей: виживання фірми в умовах конкурентної боротьби; уникнення банкрутства і великих фінансових невдач; лідерство в боротьбі з конкурентами; збільшення ринкової вартості фірми; прийнятних темпів зростання економічного потенціалу фірми; зростання обсягів виробництва та реалізації; збільшення прибутку; зменшення витрат; забезпечення рентабельної діяльності і т.д.

Раціональне управління фінансовими ресурсами підприємств повинно включати такі етапи:

- виявлення та формулювання проблеми чи задачі управління фінансовими ресурсами підприємств, що повинна бути вирішена на базі використання минулого досвіду та наявних даних;

- прийняття управлінського рішення щодо використання фінансових ресурсів та його реалізація;

- аналіз результатів прийнятого рішення з погляду можливих способів його модифікації чи зміни, а також врахування його результатів у процесі нагромадження досвіду, який може бути використаний у майбутньому.

Як уже відзначалося, перехід економіки нашої країни до ринкових відносин сьогодні зумовлює необхідність максимально ефективного управління фінансовими ресурсами, яка у свою чергу, суттєво залежить від обґрунтованості застосовуваних методів управління. При цьому розвиток фінансового управління в Україні необхідність розширення переліку, насамперед, таких методів управління, які можливо успішно застосовувати на практиці з урахуванням особливостей управління фінансовими ресурсами в умовах українського сьогодення.

На сьогодні в наукових працях найбільш розповсюдженими є три різних точки зору щодо категорії «фінансові ресурси»:

- як грошові доходи;
- як сукупність грошових коштів;
- як сукупність грошових фондів.

На основі сутнісних ознак слід розуміти під фінансовими ресурсами сукупність джерел грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні підприємства, а їх обсяг визначати як величину активу балансу.

Узявши дане визначення за основу в дисертаційного дослідження, зробимо, проте зауваження щодо запропонованого способу визначення обсягу фінансових ресурсів. Особливості фінансово-господарської діяльності підприємств галузі сільського господарства обумовлюють той факт, що балансова вартість їх активів не відображає реальну величину грошових коштів, яка може бути отримана при їх реалізації. Зокрема, необхідно враховувати передусім великі обсяги нереальної до стягнення дебіторської заборгованості, яка зберігається в активах компанії протягом терміну позовної давності.

Термін «фінансові ресурси» безпосередньо пов'язаний з категорією «джерела фінансування» і «методи фінансування». Відповідно до прийнятого в економічній науці трактування, під джерелом фінансування розуміються «існуючі та очікувані джерела отримання фінансових ресурсів», а також «перелік економічних суб'єктів, здатних надати такі ресурси» [96, с. 138], а під методом фінансування – «спосіб залучення фінансових ресурсів з метою фінансування виробничо-господарської і (або) інвестиційної діяльності» [15].

У літературі описані різні підходи до класифікації джерел і методів фінансування. У найбільш загальному вигляді всі джерела фінансових ресурсів по відношенню до господарюючого суб'єкта можна розділити на дві групи – внутрішні (тобто фінансування за рахунок коштів компанії) і зовнішні (тобто фінансування за рахунок коштів сторонніх суб'єктів) [15, с. 351-352; 71, с. 66-68]. При цьому внутрішнім джерелом фінансування будуть власні кошти компанії, а методом – самофінансування [102]. Джерела зовнішнього фінансування можна розділити на залучені (реалізовані шляхом безоплатного або часткової (акціонерного) фінансування) і позикові (реалізовані шляхом зовнішніх запозичень з державного бюджету або на фінансовому ринку) [73].

При цьому необхідно зробити два наступних методологічних зауваження:

1. В економічній літературі ведеться дискусія з питання включення в поняття «фінансове забезпечення» грошових коштів, які залучаються на поворотній основі (наприклад, банківських кредитів). Деякі вчені розглядають кредит як одну з форм фінансового забезпечення компанії [90, с. 403-404; 107, с. 13-14 та ін.]. У той же час інші вводять для цього окреме поняття «кредитне забезпечення» [48, с. 34-40; 73, с. 7]. На нашу думку, слід розглядати кредитне забезпечення як складову частину загальної системи фінансового забезпечення компанії.

2. Деякі вчені виділяють державне і іноземне фінансування у вигляді окремих груп джерел, однак на практиці державне фінансування здійснюється шляхом державного кредитування (на процентної або безвідсотковій основі), субсидування (безоплатного фінансування) або шляхом додаткової емісії акцій

компанії на користь держави або внесків до статутного капіталу (часткового фінансування) [61, с. 11-12]. Іноземне фінансування здійснюється шляхом кредитування (на процентної або безвідсотковій основі), шляхом додаткової емісії акцій компанії або внесків до статутного капіталу (часткового фінансування). Тому і державне, і іноземне фінансування розглядається нами як складова частина залученого або (і) позикового фінансування.

Розглядаючи процедуру створення нової компанії, І.А. Бланк вводить поняття «схема фінансування», яка, на його думку, «визначає принципові підходи до формування структури джерел капіталу» [9, с. 182]. Використовуючи дане твердження для компанії, яка вже функціонує, можна зробити висновок, що схема фінансування – це сукупність джерел і методів, використовуваних для фінансування діяльності компанії.

У теорії розрізняють «чисті» і «змішані» схеми фінансування [61, с. 11-12]. Під «чистою» схемою фінансування розуміється використання одного способу залучення ресурсів з одного джерела. У разі «змішаної» схеми фінансування використовуються кілька способів залучення ресурсів або (та) кілька різних джерел. Аналіз існуючих тенденцій процесу фінансування діяльності підприємств показує, що на практиці, як правило, використовуються змішані схеми фінансування. При цьому всередині однієї змішаної схеми співвідношення чистих схем фінансування постійне тільки в рамках певного середньострокового періоду, а в довгостроковому періоді їх частки змінюються. Таким чином можна прийняти, що схема фінансування підприємства з часом еволюціонує під впливом комплексу зовнішніх і внутрішніх факторів.

Розглядаючи цикл обігу фінансових ресурсів сучасних підприємств, виділимо дві протилежні точки зору: з зовнішньої позиції (з позиції інвестора) – оборот починається з витрачання коштів при їх вкладенні і завершується їх поверненням; з внутрішньої позиції (з позиції компанії) – фінансові ресурси спочатку залучаються (відбувається їх приплив), а потім витрачаються.

Виключаючи з розгляду процеси обороту фінансових ресурсів, що не

входять в сферу діяльності господарюючого суб'єкта, ми пропонуємо виділити в процесі фінансового забезпечення компанії два ключових субпроцеси – залучення та використання фінансових ресурсів. Перший передбачає визначення необхідного обсягу фінансування, оцінку ступеня доступності фінансових ресурсів, їх вартості, а також ризику, пов'язаного із залученням фінансування, визначення конкретного джерела і форми фінансування, залучення фінансових ресурсів. Другий передбачає прийняття рішень щодо фінансування поточної діяльності і програм розвитку і спрямований на досягнення оптимальності та ефективності використання фінансових ресурсів. При цьому циклічність діяльності сучасної компанії вимагає, щоб ці підпроцеси розглядалися як взаємозалежні і взаємодоповнюючі.

На нашу думку, слід виділити три принципових підходи до дослідження сутності фінансового забезпечення:

- відтворювальний – за якого фінансове забезпечення розглядається як послідовні етапи кругообігу фінансових ресурсів;
- інституційний – прихильники якого розглядають процес фінансового забезпечення з позиції системи фінансових інститутів і фінансових ринків
- функціональний – за якого процес фінансового забезпечення слід розглядати як відносини, що виникають при здійсненні господарських операцій).

Ми вважаємо, що з усіх підходів найбільш обґрунтованим з наукової та практичної точок зору є відтворювальний підхід, в межах якого в якості об'єктів фінансового забезпечення виділяються процеси простого і розширеного відтворення [107, с. 41-45].

Фінансування простого відтворення полягає у фінансуванні поточних потреб компанії і здійснюється переважно з короткострокових джерел. При цьому цикл обігу фінансових ресурсів являє собою класичну замкнуту схему «гроші – товар – гроші». Фінансування розширеного відтворення полягає у фінансуванні інвестиційних проектів компанії та здійснюється переважно з довгострокових джерел. При цьому цикл обігу фінансових ресурсів може бути

частково або навіть повністю розімкненим (частина грошових коштів, будучи втілено, надалі так і не переходить назад в грошову форму).

Аналізуючи повний цикл обігу фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств слід виділяти ключові стадії руху фінансових ресурсів:

1. Залучення фінансових ресурсів з доступних для підприємства джерел фінансування.

2. Використання фінансових ресурсів для забезпечення поточної діяльності та програми розвитку.

3. Розподіл фінансового результату діяльності підприємства.

На першій стадії циклу фінансові ресурси з наявних у розпорядженні підприємства джерел фінансування за допомогою відповідних механізмів залучаються в господарський обіг. При цьому рішення в сфері фінансового забезпечення господарюючого суб'єкта на цій стадії приймаються в три етапи: визначається потреба в фінансуванні; визначаються можливості мобілізації джерел фінансових ресурсів; вибираються фінансові ресурси, якими доцільно скористатися в процесі фінансування діяльності.

На другій стадії циклу відбувається розподіл фінансових ресурсів за двома напрямками діяльності підприємства – фінансування поточної діяльності (просто відтворення) і фінансування програми розвитку (розширення відтворення). Ключовим фактором прийняття рішень на цій стадії є вимога оптимального використання фінансових ресурсів.

На третій стадії циклу відбувається розподіл фінансового результату діяльності підприємств. При цьому частина ресурсів може вилучатися з господарського обігу (наприклад, у вигляді явних чи прихованих дивідендів), а частина продовжувати брати участь в господарському обороті у вигляді оборотних або необоротних активів.

Фінансові ресурси повертаються в формі грошових потоків, тобто у вигляді «сукупності надходжень і виплат грошових коштів протягом певного періоду часу» [55, с. 63-71].

З даного визначення випливає важливий методологічний висновок: операції, пов'язані з переказом грошей між розрахунковими рахунками однієї компанії або між розрахунковим рахунком і касою, не розглядаються в якості грошових потоків. Облік таких операцій під час розрахунку грошового потоку призводить до симетричного завищення припливів і відтоків грошових коштів і, отже, не має практичної користі. З цієї причини, незважаючи на те, що деякі дослідники відносять такі операції до особливого типу «внутрішній грошовий потік» [107, с. 14], в даній роботі ми приймаємо, що умовою виникнення грошового потоку є перетин припливом або відтоком грошових засобів умовного «кордону» підприємства.

Що стосується практики управління фінансовим забезпеченням важливо відзначити наступне – незважаючи на те, що фінансові ресурси становлять основу грошових потоків, не всі фінансові ресурси, потенційно наявні у компанії, знаходять своє відображення в реальних грошових потоках (тобто наявність достатнього обсягу фінансових ресурсів не гарантує компанії наявності необхідного обсягу грошових коштів). З цієї причини саме грошовий потік є індикатором реальних можливостей компанії з фінансування своєї діяльності.

Особливістю грошового потоку компанії, що функціонує в ринковому середовищі, є нетотожність його рівня рівню бухгалтерського прибутку. При цьому слід врахувати, що різні фінансові ресурси по-різному відображаються в бухгалтерському, управлінському та податковому обліку, що призводить, наприклад, до того, що грошові потоки з бухгалтерського обліку можуть відрізнитися від грошових потоків в управлінському обліку, а ті в свою чергу – від грошових потоків в податковому обліку.

Наведені відмінності привели до виділення в загальному циклі звернення фінансових ресурсів виробничого, виробничо-комерційного і фінансового циклів. Під виробничим циклом розуміється «період між початком і закінченням процесу виробництва продукції», під виробничо-комерційним циклом – «період від придбання сировини до отримання оплати за готову

продукцію», під фінансовим циклом – «період обороту коштів між відтоком і припливом оборотного капіталу» [64]. Таким чином, фінансовий цикл характеризується часом, протягом якого фінансові ресурси перебувають у негрошовій формі і, отже, не можуть бути оперативно використані для покриття будь-яких потреб компанії. При цьому етап від моменту відвантаження продукції до надходження грошей від покупця характеризується відволіканням фінансових ресурсів з господарської діяльності компанії, так як генерується в момент відвантаження продукції виручка ще не забезпечується реальним грошовим потоком.

У сучасній економічній науці в якості окремого розділу виділяють процес управління фінансовим забезпеченням компанії, призначенням якого є суміщення внутрішніх завдань (виробнича діяльність, технологічні можливості, витрати виробництва, прибутковість або рентабельність діяльності) із зовнішнім фінансовим середовищем, що забезпечує джерела фінансування діяльності компанії.

Доцільно виділяти наступні завдання управління фінансовим забезпеченням компанії:

- забезпечення формування достатнього обсягу фінансових ресурсів;
- забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів;
- оптимізація грошового обороту, максимізація прибутку;
- мінімізація рівня фінансового ризику і забезпечення фінансової рівноваги компанії.

В той же час, деякі науковці виділяють лише чотири завдання (організація грошового обороту, забезпечення фінансовими ресурсами та інструментами, забезпечення основними і оборотними фондами, організація фінансової роботи) [33, с. 7] або іншу їх кількість. Очевидно, що ці відмінності обумовлені різними точками зору авторів на цілі управління фінансовим забезпеченням.

Якщо розглядати управління фінансовим забезпеченням компанії з позиції системного підходу, то можна зробити висновок, що це складна,

динамічна і відкрита система. Складність цієї системи визначається неоднорідністю складових її елементів і різнохарактерність зв'язків між ними. Динамічність системи обумовлюється тим, що вона функціонує в швидкозмінних умовах (коливання попиту і пропозиції, коливання величини фінансових ресурсів, доходів і витрат і т.п.). Відкритість системи обумовлюється її взаємозв'язком з зовнішнім середовищем в постійному інформаційному обміні і схильністю зовнішнім впливам.

Ґрунтуючись на системному підході, можна зробити висновок, що об'єктами системи управління фінансовим забезпеченням підприємства виступають фінансові ресурси, а також процеси їх залучення і використання за двома основними напрямками (поточна діяльність і програми розвитку). Суб'єктами є сукупність всіх організаційних структур господарюючого суб'єкта, які здатні впливати на об'єкти управління за допомогою впливів різної форми. Входом в такій системі є цілі і завдання фінансового забезпечення, а виходом – досягнуті в процесі фінансового забезпечення результати.

Для забезпечення якості управління система повинна бути гнучкою і адаптивною, тобто володіти зворотним зв'язком, що дозволяє керівникам своєчасно реагувати на будь-які прояви зовнішніх або внутрішніх сил, здатних привести до порушення стабільності фінансового забезпечення компанії або будь-яких відхилень від запланованих результатів. Це дозволяє системі виробляти коригувальні дії, необхідні для підтримки, досягнутого або досягнення бажаного стану. Як відзначають Д.І. Кліленл і В.Р. Кінг, «система прагне забезпечити збереження і накопичення інформації з метою забезпечення підвищення її рівня організованості» [117].

Фінансове забезпечення має на меті створення таких обсягів відповідних ресурсів та співвідношення їх складових, які б дозволили не лише відшкодувати вкладені у виробничу діяльність засоби, а й реалізувати максимально повно економічний потенціал. Розміщення фінансових ресурсів – економічна категорія, зміст якої полягає у пошуку та формуванні окремих

складових фінансово-економічного механізму підприємства, які в перспективі формують відповідне підґрунтя господарсько-економічного розвитку підприємства [75, с. 41].

Важливим аспектом процесу фінансового забезпечення є спосіб формування фінансових ресурсів, канали та подальший рух з урахуванням ознак, які притаманні окремим джерелам утворення. Кожне джерело фінансового забезпечення можна ідентифікувати за сукупністю ознак, які характеризують їхні властивості та особливості формування і використання.

Так, до загальноекономічних ознак слід віднести: ціна, право власності, рівень ліквідності, зміни під впливом фактору часу, ступінь участі у формуванні соціально-економічних результатів діяльності суб'єкта господарювання. Фінансові ознаки характеризують джерело утворення, терміни погашення зобов'язань, рівень очікуваного доходу та можливого ризику. До індивідуальних ознак відносять, передусім, ступінь трансформації (можливість використовуватися за низкою цілей) та рівень участі у формуванні фінансового потенціалу підприємства.

Універсальною якісною характеристикою фінансових ресурсів є їх вартість, яка знаходиться під постійною увагою дослідників. У неокласичній парадигмі, вартість фінансових ресурсів більшість науковців пов'язують із фактором часу та правом власності – від того, за рахунок власних чи залучених джерел формується потенціал підприємства залежить його обсяг та видатки на обслуговування.

Неокласична концепція зміни вартості грошей у часі передбачає, що вибір джерел формування фінансових ресурсів підприємства визначається тривалістю періоду їх отримання – за умов однакового обсягу коштів, перевага буде віддана тим джерелам, які передбачають отримання у розпорядження підприємства протягом коротшого терміну. Кошти у теперішньому періоді завжди дорожчі за аналогічну у суму у майбутньому, оскільки своєчасно інвестовані вони можуть принести додаткові доходи [75, с. 38].

Все викладене вище зумовлює важливість значення фінансових ресурсів

для розвитку господарюючих суб'єктів, які є одним з головних об'єктів уваги з боку керівників та управлінців в процесі практичної діяльності.

Слід зауважити, що фінансові ресурси в якості чинника утворення доходів функціонують відокремлено від інших факторів виробництва та характеризуються високим рівнем ризику через зовнішні чинники, тобто значною мірою не залежать від дій керівників підприємства. Тобто, між очікуваним обсягом доходу та можливим ризиком існує пряма залежність. Фінансові ресурси не беруть безпосередньої участі у виробничих процесах, відповідно не змінюють своїх властивостей протягом операційного циклу, а перетворюються у певні види активів підприємства.

Різні сполучення фінансових ресурсів утворюють сукупність можливостей перетворення їх у засоби виробництва, виробничі запаси, товари (роботи, послуги) або утворення грошових потоків, тобто формують виробничо-господарський потенціал підприємства різних галузей господарювання [75, с.43-44].

Також фінансові ресурси передбачають низку зобов'язань – перед інвесторами (кредиторами), державними органами вимагає своєчасного їх погашення, а у випадку невиконання цієї умови – ліквідація діяльності господарюючого суб'єкта. Визначення якісних характеристик фінансових ресурсів надає можливість чітко ідентифікувати їх серед усіх складових потенціалу підприємства.

Аграрний сектор України в сучасних умовах відзначається низьким рівнем привабливості для інвесторів, як вітчизняних, так і зарубіжних. Як наслідок, від початку здобуття незалежності матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств не може бути навіть оновлена, не кажучи вже про розширене відтворення. Таким чином, останні десятиліття утворюється замкнене коло – зношеність матеріально-технічної бази вимагає додаткового залучення фінансових ресурсів на її оновлення, що сільськогосподарські

підприємства не здатні зробити через низький рівень прибутковості – низький рівень прибутку, в свою чергу, підвищує ризик вкладення коштів зовнішніми інвесторами та надання кредитів комерційними банками. Навіть при отриманні банківського кредиту, умови його отримання в більшості випадків не вигідні для підприємств через високу ставку, пов'язану із рівнем ризику. До того ж, в умовах політичної та економічної нестабільності, інвестори намагаються вкладати кошти у галузі із короткотривалим операційним циклом, для того щоб їх своєчасно повернути та не зменшити їх вартість через високі темпи інфляції.

Рівень розвитку галузі сільського господарства визначається, передусім, діяльністю великих господарських суб'єктів, які можуть акумулювати або залучити необхідний обсяг фінансових ресурсів. Однак середні та малі сільськогосподарські підприємства практично не мають можливостей залучення позикових коштів. В таких умовах єдиною можливістю фінансового забезпечення сталого розвитку середніх та малих сільськогосподарських підприємств є створення сприятливих умов не регіональному та загальнодержавному рівні.

Однак, незважаючи на мінливість зовнішніх умов господарювання, підприємства усіх галузей повинні розробляти політику фінансового забезпечення, яка передбачає систему заходів з планування структури коштів за джерелами залучення, рівнем прибутковості та ліквідності та їх послідовного виконання. Керівництво підприємства повинне визначити можливий ризик зміни структури фінансових ресурсів та очікувані зміни показників фінансової стійкості, платоспроможності, ліквідності тощо. Особливої уваги потребують питання, пов'язані з обслуговуванням залучених коштів та розподілом майбутнього прибутку.

Рациональне формування фінансового забезпечення підприємств у поєднанні із виваженою політикою держави у фінансовій сфері та заходами підтримки галузі сільського господарства дозволить у короткостроковій перспективі стабілізувати ситуацію, а в довгостроковій – досягти сталого розвитку агропромислового комплексу шляхом покращення інвестиційної

привабливості його суб'єктів.

Фінансове забезпечення є наріжним каменем механізму організаційно-економічної діяльності будь-якого підприємства. Розглянемо підходи до трактування категорії «фінансове забезпечення».

В економічних словниках під забезпеченням зазвичай розуміють сукупність матеріальних умов, які сприяють стабільному економічно-господарському розвитку суб'єкта господарювання [96]; фінансове забезпечення являє собою сукупність товарів або цінних паперів, які є гарантією стабільного функціонування підприємства (своєчасного погашення зобов'язань) [97, с. 591].

Більшість дослідників до основних завдань фінансів господарюючих суб'єктів відносять:

- створення умов для ефективної (прибуткової) фінансово-господарської діяльності підприємства;
- формування та використання оптимальної структури виробничого потенціалу – найбільш ефективного співвідношення окремих складових ресурсів суб'єкта господарювання;
- забезпечення ритмічності виробничих, комерційних та фінансових процесів підприємства [53].

В складі економічного механізму підприємства фінансові ресурси виконують функції забезпечення, розподілу та контролю – тобто фінанси підприємства безпосередньо пов'язані із категорією «забезпечення». Функція забезпечення безпосередньо пов'язана із здатністю підприємства створити необхідний обсяг коштів для формування потрібного обсягу запасів. Відповідно, фінансове забезпечення – це створення грошових фондів для забезпечення поточної діяльності та сталого нарощування виробничого потенціалу [56].

Окремі науковці розглядають категорію «фінансове забезпечення» сукупність заходів, визначених в нормативно-правових актах, метою яких є

формування фінансового підґрунтя досягнення визначених цілей [22, с. 103]. Інші до категорії «фінансове забезпечення» відносять джерела і форми фінансування розвитку економічної та соціальної сфер суспільства [50, с. 36]. Наведені визначення, на нашу думку, доволі загальні і не відображають особливостей фінансового забезпечення на рівні окремих господарюючих суб'єктів.

Визначення В.М. Опаріна є більш ширшим, згідно якого фінансове забезпечення є одним з методів фінансового впливу на характер економічного розвитку підприємства, який реалізується через механізм фінансування шляхом самофінансування, зовнішнього фінансування або кредитування [79, с. 56]. Також слід відзначити і думку Л.І. Васечко, котра вважає фінансове забезпечення важливим елементом організаційно-економічного механізму підприємства у вигляді системи джерел та форм фінансування економічної та фінансової сфери [21].

На нашу думку, категорія «фінансове забезпечення» являє сукупність джерел формування такого обсягу та співвідношення фінансових ресурсів, які надають можливість використовувати в тому числі інші види ресурсів (природні, трудові тощо) з максимальним рівнем ефективності і забезпечувати розширене відтворення суб'єкта господарювання.

Відповідно, організаційно-економічний механізм фінансового забезпечення – це сукупність відносин, спрямованих на пошук, залучення і використання фінансових ресурсів; застосування методів управління ними з урахуванням, як внутрішніх (спеціалізація, організаційно-управлінська структура), так і зовнішніх (нормативно-правове регулювання економіки, бюджетно-податкова політика держави, кон'юнктура ринків факторів виробництва та готової продукції) [87, с. 21].

Організаційно-економічний механізм розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств передбачає впорядковану послідовність дій, спрямованих на створення зв'язків між окремими складовими фінансів підприємства та іншими складовими господарської системи (організація

виробництва, технологія, природно-кліматичні умови), за допомогою яких можливо здійснювати свідомий вплив на виробничі, економічні та соціальні результати діяльності.

Метою механізму фінансового забезпечення підприємств будь-якої галузі є отримання максимального прибутку за мінімальних витрат та ризику, який є джерелом інвестиційного та інноваційного розвитку, а також основним індикатором привабливості залучення зовнішніх ресурсів. Сільськогосподарські підприємства виробляють однорідну продукцію рослинництва та тваринництва та є основою забезпечення домашніх господарств продуктами харчування, а промислові та переробні підприємства – сировиною.

Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств має певні особливості, зумовлені низкою чинників, передусім: нееластичним попитом на продукцію за ціною, низьким рівнем купівельної спроможності населення та відносно високим ступенем демонополізації галузі [46, с. 13].

Розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарського підприємства відбувається у наступній послідовності:

- під час підготовки доцільно визначити фактори (внутрішні та зовнішні) та їх кількісний вплив на рівень ефективності використання фінансових ресурсів з метою розробки їх прогнозного рівня;

- на етапі безпосереднього формування фінансових ресурсів визначають конкретні цілі, терміни виконання та критерії оцінки їх досягнення. Впродовж даного періоду на розміщення фінансових ресурсів значний вплив здійснюють зовнішні елементи економічної системи, зокрема, нормативно-правове регулювання фінансової діяльності та систему державних фінансів;

- на останньому етапі розміщення фінансових ресурсів розробляється система заходів досягнення планових показників фінансового забезпечення, визначаються відповідальні за виконання окремих блоків.

Основними завданнями управління процесом розміщення фінансових ресурсів підприємств є забезпечення ритмічності всіх видів та напрямів діяльності, зростання ринкової вартості та максимізація прибутковості. Відповідно, розміщення фінансових ресурсів передбачає низку передумов, а саме:

- комерційний розрахунок – постійне порівняння доходів і витрат можливе лише за умови фінансово-господарської незалежності підприємств, що передбачає самостійне прийняття рішень відносно асортименту та обсягу продукції, яка виробляється, способів та каналів її реалізації, розподілу фінансових результатів та формування фінансових ресурсів;

- роль держави полягає у забезпеченні відносин між економічними суб'єктами за допомогою інструментів та методів фіскальної, монетарної та валютної політики;

- організаційно-правові аспекти ведення комерційно-господарської діяльності визначають порядок формування капіталу підприємств, розподілу та використання прибутку [63].

Оскільки фінансові ресурси є важливою умовою поточної діяльності підприємств та ключовим чинником забезпечення розширеного відтворення на всіх стадіях. Основними напрямками удосконалення процесу формування та використання фінансових ресурсів є наступні:

- управління процесом оптимізації структури капіталу підприємства через механізм фінансового левериджу – визначення залежності рівня рентабельності капіталу за різних рівнів фінансового важеля. Як правило, оптимальним є таке співвідношення власних фінансових ресурсів та зобов'язань за якого рівень темпу приросту чистої рентабельності капіталу та ефект фінансового левериджу будуть найвищими;

- забезпечення мінімального рівня вартості капіталу шляхом попереднього аналізу окремих варіантів його середньозваженої вартості;

- розробка та впровадження в управлінський процес системи заходів щодо

вирівнювання, оптимізації та зростання обсягу чистого грошового потоку;

- поєднання стратегічного та оперативного фінансового управління з метою реалізації довгострокових цілей фінансової політики підприємства та забезпечення високого рівня фінансової стійкості.

1.2. Формування аналітичного забезпечення управління розміщенням фінансових ресурсів підприємства

Необхідність дослідження особливостей формування аналітичного забезпечення управління розміщенням фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств зумовлюється їх безпосереднім впливом на всі поточні і майбутні управлінські процедури. Нехтування особливостями сільськогосподарського виробництва в процесі його фінансового забезпечення, тягне за собою спотворення управлінської інформації, що, в свою чергу, негативно відбивається на кінцевих результатах діяльності підприємства.

Формування і систематизація необхідної інформації з метою ефективного розміщення фінансових ресурсів в сільськогосподарських підприємствах потребує створювати і розвитку аналітичної системи, реалізацію безперервного функціонування якої доцільно покласти на працівників бухгалтерії і економіста-аналітика, обов'язки якого полягають у тому, щоб розглянути, оцінити, попередити можливі несприятливі події розвитку фінансово-господарської діяльності та запропонувати шляхи їх розвитку.

Ефективність прийняття управлінських рішень щодо розміщення фінансових ресурсів знаходиться в прямій залежності від точності та відповідності групування масиву інформації в аналітичній системі сільськогосподарської організації. Сукупність діючих у системі управління функцій (облікова, аналітична, планування і прогнозування, контроль, регулювання), забезпечують можливість функціонування аналітичного забезпечення управління об'єктами фінансової системи підприємства.

Для прийняття управлінських рішень на підприємствах недостатньо традиційної системи бухгалтерського обліку, яка переважно орієнтована на обґрунтування внутрішньої логіки його функціонування, а вплив зовнішнього середовища в ній враховується як заданий параметр. Таким чином, для інформаційного забезпечення системи фінансового управління доволі часто використовується стратегічний аналіз, застосування якого потребує значних обсягів фінансових ресурсів порівняно з традиційним постачальником інформації для управління – обліковою системою. До того ж облікова система характеризується більшою надійністю і розвиненим методологічним інструментарієм порівняно з системою стратегічного аналізу, що дозволяє враховувати зростаючі потреби користувачів інформації про стан та результати діяльності підприємств.

На нашу думку, для побудови на сільськогосподарських підприємствах дієвої системи управління розміщенням фінансових ресурсів необхідною є розробка системи його обліково-аналітичного забезпечення, що дозволить об'єднати у складі єдиної інформаційної системи підприємства інформацію про його внутрішнє та зовнішнє середовища, враховувати ризики діяльності підприємства в динамічному інституційному середовищі.

Вищенаведене зумовлює необхідність проведення аналізу вимог, які висуваються до побудови системи управління розміщенням фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств та обґрунтування місця і ролі в ньому системи його аналітичного забезпечення.

Аналітичне забезпечення усіх складових діяльності підприємства набуває все більш важливого значення в сучасних умовах господарювання. Особливо дане твердження стосується питань пов'язаних із розміщенням фінансових ресурсів, оскільки в умовах зростання динаміки та невизначеності процесів у сфері фінансів, належне аналітичне забезпечення прийняття відповідних рішень стає фактично не способом підвищення рівня конкурентоспроможності а необхідною умовою ефективної діяльності.

Нарощування потенціалу та підвищення рівня конкурентоспроможності

підприємств неможливе без відповідного фінансового підґрунтя та прийняття чітких та виважених управлінських рішень, які найбільш повно відповідають ситуації. Зміна потреб споживачів, вартості ресурсів, характеристик зовнішнього середовища та періодичні кризові явища зумовлюють необхідність використання системи збирання, обробки, аналізу інформаційного масиву для забезпечення управлінських рішень.

Аналітичне забезпечення розміщення фінансових ресурсів передбачає чіткого формулювання мети, в складі якої слід виділити наступні цілі:

- розробка оперативних та перспективних (середньо- та довгострокових) завдань фінансової діяльності;
- оцінювання поточного фінансового стану та аналіз чинників його формування в ретроспективі;
- обґрунтування планових показників розміщення фінансових ресурсів з урахуванням вірогідних сценаріїв розвитку навколишнього середовища та прогнозного рівня показників фінансової діяльності підприємства.

В даний час в управлінській практиці не існує єдиного підходу до формування аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів, що враховує особливості сільськогосподарського виробництва. Перед тим як досліджувати процес організації аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, необхідно чітко позначити особливості, що визначають специфіку сільськогосподарського виробництва, і які безпосередньо впливають на рівень ефективності використання фінансових ресурсів.

Головною особливістю господарювання в сфері сільського господарства є земля, як основний та унікальний засіб виробництва сільськогосподарської продукції – рослинництва і тваринництва. Раціональне використання власних земельних угідь є стабільним джерелом нарощування власного капіталу. Важливість оцінки і відображення в звітності землі та її вартості, обумовлена можливістю оплати засновниками статутного капіталу оціночною вартістю земельних угідь і передачею прав власності як внесок до статутного капіталу

підприємства.

Засобами сільськогосподарського виробництва є живі організми (тварини і рослини), які в сукупності з земельними ресурсами утворюють складні біологічні та господарські зв'язки, з притаманним їм рівнем мінливості і невизначеності. Багато в чому обсяг кінцевої продукції визначається біологічними законами розвитку живих організмів, що породжує залежність від стихійних сил природи. Дана особливість обумовлює необхідність створення резервного капіталу, який призначений для покриття збитків, в тому числі, від втрат врожаю або падежу тварин пов'язаних із низкою стихійних явищ природи.

Сезонність виробництва продукції і, можливість отримання декількох видів продукції від однієї культури або одного виду тварин, в зв'язку з чим, при формуванні аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів необхідно враховувати і групувати інформацію про використання коштів відповідно виробничих циклів конкретних видів продукції рослинництва і тваринництва.

Господарства розміщують свої рослинницькі і тваринницькі комплекси на досить масштабних площах земельних угідь, що зумовлює наявність додаткових витрат на транспортування насіннєвого матеріалу і отриманої продукції, наявності в достатній кількості сільськогосподарської техніки та матеріальних ресурсів. Дана особливість відображає необхідність формування та забезпечення виробництва більшим обсягом фінансових ресурсів, ніж в інших галузях.

Робочий період не збігається з процесом виробництва, так за вирощуванням деяких сільськогосподарських культур (тварин) витрати здійснюються в звітному році, а продукцію отримують у наступному році. Як наслідок, необхідно вести своєчасний облік формування та витрачання фінансових ресурсів за окремими виробничими циклами, які не збігаються з календарним роком.

Порядок оцінки сільськогосподарської продукції (протягом року

продукція оприбутковується за плановою собівартістю і в кінці року коригується до фактичної собівартості). Отже, при формуванні аналітичного забезпечення управління розміщенням фінансових ресурсів необхідно мати дані про методи та методології оцінки земельних ресурсів, біологічних активів і видів готової продукції, які використовуються бухгалтерами господарства. Правильний вибір методів оцінки і своєчасність відображення в обліку біологічних активів та продукції сільськогосподарського виробництва, сприяє оперативному виявленню зростання вартості фінансових ресурсів та відображення їх у звітності.

Аграрна галузь являє собою частину суспільного виробництва і спрямована на вирішення специфічних завдань: створення, обмін, розподіл і накопичення суспільного багатства – забезпечення населення продуктами харчування. Сільськогосподарські підприємства крім власних і зароблених коштів активно використовують засоби бюджетного фінансування, що виділяються органами державної влади у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій на конкретні цілі.

Найбільш істотні фактори, що впливають на процес формування аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств:

- територія функціонування;
- організаційно-правова форма, юридичний статус;
- виробничий напрямок;
- розмір і стратегічна спрямованість.

Дані обставини сприяють проведенню як сучасними економістами, так і спеціалістами підприємства додаткових дій, спрямованих на вивчення теорії і практики в сфері формування аналітичного забезпечення управління фінансовими ресурсами, з метою підвищення інформативності даних і адаптації існуючих методик до умов сільськогосподарського виробництва. На сьогодні в науковій літературі також немає чіткого визначення аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів, незважаючи на значну увагу, яка приділяється

різним аспектам пов'язаними із цією економічною категорією.

Аналітичне забезпечення розміщення фінансових ресурсів є результатом роботи системи заходів, спрямованих на збір, узагальнення і відображення інформації про події, що відбуваються, спрямованих на надання актуальних відомостей для прийняття управлінських рішень щодо раціонального збереження, збільшення та ефективного використання фінансових ресурсів та контролю прийнятих рішень. Від того наскільки своєчасно і якісно згрупована інформація аналітичного забезпечення управлінні розміщення фінансових ресурсів, залежить результативність управління їх використанням і, в кінцевому підсумку, рівень прибутковості підприємства.

Результати розміщення фінансових ресурсів доцільно розглядати з точки зору системного підходу – кінцевий результат (співвідношення результатів та витрат фінансової діяльності) являє собою вплив низки об'єктів. Досягти необхідного результату, таким чином, можливо лише шляхом узгодженості дій керівництва в сфері фінансів.

Урахування внутрішніх та зовнішніх факторів фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств дозволить збільшити рівень потенціалу та своєчасного прийняття системи заходів, спрямованих на використання переваг та запобігання можливих негативних чинників через недосконалість окремих складових системи управління фінансовою діяльністю.

Щодо показників, які доцільно аналізувати з метою оцінки розміщення фінансових ресурсів, то вітчизняні автори зазвичай мають схожу точку зору, проте існують певні відмінності щодо їх поєднання.

Так, С.Ф. Покропивний пропонує оцінювати виробничо-фінансову діяльність підприємств за допомогою наступних груп показників:

- показники прибутковості;
- показники ліквідності;
- показники платоспроможності;
- показники фінансової стійкості [89, с. 348].

Дещо інша точка зору викладена Г.Н. Горицькою, яка вважає доцільним

групувати показники за наступними ознаками: ефективність виробничої діяльності, показники ліквідності, показники фінансової стійкості [35].

Заслуговує на увагу точка зору С. Довбні та Ю. Шембеля, які з цією метою пропонують використовувати показники рентабельності продажу, ліквідності, фінансової незалежності та оборотності [40].

Показники, які пропонуються вченими для оцінки ефективності фінансової діяльності підприємства, є складовими аналітичного забезпечення управління фінансами.

Аналітичне забезпечення ефективного розміщення фінансових ресурсів підприємства в загальному вигляді являє сукупність прийомів та методів, які виконують функцію забезпечення управління фінансовою діяльністю шляхом своєчасного виявлення чинників формування результатів фінансової діяльності – негативних, з метою їх оперативної нейтралізації та позитивних – для використання в поточній та довгостроковій перспективі як підґрунтя збільшення рівня конкурентоспроможності і прибутковості підприємства.

Аналітичне забезпечення ефективного розміщення фінансових ресурсів підприємств є складовою аналітичного забезпечення управління – поряд із аналітичним забезпеченням використання інших видів ресурсів (факторів виробництва), рівня конкурентоспроможності та ділової активності.

Оцінювання та аналіз показників, що характеризують ефективність формування та використання фінансових ресурсів підприємств, дозволить своєчасно визначити напрями покращення фінансової діяльності, зокрема:

- оптимізація структури капіталу;
- визначення вартості використання зобов'язань та їх вплив на ефективність діяльності підприємства;
- рівень ліквідності та платоспроможності підприємства;
- ступінь використання активів та їх окремих складових;
- характер зв'язку між показниками формування фінансових ресурсів та напрямками досягнення запланованих результатів діяльності.

Аналітичне забезпечення розміщення фінансових ресурсів

сільськогосподарських підприємств, передбачає використання наступних груп фінансової та нефінансової інформації, які є основними джерелами даних, що використовуються при прийнятті відповідних управлінських рішень.

Перша група інформації, що формується в складі аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів та визначає процес управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств – нормативно-правова інформація, що представлена законодавчими і нормативними актами, методичними рекомендаціями та організаційно-економічною документацією суб'єкта господарювання.

Наступна складова масиву інформації аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів – відомості бухгалтерського обліку, що становлять більшу частину інформації – дані реєстрів обліку, податкових звітів, різних видів звітності (фінансової, управлінської, стратегічної, податкової тощо). Саме в системі бухгалтерського обліку підлягають реєстрації всі події господарської діяльності та управлінські рішення, пов'язані з ними. Дані бухгалтерського обліку є незамінною інформацією при розробці управлінських рішень щодо розміщення фінансових ресурсів підприємства, які здійснюють суттєвий вплив на стратегію підприємства.

Третя група інформації – відомості аналітичного обліку, що характеризують склад, структуру, вартість та рентабельність використання фінансових ресурсів.

Четверта складова масиву інформації – позаоблікова, яка відображає достовірність обліку первинних операцій з власними фінансовими ресурсами в облікових і звітних реєстрах, та групується в звітах операційних, маркетингових, контрольних, аудиторських, інвестиційних, і інших служб.

Дані, сформовані в інформаційних блоках аналітичного забезпечення управління розміщенням фінансових ресурсів, систематизують і доповнюють бухгалтерські відомості, також використовуються для розробки внутрішньофірмових стандартів щодо вдосконалення процесу управління фінансовими ресурсами.

Аналітичне розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств формується в рамках діючої обліково-аналітичної системи управління. Ефективність роботи аналітичного забезпечення управління розміщенням фінансових ресурсів залежить від своєчасного усвідомлення управлінським персоналом важливості організації стабільної та послідовної роботи аналітичної системи та своєчасного формування системи комплексної взаємодії всіх видів інформації (нормативно-правової, фінансово-аналітичної, позаоблікової), галузевих особливостей і чинників, що необхідно враховувати при розробці та виконанні управлінських рішень в сфері розміщення фінансових ресурсів.

В результаті проведеного дослідження уточнені теоретичні підходи до формування та функціонування аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, шляхом:

- виділення елементів аналітичної системи та функцій управління;
- систематизації нормативно-правової, бухгалтерської, аналітичної і позаоблікової інформації, з урахуванням виявлених економічних факторів і галузевих особливостей сільськогосподарського виробництва, що дозволить підвищити якість інформаційної бази для прийняття ефективних рішень розміщення фінансових ресурсів.

Важливість уточнення теоретичних підходів до формування та функціонування аналітичного забезпечення управління розміщенням фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств зумовлена необхідністю:

- вдосконалення концепції аналізу окремих компонентів фінансових ресурсів та їх динамікою;
- розвитку методології і методики аналізу, безпосередньо для контролю за раціональним використанням фінансових ресурсів і виявлення перспектив розвитку фінансово-господарської діяльності;
- розробки системи показників характеризують розміщенням фінансових

ресурсів для цілей аналізу, і відповідність їх тактичним і стратегічним тенденціям.

Фінансові ресурси і раціональне управління їх складовими (статутний капітал, резервний капітал, додатковий капітал, нерозподілений прибуток (збиток)), становить основу фінансової стійкості, стабільності, а також відіграє домінуючу роль в процесі аналізу діяльності сільськогосподарських організацій. Розробка і впровадження теоретичних підходів до формування аналітичного забезпечення розміщенням фінансових ресурсів, з урахуванням галузевих особливостей і чинниками, в практику сільськогосподарських підприємств сприятиме:

- підвищення якості та розширення області застосування аналітичної інформації;
- формування та подання зацікавленим користувачам актуальних та достовірних даних;
- підготовці дієвих управлінських рішень;
- формування фінансової стратегії перетворень;
- оперативної реакції на зовнішні і внутрішні зміни;
- стабільності фінансово-господарської діяльності підприємства.

1.3 Науково-методичний підхід щодо аналітичного забезпечення ефективного розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств

В умовах зростання конкурентного тиску на сільськогосподарські підприємства, на перший план висуваються питання, пов'язані з ефективним управлінням фінансовими ресурсами, оскільки за постійної зміни кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції необхідно коригувати структуру виробництва, що в свою чергу призводить до зміни оборотності оборотних активів. Для забезпечення ритмічності виробництва керівництво підприємства

повинно постійно оптимізувати структуру фінансових ресурсів, коригувати процеси формування та забезпечувати найбільш ефективно їх використання.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки спостерігається низка негативних тенденцій, передусім – нестача інвестицій та зростання рівня невизначеності. В таких умовах система управління підприємствами постійно змушена реагувати на зовнішні загрози.

Незважаючи на погіршення умов господарювання, серед власників, керівників та фахівців сільськогосподарських не змінилося відношення щодо питань пов'язаних з формуванням інформаційного забезпечення, проведенням фінансового аналізу та формуванням рекомендацій щодо управління фінансовими ресурсами. Нехтування питаннями розміщення фінансових призводить до уповільнення реакції на проблеми, що постійно виникають, та перешкоджає підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності та зменшує потенціал сталого розвитку підприємства.

Слід зазначити, що окремі питання, пов'язані із управлінням процесами фінансового забезпечення діяльності підприємств були розглянуті в працях таких науковців, як І.А. Бланк, Г.Г. Кірейцев, А.М. Поддєрьогін та інші.

Система управління фінансовим забезпеченням являє собою сукупність принципів прийняття рішень щодо формування фінансових ресурсів та механізму забезпечення ефективного їх використання відповідно до стратегічних цілей управління підприємством.

Аналітичне забезпечення процесів управління формуванням, розміщенням та використанням фінансових ресурсів, спрямоване на вирішення найбільш актуальних завдань:

- зниження собівартості виробництва,
- збільшення прибутковості,
- підвищення рівня конкурентоспроможності,
- збільшення частки ринку.

Система управління сільськогосподарськими підприємствами спрямована на досягнення цілей, що передбачає відповідний набір принципів, способів та

функцій. Принципи управління поділяють на цільові, функціональні та лінійні.

В основу цільового підходу покладено принцип визначення головної мети діяльності підприємства з наступною диференціацією цілей за ступенем важливості та умовами їх досягнення. Лінійний підхід передбачає єдине управління та погодженість дій підрозділів (виконавців) на всіх рівнях. Функціональний підхід базується на виокремленні функцій управління з метою формування раціонального підходу [6]. Слід зазначити, що більшість фахівців менеджменту в останній час схиляється до застосування саме функціонального підходу.

Результати управління процесами розміщення фінансових ресурсів залежать від кількісних (обсяг власних та залучених коштів) та якісних (порядок залучення, склад та структура, напрями та способи використання) характеристик.

В процесі розміщенням фінансових ресурсів підприємств галузі сільського господарства суб'єкти управління безпосередньо впливають на об'єкти (потоки пов'язані із процесами формування та використання у зовнішньому та внутрішньому середовищі поточної діяльності) за допомогою управлінських команд для досягнення стратегічних цілей. Процеси управління розміщенням фінансових ресурсів пов'язані із обміном інформацією стосовно потреби у фінансових ресурсах, джерел формування та ефективності використання.

В основу системи управління розміщенням фінансових ресурсів покладено забезпечення напрямів удосконалення системи фінансового планування за допомогою відповідних функцій – фінансового аналізу, фінансового планування, фінансового управління та фінансового контролю.

Функція фінансового аналізу полягає в пошуку можливих напрямів своєчасного виявлення нестачі або надлишку відповідних ресурсів з метою забезпечення безперервної господарської діяльності, зростання конкурентоспроможності підприємства та підвищення рівня загальної ефективності діяльності.

За допомогою функції фінансового планування вирішуються питання накопичення та розподілу ресурсів в межах головних стратегічних та оперативних цілей підприємства з урахуванням основних параметрів фінансово-господарської діяльності підприємства.

Функція управління розміщенням фінансових ресурсів полягає в порівнянні фактичних показників із плановими. Окремі фахівці виокремлюють функції обліку та оцінки розміщення фінансових ресурсів – відповідно перша передбачає оцінку поточних фінансових планів (встановлених стандартів фінансової діяльності), а друга полягає у визначенні впливу розміщення фінансових ресурсів на загальну ефективність діяльності підприємства.

Функція контролю розміщення фінансових ресурсів забезпечує перевірку виконання запланованих заходів та досягнення показників. Також в процесі контролю своєчасно виявляють недоліки виконання планових завдань розміщення фінансових ресурсів та розробляють заходи із їх своєчасного подолання.

Система управління розміщенням фінансових ресурсів може зазнавати значних змін під впливом специфічних умов господарювання, які притаманні підприємствам кожної сфери народного господарства. В сільському господарстві на процес управління розміщенням фінансових ресурсів впливають природно-кліматичні чинники, використання специфічного ресурсу – землі, довготривалий операційний цикл.

Процес управління розміщенням фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств є основою виробничо-господарської діяльності та джерелом залучення інвестицій у майбутньому. Сьогодні ключовою проблемою управління фінансовою діяльністю підприємств є залучення ресурсів та їх найбільш ефективного використання, що вимагає від власників та керівників пошуку більш ефективних способів формування та використання фінансових ресурсів. Ефективне розміщення фінансових ресурсів неможливе без використання методів аналізу, за допомогою яких можливе вирішення наступних завдань фінансового менеджменту:

- коротко- та довгострокове планування використання грошових коштів за різними напрямками для досягнення стратегічних цілей;
- оцінка потреби в надходженні грошових коштів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності з урахуванням специфіки діяльності підприємства;
- визначення та обґрунтування пріоритетних напрямів використання прибутку з урахуванням обмеженого доступу до ресурсів;
- визначення конкретних цілей виробничої та збутової діяльності, з метою досягнення яких слід мобілізувати наявні у розпорядженні підприємства ресурси;
- оцінити вірогідні показники фінансово-господарської діяльності внаслідок структурних змін у процесі формування та використання прибутку;
- проаналізувати ефективність залучення довго- та короткострокових зобов'язань і забезпечень;
- обґрунтувати політику збуту та ціноутворення з урахуванням основних каналів реалізації продукції.

В процесі аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств використовують методи стратегічного аналізу фінансового стану, що дозволяє розробляти стратегічні фінансові плани та оцінювати їх ефективність. Прогнозування розвитку фінансово-господарських процесів та обґрунтування планових показників є важливою складовою для відповідного забезпечення сільськогосподарського виробництва.

Прогнозування фінансово-господарських процесів та планування основних показників розміщення фінансових ресурсів здійснюється із використанням даних первинного обліку, які допомагають сформувати необхідний масив інформації (річний, квартальний, місячний) щодо характеристики доходів та витрат підприємства в результаті операційної діяльності. Основними завданнями формування інформаційного масиву є визначення нестачі або надлишку фінансових ресурсів, оскільки несвоєчасне їх надходження може призвести до порушення ритмічності виробничої та

збутової діяльності.

Особливістю виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств є безперервність більшості процесів та неможливості їх тимчасового призупинення без прямих втрат продукції, що виробляється та погіршення її якісних характеристик. Так, для галузі рослинництва, через сезонний характер виробництва в періоди збирання врожаю виникає необхідність додаткових витрат, пов'язаних із зберіганням, перевезенням та переробкою продукції. Для галузі тваринництва нехарактерні «пікові» періоди, однак існує потреба у значних витратах, пов'язаних із виробництвом (придбанням) кормів та їх підготовкою для годівлі; вирощуванням молодняку; забою та переробкою; доїнням; зберіганням та транспортуванням продукції. Несвоєчасне фінансування даних процесів може призвести до зменшення доходів від внутрішньої галузі тваринництва.

В процесі збуту продукції в розпорядженні підприємства накопичується значний обсяг фінансових ресурсів, що зумовлює необхідність їх раціонального розміщення. Керівництво підприємства повинне вирішити обсяги фінансових ресурсів для забезпечення операційного циклу, попередженню їх вилучення із сфери обігу. Особливості обертання коштів сільськогосподарського підприємства здійснюють суттєвий вплив на ефективність розміщення фінансових ресурсів та політику управління ними.

До основних завдань розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств слід віднести наступні:

- забезпечення господарюючого суб'єкта необхідною кількістю фінансових ресурсів з урахуванням стратегії розвитку;
- визначення загальної потреби у фінансових ресурсах та її структури – власний капітал, довгострокові та поточні зобов'язання;
- обґрунтування планових показників використання фінансових ресурсів та прогнозування очікуваного рівня прибутковості в розрізі окремих складових;
- визначення співвідношення окремих складових фінансових ресурсів – власні/залучені, фонди споживання/нагромадження тощо;

- обґрунтування структури активів, що будуть сформовані за рахунок власних та залучених ресурсів;
- визначення рівня прибутковості окремих складових фінансових ресурсів;
- забезпечення оборотності коштів та ритмічності операційної діяльності підприємства шляхом формування ефективної структури активів за рівнем ліквідності та зменшення обсягу залишків грошових коштів;
- оцінка ймовірних ризиків та розробка заходів з їх мінімізації;
- обґрунтування шляхів забезпечення максимального прибутку за мінімального ризику.

Наведені завдання доцільно розв'язувати із використанням прийомів фінансової діагностики, яка дозволяє оперативно відстежувати зміни процесів формування, розміщення та використання фінансових ресурсів підприємства. В той час, як проведення фінансового аналізу вимагає значних видатків, потребує значного часу, однак після завершення його висновки та рекомендації можуть застаріти відносно потреб фінансового управління. На противагу фінансовому аналізу, використання діагностики дозволить забезпечити своєчасного прийняття рішень в сфері розміщення фінансових ресурсів.

Головним завданням фінансової діагностики є формування узагальнюючого висновку про стан об'єкта дослідження, спираючись на параметри функціонування в ретроспективі та в розрізі окремих елементів. Таким чином, за допомогою контролю фінансова діагностика дозволяє своєчасно виявляти проблеми функціонування системи розміщення відповідних ресурсів підприємства [4].

Метою діагностики є формування висновків про об'єкт дослідження та перспективи розвитку його основних параметрів. За результатами висновку (діагнозу) керівництво підприємства може сформулювати основні напрями подальшого управління процесами розміщення фінансових ресурсів.

Завданнями діагностики розміщення фінансових ресурсів підприємства є узгодження використання усіх складових елементів та обґрунтування заходів

підвищення ефективності їх взаємодії. Управління будь-якою складовою діяльності підприємства неможливе без розуміння параметрів її стану в конкретний момент часу. При цьому, діагностику слід застосовувати у поєднанні із аналізом та прогнозуванням показників розміщення фінансових ресурсів [4].

Однак, слід зазначити, що для сучасних наукових праць характерним є ототожнення діагностики із аналізом або її розглядають як складову частину останнього. Аналіз фінансово-господарської діяльності являє сукупність прийомів та методів, застосування яких дозволяє розкрити причинно-наслідкові зв'язки розвитку економічних явищ та процесів. Для цього використовують прийоми аналітичних групувань, індексний метод та відносні коефіцієнти фінансового стану – коефіцієнт фінансової автономії, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнти обертання активів, тривалість одного обороту активів тощо [19].

При цьому, недоцільно використовувати лише прийоми діагностики для визначення фактичних параметрів розміщення фінансових ресурсів з метою розробки заходів управління та фінансової стратегії. Діагностика фінансового стану підприємства є передусім визначенням фактичних проблем та можливих негативних явищ, які в майбутньому призведуть до погіршення ефективності фінансово-господарської діяльності. Разом з тим за допомогою використання фінансової діагностики можливо своєчасно виявити проблеми та встановити причини їх виникнення.

На відміну від діагностики, аналіз фінансового стану дозволяє поєднати окремі елементи, які були відокремлені (розчленовані) під час аналізу, тобто оцінити кількісний вплив окремих чинників на ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства. Тобто, відмінність аналізу від діагностики полягає у можливості визначення характеру впливу окремих чинників на результат та кількісної оцінки цього впливу. Разом з тим, діагностика включає не лише аналіз, а й використання методів, які дозволяють своєчасно визначити відхилення у процесі фінансово-господарської діяльності

підприємства. Ключовою ознакою, яка визначає відмінність фінансової діагностики від аналізу є використання непрямої інформації. Також в процесі проведення фінансової діагностики широко використовують неформалізовані показники, а не лише кількісні дані звітності та первинного обліку.

Фінансова діагностика є складовою діагностики економічної, яка, в свою чергу разом із управлінською використовується для обґрунтування рішень керівництва господарюючих суб'єктів. До основних завдань фінансової діагностики слід віднести:

- оцінка фінансового стану підприємства (майновий стан, фінансова стійкість, ліквідність та платоспроможність);
- оцінка забезпечення підприємства фінансовими ресурсами;
- оцінка ефективності розміщення фінансових ресурсів;
- оцінка загальної ефективності фінансово-господарської діяльності;
- загальна оцінка конкурентоспроможності підприємства.

За допомогою фінансової діагностики проводиться оперативна оцінка інтенсивності зміни параметрів формування, розміщення та використання відповідних ресурсів з метою розробки прогнозів, планів та заходів покращення фінансового забезпечення підприємства і розміщення його фінансових ресурсів. Конкретні методи і заходи забезпечення та розміщення фінансових ресурсів обираються з урахуванням особливостей функціонування підприємства, параметрів його фінансового стану, конкурентного потенціалу та впливу зовнішніх чинників [38].

Фінансова діагностика надає можливість керівникам підприємства визначити необхідний обсяг фінансових ресурсів для забезпечення безперервної виробничо-господарської діяльності, зокрема – забезпечення необхідного обсягу виробничих запасів, покриття поточних витрат операційної діяльності. Застосування фінансової діагностики дозволяє своєчасно попередити можливі відхилення параметрів фінансового забезпечення та розміщення фінансових ресурсів шляхом впровадження заходів планування та контролю за їх виконанням.

На нашу думку, найбільш прийнятними критеріями для фінансової діагностики ефективності розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств слід вважати наступні:

- рівень виробничо-господарського потенціалу;
- динаміка показників господарської та збутової діяльності;
- показники прибутковості та рентабельності;
- структура активів та джерел їх формування;
- показники ліквідності та платоспроможності;
- показники обертання активів.

Проведення фінансової діагностики сільськогосподарських підприємств за зазначеними вище напрямками, дозволить своєчасно визначати напрями ефективного розміщення фінансових ресурсів та обґрунтування фінансової стратегії як системи заходів та методів контролю за їх впровадженням у практичну діяльність.

На нашу думку, фінансова діагностика повинна використовуватися на першому етапі прийняття рішень керівників підприємства відносно розміщення фінансових ресурсів. За допомогою результатів фінансової діагностики доцільно проводити попередню оцінку основних параметрів складу та структури фінансових ресурсів, які знаходяться в розпорядженні підприємства. Результати фінансової діагностики слід використовувати для наступного етапу – фінансового аналізу та виявлення впливу окремих факторів на рівень ефективності їх використання.

Наступний етап аналітичного забезпечення – фінансовий аналіз, забезпечує кількісну оцінку впливу факторів на показники фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, ділової активності та рентабельності підприємства. Інтерпретація результатів факторного аналізу дозволить визначити недоліки процесів формування та використання фінансових ресурсів.

В умовах інтернаціоналізації господарської системи України суб'єкти господарської діяльності повинні враховувати вплив чинників макросередовища та показники розвитку галузі і регіону. Заключний етап

аналітичного забезпечення передбачає оцінку впливу зовнішніх факторів на ефективність розміщення фінансових ресурсів.

Висновки до Розділу 1

1. На підставі аналізу теоретичних аспектів фінансового забезпечення з використанням системного підходу уточнено поняття «фінансове забезпечення сільськогосподарського підприємства». При цьому були обґрунтовані необхідність формування фінансового забезпечення підприємств за двома основними напрямками – поточної діяльності і розвитку у перспективі; а також поділ процесу фінансового забезпечення підприємства на два основних підпроцеси – залучення і використання фінансових ресурсів.

2. Використання категорії «аналітичне забезпечення виробництва розміщення фінансових ресурсів» дає змогу комплексно поєднати необхідність організації фінансового забезпечення й управління економічними процесами, що відбуваються під впливом мікроекономічних і макроекономічних чинників. Даний механізм ґрунтується на дії суб'єктів відповідно до об'єктивних економічних законів, враховуючи їх цілі, потреби й інтереси.

3. На особливості формування, ефективного функціонування та вдосконалення організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення суб'єктів господарської діяльності впливає комплекс чинників, які можна виокремити у блоки. Передусім це функціональні і забезпечувальні елементи, які складаються з фінансового забезпечення (за рахунок власного, позичкового капіталу і залучених засобів) та із забезпечувальних систем (правової, нормативно-регулюючої, інформаційної.). Також це організаційно-економічні елементи, які містять у собі владні та ринкові інструменти, організаційні та економічні важелі. Зміст кожної системи організаційно-економічного механізму та кількість підсистем у кожній з них залежать від типу підприємства, сфери і масштабів діяльності, рівня впливу зовнішнього середовища, результатів функціонування галузі та інших факторів.

4. Доцільно доповнити класифікацію джерел фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств за напрямом суб'єкта надання, крім банківських та небанківських фінансових установ, держави, ще й сільськогосподарською обслуговуючою кооперацією, що являтиме собою спільне джерело фінансування аграрного виробництва у вигляді вільних нерозподілених прибутків учасників кооперування. Подібний підхід вирішуватиме питання залучення ресурсозабезпечення на довгостроковій основі, що є запорукою інноваційного вдосконалення виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції.

5. Встановлено, що за сучасних умов діяльності, обов'язковою складовою фінансового забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств постає фінансова діагностика. Її провадження пропонується виконувати на основі наступних критеріїв: стан фінансово-виробничої діяльності; обсяг та структура фінансових ресурсів та джерел їх фінансового забезпечення; фінансові результати діяльності; обсяг та структура заборгованості; кількісні та якісні показники фінансових потоків. В такий спосіб вирішуватимуться завдання: аналізу результатів діяльності та фінансової стійкості підприємства; дослідження його ресурсозабезпечення та ефективності використання; об'єктивна оцінка динаміки ліквідності та платоспроможності підприємства; дослідження стану підприємства в умовах економічних проблем та оцінка його конкурентоспроможності.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Стан ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств

Галузь сільського господарства історично важливою складовою народного господарства України, яка визначає стан продовольчої безпеки, формує внутрішній ринок продуктів харчування та доходи від експорту, забезпечує рівень зайнятості населення, виступає сировинною базою для інших сфер економічної діяльності. За даними Державного Комітету статистики України в період із 2010 до 2016 років частка галузі сільського господарства у структурі валового внутрішнього продукту зросла із 7,4 до 12,1 відсотків, а обсяг валової доданої вартості у фактичних цінах зріс з 82 млрд. 948 млн. грн до 239 млрд. 806 млн. грн. Сума виплат працівникам зросла із 17 млрд. 896 млн. грн в 2010 році до 35 млрд. 131 млн. грн в 2016 році. Також безумовно позитивним є перевищення податкових надходжень над субсидіями, що відбувалося протягом 2014-2016 років [101, с. 204].

При цьому показники ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств галузі протягом останніх років характеризуються в цілому позитивними тенденціями (табл. 2.1). Рівень рентабельності операційної діяльності протягом досліджуваного періоду збільшився із 24,5 до 32,7 %, незважаючи на зниження до 11,7 % в 2013. Підтвердженням зростання рівня ефективності галузі сільського господарства є збільшення питомої ваги прибуткових підприємств у їх загальній кількості із 69,6 до 88,3 відсотків. При цьому, найбільш успішним за показниками фінансової ефективності був 2015 рік.

**Основні показники ефективності фінансово-господарської діяльності
сільськогосподарських підприємств України в 2010-2016 рр.**

Показники	2010 р	2011 р	2012 р	2013 р	2014 р	2015 р	2016 р
Рентабельність операційної діяльності, відсотків	24.5	24.7	22.8	11.7	21.4	43.0	32.7
Чистий прибуток (збиток), млн. грн	17253.6	25267.0	26728.4	14925.7	21413.4	101912.2	89330.8
Частка підприємств, які одержали чистий прибуток, відсотків	69.6	83.5	78.6	80.3	84.7	88.9	88.3
Сукупний дохід, млн. грн	22094.9	30182.3	33570.1	26186.6	51668.0	127525.5	102230.4
Частка підприємств, які одержали чистий збиток, відсотків	30.4	16.5	21.4	19.7	15.3	11.1	11.7
Сукупний дохід, млн. грн	4841.3	4915.3	6841.7	11260.9	30254.6	25613.3	12899.6

Розраховано за даними [100, с. 196].

Ефективність фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Полтавської області за аналогічний період характеризується більш стабільним характером розвитку (табл. 2.2). Так, рівень рентабельності операційної діяльності коливався в межах 19,6 % (2013 р.) – 65,7 % (2015 р.).

Таблиця 2.2

**Основні показники ефективності фінансово-господарської діяльності
сільськогосподарських підприємств Полтавської області в 2010-2016 рр.**

Показники	2010 р	2011 р	2012 р	2013 р	2014 р	2015 р	2016 р
Рентабельність операційної діяльності, відсотків	30.7	36.0	23.5	19.6	37.0	65.7	38.0
Чистий прибуток (збиток), млн. грн	1731.8	3019.2	2794.2	1831.1	4443.9	16370.2	11138.8
Частка підприємств, які одержали чистий прибуток, відсотків	71.5	85.5	83.4	78.6	84.2	90.7	90.1
Сукупний дохід, млн. грн	1880.1	3134.5	3102.5	2341.6	5567.4	16911.0	11627.0
Частка підприємств, які одержали чистий збиток, відсотків	28.5	14.5	16.6	21.4	15.8	9.3	9.9
Сукупний дохід, млн. грн	148.3	115.3	308.3	510.5	1123.5	540.8	488.2

Розраховано за даними [100, с. 196].

Питома вага підприємств, які одержали прибуток, також вища у порівнянні із загальноукраїнськими показниками – частка прибуткових підприємств збільшилася із 71,5 до 90,1 відсотків.

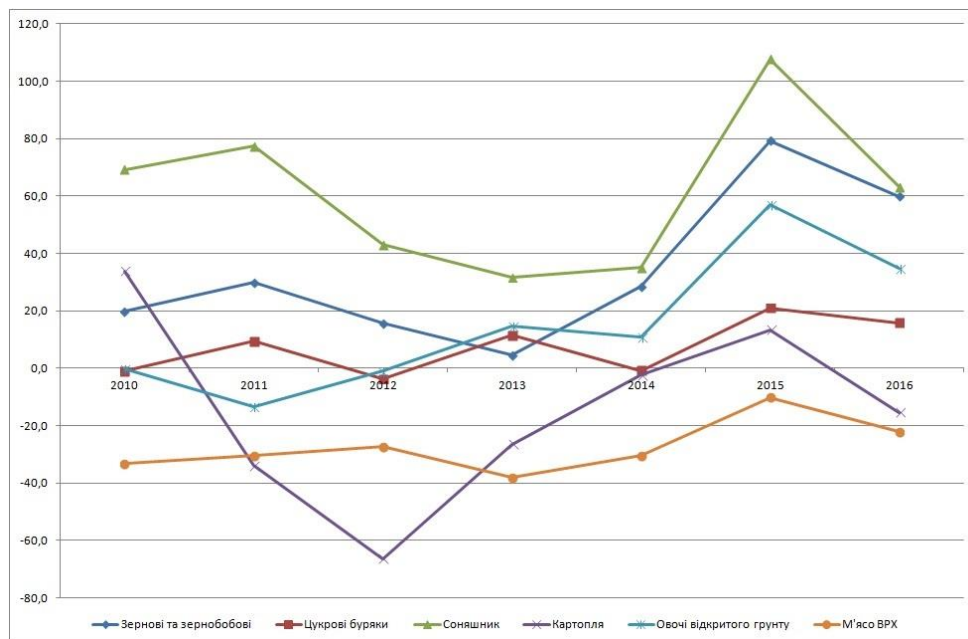

Рис. 2.1. Рівень рентабельності у виробництві продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Полтавської області, % [100, с. 197]

Разом з тим, слід зазначити, що рентабельність виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції суттєво відрізняється – якщо виробництво зернових та зернобобових культур, соняшнику, молока і курячих яєць є стабільно прибутковим для сільськогосподарських підприємств Полтавської області, в той час як всі інші види продукції (головним чином – м'ясний напрям тваринництва) не дають можливості повернути вкладені кошти (рис. 2.1, 2.2).

Збитковість м'ясного тваринництва пояснюється більш тривалим операційним циклом та вищим рівнем початкових вкладень, що в сукупності із високим рівнем невизначеності та тиском з боку іноземних виробників, спричиняє низький інтерес керівників сільськогосподарських підприємств та інвесторів до даної внутрішньої галузі сільського господарства. Час, необхідний для вирощування тварин, зумовлює відношення даної внутрішньої

галузі до т.з. «довгих грошей», що не сприяє зацікавленості щодо вкладання коштів.

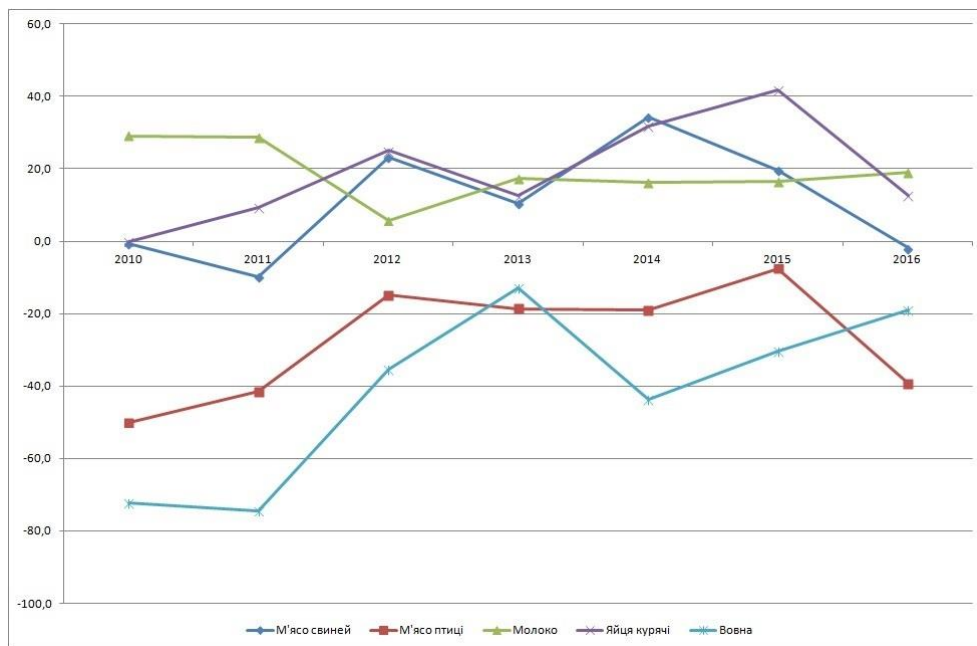

Рис. 2.2. Рівень рентабельності у виробництві продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах Полтавської області, % [100, с. 197]

Протягом досліджуваного періоду найвищий рівень рентабельності спостерігався в 2014-2016 рр. на виробництві зернових та зернобобових культур (28,4, 79,3 та 59,9 відсотків відповідно), соняшника (35,0; 107,74 63,1), молока (16,1; 16,5; 18,9) та яєць (31,9; 41,7; 12,6).

Найвищий рівень рентабельності галузі рослинництва був в 2012-2013 рр. (більше 40 %), тоді як в 2014-2016 рр. показник зменшився до 20,6 %. Стосовно основних видів продукції рослинництва, зокрема, зернових і зернобобових культур доречно відмітити, що у 2016 році було зафіксовано зростання рівня рентабельності з 3,2 % у 2015 р. до 26,8 % у 2016 р. Виробництво соняшнику у 2016 р. принесло підприємствам 632,8 млн. грн. прибутку; його рентабельність становила 45,0 % проти 36,0 % у 2015 р. Рентабельність картоплі зросла до 97,4 % проти 37,2 % у 2015 р.

Діяльність галузі тваринництва була прибутковою (за виключенням 2007 року), але рівень рентабельності за період 2011-2016 рр. не перевищував 10 %.

При чому рівень рентабельності коливалася від 2,6 % у 2013 році до 8,1 % у 2011 році. Низький рівень рентабельності галузі тваринництва зумовлений високими матеріальними витратами галузі. Стосовно основних видів продукції тваринництва, зокрема, виробництва молока, яєць, то у 2016 р. їх виробництво було прибутковим. Порівняно з 2015 р. рентабельність молока зменшилася з 9,7 % до - 1,2 %, приросту свиней на м'ясо зросла до 4,1 % проти - 2,2 % у 2015 р. У 2016 р. вирощування великої рогатої худоби, виробництва вовни, вирощування птиці було неефективним, збитковість становила відповідно - 50,3 %, 67,9 %, 44,3 %.

В табл. 2.3 представлені показники ефективності сільськогосподарського виробництва сільськогосподарських підприємств Полтавської області за 2011-2016 рр.

Таблиця 2.3

Показники ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств Полтавської області

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2011 р., %
Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції, млн. грн.	611.6	1133.4	1487.2	1035.9	1011.2	1923.0	314.4
Продукції рослинництва	535.7	1075.6	1451.2	936.1	946.3	1820.1	339.8
продукції тваринництва	75.9	57.8	36.0	99.8	64.9	102.9	135.6
Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, %	19.1	28.1	32.2	17.9	16.8	28.0	8.9 в.п.
продукції рослинництва	23.8	41.8	44.8	22.1	20.6	36.3	12.5 в.п.
продукції тваринництва	8.1	4.0	2.6	6.4	4.5	5.5	-2.6 в.п.

Джерело: складено автором за даними [98; 100].

Прибуток від основної діяльності сільськогосподарських підприємств Полтавської області (крім малих) у 2016 р. становив 1923 млн. грн. проти 611,6

млн. грн. у 2011 р., рівень рентабельності (без урахування бюджетних дотацій і доплат) у цілому склав 28,0 % проти 19,1 % у 2011 році. Прибутки від виробництва продукції сільського господарства і надання послуг у рослинництві і тваринництві в 2016 році отримали 76,1 % підприємств, сума прибутку в середньому на 1 підприємство, становила 2,9 млн. грн. У той же час 23,9 % підприємств отримали від сільськогосподарського виробництва збитки, їх сума у розрахунку на 1 підприємство склала 2,1 млн. грн. Приріст ефективності сільськогосподарського виробництва зумовлений покращенням роботи галузі рослинництва, тоді як по галузі тваринництва спостерігається зменшення рівня рентабельності.

У цілому від діяльності в галузі тваринництва у 2016 р. підприємствами отримано 102,9 млн. грн. прибутку, загальний рівень рентабельності зменшився на 2,6 в.п. і становив 5,5 % (у 2011 р. – відповідно 75,9 млн. грн. і 8,1 %).

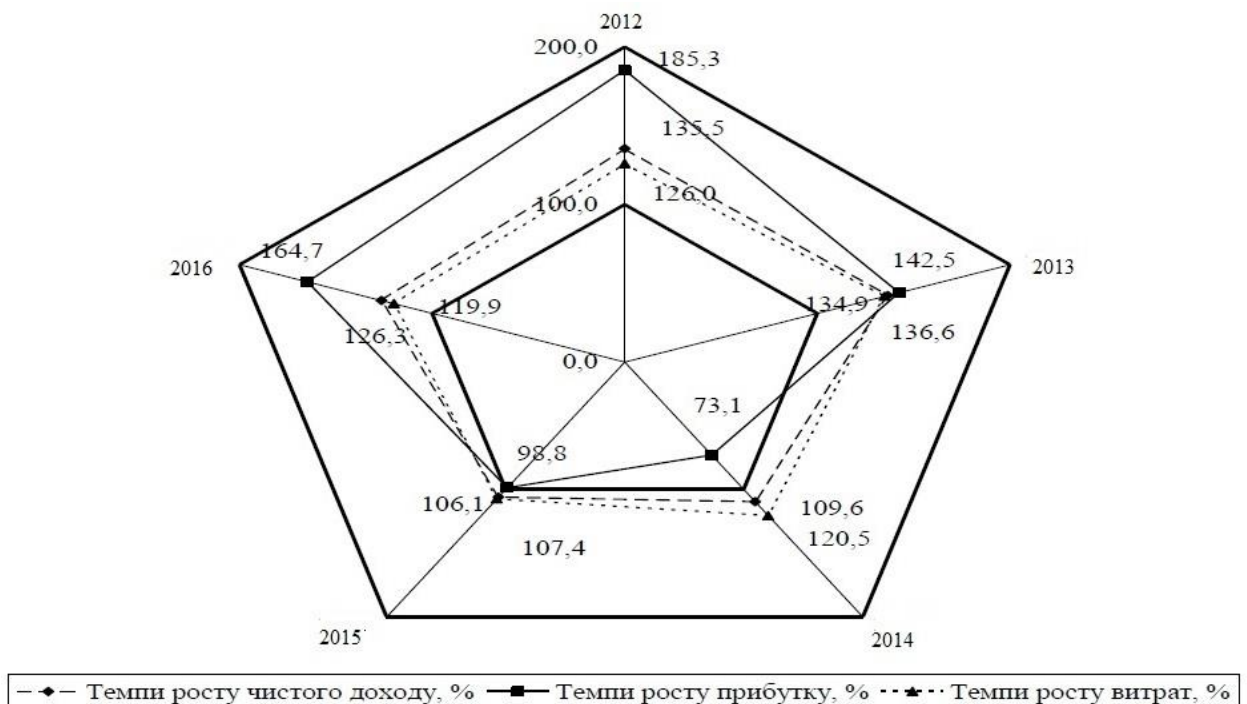

Рис. 2.3. Динаміка ланцюгових темпів росту доходів та витрат в сільськогосподарських підприємствах Полтавської області
Джерело: побудовано автором за даними [98; 100].

Зниження ефективності галузі тваринництва зумовлено зменшенням наданих дотацій при одночасному зростанні витрат на виробництво продукції. Для більш детального дослідження факторів ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств порівняємо темпи росту доходів та витрат в господарствах Полтавської області (рис. 2.3).

Рис. 2.4 демонструє, що перевищення приросту доходу над приростом витрат, зумовлює значний приріст прибутку від реалізації. Так, в 2012 році ланцюгові темпи росту чистого доходу перевищили зростання витрат на 9,5 в.п., що забезпечило приріст прибутку на 85,3 % проти попереднього року. Аналогічна ситуація спостерігається і в 2016 році, перевищення доходу на 6,4 в.п., обумовило приріст прибутку на 64,7 %. І навпаки, перевищення витрат над зростанням доходу в 2014 та 2015 роках на 10,8 та 1,3 відсоткові пункти спричинили зниження прибутку на 26,9 % та 1,2 %, відповідно. Отже, зростання ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств забезпечить перевищення приросту доходів над зростанням витрат.

Для більш детального дослідження факторів формування результатів діяльності доцільно дослідити ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств у розрізі районів Полтавської області. У процесі дослідження нами було проведено групування районів Полтавської області за рівнем виходу валової продукції у постійних цінах 2010 року в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь.

При проведенні групування даних одиниці сукупності були розподілені за групами за величиною варіюючої ознаки, тобто ряд розподілу складається з двох елементів: переліку груп і кількості одиниць, що входить у кожну групу. Таким чином, склад сукупності характеризується за розміром досліджуваної ознаки.

Неодмінною умовою ефективного використання економіко-математичних методів є ретельне вивчення та виділення типових груп підприємств за районами, які мають істотні особливості в рівні інтенсифікації та характеру факторів і результатів виробництва. Для більшості масових суспільних явищ

характерні якісні розбіжності, тому виникає потреба у застосуванні групування при вивченні суспільних явищ з урахуванням місця, часу та інших умов їх розвитку.

Причинами асиметрії може бути недостатньо велика чисельність сукупності, а також вплив певних факторів, які зсувають частоту в той чи інший бік. Збільшення асиметрії припадає на показник виходу валової продукції у постійних цінах 2010 року на 100 га сільськогосподарських угідь в Полтавському та Лубенському районах Полтавської області.

Для аналізу причин зазначеного вище явища розглянемо структуру виробництва в даних районах (додаток А) [98; 100].

Рис. А1 додатку А вказує, що основна частина валової продукції сільськогосподарських підприємств Полтавського району представлена виробництвом приросту птиці (85,10 %) та виробництвом овочів (7,03 %).

Вагомий внесок в економіку району роблять приватне акціонерне товариство з іноземними інвестиціями «Райз-Максимко» та СТОВ «Хлібодар», що зумовлює вузьку спеціалізацію господарств району.

Сільське господарство Полтавського району (рис. А2 додаток А) характеризується спеціалізацією щодо виробництва овочів та плодівих культур. Вищезазначене обумовлює високий рівень виходу валової продукції у постійних цінах 2010 року на 100 га сільськогосподарських угідь. Оскільки дослідження здійснюється за даним показником, для подальшого проведення дослідження з ряду розподілу була виключена вказана одиниця сукупності, а саме Полтавський та Лубенський райони.

Результати проведеного групування районів Полтавської області за рівнем виходу валової продукції у постійних цінах 2010 року на 100 га сільськогосподарських угідь наведені у табл. 2.4 демонструють, що приріст отриманої валової продукції в порівняних цінах зумовлює як зростання прибутку так і рівня рентабельності по сукупності досліджуваних підприємств.

Зокрема, зростання виходу валової продукції в порівняних цінах на 55,34 % в господарствах другої групи проти підприємств першої групи обумовило

приріст рівня рентабельності на 4,85 %. В сільськогосподарських підприємствах третьої групи вартість валової продукції в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь перевищує рівень підприємств першої групи в 2,24 рази, а рівень рентабельності є вищим на 6,68 в.п.

Таблиця 2.4

Результати групування районів Полтавської області за рівнем виходу валової продукції у постійних цінах 2010 року на 100 га сільськогосподарських угідь

Групи районів за рівнем виходу валової продукції на 100 га с-г угідь	Кількість районів	В середньому по групі			
		площа с-г угідь, тис. га	ВП на 100 га с.-г угідь, тис. грн.	прибуток на 100 га с.-г угідь, тис. грн.	рівень рентабельності, %
I. 445.0 – 805.1	10	48.89	602.64	67.89	16.17
II. 805.2 – 1165.3	6	37.55	936.16	117.21	21.02
III. 1165.4 – 1525.5	9	61.6	1347.75	134.77	22.85
Всього та в середньому по сукупності	25	48.03	851.72	96.06	19.0

Джерело: власні дослідження.

Як видно з табл. 2.4., що більшість районів Полтавської області входять до першої групи, для якої характерний найменший рівень показників ефективності діяльності. Тому саме ці райони потребують більшої уваги в частині дослідження фінансового забезпечення їх функціонування.

Для дослідження в якості типових районів першої групи були обрані, відповідно, Лубенський та Полтавський. Вибір зумовлений тим, що по даній групі підприємства Лубенського району мають низький рівень ефективного функціонування за обраною групою, а підприємства Полтавського району визначаються значно вищим рівнем ефективності. Для порівняння, як еталонний рівень, також було обрано район з високим рівнем ефективного функціонування, а саме Карлівський район.

Розглянувши результати сукупності підприємств визначених районів для подальшого дослідження було обрано сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю «Хлібодар» (стабільно збиткове підприємство)

Лубенського району, товариство з обмеженою відповідальністю «Полтава-Сад» (за роками прибутковість коливається) Полтавського району та приватне акціонерне товариство «Райз-Максимко» (стабільно прибуткове підприємство) Лубенського району Полтавської області. В табл. 2.5 наведено показники ефективного функціонування обраних підприємств.

Таблиця 2.5

Показники ефективного функціонування окремих сільськогосподарських підприємств Полтавської області

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
ТОВ «Полтава-Сад»						
Валова продукція у порівняних цінах 2010 року, тис. грн.	16890	17566	16853	18399	15822	17850
Валовий дохід в поточних цінах реалізації, тис. грн.	12533	16477	18224	25423	27382	38878
Загальна сума витрат, тис. грн.	13087	15688	19573	27566	24871	32590
Прибуток від реалізації, тис. грн.	-554	789	-1349	-2143	2511	6288
Рівень рентабельності, %	-4.2	5.0	-6.9	-7.8	10.1	19.3
Частка власного капіталу в структурі активів, %	86.9	90.5	93.5	96.4	98.5	98.8
СТОВ «Хлібодар»						
Валова продукція у порівняних цінах 2010 року, тис. грн.	18244	19356	17533	19025	16833	15580
Валовий дохід в поточних цінах реалізації, тис. грн.	11983	14005	15876	18247	20172	17133
Загальна сума витрат, тис. грн.	12587	16983	16287	20893	24717	18955
Прибуток від реалізації, тис. грн.	-604	-2978	-411	-2646	-4545	-1822
Рівень рентабельності, %	-4.8	-17.5	-2.5	-12.7	-18.4	-9.6
Частка власного капіталу в структурі активів, %	-39.5	-30.7	-28.4	-30.8	-55.1	-58.5
ПрАТ «Райз-Максимко»						
Валова продукція у порівняних цінах 2010 року, тис. грн.	10587	14202	15711	17321	16357	15816
Валовий дохід в поточних цінах реалізації, тис. грн.	7088	7654	9584	11087	12187	18352
Загальна сума витрат, тис. грн.	5151	6381	5944	8377	10857	14071
Прибуток від реалізації, тис. грн.	1937	1273	3640	2710	1330	4281
Рівень рентабельності, %	37.6	19.9	61.2	32.4	12.3	30.4
Частка власного капіталу в структурі активів, %	83.2	80.4	79.5	78.6	75.7	90.7

Джерело: власні дослідження.

Наведені показники свідчать, що ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств забезпечується оптимальним співвідношенням власного та залученого капіталу. Зокрема, висока частка власного капіталу в структурі майна підприємства по ТОВ «Полтава-Сад» – більше 90 % не забезпечує стабільної ефективності господарювання. Відсутність власних коштів в СТОВ «Хлібодар» зумовлює збиткову діяльність підприємства.

Тоді як часткове використання залучених ресурсів в ПрАТ «Райз-Максимко» забезпечує стабільне ефективне функціонування підприємства. Тому, для забезпечення ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств доцільно використовувати як внутрішні так і зовнішні джерела фінансування.

Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств залежить від зовнішнього середовища, зокрема, від тих сил, що впливають на нього. На основі проведеного аналізу доцільно виділити наступні групи чинників, що впливають на діяльність сільськогосподарських підприємств.

Макроекономічні чинники впливають на розвиток як економіки загалом, так і сільськогосподарських підприємств зокрема. До цієї групи належать рівень інфляції, рівень безробіття в країні та в регіоні, платоспроможний попит населення та переробних підприємств на сільськогосподарську продукцію тощо. Поряд з ними доцільно виділити інституційні чинники, що визначаються існуючою нормативно-правовою базою, розвиток мережі державних та недержавних інститутів управління та регулювання сільськогосподарських підприємств.

Фінансові чинники для сільськогосподарських підприємств проявляються у доступності до джерел фінансових ресурсів, рівні цін залучення кредитних ресурсів, створенні сприятливого інвестиційного клімату для реалізації інноваційних проектів. Чинники даної групи можуть проявлятися безпосередньо, а також і опосередковано, наприклад, через виробничі результати. Фінансові чинники впливають на розвиток виробництва, рівень

впровадження новітніх технологій та підходів до виробництва сільськогосподарської продукції, рівень прибутковості та рентабельності сільськогосподарських підприємств тощо.

Технічні чинники в сучасних умовах функціонування сільськогосподарських підприємств мають негативний вплив, це обумовлено значним фізичним і моральним зносом, руйнацією більшості матеріальних засобів. До цієї категорії належать рівень розвитку НТП, рівень впровадження новітніх технологій.

Група природних чинників, а це кількість і якість природних ресурсів, помітно впливає на темпи економічного зростання і є визначальними для здійснення сільськогосподарської діяльності. За сучасних реалій помітний вплив на процес виробництва сільськогосподарської продукції мають екологічні умови: отримання екологічно-чистої і органічної продукції; зменшення викидів та забрудненості у розвитку сільських територій.

Збутові чинники пов'язані з комплексом причин: відсутність раціональних каналів просування продукції, нерозвиненість ринкової інфраструктури, і в першу чергу оптових сільськогосподарських ринків, бездіяльність аграрних бірж, знищення системи укладення контрактів, перенасиченість в умовах відкритості національної економіки імпортних продуктів харчування, втрата традиційних зовнішніх ринків збуту і не докладання зусиль до завоювання нових, сировинний характер експорт тощо.

Структурні чинники визначають співвідношення обсягів виробництва рослинництва й тваринництва, у тому числі за категоріями виробників, а також формуванням пріоритетів галузевого розвитку сільського господарства. Організаційні чинники розвитку сільського господарства безпосередньо пов'язані з рівнем менеджменту в більшості українських сільськогосподарських підприємств. Вагомий вплив на їх діяльність має організаційно-виробнича структура, форма господарювання, організація праці та її мотивація.

Не менш важливою групою є соціально-демографічні чинники, що знаходить своє відображення у менталітеті населення, що проявляється у

хліборобській культурі. Негативний вплив чинить зростання значення міст у суспільстві, а також зниження питомої ваги працівників із повною вищою освітою, що на кінець 2016 року становило 27,8 %, що на 4,8 пункти менше, ніж у середньому по національній економіці в цілому. Ще один чинник, що стримує розвиток сільськогосподарських підприємств полягає у старінні сільського населення. Окрім того, незадовільні умови праці та найнижча заробітна плата серед інших видів діяльності призводять до відтоку робочої сили до міст або інших країн.

Загалом усі чинники, що впливають на ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств в Україні можна згрупувати у дві групи: прямого та опосередкованого впливу. Чинники першої категорії безпосередньо визначають потенціал росту національної економіки та визначають фізичну здатність до економічного зростання, а непрямі – впливають на можливість перетворення цієї здатності в дійсність. Останні можуть сприяти реалізації наявного потенціалу, який закладений в прямих чинниках, або обмежувати його.

Аналізуючи систему чинників, варто визначати напрям впливу, що може як негативно, так і позитивно відобразитись на розвитку сільськогосподарських підприємств: стимулююча або стримуюча державна аграрна політика; створення сприятливого інвестиційного клімату в сільському господарстві; зміна рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств; зростання чи зниження рівня матеріало- та фондомісткості виробництва сільськогосподарської продукції тощо.

У ситуації, коли проведення кількісного аналізу не дало бажаних результатів із погляду процесів формування та реалізації стратегії дієвим є проведення якісного аналізу внутрішнього й зовнішнього середовища підприємства, для чого у світовій практиці досить успішно використовується такий інструмент, як SWOT-аналіз. Загальна методика проведення SWOT-аналізу досить широко висвітлена як у зарубіжних, так і у вітчизняних джерелах [111].

Загальний SWOT-аналіз для сільськогосподарських підприємств Полтавської області

Система факторів	Сильні сторони	Слабкі сторони
Природні	<ul style="list-style-type: none"> - висока питома вага земель сільськогосподарського призначення, у тому числі ріллі; - наявність гідрологічних ресурсів; - сприятливі кліматичні умови. 	<ul style="list-style-type: none"> - виведення земель із сільськогосподарського обороту; - деградація земель і втрата родючості; - скорочення площ, зайнятих під кормові культури; - ерозія ґрунтів.
Трудові	<ul style="list-style-type: none"> - наявність кваліфікованих трудових ресурсів зі спеціалізацією; - сформована система перепідготовки фахівців АПК. 	<ul style="list-style-type: none"> - гостра демографічна ситуація (старіння, міграція сільського населення в міста); - відсутність мотивації; - висока частка низькокваліфікованої праці.
Техніко-технологічні	<ul style="list-style-type: none"> - заміна застарілого обладнання на основі регіональної лізингової програми; - впровадження сучасного устаткування й технологій. 	<ul style="list-style-type: none"> - високий ступінь зношування основних виробничих фондів у сільськогосподарських підприємствах; - низький технічний і технологічний рівень виробничих операцій в сільськогосподарських підприємствах; - низький рівень інноваційної активності дрібнотоварного виробництва.
Організаційно-економічні	<ul style="list-style-type: none"> - різноманіття форм власності й господарювання в регіональному АПК; - розвиток маркетингового комплексу в системі АПК; - наявність системи контрактних відносин. 	<ul style="list-style-type: none"> - недостатня вертикальна інтеграція сільськогосподарських і переробних підприємств у регіональному АПК; - невисокий рівень менеджменту в системі АПК.
Соціально-економічні	<ul style="list-style-type: none"> - поглиблення спеціалізації сільськогосподарського виробництва; - інтеграція ресурсів території; - зміцнення виробничої бази території; - відновлення родючості ґрунтів і виробничого потенціалу; - технологічне й технічне переозброєння АПК; - перепідготовка й підготовка працівників; - диверсифікованість системи державної підтримки агробізнесу. 	<ul style="list-style-type: none"> - низька оплата праці й рівень життя на селі; - соціально-економічна диференціація між селом та містом; - наявність фінансової залежності - недосконалість законодавчої бази, що регулює відносини в системі регіонального АПК; - непослідовна податкова політика; - залежність сільськогосподарських підприємств від переробних комбінатів; - стійкий диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію й неефективність заходів державної політики врегулювання цін у регіональному АПК; - економічна й політична нестабільність у регіональній економіці.

Проте в українській економічній літературі недостатня увага приділяється особливостям застосування цього методу в практиці управління конкретного підприємства, тоді як методики, рекомендовані зарубіжними авторами, можуть бути застосовані лише зі значними поправками на специфічність ринкових умов в Україні.

За результатами проведеного дослідження та аналізу наукових і науково-практичних джерел нами визначені сильні та слабкі сторони для сільськогосподарських підприємств Полтавської області, а також потенційні можливості та загрози, характерні для сучасного стану розвитку економіки України (табл. 2.6).

У результаті на макrorівні можна виділити такі стратегічні цілі й завдання для сільськогосподарського виробництва Полтавської області:

а) цілі:

- подальше створення й розвиток великих підприємств, холдингів, компаній з виробництва сільськогосподарської продукції;
- стимулювання розвитку особистих підсобних господарств і малих форм господарювання в сільському господарстві;
- розвиток зернового виробництва, що може сприяти підвищенню ефективності тваринництва й збільшенню експорту;
- розвиток на базі сільськогосподарського виробництва переробних галузей промисловості;
- підвищення якості життя сільських працівників, ріст заробітної плати, розвиток сільської соціальної інфраструктури;
- розробка та впровадження ефективних методів мотивації праці;
- стійкий соціально-економічний розвиток сільських територій;
- створення особливих економічних зон сільськогосподарського типу.

б) завдання:

- залучення інвесторів у сільськогосподарське виробництво;
- підвищення ефективності використання коштів державної підтримки за рахунок підвищення якості проектів;

- підвищення якості управління реалізацією розроблених проектів з метою одержання планових показників ефективності;
- розвиток лізингу для зміцнення матеріально-технічної бази господарств;
- підтримка й стимулювання ефективного власника;
- розвиток страхування сільськогосподарських ризиків.

На рівні підприємства результати SWOT-аналізу можуть бути використані для формулювання й вибору стратегій.

В сучасних умовах господарювання сільськогосподарські підприємства мають серйозні проблеми з належним забезпеченням фінансовими ресурсами потреб не тільки розширеного відтворення, але навіть і простого. Фактично отриманими доходами суб'єкти сільськогосподарської галузі виявилися не здатними покривати понесені витрати.

Причини такого стану справ не слід пов'язувати виключно з рівнем організації сільськогосподарського виробництва, хоча проблеми подібного роду, безсумнівно, є часто вельми суттєвими. Тим не менш, при самому песимістичному підході до даного питання, слід зауважити, що в будь-якій окремо взятій сукупності більша частина керівників сільськогосподарських підприємств не можуть бути віднесені до категорії некомпетентних. Отже, пошук причин кризового стану справ у сільському господарстві слід здійснювати і поза сферою діяльності окремо взятого підприємства.

Поряд з цими обставинами слід зазначити й те, що складність фінансового забезпечення відтворювального процесу в сільському господарстві у вирішальній мірі зумовлена як власне диспаритетом цін у плані міжгалузевого обміну виробленою продукцією, так і триваючою неадекватністю темпів зростання цих цін. Економічна практика свідчить, що темпи зростання цін на матеріально-технічні ресурси, роботи та послуги для сільського господарства суттєво випереджають темпи росту цін на реалізовану сільськогосподарськими підприємствами продукцію. При збільшенні цін на промислову продукцію в 2,3 рази, зростання вартості сільськогосподарської продукції становило близько 60 % [82].

Аналіз структури фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств України протягом 2011-2016 рр. демонструє, що у середньому внутрішні фінансові ресурси займали більше 50 % від загальної вартості фінансових ресурсів (табл. 2.7).

У 2016 р. у порівнянні з 2011 р. спостерігається зростання цього показника на 3,64 в.п. або в 2,53 рази. Це свідчить про збільшення як суми, так і питомої ваги власних ресурсів, що є, безумовно, позитивним фактором у формуванні стратегічних цілей діяльності сільськогосподарських підприємств.

Резервами щодо нарощування обсягу власних фінансових ресурсів є зростання обсягів виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції та формування власних джерел для забезпечення простого та розширеного відтворення.

Таблиця 2.7

Динаміка складу і структури фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств України, 2011-2016 рр.

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2011 р., %
Загальна вартість фінансових ресурсів, млн. грн.	149536	170801	227471	276652	313033	351629	235,2
Внутрішні фінансові ресурси, млн. грн.	72217	90391	124209	148148	156820	182629	252,9
% до загальної суми	48.3	52.9	54.6	53.6	50.1	51.9	3.6 в.п.
Зовнішні фінансові ресурси, млн. грн.	77319	80410	103262	128504	156213	169000	218.6
% до загальної суми	51.7	47.1	45.4	46.4	49.9	48.1	-3.6 в.п.

Джерело: власні обчислення за матеріалами [82].

Проведене дослідження демонструє, що для ефективного функціонування сільського господарства окремі аспекти забезпечення діяльності вимагають вдосконалення, розширення і посилення регулюючої ролі держави в напрямі створення паритетних умов функціонування галузі у складі єдиного народногосподарського комплексу країни, формування фінансової бази інтенсифікації відтворювального процесу в сільськогосподарських

підприємствах на основі системного використання економічних методів і важелів прямої та непрямой державної підтримки.

Таким чином, предметна оцінка фактично сформованого стану справ у сільському господарстві дозволяє зробити висновок про те, що господарюючим суб'єктам галузі буде занадто складно самостійно (без належної уваги і підтримки з боку держави, кредитної, податкової, страхової та інших ланок фінансової системи) формувати оптимальний рівень фінансового забезпечення ефективного функціонування.

У контексті зазначених проблемних моментів у фінансовому забезпеченні процесу відтворення в суб'єктах галузі представляється правомірним оцінити сучасний рівень уваги держави і кредитної системи до сільського господарства.

2.2. Тенденції формування зовнішніх джерел фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств

Оцінка стану сільського господарства в сучасних умовах господарювання чітко виявляє проблеми управління процесом формування, розподілу і використання фінансових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах.

Спостерігається незадовільний фінансовий стан більшості сільськогосподарських організацій і внаслідок цього їх нездатність забезпечити самоокупність і самофінансування не тільки розширеного, але і простого відтворення, а також збереження інвестиційної непривабливості.

Крім того, у більшості сільськогосподарських підприємств обмежені можливості залучення позикових ресурсів. Недостатня і державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, яка в даний час, по суті, не впливає на результати виробництва, незважаючи на наявність великої кількості державних програм [127].

Сільськогосподарське виробництво традиційно вважається консервативною галуззю, яка характеризується підвищеною залежністю від

факторів ендогенного і екзогенного порядку. У зв'язку з цим сільськогосподарство є сферою, яка навіть при сприятливих економічних умовах потребує фінансової підтримки держави, у кредитуванні і централізованому регулюванні процесу ціноутворення.

У процесі організації виробництва сільськогосподарське підприємство формує необхідну кількість фінансових ресурсів під прогнозовані напрямки використання. При формуванні фінансових ресурсів відбувається розрахунок оптимальної структури ресурсів та за допомогою якого макро- чи макрорівня вони будуть фінансуватися.

Рис. 2.5. Джерела фінансування сільськогосподарських підприємств в залежності від їх типів, видів та розмірів

Джерело: власні дослідження.

Формування фінансових ресурсів на підприємствах відбувається під час створення статутного фонду, а також у процесі розподілу грошових

надходжень у результаті повернення авансованих коштів у основні та оборотні фонди, використання доходів на формування резервного фонду, фонду споживання і фонду накопичення. Фінансова діяльність виконує обслуговуючу роль відносно виробничо-господарської діяльності, але вона, також, розглядається як один з найважливіших інститутів сільськогосподарського підприємства [52]. Різним видам сільськогосподарських підприємств притаманний свій особливий режим формування фінансових ресурсів. Визначено особливості формування фінансових ресурсів залежно від розмірів підприємства, які наведено на (рис. 2.5).

На думку багатьох незалежних оглядачів, аграрна політика уряду України непослідовна і непрозора. Спонтанні зміни політики та відсутність чіткої стратегії не сприяють розвитку сільськогосподарських підприємств і покращенню умов життя сільського населення. Незважаючи на формально встановлені урядові цілі і рекламовані державні програми, фактичний процес формування політики залишається імпровізованим і кон'юнктурним, позбавленим єдиної і широко підтримуваної довгострокової стратегічної перспективи на основі базових економічних принципів.

Напрями і обсяги державної підтримки непередбачувані. Українська система державної підтримки сільського господарства складна і в значній мірі заснована на адресних дотаціях на певні види продукції, що призводить до високих операційних витрат для одержувачів, особливо дрібних і середніх виробників, і створює можливості для корупції. Загальний рівень підтримки виробників обмежений, однак за її сумами ховається оподаткування експортно-орієнтованих секторів і захист імпортозамінних секторів [127].

При формуванні структури та обсягу фінансових ресурсів, необхідних для здійснення виробничо-господарської діяльності, доцільно визначити основні зовнішні та внутрішні фактори впливу, що визначають динаміку залучення та використання фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами.

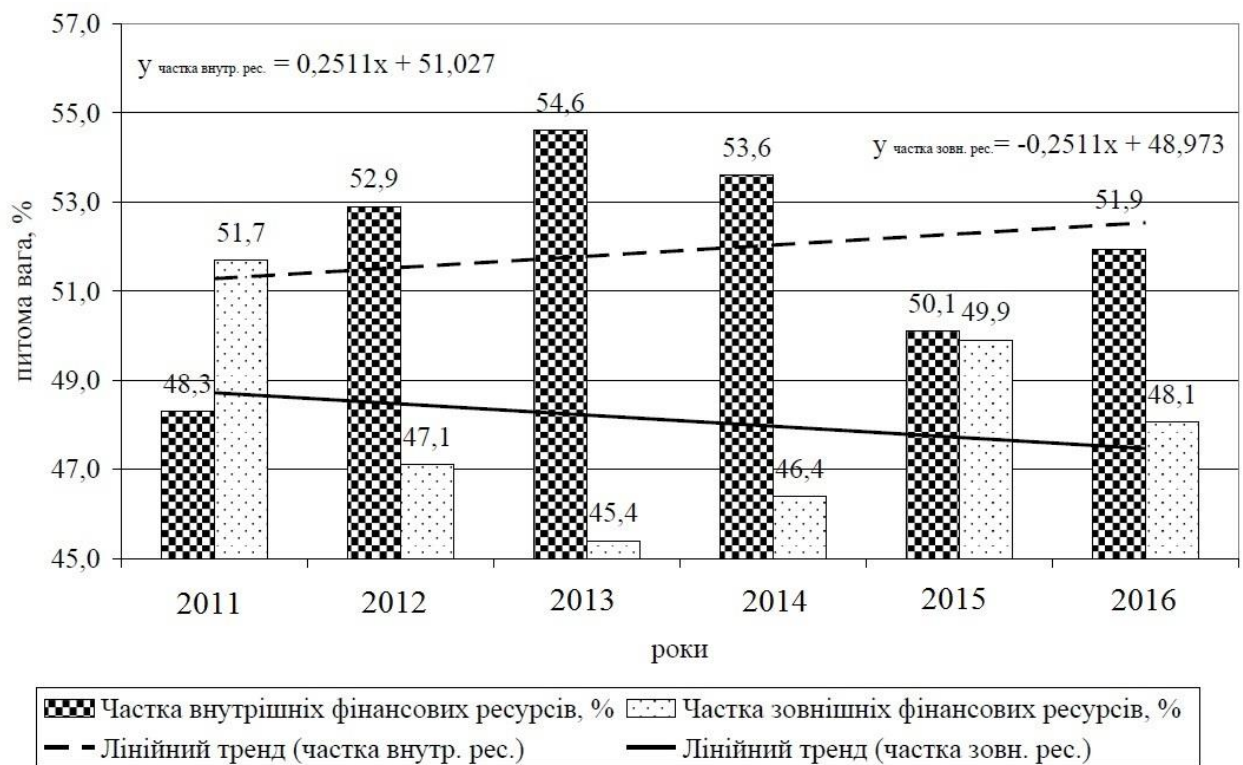

Рис. 2.6. Аналітичне вирівнювання частки складових фінансового забезпечення в сільськогосподарських підприємствах Полтавської області в 2011-2016 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [98].

До основних показників, що відображають структуру фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств відносять загальну величину капіталу, суму власного та позичкового капіталів. Розглянемо динаміку структури фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств Полтавської області за період 2009-2014 рр. (рис. 2.6) [100].

Рис. 2.6 демонструє, що частка внутрішніх фінансових ресурсів має тенденцію до зростання, тоді як питома вага зовнішніх джерел фінансування щороку зменшується. Згідно параметрів отриманих рівнянь щорічне зростання питомої ваги внутрішніх фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств Полтавської області складає 0,25 в.п., при тому частка зовнішніх фінансових ресурсів в середньому зменшується на ту ж величину.

На сьогоднішній день рівень впливу системи кредитування на рівень фінансового забезпечення господарюючих суб'єктів галузі залишається поки

що недостатнім, оскільки в основному вона пов'язана з незначною частиною сільськогосподарських товаровиробників (приблизно десятою частиною їх загальної кількості з числа середніх і великих підприємств) і недоступна для абсолютної їх більшості в силу важкого фінансового становища.

Зазначені вище обставини зумовлюють необхідність пошуку найбільш адекватних варіантів підвищення рівня результативності впливу системи кредитування на процеси фінансового забезпечення відтворювальних відносин в сільському господарстві.

Проблема обґрунтування рівня й ефективності державної підтримки сільськогосподарських підприємств в Україні посідає чільне місце у наукових дослідженнях. Внесок держави у сільське господарство становив в середньому за аналізований період 2% ВВП, включаючи витрати бюджету та податкові пільги. В Україні державна підтримка, характеризується як сукупність інструментів державного регулювання, які забезпечують сільськогосподарським виробникам прийнятні умови ведення діяльності здійснюється за трьома основними формами, серед яких: пряма (прямі бюджетні виплати); непряма (бюджетні кошти носять стимулюючий характер); умовно-пряма (опосередкована) (через організаційно-економічні заходи, найчастіше прямо не пов'язані з сільськогосподарськими підприємствами).

Загальні результати господарювання за 2011-2016 рр. і рівень бюджетної підтримки сільськогосподарських підприємств представлено в табл. 2.6.

Показники табл. 2.8 свідчать, що за 2011-2016 рр. приріст обсягів державної підтримки перевищує зростання чистого доходу та прибутку сільськогосподарських підприємств Полтавської області. Так, при збільшенні чистого доходу в 2,71 рази, а прибутку в 3,14 рази кошти державної підтримки зросли в 10,3 рази за рахунок приросту податку на додану вартість в 12,38 рази. При цьому сума бюджетних дотацій та інші напрямки державної підтримки в 2016 році проти рівня 2011 року становили 20,1 % та 24,8 % відповідно. Доречно відмітити, що кошти спрямовані на підтримку виробництва продукції рослинництва та тваринництва з 2013 року не виділялися. Бюджетні дотації для

підтримки виробництва продукції рослинництва та тваринництва були отримані сільськогосподарськими підприємствами лише в 2013 та 2014 роках [82].

Підтримка сільського господарства, в першу чергу, спрямована на розвиток досліджень у галузі тваринництва для забезпечення власними продуктами харчування і відтворення переваг та реалізацію органічного виробництва сільськогосподарської продукції [26].

Таблиця 2.8

**Загальні результати господарювання та рівень бюджетної підтримки
сільськогосподарських підприємств Полтавської області**

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2011 р., %
Чистий дохід (виручка) від реалізації с.-г. продукції та послуг, млн. грн.	3813.7	5166.9	7055.6	7735.6	8207.4	10361.9	271.7
Прибуток, збиток (-) від реалізації с.-г. продукції та послуг, млн. грн.	611.6	1133.4	1615.5	1181.6	1167.3	1923.0	314.4
Рівень рентабельності с.-г. діяльності, %	19.1	28.1	29.7	18.0	16.6	28.0	8.9
Отримано коштів державної підтримки, млн. грн., всього	68426.0	113745.4	525352.2	595308.2	593325.0	706677.0	1032.8
за рахунок бюджетних дотацій :	11547.8	50820.3	32097.8	4994.4	5644.3	2323.8	20.1
всього							
у тому числі для підтримки виробництва продукції рослинництва	0.0	0.0	16840.5	850.7	0.0	0.0	-
для розвитку тваринництва	2177.5	0.0	1245.0	2778.4	0.0	0.0	-
за іншими видами (напрямами) державної підтримки	9370.3	50820.3	14009.3	1365.3	5644.3	2323.8	24.8
за рахунок податку на додану вартість – всього	56878.2	62925.1	493254.4	590313.8	587681.0	704353.2	1238.4

Джерело: складено автором за даними [98; 100].

В даний час існуючий механізм державної підтримки сільськогосподарських підприємств має, на наш погляд, наступні недоліки:

- основні функції дотацій сільськогосподарських підприємств надаються на державному рівні, що призводить до втрати конкретної адресності підтримки;

- підтримка, що надається сільськогосподарським підприємствам не достатньо нормативного законодавчо урегульована;

- державна підтримка не гарантує забезпечення мінімального рівня прибутковості сільськогосподарського виробництва;

- сам механізм державної підтримки не є стимулюючим і не враховує потенційні можливості сільськогосподарських товаровиробників.

У контексті забезпечення повнішого використання сільськогосподарськими підприємствами потенційних переваг від членства України в СОТ, важливого значення набуває їх перехід на інноваційну модель розвитку, ефективність реалізації якої значною мірою обумовлюється наявністю і достатністю фінансових ресурсів, що спрямовуються на стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності, при відсутності фінансування виробничої діяльності.

Особливо актуальним інноваційний шлях розвитку сільськогосподарських підприємств є з огляду на зобов'язання, взяті Україною при вступі до СОТ.

Серед заходів підтримки вітчизняних сільськогосподарських підприємств переважають заходи «жовтої скриньки», які підлягають скороченню на 20,0 %, а тому виникає закономірна потреба в інституційних реформах, які забезпечать результативне фінансування заходів «зеленої скриньки», зокрема:

1. Розвиток рекламних та інших маркетингових послуг; інформаційне забезпечення усіх учасників ринку кон'юнктурною інформацією, створення системи сільськогосподарської дорадчої служби.

2. Реформування системи аграрної науки з метою підвищення ефективності наукових досліджень і запровадження їх у практику виробництва.

3. Розроблення програми соціального розвитку села в напрямі розвитку інфраструктури невиробничого призначення на селі.

4. Прийняття програми створення нових робочих місць, працевлаштування та перекваліфікації; розроблення програми підвищення рівня загальної і профільної освіти в сільській місцевості.

5. Екологізація виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечення екологічної безпеки землекористування, охорона навколишнього середовища.

6. Виплати за регіональними програмами надання допомоги. В результаті сільське господарство має стати наукомістким, технологічним і прибутковим бізнесом [31].

З огляду на низький рівень платоспроможного попиту сільськогосподарських товаровиробників на ринку інноваційної продукції, недостатність коштів, що залучаються на договірній основі, незначну частку фінансових ресурсів комерційних структур у структурі науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), виконуваних в аграрній сфері, основним інструментом мінімізації негативних наслідків приєднання України до СОТ для національного АПК є забезпечення достатності бюджетного фінансування інноваційної діяльності, як найбільш гнучкої та маневреної складової економіки, здатної сформувати високоефективне сільськогосподарське виробництво.

Аналіз обсягів і структури фінансування наукової та інноваційної діяльності в сільському господарстві України виявив, що, починаючи з 2010 р., спостерігається зростання витрат на аграрну науку і професійну освіту.

Протягом 2011-2016 рр. на підтримку сільськогосподарського виробництва виділено 120750,5 млн. грн. бюджетних коштів, з яких 18373,7 млн. грн. (15,2 %) спрямовано на удосконалення системи професійної освіти, а 5308,3 млн. грн. (4,4 %) – на розвиток аграрної науки [77].

Незважаючи на зростання масштабів бюджетного фінансування аграрної науки та професійної освіти як важливих чинників інноваційного розвитку

сільськогосподарських підприємств, фактичні обсяги фінансового забезпечення даних статей бюджету все ще не перевищують 50 % від потреби. Так, нині в сільському господарстві фінансуються переважно неприбуткові прикладні дослідження, а орієнтація наукових розробок на реальні потреби сільськогосподарського виробництва є недостатньою (нині в Україні більше третини науково-технічної продукції, яка створюється установами і організаціями аграрної науки, залишається неосвоєною виробництвом), що зумовлює розпорошення бюджетних коштів, які вкладаються в науку, унеможлиблює збільшення інноваційних надходжень від науки до виробництва, спричиняє економічну самоліквідацію наукових шкіл і призводить до виникнення соціальної напруженості. На рис. 2.7 наведено динаміку державної підтримки та бюджетних дотацій сільськогосподарських підприємств Полтавської області.

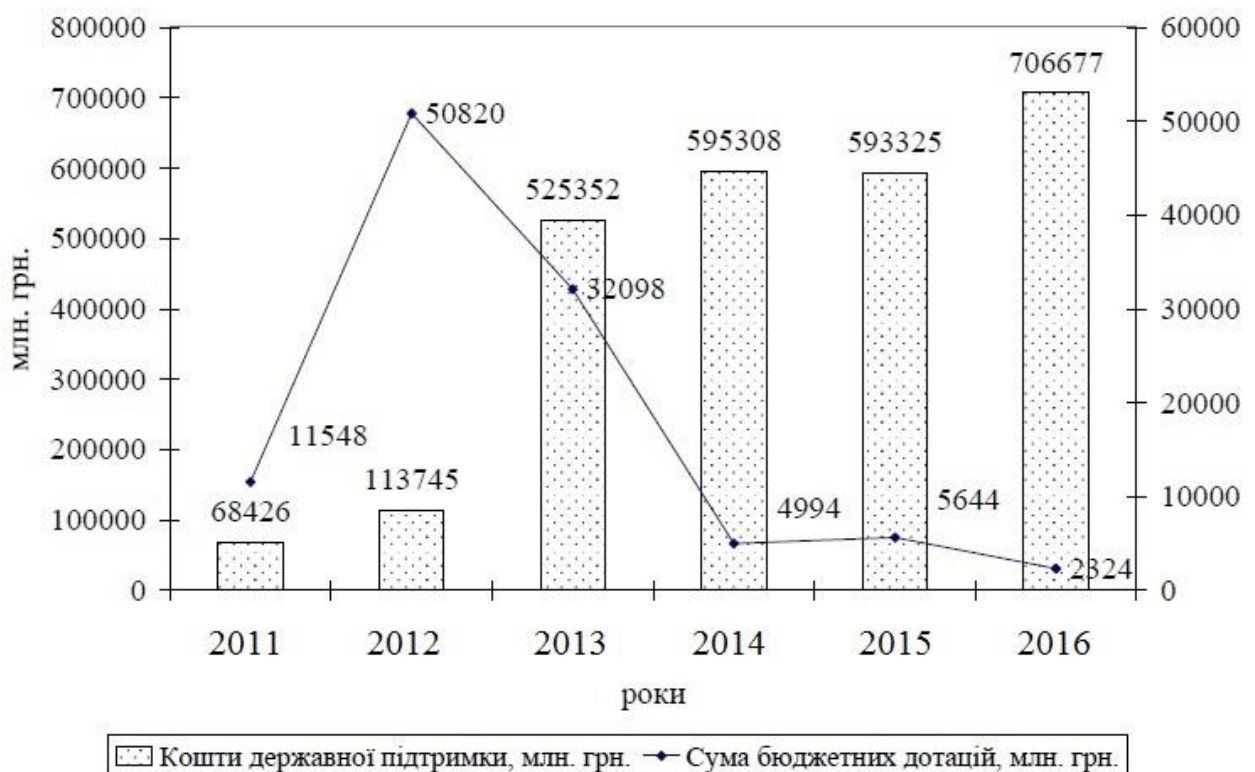

Рис. 2.7. Динаміка масштабів державної підтримки та бюджетних дотацій сільськогосподарських підприємств Полтавської області

Джерело: власні дослідження за матеріалами [98; 100].

Наведений рисунок демонструє, що кошти державної підтримки щорічно збільшуються, так в 2016 році даний показник склав 706677 млн. грн., що перевищує рівень 2011 року в 10,3 рази. При цьому, їх складова, сума бюджетних дотацій склала 2323,8 млн. грн., що становить 20,1 % від рівня 2011 року.

Інтеграція України до СОТ загострила проблемну ситуацію, що існує в сфері бюджетного фінансування інноваційного розвитку АПК. Так відповідно до вимог СОТ, обсяги бюджетної підтримки окремих напрямів виробничої діяльності в сільськогосподарських підприємствах скоротили (заходи «жовтої скриньки»). Зокрема, зменшилися масштаби державного фінансування за такими напрямками: інноваційний розвиток галузі, насамперед, селекція у рослинництві, тваринництві та птахівництві; впровадження новітніх технологій у виробництві й переробці сільськогосподарської продукції; підтримка виробництва продукції тваринництва та рослинництва, яка залежить від виду й обсягів виробництва; виробництво нових видів енергоресурсів, впровадження технологій аграрного землеробства, енергозберігаючих технологій тощо.

У контексті ефективної реалізації комплексу угод СОТ забезпечення інноваційного шляху розвитку АПК України можливе за рахунок збільшення бюджетного фінансування тих видів підтримки сільського господарства, що не обмежуються вимогами СОТ – (заходи «зеленої скриньки»). Витрати в межах «зеленої скриньки» можуть бути профінансовані державою у будь-якому обсязі залежно від можливостей бюджету і здійснюються за напрямками, окремі з яких є складовими інноваційного розвитку: наукові та прикладні розробки у сфері стандартизації, сертифікації сільськогосподарської продукції й розвитку АПК; сприяння збуту сільськогосподарської продукції, включаючи збирання, обробку і розповсюдження ринкової інформації; контроль безпеки продуктів харчування; ветеринарні та фіто-санітарні заходи; інформаційно-консультаційне обслуговування; підготовка, перепідготовка й підвищення кваліфікації працівників АПК; розробка програм підвищення рівнів загальної і профільної освіти в сільській місцевості тощо.

Нині в АПК України спостерігається тенденція до зростання підтримки сільського господарства заходами «зеленої скриньки», що є характерним для багатьох країн-членів СОТ (Чехії, Польщі, Словенії та інших). Необхідні обсяги витрат на реалізацію заходів «зеленої скриньки» сільськогосподарських підприємств України у 2012-2017 рр. наведено в у табл. 2.7.

Як видно із даних табл. 2.9 у 2012-2017 рр. у структурі витрат на реалізацію заходів «зеленої скриньки» в АПК частка складових інноваційного розвитку становить в середньому 36,0 %, Зокрема, питома вага фінансування науки – 7,1 % освіти – 29,0 %, дорадчої служби – 0,6 %, виставкових заходів – 0,2 %.

Таблиця 2.9

Потреби витрат на реалізацію заходів «зеленої скриньки» в сільському господарстві України

Розрахунок потреби за роками		У тому числі:				
		витрати на реалізацію заходів «зеленої скриньки» – усього	наука	освіта	фінансування дорадчої служби	виставкові заходи
2012 р.	сума витрат грн.	1464.1	64.6	553.9	-	6.3
	у % до суми витрат	100.0	4.4	37.8	-	0.4
2013 р.	сума витрат грн.	6382.7	127.8	977.2	73.0	8.0
	у % до суми витрат	100.0	2.0	15.3	1.1	0.1
2014 р.	сума витрат грн.	5757.0	140.0	1025.0	73.0	8.0
	у % до суми витрат	100.0	2.7	19.5	1.4	0.2
2015 р.	сума витрат грн.	5518.0	577.5	1837.5	10.5	8.0
	у % до суми витрат	100.0	10.5	33.3	0.2	0.1
2016 р.	сума витрат грн.	5825.0	613.5	2046.8	11.0	8.8
	у % до суми витрат	100.0	10.5	35.1	0.2	0.1
2017 р.	сума витрат грн.	6217.0	651.9	2440.9	11.4	9.7
	у % до суми витрат	100.0	10.5	39.3	0.2	0.1
Разом	сума витрат грн.	30663.8	2175.3	8881.3	178.9	48.8
	у % до суми витрат	100.0	7.1	29.0	0.6	0.2

На нашу думку, в умовах вступу України до СОТ необхідним є подальше нарощування обсягів витрат не лише на аграрну науку та освіту, а й на розвиток дорадництва і проведення виставкових заходів, як основних інструментів

поширення науково-технічної інформації в аграрній сфері України.

Актуальність та об'єктивна необхідність зростання зазначених витрат підтверджується наявністю тенденції до зменшення обсягів бюджетного фінансування дорадчої служби й виставкових заходів. Так, за 2012-2017 рр. питому вагу витрат на виставкові заходи знижено на 0,3 в.п., а частка витрат на фінансування дорадчої служби за 2012-2017 рр. скоротилася на 0,9 в.п. відповідно. Крім того, як свідчать розрахунки, частка бюджетного фінансування дорадчої служби та виставкових заходів у досліджуваній період становить відповідно 0,2 і 0,1 % загального обсягу фінансування науки, тоді як країни-члени СОТ за даними напрямками виділяють із державного бюджету не менше 25-40 % від суми асигнувань на розвиток аграрної науки.

Протягом усього періоду формування економічної політики держави, сільськогосподарської зокрема, було чимало спроб окреслити стратегію розвитку сільського господарства. Проте в умовах мінливої кон'юнктури світового та вітчизняного сільськогосподарського ринку з урахуванням процесу інтеграції України до СОТ необхідною передумовою ефективної діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств в системі світового господарства є розробка та реалізація стратегії забезпечення їх конкурентоспроможності й обґрунтування напрямів подальшого розвитку. В умовах вступу України до СОТ стратегічним завданням сільськогосподарських підприємств є прискорення соціально-економічного розвитку на інноваційній основі, що потребує стабілізації джерел і забезпечення достатності обсягів фінансових ресурсів, насамперед, з боку держави як гаранта здійснення високоефективного реформування сільськогосподарських підприємств.

За сучасних умов господарювання сільськогосподарські товаровиробники орієнтуються на виробництво продукції рослинництва, як більш рентабельної. Розмір землекористування сільськогосподарських підприємств України за період 2011-2016 рр. зменшився на 481,1 тис. га або на 2,6 %. При цьому чисельність працівників галузі зменшилася на 30,3 тис. осіб, що становить 8,5 % проти рівня 2011 року. Тобто, ресурсне забезпечення галузі рослинництва

скоротилося. Вартісні показники галузі збільшилися більше ніж у два рази. Так, величина чистого доходу зросла в 2,05 рази, а рівень витрат збільшився в 2,15 рази [83]. Зростання вартісних показників при одночасному зменшенні ресурсного забезпечення спричинило зменшення виходу продукції в розрахунку на одиницю ресурсів (на 100 га сільськогосподарських угідь та в розрахунку на одного працівника). Така тенденція зумовлена в основному не покращенням рівня господарювання, а інфляційними процесами, що відбуваються в економіці.

У структурі джерел фінансового забезпечення відтворювального процесу в сільському господарстві України значну роль відіграють позикові й залучені кошти. Причому в останні роки у структурі фінансових коштів підприємств галузі відбувається збільшення частки позикових коштів і власних коштів при скороченні бюджетного фінансування.

Отже, проведений аналіз ситуації з фінансовою підтримкою сільського господарства України дає змогу стверджувати, що бюджетних коштів необхідних забезпеченню ефективного функціонування підприємств в 2011-2016 рр. не отримано. Зокрема, в розрахунку на одну гривню витрат у сільському господарстві має місце майже чотириразове зменшення розміру виділених дотацій, компенсацій та субсидій. Все це свідчить про наявність відомих протиріч у частині офіційно заявленої уваги з боку держави до сільського господарства та його практичного втілення у формі фінансової підтримки.

Характеризуючи систему бюджетної підтримки галузі, необхідно зазначити, що процес її фактичної реалізації в кожному конкретному регіоні залежить від багатьох факторів, часто безпосередньо не пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом, а значною мірою зумовлених регіональною специфікою, яка проявляється в тенденціях соціально-економічного розвитку. Тому форми і обсяги фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств повинні враховувати особливості галузі, а в зв'язку з цим, цілком можуть бути різними. В силу викладеного, на державному

рівні і рівні адміністративних областей потрібно чітко визначати, на якому переліку продуктів, в кожен конкретний період розвитку галузі ефективніше і раціональніше сконцентрувати дотаційні кошти, а за необхідності – своєчасно і оперативно переорієнтувати їх. Важливим у цьому зв'язку є також і врахування того факту, що бюджети – державні, регіональні, місцеві – не завжди здатні своєчасно і в повному обсязі фінансувати сільськогосподарські підприємства.

Таким чином, проведений аналіз бюджетної форми підтримки сільськогосподарських підприємств дозволяє зробити висновок про те, що проблемних питань у плані забезпечення реальних умов для її подальшого вдосконалення є набагато більше, ніж це може бачитися в ситуації простого зіставлення абсолютних сум цієї підтримки з абсолютними сумами виручки, витрат та ін. Все це в кінцевому підсумку вказує на необхідність визначення адекватних заходів послідовного вдосконалення сформованого механізму дотування й субсидювання господарюючих суб'єктів галузі з метою забезпечення умов підвищення результативності сільськогосподарського виробництва, ефективності використання бюджетних коштів і всієї сукупності фінансових ресурсів.

На сьогодні в Україні існує ряд проблем для отримання кредитів сільськогосподарськими підприємствами. Однією із проблем кредитування галузі є нерівномірний доступ підприємств до кредитів. В умовах світової фінансової кризи можливість отримати кредит залишається проблемою для багатьох вітчизняних сільськогосподарських підприємств [36].

Аналіз зарубіжного досвіду, свідчить що, в економічно розвинутих країнах функціонує добре розгалужена кредитна система, яка стимулює ефективний розвиток кредитних відносин і кредитного забезпечення. До країн із найвищою питомою вагою позичкових коштів в капіталі сільськогосподарських підприємств належать Англія і Німеччина – близько 50 %, Франція – понад 40 %, Італія та Бельгія – понад 30 %. У країнах Європейського Союзу 40 % господарств повністю залежать від залучення позичкових коштів і лише 25 % фермерських господарств обходиться без

банківських кредитів.

У країнах із розвинутою ринковою економікою діють кредитні системи для сільських господарств із високим рівнем державної підтримки, кооперативними принципами функціонування. У ФРН кредити надаються на строк 6, 10, 15, 20 років під 8-9 % річних. У США від 40 до 80 % сукупних виробничих витрат фермерів покривається за рахунок кредиту, частка позичкового капіталу становить при купівлі нерухомості до 70 %, машин та устаткування – від 40 до 70 %, худоби – близько 50 %; причому понад 70 % усіх сільськогосподарських машин американський фермер купує за лізингом у кредит строком на 5-8 років із річною ставкою 3-5 %. Товаровиробник має досить широкий вибір різних видів пільгових кредитів і банків-кредиторів [65].

Дослідження процесу кредитування за останні роки свідчить про нестабільну ситуацію в кредитуванні сільського господарства. Розглянемо детальніше стан банківського кредитування сільськогосподарських підприємств України (рис. 2.8) [84].

Рис. 2.8. Кредитний портфель за кредитами, що надані сільськогосподарським підприємствам України комерційними банками

Джерело: власні дослідження.

Основним кредитором для сільськогосподарських підприємств України є комерційні банки. Так, за період 2012-2016 рр. частка кредитів, наданих сільгоспвиробникам збільшилась з 3,7 % до 3,8 %.

Параметри отриманих лінійних рівнянь свідчать, що як сума, так і частка агрокредитування від загального кредитного портфелю має тенденцію до зростання. Так, за період 2011-2016 рр. щорічний приріст величини отриманих кредитів у середньому складає 2,23 млрд. грн., а приріст питомої ваги в структурі кредитного портфелю становить 0,097 в.п. щорічно.

Останнім часом спостерігається нарощення портфелю кредитів, наданих сільськогосподарським підприємствам комерційними банками. Так, за період 2011-2016 рр. кредитний портфель комерційних банків, спрямований на сільське господарство, збільшився з 28,3 млрд. грн. до 36,4 млрд. грн. (зростання на 28,6 %).

Таблиця 2.10

Кредити, надані банками сільськогосподарським підприємствам у 2016 р.

Банк	Сума наданих кредитів, тис. грн.	Кількість наданих кредитів, шт.	Середня сума кредиту, тис. грн.
АТ «Ерсте Банк»	17011.3	36	472.5
АТ «Мегабанк»	44827.2	54	830.1
ПАТ «Кредобанк»	49389.4	74	667.4
ПАТ «Укрсоцбанк»	59125.1	47	1258
ПАТ КБ «Фінансова ініціатива»	90021.8	60	1500.4
АТ «ОТП банк»	176191.8	283	622.6
ПАТ «Мегабанк»	176802.5	195	906.7
АТ «Про Кредит Банк»	188864.9	410	460.6
ПАТ «Промінвестбанк»	257468.3	35	7356.2
АТ «Ощадбанк»	325271.4	265	1227.4
ПАТ «Пумб»	362072.3	67	5404.1
ПАТ «Агріколь Банк»	509441.1	236	2158.6
АТ «Укрексімбанк»	933618.2	74	12616.5
ПАТ КБ «ПриватБанк»	1079708	1432	754
ПАТ «ВіЕйБі Банк»	1096114	79	13874.9
ПАТ «ІНГ Банк Україна»	1340636	35	38303.9
АТ «Райфайзен Банк Аваль»	1841954	1109	1660.9
ПАТ «КІБ Креді Агріколь»	2365480	133	17785.6

Варто також зазначити, що частка проблемних кредитів у кредитному портфелі банків станом на 01.01.2017 р. становила 9,4 %, у той час, як по кредитних спілках цей показник був 18,4 %, що свідчить про якісніші підходи в роботі банків при наданні кредитів сільськогосподарським підприємствам, ніж у кредитних спілок. Перелік комерційних банків, що мають найбільші розміри портфелів кредитів, наданих сільськогосподарським підприємствам, наведено в табл. 2.8 [84].

Варто зазначити, що майже всі системні банки (Укрексімбанк, Райффайзен Банк Аваль, Креді Агріколь банк, Ощадбанк, ПУМБ) орієнтуються на кредитування великих сільськогосподарських виробників та агрохолдингів. При цьому кількість кредитів із середньою сумою більше 10 млн. грн. є незначною. Тобто більшість кредитів, що надаються сільськогосподарським підприємствам спрямовані на підтримання виробничого процесу, тоді як розширення діяльності залишається без фінансування.

Дані табл. 2.8 відображають інформацію про середній розмір кредиту, наданого у 2016 році. Так, середня сума кредиту, наданого Укрексімбанком, становить 12 млн. грн. (1,5 млн. дол. США), Райффайзен Банком Аваль – близько 1 млн. грн. (125 тис. дол. США), КІБ Креді Агріколь банком – 17,7 млн. грн. (2,2 млн. дол. США) (працює з корпоративними клієнтами), ПАТ Креді Агріколь Банком – 2,2 млн. грн. (270 тис. дол. США), Ощадбанком – 1,2 млн. грн. (150 тис. дол. США). Найбільшу кількість кредитів видав ПАТ КБ «ПриватБанк», який при наданні кредитів орієнтується на середню суму кредиту (754 тис. грн.). За 2017 рік обсяг кредитів, наданих Приватбанком українським сільськогосподарським підприємствам, виріс на 25 % (з 8,5 до 11 млрд. грн.) [84].

З метою визначення впливу залучення кредитних коштів на ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств проведемо аналітичне групування сільськогосподарських підприємств Полтавської області за групувальною ознакою сума кредитних коштів в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь (табл. 2.11).

Проведене групування показує, що більшість сільськогосподарських підприємств сукупності відносяться до першої групи з мінімальним рівнем кредитних коштів в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь.

Таблиця 2.11

Результати групування сільськогосподарських підприємств Полтавської області за сумою кредитних коштів в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь

Групи підприємств за сумою кредитних коштів на 100 га с.-г. угідь	Кількість підприємств	В середньому по групі			
		кредитних коштів на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	ВП в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	прибуток на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	рівень рентабельності, %
I. до 264.8	23	69.6	430.0	60.4	18.3
II. від 264.9 до 528.6	4	389.8	573.0	247.9	68.4
III. від 528.79 до 792.3	6	687.3	639.0	190.1	42.6
Всього та в середньому по сукупності	33	220.8	485.4	103.73	28.8

Джерело: власні дослідження.

Тобто більшість підприємств використовують мінімальну суму кредитних коштів, що забезпечує найменшу ефективність функціонування. За даною групою сільськогосподарських підприємств рентабельність становить 18,3 % і найменшою за всіма групами. Найвищий рівень ефективного функціонування спостерігається в підприємств другої групи – із середнім рівнем залучення кредитних коштів – 389,8 тис. грн. / 100 га. Підприємства даної групи мають найвищий вихід прибутку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь – 247,9 тис. грн., та максимальний рівень рентабельності по сукупності – 68,4 %.

Сформована в ході ринкових реформ система управління аграрним сектором економіки з точки зору її впливу на соціально-економічну ефективність аграрного виробництва та розвиток інноваційної діяльності в ньому дозволяє говорити про те, що нинішні проблеми в аграрному секторі багато в чому є наслідком втрати керованості.

1. Зіставлення особливостей управління інноваційною діяльністю в

аграрному секторі економіки України та розвинутих країн дозволяє зробити наступні висновки:

- в зарубіжних країнах законодавчо закріплені правові норми, що регулюють кредитування сільськогосподарських підприємств (найбільш детально – в законодавстві США);

- у багатьох зарубіжних країнах (перш за все, в ЄС) діють розвинені програми комерціалізації і трансферу інновацій в аграрному секторі економіки;

Сучасний стан фінансової сфери в аграрному секторі економіки характеризується відсутністю координованого управління. Розвиток кредитування підприємств аграрної сфери стримують низька рентабельність аграрного виробництва, висока кредиторська заборгованість сільськогосподарських підприємств, скорочення і старіння машинно-тракторного парку, проблеми кадрового забезпечення галузі, нерозвиненість інноваційної інфраструктури.

Вітчизняна аграрна наука має в своєму розпорядженні достатній потенціал, здатний забезпечувати реалізацію в аграрному секторі активної інноваційної політики. У зв'язку з цим виникає необхідність вжиття заходів щодо підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу галузі.

Отже, отримані розрахунки свідчать, що для забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств необхідно використовувати як власні так і залучені джерела фінансування. Для розширення обсягів кредитування необхідно розвивати нові фінансові інституції – кредитні спілки, які повинні відігравати ключову роль у мікрокредитуванні сільськогосподарського виробництва, а в майбутньому мають стати надійною підставою для створення кооперативних банків в Україні.

Для стабілізації кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств необхідно:

- здешевити кредити для сільськогосподарських підприємств до 5-7 % річних, при діючих ставках 20-28 %;

- враховувати сезонність виробництва, тобто механізм визначення процентних ставок за кредит пов'язати з технологічною особливістю здійснення сільськогосподарського виробництва і періодом надходження виручки за реалізовану продукцію;

- дозволити ширший перелік використання коштів, ніж визначений Порядком про використання коштів через механізм здешевлення коротко- і довгострокових кредитів, а саме використання їх на виплату заробітної плати;

- продовжити строки повернення кредиту не 1 грудня поточного року, а до 1 березня, коли ціни на сільгосппродукцію дещо вищі.

Рис. 2.9. Характеристика джерел зовнішнього фінансування ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств

Джерело: власні дослідження.

Узагальнюючи дослідження зовнішніх джерел фінансування сільськогосподарських підприємств можна стверджувати, що для забезпечення ефективного функціонування необхідно використовувати власні та залучені кошти в їх оптимальному співвідношенні. Зокрема встановлено основні причини незадовільного забезпечення ефективного функціонування

сільськогосподарських підприємств із зовнішніх джерел (рис. 2.9).

Головною метою управління ефективним функціонуванням сільськогосподарських підприємств є нарощування власного капіталу і зміцнення ринкових позицій. Для цього вони повинні постійно збільшувати обсяг продажів і прибуток, підтримувати платоспроможність і рентабельність, а також оптимальну структуру активу і пасиву балансу. Однак на практиці не завжди вдається домагатися поставленої мети в силу дії об'єктивних і суб'єктивних факторів. Керівництво будь-якого сільськогосподарського підприємства повинно мати чітке уявлення, за рахунок яких джерел фінансових ресурсів воно буде здійснювати свою діяльність. Турбота про забезпечення виробництва необхідними фінансовими ресурсами є ключовим моментом у діяльності будь-якого підприємства.

Процес формування та використання капіталу сільськогосподарських підприємств зумовлює необхідність дотримання основних принципів:

- урахування перспектив розвитку господарської діяльності підприємства. Процес формування обсягу і структури капіталу підпорядкований завданням забезпечення його господарської діяльності не тільки на початковій стадії функціонування підприємства, але й на перспективу;
- забезпечення відповідності обсягу залученого капіталу обсягам оборотних і необоротних активів підприємства;
- забезпечення оптимальності структури капіталу з позицій ефективного функціонування. Умови формування кінцевих результатів діяльності підприємства значною мірою залежать від структури капіталу, що використовується;
- забезпечення мінімізації витрат по формуванню капіталу із різноманітних джерел, що здійснюється у процесі управління вартістю капіталу підприємства;
- забезпечення вискоєфективного використання капіталу в процесі господарської діяльності шляхом максимізації рентабельності власного капіталу за припустимого рівня фінансового ризику [105, с. 234-237].

Одним із шляхів зміцнення сільськогосподарських підприємств та формування середнього класу на селі є формування сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Кооперативи є інструментом об'єднання малими виробниками сільськогосподарської продукції власних ресурсів і здійснення спільних стратегій на ринках продукції, послуг і засобів виробництва.

Результати досліджень вказують, що в Україні кооперативний рух перебуває на початковій стадії розвитку, хоча кількість обслуговуючих кооперативів щороку зростає. Так, станом на 1 січня 2017 року, в Україні було зареєстровано 1026 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, тоді як на початок 2010 року їх кількість становила 645, а на початок 2009 року – 496 [54].

Незважаючи на збільшення їх чисельності, слід відмітити, що господарську діяльність здійснює лише близько 60 % із загальної кількості. Найбільша кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на початок 2017 року налічувалася у Житомирській області – 98, Вінницькій – 93, Івано-Франківській – 80. Членами цих об'єднань є більше 20 тисяч осіб. За останні роки кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні збільшувалась, в основному, за рахунок чисельності багатофункціональних та сервісних кооперативів. Серед обслуговуючих кооперативів переважають багатофункціональні кооперативи, сервісні, заготівельно-збутові, переробні і інші види. Для Полтавської області також характерне зростання кількості обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів (рис. 2.10). Хоча незважаючи на дану тенденцію, відбувається зниження їх питомої ваги в загальній кількості кооперативів, що спричинено сповільненням розвитку кооперації в Полтавській області.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи з надання послуг у виробництві створюються не для забезпечення і накопичення власних прибутків у процесі обслуговування своїх членів, як це роблять інші комерційні посередницькі структури. Мета кооперативу – надати своїм членам (які, водночас, є і власниками цього підприємства) якісні послуги за собівартістю,

що сприятиме зростанню ефективності їх функціонування. Одним із основних критеріїв доцільності створення кооперативної форми є забезпечення можливостей і умов для отримання додаткових вигід порівняно з іншими формами організації такої взаємодії.

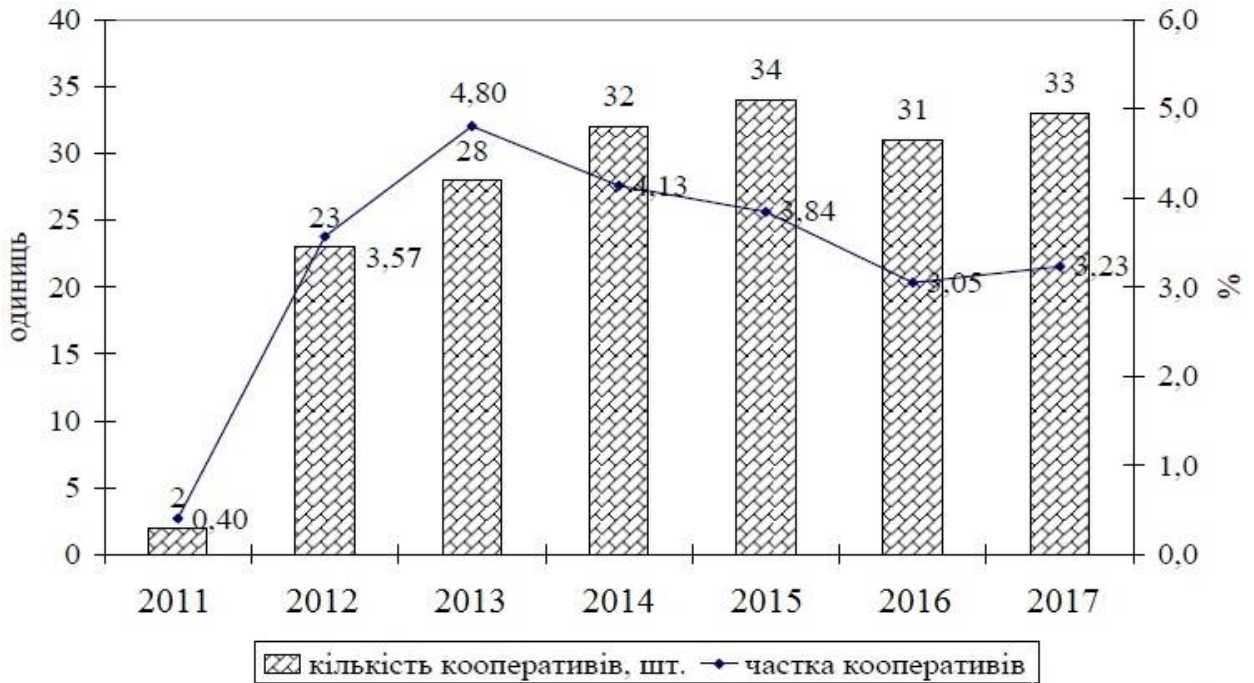

Рис. 2.10. Динаміка кількості та частки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Полтавській області станом на початок року

Джерело: власні дослідження.

Створення кооперативів передбачає надання послуг їх членам та іншим особам територіальної громади, нові додаткові робочі місця, розвиток інфраструктури сіл (рис. 2.11). Як видно з наведеного рисунку, основну частку в структурі кооперативів займають заготівельно-збутові кооперативи – 70,1 %, тоді як багатофункціональні займають лише 18,9 %. Така ситуація зумовлено відсутністю матеріально-технічної бази для сумісного господарювання.

Найбільш важливим фактором, що стримує розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні, є нестача коштів для створення. Найменш важливий фактор – відсутність інформації про переваги діяльності кооперативів. Незважаючи на позитивні аспекти розвитку сільських територій Полтавській області, мають місце й негативні явища, які

потребують термінового усунення.

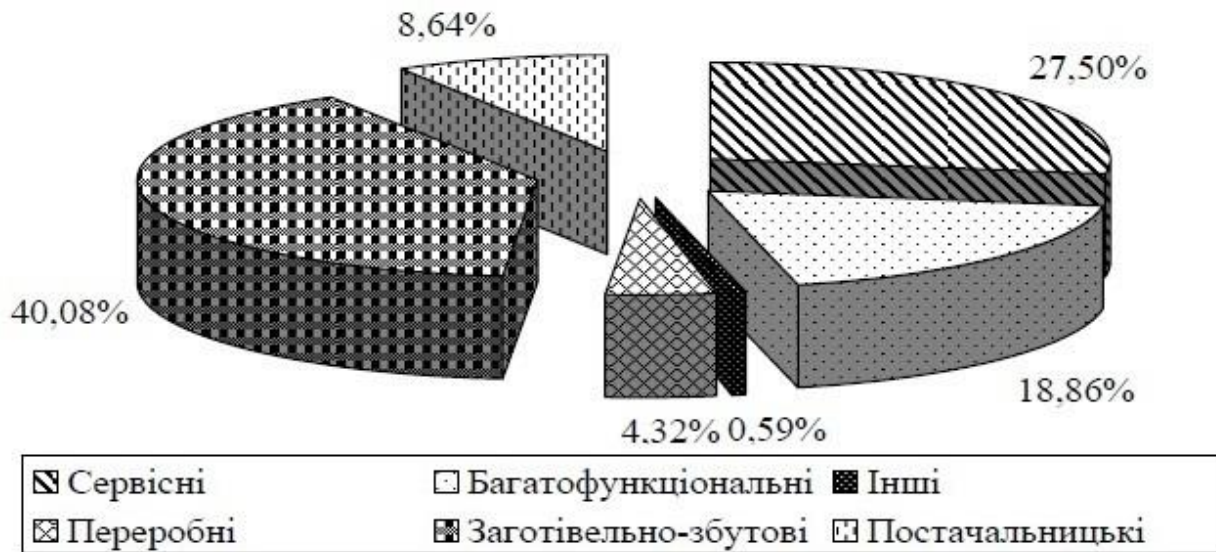

Рис. 2.11. Розподіл сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів Полтавської області за видами діяльності

Джерело: власні дослідження.

Одним із шляхів вирішення викладених питань є розвиток на сільських територіях виробничої та обслуговуючої кооперації. Це дозволить знизити собівартість продукції, яку виробляють господарства населення та інші сільськогосподарські виробники, підвищити її якість, полегшити доступ до організованих ринків збуту, підвищити доходи учасників кооперативів, збільшити виробництво сільськогосподарської продукції, надавати якісні послуги з обслуговування сільського населення, зміцнити економічну основу господарств населення, малих та середніх товаровиробників, створити додаткові робочі місця на селі, підвищити якість життя селян через зміцнення сільської економіки та розвиток інфраструктури сіл.

Термінове вирішення даних питань сприятиме раціональному використанню природних ресурсів, покращенню демографічної ситуації, забезпеченню повної зайнятості працездатного населення, поліпшенню добробуту селян та розширенню асортименту і якості наданих їм послуг, покращенню екологічної надійності сільських територій [23].

Державну підтримку щодо забезпечення ефективної діяльності сільськогосподарські підприємства в 2011-2016 рр. не отримували, оскільки згідно умов вступу України до СОТ, дотації на виробничу діяльність не надаються. Бюджетні установи не завжди здатні своєчасно і в повному обсязі фінансувати сільськогосподарські підприємства. В умовах зростання суми та величини наданих кредитів сільськогосподарських підприємств, в Україні існує низка проблем для отримання кредитів сільськогосподарськими підприємствами. Зокрема, наявним є нерівномірний доступ підприємств до кредитів, та високі відсоткові ставки за користування кредитом. Як альтернативне джерело фінансового забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств розглянуто організацію обслуговуючих кооперативів.

2.3. Діагностика забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств

Наявність фінансових ресурсів – необхідна умова забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарського виробництва. Ситуація, що склалася в останні роки у сільськогосподарських підприємствах і в цілому по галузі, не сприяє поліпшенню їх фінансового стану та забезпеченості фінансовими ресурсами (табл. 2.12).

Дані табл. 2.12 характеризують тенденцію покращення результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Так, отриманий прибуток збільшився в 3,14 рази, що зумовлено збільшенням частки прибуткових підприємств на 16,7 в.п. Що також є причиною зростання рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва на 8,9 в.п. Частка збиткових сільськогосподарських підприємств за 2011-2012 рр. практично не змінилась, а у 2013-2016 рр. роком навіть зменшилася, хоча і залишається на достатньо високому рівні. Така ситуація потребує перегляду стратегії фінансового

забезпечення сільськогосподарських підприємств, з метою зменшення частини збиткових підприємств, та забезпечення ефективного функціонування галузі.

Таблиця 2.12

**Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств
Полтавської області за 2011-2016 рр.**

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2011 р., %
Прибуток, збиток (-), млн. грн.	611.6	1133.4	1487.2	1035.9	1011.2	1923.0	314.4 %
Рівень рентабельності, %	19.1	28.1	32.2	17.9	16.8	28.0	8.9
у тому числі: рослинництва	23.8	41.8	44.8	22.1	20.6	36.3	12.5
тваринництва	8.1	4.0	2.6	6.4	4.5	5.5	-2.6
Частка прибуткових сільськогосподарських підприємств, %	69.1	69.4	83.4	78.6	80.2	85.8	16.7
Частка збиткових сільськогосподарських підприємств, %	30.9	30.6	16.6	21.4	19.8	14.2	-16.7

Джерело: складено автором за даними [98; 100].

Стратегічним завданням аграрної політики на найближчу перспективу є вдосконалення системи фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств через поліпшення його структури, в якій домінуюче значення повинні мати власні джерела формування фінансових ресурсів [93].

Вивчення структури фінансових ресурсів дає змогу отримати інформацію про їх ефективне розміщення. За останні роки змінився обсяг складових фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств.

При цьому необхідно відмітити, що, як свідчать дані табл. 2.13, питома вага фінансових ресурсів у структурі активів балансу сільськогосподарських підприємств значно збільшилася, якщо у 2011 році вони становили лише 9,7 %, то у 2016 році вже 22,7 %.

**Питома вага складових фінансових ресурсів у структурі активів балансу
сільськогосподарських підприємств Полтавської області, %**

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Актив балансу	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
у т.ч. оборотні активи	26.1	32.5	34.3	39.8	43.3	45.8
з них:	9.7	14.1	14.9	20.3	23.6	22.7
- готова продукція, товари	2.2	3.7	3.6	4.5	5.7	4.8
- дебіторська заборгованість	7.0	9.7	10.3	14.9	16.6	12.2
- поточні фінансові інвестиції	0.2	0.3	0.4	0.3	0.3	0.3
- гроші та їх еквіваленти	0.3	0.4	0.6	0.6	1.0	0.4

Джерело: складено автором за даними [98; 100].

Основну частину в структурі фінансових ресурсів займає дебіторська заборгованість. Для всіх підприємств характерні недоліки у формуванні структури оборотних засобів, яка віддзеркалює їх майновий стан. Це пояснюється погано налагодженою роботою з контрагентами, відсутністю на підприємствах фінансового планування та принципів кредитної політики по відношенню до покупців продукції.

Частка грошових коштів та поточних фінансових інвестицій при цьому залишилися майже незмінними (відповідно: 0,4 проти 0,3 та 0,3 проти 0,2 %), хоча в абсолютних величинах грошові кошти за останні 5 років збільшилися.

Питома вага окремих елементів значною мірою залежить від специфічних особливостей виробничої діяльності; тривалості виробничого циклу; виду продукції, що вирощується. Від правильного розподілу сукупної суми фінансових ресурсів між складовими залежить їх нормальне функціонування, термін оборотності й повноти виконання притаманних їм виробничої та розрахункової (платіжної) функцій.

Також, прослідковуються зміни у структурі фінансових ресурсів за формами власності сільськогосподарських підприємств. Найбільша питома частка дебіторської заборгованості у структурі фінансових ресурсів спостерігається у підприємств державної форми власності. Найменша частка готової продукції при найбільшій частці грошових коштів у структурі

фінансових ресурсів спостерігається у підприємств комунальної форми власності. Цікаво, що у підприємств приватної форми власності, як показали додаткові дослідження, спостерігається суттєва відмінність щодо різних організаційних форм підприємств. Так, у сільськогосподарських виробничих кооперативах частка дебіторської заборгованості майже у півтора рази вище, а частка грошових коштів майже у півтора рази нижча у структурі фінансових ресурсів, ніж у приватних сільськогосподарських підприємствах [83].

Як бачимо, що ні структура джерел, ні структура складових фінансових ресурсів не дають нам повної відповіді щодо рівня забезпеченості фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. Оскільки фінансові ресурси покликані регулярно і своєчасно погашати внутрішні і зовнішні боргові зобов'язання підприємства, які виникають на будь-якій стадії відтворювального процесу, то ступінь забезпеченості фінансовими ресурсами необхідно оцінювати по тому, як вони виконують цю основну функцію.

Кількісно рівень забезпеченості фінансовими ресурсами відображає платоспроможність підприємства, а у свою чергу, оцінка платоспроможності підприємства проводиться за допомогою коефіцієнтів платоспроможності. Вони є вимірювачами того, яку частину боргів підприємство здатне погасити за рахунок тих чи інших елементів оборотних активів і у якому ступені загальна величина оборотних активів перевищує борги. У цілому питання ставиться так: якщо кредитори одночасно будуть вимагати від підприємства погашення боргів, чи спроможне воно це зробити за допомогою наявних фінансових ресурсів і одночасно зберегти всі умови для продовження своєї діяльності.

Звернемо увагу, що головною визначальною ознакою елементів, які можна віднести до фінансових ресурсів підприємства, являється спроможність у будь-який момент оплатити борги та погашати фінансові зобов'язання, які виникають, засобами які є у наявності, яка у економічній теорії отримала назву ліквідність.

Отже, можна відзначити, що фінансові ресурси за сучасних умов є саме тією частиною оборотних активів, які найбільше впливають на

платоспроможність сільськогосподарських підприємств і рівень забезпеченості яких визначається саме показниками платоспроможності – ліквідністю. З наведених вище аргументів визначаємо платоспроможність не як абстрактне поняття, а як спроможність своєчасно виконувати поточні зобов'язання згідно з терміном їх настання лише за рахунок ліквідних активів, тобто за рахунок фінансових ресурсів. Платоспроможним вважається підприємство, яке має достатньо фінансових ресурсів для оплати усіх поточних зобов'язань і одночасно безперервного здійснення процесу виробництва. Зважаючи на те, що основу платоспроможності становлять фінансові ресурси, які мають різний ступінь ліквідності, можна вважати останнє поняття якісною характеристикою платоспроможності.

Таблиця 2.14

Фактори, які впливають на рівень забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств

Фактори, що впливають на збільшення рівня забезпеченості	Фактори, що впливають на зменшення рівня забезпеченості
Продаж необоротних активів	Погашення короткострокових кредитів
Збільшення дебіторської заборгованості	Грошові виплати
Збільшення ліквідних запасів готової продукції та товарів	Скорочення дебіторської заборгованості
Надання позик	Податки на дохід від дооцінки активів
Збільшення обсягів виручки	Повернення наданих позик
Збільшення короткострокових фінансових інвестицій	Збільшення безнадійної дебіторської заборгованості та сумнівного боргу
Збільшення коштів на розрахункових та депозитних рахунках	Інфляційні процеси

Джерело: власні дослідження

У табл. 2.14 розкрито фактори, які впливають на рівень забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами. Отже, забезпеченість сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами визначається багатьма факторами виробничого, економічного та організаційного характеру й повинна відповідати певним вимогам:

- забезпечення достатнього рівня ліквідності оборотних активів, оскільки від цього залежить платоспроможність підприємства за фінансовими

зобов'язаннями;

- забезпечення мінімізації втрат фінансових ресурсів у процесі їх використання в умовах інфляції;

- забезпечення раціонального розміщення фінансових ресурсів між сферами їх функціонування за рахунок скорочення питомої ваги неякісної дебіторської заборгованості у сфері обігу.

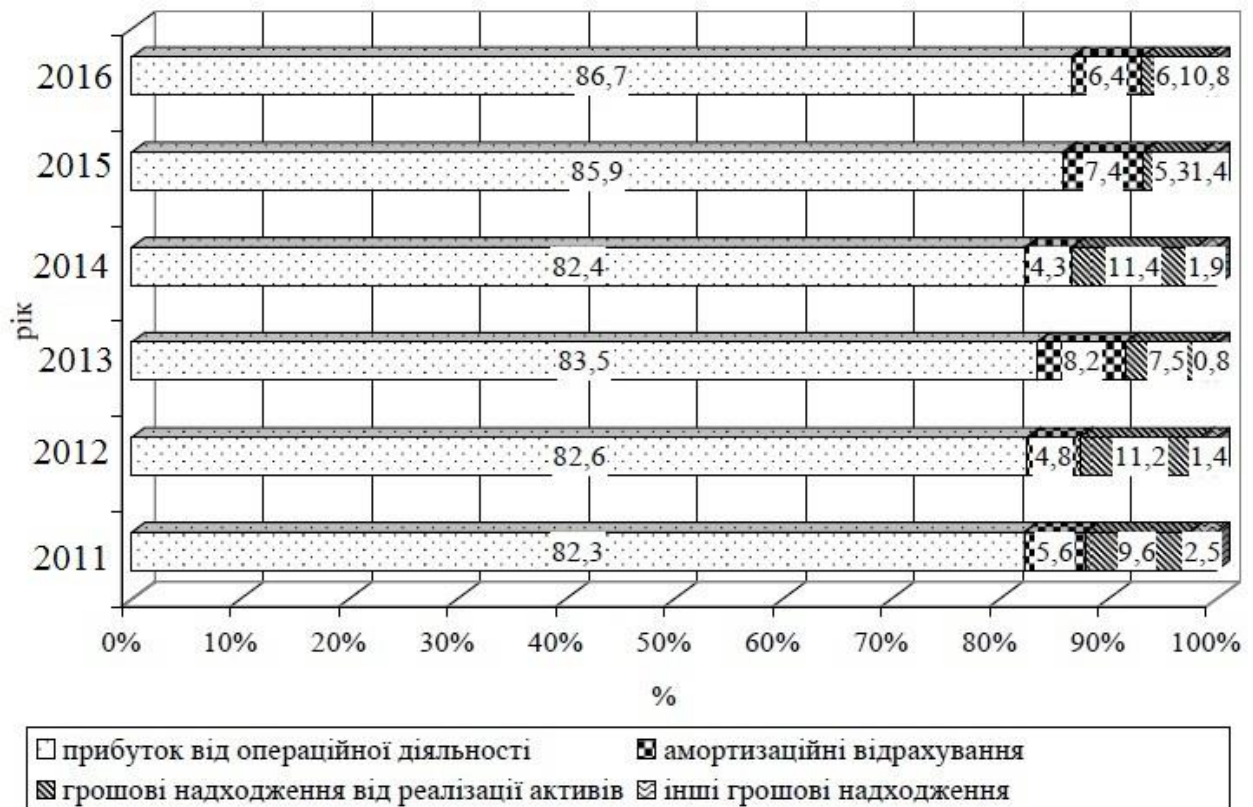

Рис. 2.12. Структура власних фінансових джерел сільськогосподарських підприємств Полтавської області

Джерело: складено автором за даними [98; 100].

Рис. 2.12 наочно демонструє, що основну частку в структурі грошових надходжень становить прибуток від операційної діяльності – більше 80 %, тому при проведенні діагностики та аналізу доцільно звернути увагу на оптимізацію рівня прибутку в розрізі окремих підприємств.

Основним джерелом доходів у сільськогосподарському виробництві є реалізація продукції власного виробництва, тобто, основна операційна діяльність, за рахунок фінансового результату якої покривається основна

частина витрат, а також погашаються різні види зобов'язань. А тому до особливостей управління прибутком сільськогосподарських підприємств можна віднести нерівномірність отримання доходів, що пов'язано з сезонністю виробництва.

Управління доходами на підприємстві зводиться, як правило, до планування різних видів доходів та встановлення ціни одиниці сільськогосподарської продукції. Нееластичність попиту на продукцію сільськогосподарського виробництва є основним, фактором, що забезпечує товаровиробникам даної галузі отримання доходів, оскільки продукти харчування є продукцією першого вжитку, а тому зміна ціни, зокрема, її зменшення, не призведе до значного зниження обсягів споживання та, відповідно, обсягів реалізації сільськогосподарської продукції. Зазначимо, що управління доходами повинно включати: оптимізацію руху сировинних і товарних потоків, формування достатньої матеріально-технічної бази, раціональність грошових потоків (своєчасність надходження коштів від покупців та оплати рахунків постачальників), адаптацію підприємства до змін внутрішнього середовища та макроекономічної політики [43, с. 40-41].

Безперечно, прибуток, виступаючи гарантом прогресу будь-якої економічної системи, чутливий до безлічі факторів, як внутрішнього, так і зовнішнього середовища – бюджетно-податкової, цінової, інвестиційної, грошово-кредитної політики органів законодавчої та виконавчої влади тощо (рис. 2.13), чим і визначаються організаційно-економічні умови його формування.

При аналізі впливу економічних (зовнішніх) чинників на формування чистого прибутку з'ясовано, що зовнішні фактори ринкового середовища (у частині державної підтримки та спеціальних податкових режимів) позитивно впливають на формування чистого прибутку, збільшуючи при цьому фінансовий результат від операційної діяльності.

Зокрема, від розміру державної фінансової підтримки (як прямої, так і непрямої – акумулювання податку на додану вартість), що відображається у

складі іншого операційного доходу та, відповідно, інших операційних витрат, прямопропорційно залежить рівень рентабельності операційної діяльності.

Рис. 2.13. Організаційно-економічні умови формування прибутку сільськогосподарських підприємств

Джерело: власні дослідження.

Отже, діагностика власного фінансового забезпечення показала, що основну питому вагу в структурі власного фінансового забезпечення займає прибуток від операційної діяльності, дослідженню формування якого необхідно звернути увагу в подальших дослідженнях. Такі джерела фінансового забезпечення як реалізація активів та амортизація суттєвого впливу на рівень власного фінансового забезпечення не мають. Відповідно, подальші дослідження повинні базуватися на розробці організаційно-економічних умов формування прибутку сільськогосподарських підприємств.

Висновки до Розділу 2

1. Формування, розміщення та використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств залежить від впливу низки взаємопов'язаних факторів, зокрема: податкових, виробничо-технічних, природно-біологічних, збутових, маркетингових та факторів макро- та мікроекономічного середовища. Результати SWOT-аналізу стратегічних цілей і завдань формування сприятливих умов розміщення фінансових ресурсів дозволили визначити наступні: підвищення рівня якості життя сільських працівників; зростання обсягу заробітної плати; удосконалення соціальної інфраструктури сільській місцевості; стимулювання розвитку ОСГ та малих форм господарювання в галузі; розробка та впровадження у виробництво нових, більш ефективних методів мотивації праці; формування особливих економічних зон сільськогосподарського типу на загальнодержавному рівні; створення сприятливого інвестиційного клімату у сільськогосподарській галузі; інституціональне забезпечення ефективної державної підтримки сільського господарства; зміцнення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств шляхом удосконалення системи агролізингу; підтримки і стимулювання діяльності ефективних власників; удосконалення системи страхування сільськогосподарських ризиків.

2. Шляхом використання методики аналітичних групувань обґрунтовано оптимальний рівень ресурсної бази сільськогосподарських підприємств. Для підприємств із розміром сільськогосподарських угідь понад 10000 га найбільш зовнішніми джерелами залучення фінансових ресурсів є комерційні банки, лізингові компанії та державні програми фінансової підтримки. Для підприємств із розміром сільськогосподарських угідь від 2000-10000 га найбільш ефективним є створення кредитних спілок.

3. Протягом останніх років для сільськогосподарських підприємств характерним є зростання частки власних ресурсів в структурі джерел формування капіталу, що обумовлене зниженням фінансування з державного

бюджету. В свою чергу, обсяги бюджетного фінансування скоротилися через економічну кризу та тиск з боку Світової організації торгівлі – в межах боротьби із політикою за «жовтою скринькою». Слід розуміти, що спотворюючий вплив «жовтих» інструментів на світовий ринок все частіше нівелюється їх трансформацією в заходи з реєстру зеленого кошика. Саме завдяки цьому ЄС жодного разу не порушив свої «порогові» зобов'язання з рівня агрегованого показника підтримки агровиробників Aggregate Measurement of Support (AMS). Значне скорочення задіяння жовтої скриньки стало можливим завдяки тому, що її значна частина представлена заходами щодо стимулювання обмеження обсягів виробництва, які належать до «блакитного» кошику.

4. За умов розвитку галузі сільськогосподарські підприємства переважно змушені розраховувати на власні джерела фінансування. Дослідження сільськогосподарських підприємств Полтавської області за період 2012-2016 рр. виявило тенденції зростання в структурі власних фінансових джерел фінансування прибутку від операційної діяльності та амортизаційних відрахувань, в основному через зменшення обсягів грошових надходжень від реалізації активів на 3,5 в.п. Враховуючи, що прибуток виступає гарантом прогресу будь-якої системи та є чутливим до впливу значної кількості факторів, сільськогосподарським підприємствам рекомендовано брати до уваги організаційно-економічні умови його формування як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗМІЩЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Використання статистичних методів у оцінці ефективності розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств

Для оцінки формування та ефективного використання фінансових ресурсів, виявлення кількісного впливу окремих чинників необхідно використовувати різні методи статистико-економічного аналізу. Використання методу аналітичних групувань дозволяє встановити наявність зв'язку між факторами та результативним показником, однак не дають можливості встановити кількісні параметри впливу.

Аналіз факторів, що впливають на ефективність використання фінансових ресурсів, який дозволить визначити спільний вплив низки взаємопов'язаних і одноразово діючих ознак, а також окремий вплив кожної ознаки на економічне явище дозволить більш чітко розуміти характер залежності між окремими явищами та процесами та приймати обґрунтовані рішення в сфері розміщення фінансових ресурсів.

Існуючі між явищами форми і види зв'язків значно різноманітні за своїм характером. Кореляційно-регресійний аналіз – це один із способів вирішення завдань і пошуку інформації. Він дозволяє визначити спільний вплив безлічі взаємопов'язаних і одномоментно діючих ознак, а також окремий вплив кожної ознаки на економічне явище [80]. Завдяки цьому типу аналізу можна оцінити ступінь взаємозв'язку між декількома ознаками, між ознаками і отриманим результатом, а також змодельовати рівняння регресії, що описує форму взаємозв'язку.

В практиці економічного аналізу часто доводиться вивчати явища, які складаються під впливом не одного, а багатьох різних факторів, кожний з яких

окремо може не справляти вирішального впливу. Сукупний же вплив факторів інколи виявляється достатньо сильним, щоб по їх змінах можна було робити висновки про величини показника досліджуваного явища. Методи вимірювання кореляційного зв'язку одночасно між двома, трьома і більше кореляційними ознаками створюють вчення про множинну кореляцію (питання множинної кореляції вперше досліджувались англійським вченим Ф.А.Еджвортом у кінці XIX ст.) [80, с. 215].

Для аналізу ступеня впливу окремих чинників на рівень ефективності фінансової діяльності підприємств галузі сільського господарства нами була досліджена сукупність показників фінансово-господарської діяльності 22 сільськогосподарських підприємств Полтавської області в період 2015-2016 рр. (статистична сукупність складає, таким чином, 44 одиниці спостереження). При виборі складових статистичної моделі ми дотримувалися низки передумов.

Отже, спробуємо визначити вплив цих факторів на рівень чистої рентабельності (збитковості). До таких факторів, на нашу думку відносяться: коефіцієнт автономії; коефіцієнт майна виробничого призначення; тривалість одного обороту оборотних активів.

У трифакторну модель рівня чистої рентабельності (збитковості) капіталу включено наступні фактори:

x_1 – коефіцієнт автономії (припадає на одиницю загальної вартості капіталу власного капіталу, пунктів);

x_2 – коефіцієнт майна виробничого призначення (припадає на одиницю загальної вартості майна основних засобів і оборотних виробничих фондів, пунктів);

x_3 – тривалість одного обороту оборотних активів (період повернення середньорічної вартості оборотних активів, днів).

Одержане рівняння зв'язку має аналітичний вигляд:

$$Y = 91,83 - \log 2205,49x_1 + \log 235,48x_2 + \log 27,98x_3$$

Значення коефіцієнта кореляції (0,65839014) свідчить про достатньо

високий ступінь взаємозв'язку між результативною і факторними ознаками. Значення коефіцієнта детермінації (0,43347757) перевищує критичне для даної сукупності (0,149) і свідчить про те, що варіація результативного показника на 43,3 % обумовлена впливом цих факторних показників. Значення t-критерія (5,3561) істотно перевищує критичне для цієї сукупності (2,84), що підтверджує надійність цієї моделі. Значення критерію значущості (p-level) для цієї моделі значно нижче 0,05, що підтверджує надійність моделі (Додаток Б).

Параметри кореляційно-регресійної моделі свідчать про те, що серед досліджуваних факторів тільки коефіцієнт автономії негативно позначається на рівні рентабельності (збитковості) капіталу підприємства. Значення відповідного коефіцієнту свідчить, що при зростанні частки власного капіталу на 0,1 % (коефіцієнту автономії на 0,01 в.п.) рівень чистої рентабельності капіталу знизиться на 0,3 % в середньому по досліджуваній сукупності. Інші фактори, навпаки, спричиняють зростання рівня рентабельності (збитковості) капіталу підприємства. Так, зростання частки основних засобів та оборотних виробничих фондів на 1,0 % (коефіцієнту майна виробничого призначення на 0,01 в.п.) призведе до зростання рівня чистої рентабельності капіталу на 0,03 % в середньому по досліджуваній сукупності; збільшення тривалості одного обороту оборотних активів на 1 день призведе до зростання рівня чистої рентабельності капіталу на 1,4 % в середньому по досліджуваній сукупності.

Однак, слід зазначити, що сільськогосподарські підприємства повинні враховувати не лише внутрішні фактори а й можливі зміни навколишнього середовища. При прогнозуванні змін на будь-якому рівні аграрного підприємництва необхідно враховувати відповідну структурну динаміку на більш високому рівні аграрного бізнесу, так як з одного боку необхідно враховувати ієрархічність структур аграрних підприємницьких систем, а з іншого, в силу закону великих чисел, більш наочно проявляються тенденції зміни досліджуваних об'єктів і процесів. Ми розглядаємо з урахуванням глобалізаційних процесів, що впливають на розвиток аграрної економіки, три рівня аграрних підприємницьких систем: країна, регіон, підприємство.

Вибір змінних моделювання визначається цілями дослідження і рівнем деталізації моделі. При моделюванні і прогнозуванні структурних змін можливо як безпосереднє використання структурних показників аграрного підприємництва, так і його абсолютних показників для подальшого обчислення відповідних структурних характеристик. На рівні кожного регіону і підприємства перелік показників може і повинен бути конкретизований.

Загальна математична модель впливу на ефективність розміщення фінансових ресурсів повинна відображати його ієрархічну структуру і може бути представлена трьома відносно самостійними модулями згідно з рівнями регулювання аграрних підприємницьких систем – національному, регіональному, підприємства.

Останній рівень може бути трансформований і для групи підприємств, об'єднаних на тій або іншій основі, що тягне за собою певні структурні обмеження для учасників цієї групи. Кожен наступний модельний модуль повинен враховувати тенденції структурних змін попереднього. При цьому явно або неявно враховуються структурні характеристики аграрного бізнесу більш високих рівнів. Високий динамізм процесів розвитку як аграрного підприємництва, так і суспільства в цілому висуває вимогу, щоб моделі динаміки аграрних бізнес-систем враховували зміни не тільки значень власне включених в них показників, але і величин швидкостей зміни значень ряду з них, представлених похідними за часом в лівій частині відповідних диференціальних рівнянь моделі. У разі наявності виражених тенденцій зміни тих чи інших величин можливе використання і відповідних трендових моделей.

Рівняння, що утворюють моделі, можуть бути лінійними і нелінійними щодо результуючих і факторних змінних. Ми в основному обмежуємося лінійними рівняннями, що обумовлено наступними обставинами: інтерпретаційні можливості рівнянь моделі і результатів моделювання, достатня адекватність лінійних моделей досліджуваних процесів, обчислювальні складності, яка існує інформаційна база моделювання і прогнозування структурних змін аграрного підприємництва.

Для оцінки розвитку основних показників діяльності сільськогосподарських підприємств (частка сільського господарства в складі ВВП України; ціни реалізації основних видів сільськогосподарської продукції; обсяги експорту/імпорту основних видів сільськогосподарської продукції) нами були розраховані три можливі сценарії розвитку показників у динаміці – песимістичний, очікуваний та оптимістичний. При оцінці та розрахунку прогнозного рівня цін реалізації основних видів сільськогосподарської продукції нами було розраховано їх значення в умовних одиницях (поточний курс гривні по відношенню до долара США), що дало змогу уникнути впливу інфляційних факторів.

Для розрахунку прогнозних значень показників за умов песимістичного сценарію розвитку економічних явищ та процесів використовувалося рівняння тренду вигляду $y = a_0 + \log a_1$. Прогнозування показників за очікуваного сценарію розраховане з використання лінійного тренду $y = a_0 + a_1$. Оптимістичний сценарій розвитку нами розглядався у вигляді рівняння тренду $y = a_0 + \exp a_1$.

В таблицях 3.1-3.9 наведені прогнозні значення низки показників діяльності сільськогосподарських підприємств України та Полтавської області на 2017-2026 рр. Машинограми та графіки фактичного та прогнозного рівня показників наведені в Додатку В.

Як видно із наведених прогнозних значень цін реалізації основних видів м'ясної та молочної продукції, підприємства Полтавської області за будь-якого сценарію розвитку будуть реалізувати м'ясо птиці за значно нижчими цінами ніж в цілому по Україні. Це можна пояснити відсутністю в Полтавській області підприємств, які спеціалізуються на вирощуванні птиці і дана продукція є побічною. В той же час прогнозні значення ціни реалізації м'яса свиней свідчать що за будь-якого сценарію розвитку даний напрям буде більш ефективний саме в межах Полтавського регіону.

Прогнозні показники обсягів молока, молочної продукції та яєць свідчать, що за будь-якого сценарію розвитку обсяги експорту будуть вищі за обсяги імпорту відповідних видів продукції.

Таблиця 3.1

Прогнозні значення показників сільськогосподарської галузі в 2017-2026 рр. за песимістичного сценарію розвитку

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Ціни реалізації основних видів сільськогосподарської продукції підприємствами України* (за тону)										
М'ясо та молоко – всього	1233.57	1233.57	1233.57	1233.57	1233.57	1233.57	1233.57	1233.57	1233.57	1233.57
М'ясо ВРХ	1103.07	1103.07	1103.07	1103.07	1103.07	1103.07	1103.07	1103.07	1103.07	1103.07
М'ясо свиней	1512.78	1512.78	1512.78	1512.78	1512.78	1512.78	1512.78	1512.78	1512.78	1512.78
М'ясо птиці	1200.92	1200.92	1200.92	1200.92	1200.92	1200.92	1200.92	1200.92	1200.92	1200.92
Молоко	268.93	268.93	268.93	268.93	268.93	268.93	268.93	268.93	268.93	268.93
Яйця **	57.01	57.01	57.01	57.01	57.01	57.01	57.01	57.01	57.01	57.01
Ціни реалізації основних видів сільськогосподарської продукції підприємствами Полтавської області* (за тону)										
М'ясо та молоко – всього	1109.97	1109.94	1109.94	1109.94	1109.94	1109.94	1109.94	1109.94	1109.94	1109.94
М'ясо ВРХ	1091.39	1091.39	1091.39	1091.39	1091.39	1091.39	1091.39	1091.39	1091.39	1091.39
М'ясо свиней	1519.17	1519.17	1519.17	1519.17	1519.17	1519.17	1519.17	1519.17	1519.17	1519.17
М'ясо птиці	736.60	736.30	736.00	735.70	735.40	735.10	734.80	734.50	734.20	733.90
Молоко	275.84	275.84	275.84	275.84	275.84	275.84	275.84	275.84	275.84	275.84
Яйця **	51.60	51.60	51.60	51.60	51.60	51.60	51.60	51.60	51.60	51.60

* - в умовних одиницях

** - за тис. шт.

Таблиця 3.2

Прогнозні значення показників сільськогосподарської галузі в 2017-2026 рр. за очікуваного сценарію розвитку

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Ціни реалізації основних видів сільськогосподарської продукції підприємствами України* (за тону)										
М'ясо та молоко – всього	1588.94	1643.38	1697.81	1752.25	1806.69	1861.12	1915.56	1970.00	2024.43	2078.87
М'ясо ВРХ	1435.54	1486.46	1537.38	1588.30	1639.22	1690.14	1741.06	1791.98	1842.90	1893.82
М'ясо свиней	1882.01	1938.23	1994.45	2050.67	2106.89	2163.11	2219.33	2275.55	2331.78	2388.00
М'ясо птиці	1366.19	1394.72	1423.25	1451.78	1480.31	1508.84	1537.37	1565.90	1594.43	1622.96
Молоко	350.1629	350.1629	350.1629	350.1629	350.1629	350.1629	350.1629	350.1629	350.1629	350.1629
Яйця **	65.05	66.70	68.34	69.98	71.63	73.27	74.91	76.55	78.20	79.84
Ціни реалізації основних видів сільськогосподарської продукції підприємствами Полтавської області* (за тону)										
М'ясо та молоко – всього	1589.92	1645.65	1701.38	1757.12	1812.85	1868.58	1924.31	1980.04	2035.77	2091.50
М'ясо ВРХ	1401.44	1449.60	1497.76	1545.92	1594.08	1642.24	1690.40	1738.56	1786.72	1834.88
М'ясо свиней	1896.42	1954.04	2011.65	2069.27	2126.89	2184.51	2242.13	2299.75	2357.37	2414.99
М'ясо птиці	750.62	750.62	750.62	750.62	750.62	750.62	750.62	750.62	750.62	750.62
Молоко	361.52	374.95	388.38	401.80	415.23	428.66	442.09	455.51	468.94	482.37
Яйця **	57.48	58.63	59.78	60.92	62.07	63.22	64.37	65.52	66.67	67.82

* - в умовних одиницях

** - за тис. шт.

Таблиця 3.3

Прогнозні значення показників сільськогосподарської галузі в 2017-2026 рр. за оптимістичного сценарію розвитку

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Ціни реалізації основних видів сільськогосподарської продукції підприємствами України* (за тону)										
М'ясо та молоко – всього	876.24	1362.40	1518.31	2293.60	2520.99	2962.27	3238.00	3548.74	3992.85	4153.73
М'ясо ВРХ	887.60	938.40	1118.22	1393.40	1664.45	1883.53	2181.13	2806.23	3487.37	4042.49
М'ясо свиней	1100.87	1394.84	1891.95	2287.71	2628.08	2950.14	3200.61	3491.89	3972.88	4265.62
М'ясо птиці	833.56	957.10	1098.95	1261.83	1448.84	1663.58	1910.13	2193.23	2518.29	2891.52
Молоко	278.96	354.21	437.80	530.65	633.80	748.37	875.65	1117.03	1274.08	1448.54
Яйця **	49.42	56.70	64.46	72.73	81.56	90.97	101.01	111.72	123.14	135.31
Ціни реалізації основних видів сільськогосподарської продукції підприємствами Полтавської області* (за тону)										
М'ясо та молоко – всього	485.53	728.75	1093.82	1641.76	2464.19	3298.61	3551.40	4332.33	4506.36	4771.34
М'ясо ВРХ	831.35	889.13	1022.04	1265.86	1573.39	1922.59	3428.55	3861.13	4471.09	5102.87
М'ясо свиней	1022.88	1203.99	1481.58	1611.14	1895.98	2245.29	2507.80	2928.55	3573.97	3884.97
М'ясо птиці	528.19	596.55	673.74	760.93	859.40	970.61	1096.22	1238.07	1398.29	1579.24
Молоко	248.35	255.45	266.07	311.92	394.92	507.23	621.30	729.87	836.03	943.27
Яйця **	45.74	52.46	59.60	67.20	75.28	83.87	93.01	102.72	113.06	124.05

* - в умовних одиницях

** - за тис. шт.

Таблиця 3.4

**Прогнозні значення показників імпорту та експорту молока і молочних продуктів в 2017-2026 рр. за
песимістичного сценарію розвитку**

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Експорт (тис. т.)										
Молоко та вершки незгущені і без додання цукру	8703.82	8703.82	8703.82	8703.8	8703.8	8703.8	8703.8	8703.8	8703.8	8703.8
Молоко та вершки. згущені з доданням цукру	57900.4	57900.4	57900.4	57900.4	57900.4	57900.4	57900.4	57900.4	57900.4	57900.4
Ферментовані або сквашені молоко та вершки	2773.3	2773.3	2773.3	2773.3	2773.3	2773.3	2773.3	2773.3	2773.3	2773.3
Молочна сироватка	19582.9	19582.9	19582.9	19582.9	19582.9	19582.9	19582.9	19582.9	19582.9	19582.9
Масло вершкове та інші жири. вироблені з молока	13508.6	13508.6	13508.6	13508.6	13508.6	13508.6	13508.6	13508.6	13508.6	13508.6
Сири всіх видів та кисломолочний сир	6378.7	6378.7	6378.7	6378.7	6378.7	6378.7	6378.7	6378.7	6378.7	6378.7
Яйця *	35805.6	35805.6	35805.6	35805.6	35805.6	35805.6	35805.6	35805.6	35805.6	35805.6
Мед натуральний	24108.8	24108.8	24108.8	24108.8	24108.8	24108.8	24108.8	24108.8	24108.8	24108.8
Імпорт (тис. т.)										
Молоко та вершки незгущені і без додання цукру	1655.8	1655.8	1655.8	1655.8	1655.8	1655.8	1655.8	1655.8	1655.8	1655.8
Молоко та вершки. згущені з доданням цукру	3270.0	3270.0	3270.0	3270.0	3270.0	3270.0	3270.0	3270.0	3270.0	3270.0
Ферментовані або сквашені молоко та вершки	11030.2	11030.2	11030.2	11030.2	11030.2	11030.2	11030.2	11030.2	11030.2	11030.2
Молочна сироватка	1449.0	1449.0	1449.0	1449.0	1449.0	1449.0	1449.0	1449.0	1449.0	1449.0
Масло вершкове та інші жири. вироблені з молока	4475.2	4475.2	4475.2	4475.2	4475.2	4475.2	4475.2	4475.2	4475.2	4475.2
Сири всіх видів та кисломолочний сир	9610.9	9610.9	9610.9	9610.9	9610.9	9610.9	9610.9	9610.9	9610.9	9610.9
Яйця *	4789.5	4789.5	4789.5	4789.5	4789.5	4789.5	4789.5	4789.5	4789.5	4789.5
Мед натуральний	32.7	29.7	26.8	23.8	20.9	17.9	14.9	12.0	9.0	6.1

Таблиця 3.6

**Прогнозні значення показників імпорту та експорту молока і молочних продуктів в 2017-2026 рр. за
оптимістичного сценарію розвитку**

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Експорт (тис. т.)										
Молоко та вершки незгущені і без додання цукру	13061.4	14898.1	16735.9	19335.2	21428.6	23438.1	25811.6	28290.0	31646.6	33613.6
Молоко та вершки. згущені з доданням цукру	44354.3	46369.7	49147.4	53136.5	58865.3	62709.2	68906.9	75873.8	80239.9	84354.3
Ферментовані або сквашені молоко та вершки	3912.3	4612.6	5888.1	7867.6	9157.2	10695.3	14086.5	17362.1	18476.7	21502.9
Молочна сироватка	34672.3	37248.1	42024.1	42128.3	48768.4	51825.0	57985.1	69060.5	76455.3	84672.3
Масло вершкове та інші жири. вироблені з молока	19506.0	22922.4	24393.4	28306.1	32131.4	33221.2	37961.1	40675.0	45917.0	49506.0
Сири всіх видів та кисломолочний сир	11212.4	13625.0	14977.9	16048.9	19099.8	21656.5	23811.4	25673.1	28355.9	31212.4
Яйця	52422.7	61802.6	68265.0	77157.7	87866.1	102068.6	116305.8	127189.8	141831.0	156270.7
Мед натуральний	49517.1	52622.2	57337.9	63287.9	70184.0	78050.7	85981.9	95845.6	105136.5	112692.9
Імпорт (тис. т.)										
Молоко та вершки незгущені і без додання цукру	2528.8	2737.9	2964.3	3209.5	3474.8	3762.2	4073.3	4410.1	4774.7	5169.5
Молоко та вершки. згущені з доданням цукру	4916.8	5810.9	6957.7	8062.8	8794.5	9555.3	10343.5	11925.4	12356.5	14916.8
Ферментовані або сквашені молоко та вершки	11012.0	12443.6	14222.3	16203.2	18698.6	19244.1	21314.6	21917.1	24731.0	27002.9
Молочна сироватка	831.9	921.7	1115.2	1450.4	1772.4	2034.9	2431.6	2747.8	3263.3	3754.4
Масло вершкове та інші жири. вироблені з молока	1901.7	2899.8	3421.6	5742.1	7280.4	8675.6	9902.4	10446.6	11574.2	12740.2
Сири всіх видів та кисломолочний сир	4755.4	6560.0	9049.5	12483.6	17221.0	23756.1	30771.2	35207.4	42363.0	46028.9
Яйця	8938.7	10939.2	12730.1	15112.6	19246.8	24811.5	28237.2	31904.2	32318.9	34943.9
Мед натуральний	35.8	45.2	54.6	64.0	73.5	82.9	92.4	101.9	111.4	120.9

Прогнозні значення показників імпорту та експорту м'яса в 2017-2026 рр. за очікуваного сценарію розвитку

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Експорт (тис. дол. США)										
М'ясо і м'ясопродукти	295148.7	303983.0	312817.3	321651.6	330486.0	339320.3	348154.6	356988.9	365823.3	374657.6
М'ясо ВРХ	76401.9	75410.9	74110.9	69401.9	68401.9	67501.9	66001.9	63401.9	61401.9	59001.9
М'ясо свиней	23586.1	24589.7	25593.3	26596.9	27600.5	28604.0	29607.6	30611.2	31614.8	32618.4
М'ясо птиці	223800.2	238899.4	253998.6	269097.8	284197.0	299296.2	314395.3	329494.5	344593.7	359692.9
Імпорт (тис. дол. США)										
М'ясо і м'ясопродукти	411818.1	430461.8	449105.5	467749.3	486393.0	505036.7	523680.5	542324.2	560967.9	579611.7
М'ясо ВРХ	10725.9	11032.9	11340.0	11647.1	11954.2	12261.3	12568.3	12875.4	13182.5	13489.6
М'ясо свиней	193557.0	202928.2	212299.3	221670.4	231041.5	240412.6	249783.7	259154.8	268525.9	277897.1
М'ясо птиці	127610.6	131973.1	136335.6	140698.1	145060.6	149423.1	153785.6	158148.1	162510.6	166873.1

Прогнозні значення показників імпорту та експорту м'яса в 2017-2026 рр. за оптимістичного сценарію розвитку

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Експорт (тис. т.)										
М'ясо і м'ясопродукти	191620.6	198359.5	205335.4	212556.6	220031.8	227769.9	235780.1	244072.0	252655.5	191620.6
М'ясо ВРХ	47223.2	54458.1	61973.8	79741.8	87736.6	95935.0	104316.4	112862.2	121555.8	130382.0
М'ясо свиней	23779.8	28520.8	31898.1	24187.7	39165.1	42992.4	46306.4	50261.6	54783.3	59830.8
М'ясо птиці	170720.4	200710.3	240385.5	270586.4	310644.8	345090.7	380112.3	400109.4	440631.9	488049.1
Імпорт (тис. т.)										
М'ясо і м'ясопродукти	412229.9	431322.7	450452.8	469620.3	488825.0	508066.9	527346.3	546662.8	566016.6	637572.9
М'ясо ВРХ	35300.9	40022.1	45374.7	51443.1	58323.2	66123.4	74966.9	84993.0	96360.1	35300.9
М'ясо свиней	193750.6	203334.1	212936.2	222557.1	232196.7	241855.1	251532.2	261228.0	270942.6	305686.8
М'ясо птиці	127738.2	132237.0	136744.6	141260.9	145785.9	150319.6	154862.1	159413.3	163973.2	183560.4

Прогнозні значення показників ВВП України в 2017-2026 рр. млн. грн

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
за песимістичного сценарію розвитку										
ВВП	1000738.0	1000906.0	1000923.0	1000925.0	1000925.0	1000925.0	1000925.0	1000925.0	1000925.0	1000925.0
ВВП сільського господарства	97666.9	97689.1	97691.3	97691.6	97691.6	97691.6	97691.6	97691.6	97691.6	97691.6
Додана вартість	867692.0	867833.0	867847.0	867848.0	867848.0	867848.0	867848.0	867848.0	867848.0	867848.0
за очікуваного сценарію розвитку										
ВВП	2129333.0	2253280.0	2377228.0	2501176.0	2625124.0	2749072.0	2873020.0	2996968.0	3120916.0	3244863.0
ВВП сільського господарства	214441.6	227152.7	239863.8	252574.9	265285.9	277997.0	290708.1	303419.2	316130.3	328841.3
Додана вартість	1827666.0	1933291.0	2038917.0	2144542.0	2250167.0	2355793.0	2461418.0	2567044.0	2672669.0	2778295.0
за оптимістичного сценарію розвитку										
ВВП	2442261.0	2821844.0	3260423.0	3767168.0	4352672.0	5029177.0	5810826.0	6713962.0	7757465.0	8963153.0
ВВП сільського господарства	149657.2	166890.2	186107.7	207538.1	231436.2	258086.2	287804.9	320945.8	357902.8	399115.5
Додана вартість	2184031.0	2524591.0	2918254.0	3373302.0	3899307.0	4507332.0	5210167.0	6022596.0	6961709.0	8047260.0

Можливі сценарії зміни обсягів експорту та імпорту окремих видів м'ясної продукції свідчать про наявну негативну тенденцію щодо скорочення обсягів реалізації за межами країни м'яса ВРХ. Це слід пояснити низьким рівнем ефективності та тривалішим періодом окупності виробництва відповідного виду продукції тваринництва. Із складових тваринницького підкомплексу саме м'ясний напрям скотарства зазнав найбільшого скорочення потенціалу та обсягів виробництва.

Загальна картина можливого розвитку економіки країни відображена в табл. 3.10, де наведений прогнозний рівень ВВП України, обсягу галузі сільського господарства в ньому та додану вартість.

Описані вище сценарії ще тісніше пов'язують результати теорії мереж з практичним застосуванням в економічному моделюванні. За допомогою розробки тих чи інших принципів встановлення зв'язків, є можливим, керувати ступенем, тісністю зв'язку (в тому числі за допомогою моніторингу кількості обсягів торгових зв'язків між країнами, динаміки макроекономічних показників, формування параметрів сільськогосподарської галузі, вступом країни торгово-економічні союзи, що надають особливі умови і преференції для країн учасниць та ін.) і роллю у світовій торговій мережі, формувати необхідну динаміку розвитку світової торгової мережі в цілому і національній економіці зокрема. При цьому можливості по формування та проведення ефективної виробничої та фінансової стратегії в інтересах конкретної країни визначаються рівнем її значущості в мережі (розміром ВВП).

Враховуючи результати кореляційно-регресійного аналізу, які дозволили виявити взаємозв'язки внутрішніх чинників фінансового стану (мікрорівень) та тенденції розвитку галузі сільського господарства (мезорівень) та ключових показників розвитку національної економіки (макрорівень) розроблено альтернативні стратегії формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, які можуть стати базовими для підприємств окремої групи.

Представлені стратегії формування фінансового потенціалу є досить різними і враховують фінансовий стан підприємства і тип його розвитку.

Перша стратегія направлена на стабілізацію фінансового стану підприємства (додаток Г). Друга – на оптимізацію витрат, що частково виключає впровадження інновацій через їх затратність (додаток Д). Третя стратегія побудована на інвестиційно-інноваційному підході, що передбачає відповідні фінансові вкладення (рис. 3.1). Проте, не можна визначати пріоритетність однієї стратегії порівняно із іншою. У кінцевому результаті вибір стратегії залишається за керівником сільськогосподарського підприємства, оскільки на вибір рішення здійснює вплив здатність до адаптації, фінансова стійкість.

Рис. 3.1. Стратегія підвищення інвестиційної активності

сільськогосподарських підприємств

Джерело: розроблено автором

Незважаючи на деяку протилежність зазначених стратегій, їх місією залишається цілеспрямований розвиток сільськогосподарських підприємств, який здатний забезпечити формування фінансового потенціалу з певною величиною приросту за наявності необхідного обсягу усіх видів ресурсів і відповідного виробничого потенціалу. Саме тому формування фінансового потенціалу не є кінцевою метою реалізації стратегії. Головною метою реалізації представлених стратегій є забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств і адаптація до змін зовнішнього середовища.

Стратегія фінансової стабілізації розробляється для тих сільськогосподарських підприємств або у тих випадках, коли протягом декількох років їх фінансовий стан погіршується, зростає залежність від зовнішніх джерел фінансування і існує загроза фінансовій безпеці. Стратегія оптимізації витрат направлена, переважно, на використання власних джерел фінансування, а тому має тісний зв'язок із потенційною ліквідністю підприємства на перспективу. Виявлено, що на процес формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств має вплив їх технологічна і технічна готовність до освоєння новацій. Враховуючи глобалізаційні зміни та тенденції, вплив сукупності зовнішніх факторів саме інвестиційно-інноваційний напрям залишається пріоритетним і дієвим, у тому числі з точки зору техніко-технологічного оновлення виробництв.

Цільовою направленістю стратегії підвищення інвестиційної активності є забезпечення розвитку із додатковим залученням зовнішніх фінансових ресурсів. Інвестиційно-інноваційна активність сільськогосподарських підприємств формується під впливом інвестиційно-інноваційної політики, ресурсної обмеженості, впливом глобалізаційних процесів та забезпечує розвиток у поєднанні економічних та соціально-екологічних пріоритетів.

У процесі формування стратегії важливим елементом є оцінка загроз, які можуть вплинути на процес реалізації стратегії і досягнення мети. За результатами дослідження виділено можливі ризики:

- виробничі: зниження урожайності сільськогосподарських культур; зниження продуктивності тварин; зниження якості продукції; недоотримання планового обсягу продукції; зниження якості продукції; збільшення собівартості продукції;

- майнові: економічна злочинність; втрата майна через шахрайство; втрата (пошкодження) майна внаслідок стихійних лих або дій осіб; низький рівень ділової активності інвестора;

- технологічні: порушення технології виробництва продукції; зниження ефективності використання основних засобів через відсутність можливості їх оновлення;

- ризики партнерства: ненадійність постачальників і покупців; низький рівень платоспроможності і ділової активності партнерів;

- юридичні: виникнення штрафних санкцій за забруднення оточуючого середовища; санкції за невиконання умов договору перед партнерами;

- екологічні: зниження родючості ґрунтів; забруднення навколишнього середовища; зниження безпечності продукції;

- фінансові: інфляційні процеси; обмеженість державної підтримки; диспаритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію; зниження рівня конкурентоздатності; зміна кредитних ставок; зниження ліквідності і фінансової стійкості; зниження рентабельності; обмеженість доступу до фінансових ресурсів; політична ситуація; відносні зміни цін на продукцію протягом року; банкрутство.

3.2. Використання кластерного аналізу в якості аналітичного інструменту ефективного розміщення фінансових ресурсів

Поняття «Data Mining» з'явилося в середині 90-х років минулого століття. Виникнення цього напрямку інтелектуальних інформаційних технологій викликано потребами користувачів корпоративних інформаційних систем. Особливо гостро вони відчуваються у великих компаніях, бази даних яких містять сотні гігабайт структурованої і неструктурованої інформації, накопиченої за багато років. У сучасній економіці конкурентні переваги в значній мірі визначаються інтелектуальним багажем компанії, тобто знаннями, що розташовуються її співробітниками. Традиційні корпоративні інформаційні системи оперують знаннями, а даними – документами, записами в базах даних, вибірками, звітами тощо. В результаті знання, службовці основним компонентом потенціалу компанії, такими системами безпосередньо не враховуються і не обробляються.

Термін Data Mining отримав свою назву з двох понять: пошуку цінної інформації у великій базі даних (data) і видобутку гірської руди (mining). Обидва процеси вимагають або просіювання величезної кількості сирого матеріалу, або розумного дослідження і пошуку шуканих цінностей.

Термін Data Mining часто перекладається як видобуток даних, вилучення інформації, розкопка даних, інтелектуальний аналіз даних, засоби пошуку закономірностей, витяг знань, аналіз шаблонів, «витяг зерен знань з гір даних», розкопка знань в базах даних, інформаційна проходка даних, «промивання» даних. Поняття «виявлення знань в базах даних» (Knowledge Discovery in Databases, KDD) можна вважати синонімом Data Mining [129].

У загальному вигляді, Data Mining – це процес виявлення в сирих даних раніше невідомих, нетривіальних, практично корисних і доступних інтерпретацій знань, необхідних для прийняття рішень в різних сферах.

Принципова відмінність розробки даних від статистичної обробки даних полягає в тому, що перше дозволяє витягнути з купи даних нове знання (KDD – Knowledge Discovery from Database), нову закономірність, раніше невідому в принципі. Шляхом знаходження типових повторень (pattern) або зразків.

Алгоритми, що використовуються в Data Mining, вимагають великої кількості обчислень. Раніше це було стримуючим фактором широкого практичного застосування Data Mining, проте сьогоднішнє збільшення продуктивності сучасних процесорів зняло гостроту цієї проблеми. Тепер за прийнятний час можна провести якісний аналіз сотень тисяч і мільйонів записів. Data Mining – міждисциплінарна область, яка виникла і розвивалася на основі таких наук як прикладна статистика, розпізнавання образів, штучний інтелект, теорія баз даних і ін.

В сучасних умовах наявність значних масивів даних в деякій мірі ускладнює виявлення закономірностей і взаємозв'язків їх розвитку. З одного боку, велика кількість показників, що описують параметри соціально-економічних явищ і процесів, дозволяють виявити раніше невідомі фактори впливу, з іншого боку – масив даних містить значну кількість повторень, як явних, так і неявних.

Велика кількість повторень, велика віддаленість від чистої інформації, як раз і дозволяє знаходити в даних закономірності, тобто приводити систему даних до ближчого до інформації станом, знижувати ентропію даних, так би мовити. Витяг з сукупності даних повторюваних закономірностей, схоже знаходженню нових закономірностей (нехай і не виражених у вигляді математичної формули), тобто вилучення нових знань.

Традиційні методи аналізу даних (статистичні методи) і OnLine Analytical Processing (OLAP) в основному орієнтовані на перевірку заздалегідь сформульованих гіпотез (verification-driven data mining) і на «грубий» розвідувальний аналіз, що становить основу оперативної аналітичної обробки даних, в той час як одне з основних положень Data Mining – пошук неочевидних закономірностей.

Використання технології Data Mining має перевагу в порівнянні з традиційними статистичними методами, яке полягає в можливості самостійної формулювання гіпотез про залежність між окремими показниками. Саме самостійне формулювання гіпотез відрізняє методи Data

Mining від традиційних методів аналітичної роботи.

Більшість статистичних методів для виявлення взаємозв'язків в $vfcdbf$ даних використовують концепцію усереднення по вибірці, що приводить до операцій над неіснуючими величинами, тоді як Data Mining оперує реальними значеннями. OLAP більше підходить для розуміння ретроспективних даних, Data Mining спирається на ретроспективні дані для отримання відповідей на питання про майбутнє [66, с. 84].

Відмінність обробки даних (зазвичай статистичної) від розробки даних (Data Mining) полягає в тому, що перша, підготувавши належним чином дані, дає користувачеві можливість робити свої висновки і висновки щодо отриманих результатів обробки вихідних даних. При розробці даних, сама машина пропонує користувачеві свої висновки, зроблені щодо вихідного набору даних на основі використовуваних алгоритмів і моделей.

Види інформації, з якими працюють дослідники, включають не тільки цифрові дані, але і все більш текст, зображення, відео, звук і т. Д. Одна нова і швидко зростаюча частина Data Mining – це аналіз зв'язків між даними (link analysis), яка має додатки в таких різних областях, як біоінформатика, цифрові бібліотеки і захист проти тероризму.

Розглянемо основні завдання, які можна вирішити використовуючи технології Data Mining:

- класифікація – полягає в упорядкуванні безлічі одиниць спостереження за принципом подібності або відмінності певних кваліфікаційних ознак;
- аналіз часових рядів і прогнозування – використання даних про розвиток певних процесів протягом попередніх періодів з метою визначення можливих варіантів розвитку цих же процесів в майбутньому;
- кластеризація – виявлення класів (груп) спостережуваних об'єктів за ознаками спочатку не зумовлених;
- послідовність – виявлення параметрів залежності між подіями, пов'язаними тимчасовим відрізком;

- оцінювання – прогноз розвитку процесів в їх безперервному розвитку;
- аналіз зв'язків – визначення залежностей і їх кількісних параметрів в масиві одиниць спостереження;
- візуалізація – відображення виявлених закономірностей за допомогою графічних методів [112, с. 45].

Представлені вище завдання за своїм призначенням поділяються на описові (дескриптивні) та інтелектуальні.

Описові (descriptive) завдання пов'язані з поліпшенням розуміння аналізованих даних – кластеризація і знаходження асоціативних правил. Ключовим моментом дескриптивних моделей є простота і прозорість результатів для поліпшення їх сприйняття користувачами.

Рішення інтелектуальних (predictive) завдань здійснюється в два етапи: на першому будується модель з використанням наявних даних, а на другому вона використовується для складання прогнозів на основі інших масивів інформації. При цьому до предиктивним моделям пред'являються високі вимоги до точності. Основними типами Інтелектуальне завдань є регресії, класифікації і, в окремих випадках – пошук асоціативних правил. В останньому випадку результати пошуку асоціативних правил повинні бути використані для прогнозування розвитку нових подій.

Залежно від способу вирішення завдань виділяють вимагають допомоги вчителя і ті, для вирішення яких допомога вчителя не потрібна.

До перших відносяться:

- оцінка;
- класифікація;
- прогнозування.

Навчання з учителем передбачає, що для кожного вхідного вектора існує цільовий вектор, і являє собою потрібний вихід. разом вони називаються навчальною парою. Зазвичай мережа навчається на деякому кількості таких навчальних пар. Надається вихідний вектор, обчислюється вихід мережі, і порівнюється з відповідним цільовим вектором, різницю

(помилка) за допомогою зворотного зв'язку надається в мережу і вагові коефіцієнти змінюються відповідно до алгоритму, який спрямований на мінімізацію помилки. Вектори навчальної множини послуг по черзі, враховуються помилки і вагові коефіцієнти підлаштовуються для кожного вектора до тих пір, поки помилка по всьому навчальному масиву не досягне допустимо низького рівня.

До завдань, що вирішуються без допомоги вчителя, відносяться виявлення описових моделей, наприклад – закономірностей зміни макроекономічних показників у часі. Тобто, при наявності таких закономірностей, вони обов'язково проявляються в моделі. Очевидною перевагою завдань без допомоги вчителя є можливість виявлення взаємозв'язків без попередніх гіпотез про їх характер.

Основним прикладом завдання без вчителя є кластеризація. Навчання без вчителя, на наш погляд, є найбільш достовірною моделлю навчання в біологічній системі. Розроблена Кохоненом і іншими, вона не вимагає цільового вектора для виходів і, відповідно, не вимагає порівняння із задалегідь визначеними ідеальними відповідями. Навчальна множина складається лише з вхідних векторів. Навчальний алгоритм підлаштовує вагові коефіцієнти мережі так, щоб отримувати узгоджені вихідні вектори, тобто щоб уявлення досить близьких вхідних векторів давало однакові виходи. Процес навчання, відповідно, виділяє статистичні властивості навчальної множини і об'єднує схожі вектори в класи. Подання на вхід вектора з даного класу дає певний вихідний вектор, проте до початку навчання неможливо передбачити який вихід буде вироблятися даним класом вхідних векторів. Таким чином, виходи подібної мережі повинні трансформуватися в деяку зрозумілу форму, обумовлена процесом навчання, не є серйозною проблемою. Як правило, не складно ідентифікувати зв'язок між входом і виходом, встановлений мережею.

Також до базових методів технології Data Mining відносяться підходи передбачають використання елементів теорії статистики – кореляційний,

регресійний або дисперсійний аналіз. Недоліком таких методик є принцип усереднення значень, що лежить в їх основі, що накладає свій відбиток у вигляді можливої втрати інформативності і, як наслідок – кількості придбаних знань.

Успішний аналіз вимагає якісної попередньої обробки даних. За твердженням аналітиків і користувачів баз даних, процес попередньої обробки може зайняти до 80 % відсотків усього Data Mining-процесу.

Таким чином, щоб технологія працювала на себе, буде потрібно багато зусиль і часу, які йдуть на попередній аналіз даних, вибір моделі і її коригування, яка незабаром дасть великі дивіденди у вигляді фінансової і конкурентної вигоди.

Однак Data Mining досить часто робить безліч помилкових і не маючих сенсу відкриттів. Багато фахівців стверджують, що Data Mining-засоби можуть видавати величезну кількість статистично недостовірних результатів. Щоб цього уникнути, необхідна перевірка адекватності отриманих моделей на тестових даних. Необхідно також здійснювати контроль статистичної значущості виявлених знань.

Ключовим поняттям технології Data Mining є дані – інформація (числова, текстова), звуки, аналогові або цифрові відео-сегменти.

Дані можуть бути отримані в результаті вимірів, експериментів, арифметичних і логічних операцій.

Дані повинні бути представлені у формі, придатній для зберігання, передачі і обробки.

Іншими словами, дані – це необроблений матеріал, що надається постачальниками даних і використовується споживачами для формування інформації на основі даних [44, с. 22].

У процесі підготовки даних вимірюється не сам об'єкт, а його характеристики.

Багато інструменти Data Mining при імпорті даних з інших джерел пропонують вибрати тип шкали для кожної змінної і / або вибрати тип даних

для вхідних і вихідних змінних (символьні, числові, дискретні і безперервні). Шкала – правило, згідно з яким об'єктам сукупності присвоюються числа.

Основними типами шкал вимірювань є наступні:

- номінальна шкала (nominal scale) – шкала, яка містить виключно категорії; в той час як дані неможливо впорядкувати або зробити з ними будь-які арифметичні дії. Номінальну шкалу можуть становити назви імен, категорій для сортування та класифікації спостережуваних об'єктів за певною ознакою – сімейний стан, місце проживання, професія;

- порядкова шкала (ordinal scale) – шкала, що складається з об'єктів, числові значення яких вказують не величину відмінності між ними, а їх відносні позиції для можливості ранжирування даних. Числові характеристики дають уявлення тільки про черговості проходження одиниць спостереження, а не про те, наскільки кожна з них відрізняється від інших. Прикладами порядкової шкали можуть служити: розподіл місць між учасниками спортивних змагань, позиція студента в рейтингу успішності, які не дозволяють визначити наскільки кожен з них краще (більше, менше) іншого;

- інтервальна шкала (interval scale) – являє собою шкалу, різниці між значеннями якої можна обчислити, при тому, що їхні стосунки не мають сенсу. Інтервальна шкала дозволяє виявляти різницю між двома величинами, а також має властивості і номінальною і порядкової шкал, крім того з її допомогою можна визначити кількісне зміна ознаки. Наприклад, ранкова температура повітря – 19 градусів, а вечірня – 24, тобто вечірня на 5 градусів вище, при цьому не можна сказати, що вона в 1,26 разів вище. Номінальна і порядкова шкали є дискретними, а інтервальна шкала – безперервною, вона дозволяє здійснювати точні вимірювання ознаки і виробляти арифметичні операції додавання, віднімання, множення, ділення;

- відносна шкала (ratio scale) – має певну точку відліку і дозволяє виявляти можливі відносини між окремими значеннями. Наприклад такий шкали: вага новонароджених дітей (4 кг і 3 кг) – перший в 1,33 рази важче.

- дихотомічна шкала (dichotomous scale) – шкала, яка містить тільки дві категорії (чоловічу і жіночу стать).

Також при роботі з даними слід пам'ятати, що досліджувані змінні можуть бути числовими даними або символічними. Числові дані, в свою чергу, можуть бути дискретними і безперервними.

Дискретні дані є значеннями ознаки, загальне число яких звичайно або нескінченно, але може бути підраховано за допомогою натуральних чисел від одного до нескінченності.

Безперервні дані – дані, значення яких можуть брати яке завгодно значення в деякому інтервалі. Вимірювання безперервних даних передбачає велику точність [85, с. 112].

Вихідні дані часто потрібно підчистити перед розробкою, оскільки вони можуть містити різного гатунку сміття, шум. Наприклад, будь-якого роду аномалії можуть бути результатом випадкової помилки, хоча можуть вказувати і на специфіку системи, описуваної даними. Дані можуть містити не мають відношення до справи параметри і поля. Або поля, які ми не хочемо з яких-небудь причин враховувати в аналізі.

Попередня обробка даних полягає в відсіванні грубих похибок і оцінки достовірності результатів вимірювань. Головне завдання попередньої обробки даних полягає в тому, щоб перевірити відповідності результатів вимірювання нормальному закону і визначення параметрів цього розподілу. Якщо відгук суперечить нормальному розподілу, то слід визначити, яким законом розподілу підлягають дослідні дані або, якщо це можливо, перетворити досліджуваний розподіл до нормального вигляду.

Склад, зміст і якість інформації, що використовується при аналізі, грають певну роль в забезпеченні ефективності аналізу та прийнятих на основі його рішень. При аналізі широко використовується технічна, технологічна й інша інформація. Залучаються дані статистичного обліку, в яких міститься кількісна характеристика масових явищ і процесів, які використовуються для поглибленого вивчення і осмислення взаємозв'язків,

виявлення закономірностей.

Крім того, використовуються статистичні зовнішні дані, система зовнішньої інформації – дані засобів масової інформації, статистичних збірників, періодичних і спеціальних видань, правових документів і т.д.

При розробці теоретичної моделі визначення фінансового потенціалу сільськогосподарського підприємства виникає найважливіша евристична задача – виробити прийнятну методику, за допомогою якої можна було б адекватно описати процес його формування. Дане завдання ускладнюється тим, що понятійний апарат даної категорії багатшаровий і є неоднорідним за своєю структурою, а обсяг і зміст цих понять як відображення різних аспектів процесу його формування ще остаточно не визначився.

В сучасних світоглядних концепціях предмети і явища навколо нас представляються як цілісні і неподільні, проте в залежності від цілей досліджень окремі системи можна розділити на складові елементи, тобто структурувати. Це структурування полягає в представленні системи у вигляді сукупності взаємодіючих, ієрархічно розташованих підсистем. При цьому ця ієрархічна прихильність може бути або горизонтально впорядкована, так і вертикально.

При горизонтальній структурі, підсистеми надають один на одного вплив за рахунок наявності між ними певних зв'язків, при вертикальній же структурі елементи системи розташовуються за рівнем складності прийняття рішень або за ступенем важливості даних елементів системи.

Таким чином, якщо розглядати економічний потенціал сільськогосподарського підприємства як систему, що складається з горизонтально структурованих субпотенціалів з'єднаних між собою певними взаємозв'язками, доречно припускати, що йому притаманний «ефект емерджентності», тобто отримання при об'єднанні його елементів цілого працездатного елемента, властивості якого вище семи об'єднаних субпотенціалів. Даний ефект є кількісним або якісним вираженням синергії, на чільне закону якої покладено принцип емерджентності складних систем:

спільна дія декількох факторів завжди або майже завжди відрізняється від суми роздільних ефектів.

Дане припущення ґрунтується на тому, що для прояву ефекту синергії необхідними умовами виступають: множинність елементів і відносин в системі, наявність синтезують динамік (тобто наявність такої зміни в системі, коли інтегрується елемент, утворює при цьому нові взаємодії), і різномірність елементів системи [24]. Наявність даних умов в сукупності економічного потенціалу сільськогосподарського підприємства утворює синергетичний ефект.

Відповідно до цього економічний потенціал можна трактувати вже не як систему, що складається з якогось числа і складу організованих елементів, а як вже систему, що складається з числа, складу і якостей взаємозв'язків цих елементів.

Синергетичний ефект, таким чином, залежить як від числа і якісного складу системоутворюючих елементів економічного потенціалу, так і від способу їх з'єднання, гармонії і тісноти зв'язків між ними, або організаційної цілісності. Простежити процес формування даних взаємозв'язків дозволяє така багатовимірна процедура як кластерний аналіз.

Кластерний аналіз – методика дослідження даних за допомогою розбиття заданої вибірки об'єктів на підмножини, які називаються кластерами, так, щоб кожен кластер складався з «схожих» об'єктів, а об'єкти різних кластерів істотно відрізнялися [42].

Кластер – це об'єднання елементів, близьких один одному в якомусь сенсі. Кластери є надзвичайно сприятливим середовищем для розвитку синергетичного ефекту, оскільки синергія зазвичай виникає в системах з достатнім ступенем інтеграції окремих елементів. Основою синергетичного ефекту в подібних випадках є оптимальне поєднання елементів, що входять в систему, ефективність їх взаємодії, а також якість елементів системи [20].

Актуальність і необхідність виявлення даних зв'язків за допомогою кластерного аналізу обумовлена тим, що головною умовою ефективної

діяльності підприємств, та підприємств аграрної сфери зокрема, є суворою координація дій всіх підрозділів і їх елементів. Реальне досягнення синергізму є не тільки як важлива складова для ефективного управління економічним потенціалом, але, а так само дозволяє підприємству створити для себе додаткову цінність.

Варто відзначити, що чим більший розмір підприємства, тим більше воно має можливостей щодо застосування синергії і тим більше у неї варіантів по збільшенню економічної ефективності діяльності [108].

У нашій роботі ми не ставимо мети розробити будь-які положення з міждисциплінарної науки – синергетики, але при дослідженні проблем управління формування фінансового потенціалу сільськогосподарського підприємства як складної багатоскладовий системи скористаємося понятійним апаратом синергетики і наявним інструментарієм.

Існує безліч визначень синергетики, зроблених в різний час різними вченими [24; 59; 62 та ін.]. Узагальнено вони в такий спосіб: «синергетика – це наука про складні системи, що взаємодіють із зовнішнім середовищем, в яких спостерігається колективна багаторазова дія різнорідних елементів, що приводить до необоротної, нелінійної, нерівноважної поведінки системи, розвитку системи через каскад щодо стійких станів» [62].

Ідея нелінійності протікання організаційних явищ все частіше зустрічається в організаційних дослідженнях. На відміну від пасивних лінійних систем, здатних функціонувати головним чином під впливом зовнішніх сил, нелінійні системи внутрішньо активні. Діяльність підприємств під впливом цих систем виражена в різноманітних за якістю, рівнем розвитку і кількістю показники і процеси. Організація цих процесів на підприємствах передбачає постійну зміну їх станів, перестроювання, постійне оновлення, що в силу незворотності і нерівномірності цих процесів дозволяє підприємствам залишатися функціонуючими і бути конкурентоспроможними.

Таким чином, постійні зміни стали невід'ємною частиною діяльності

підприємств. Жоден процес на підприємстві не обходиться без великих чи малих змін. Більш того, невизначеність зовнішнього середовища змушує проводити ці зміни регулярно: необхідно здійснювати моніторинг, вловлювати сигнали і відповідно до них змінювати стратегічний курс, плани, структуру, підходи до вирішення проблем. Будь-яке підприємство перебуває в процесі безперервних змін, так як в протилежному випадку їх здатність до виживання в динамічній обстановці ставиться під загрозу.

Зміни на підприємствах в одних випадках відбуваються цілеспрямовано на базі концепцій запланованих удосконалень, що систематично розробляються, в інших – носять скоріше неформальний і адаптивний характер, коли підприємство (або його частини) оперативно пристосовується до зовнішнього середовища шляхом модифікації своєї поведінки (як реакція на поточні події).

Так само однією з основних характеристик синергетики, яка зможе в значній мірі пояснити виникнення синергічних ефектів при утворенні сукупного фінансового потенціалу можна віднести аттрактивність.

Нелінійні системи часто описують системою диференціальних рівнянь. Представлення рішення цих рівнянь як руху деякої точки у просторі з розмірністю, рівної числу змінних, називають фазовими траєкторіями системи. Поведінка фазової траєкторії в сенсі стійкості показує, що існує кілька основних його типів, коли всі рішення системи в кінцевому рахунку зосереджуються на деякому підмножині. Таке підмножина називається аттрактором [47]. Або іншими словами – це деяка сукупність умов, при яких вибір шляхів руху або еволюції різних систем відбувається по напрямках, що сходяться траєкторіях, і, в кінцевому рахунку, як би притягається до однієї точки [59].

Дана точка буде таким собі центром тяжіння, навколо якої можна виділити кордон, в межах якої і буде лежати кластер. У загальному сенсі в ході нашого дослідження кластер розглядається як нелінійна динамічна система, яка виступає у формі кооперативного взаємодії входять до нього

елементів.

При цьому досить мале зміна початкових умов, що знаходяться поблизу зазначеної кордону, може привести до якісно різному поведінки всієї нелінійної системи. Це буде означати, що, докладаючи до системи досить малого впливу, узгодженого з її внутрішніми властивостями, можна забезпечити якісно нову поведінку нелінійної системи далеко від її положення рівноваги [59]. Така властивість нелінійних систем, відкриває нові можливості у вирішенні завдань управління економічним потенціалом при використанні кластерного аналізу.

Кластерний аналіз дисципліна, що постійно розвивається, і яка являє собою унікальний метод з проведення класифікації сукупностей об'єктів об'єднаних певною ознакою. До такої сукупності якраз і відноситься економічний потенціал. Сама по собі проблема класифікації є надзвичайно багатою і розгалуженою сферою діяльності і в останні роки до області класифікації спостережень, а особливо до кластерного аналізу був виявлений величезний інтерес.

Первісний опис і визначення терміна відомого зараз як «кластерний аналіз» було зроблено Р. Тріоном в 1939 р який вжив поняття «cluster» (кластер), що в перекладі з англійської мови означає «згусток», «гроно (винограду)», «скупчення (зірок)» і т. п. [128]. Згодом виник ряд термінів, які в даний час прийнято вважати синонімами терміна «кластерний аналіз»: автоматична класифікація, ботріологія, таксономія, обґрунтування без навчання та ін.

Центральним поняттям в кластерному аналізі є поняття «кластер». Під «кластером» зазвичай розуміється частина даних (в типовому випадку – підмножина об'єктів або підмножина змінних, або підмножина об'єктів, що характеризуються підмножиною змінних), яка виділяється з решти наявності деякої однорідності її елементів. У найпростішому випадку мова йде про подібність елементів, в ідеальному випадку – про співпадаючі значення основних змінних чи іншого роду близькості, яка виражається геометричній

близькістю відповідних об'єктів [72].

На відміну від інших методів в кластерному аналізі при проведенні групування використовуються всі ознаки об'єктів, і відсутня так звана навчальна вибірка або розпізнавання образів без «вчителя», тобто вибірка, при якій потрібно оптимізація показників. Ця відмінність є досить суттєвою і багато в чому визначає унікальність методології застосування кластерного аналізу для вирішення задач класифікації показників економічного потенціалу.

Головне призначення кластерного аналізу – розбивка безлічі досліджуваних об'єктів і ознак на однорідні у відповідному розумінні групи або кластери. Це означає, що вирішується завдання класифікації даних і виявлення відповідної структури в ній. Методи кластерного аналізу можна застосовувати у різних випадках, навіть в тих випадках, коли мова йде про просту угруповання, в якій все зводиться до утворення груп по кількісному подібності.

Під однорідністю або подібністю розуміється близькість об'єктів в багатовимірному просторі ознак. Тоді задача зводиться до виділення в цьому просторі природних скупчень об'єктів, які і вважаються однорідними групами [42].

У загальному випадку поняття однорідності об'єктів задається введенням «метрики» – правила обчислення відстаней між будь-якою парою об'єктів досліджуваної множини. Проблема обчислення відстаней неминуче виникає при будь-яких трактуваннях кластерів і різних методах класифікації і в залежності від способу вирішення цієї проблеми методи кластерного аналізу можна поділити на два види: ієрархічні (агломеративні і дивізімніе методи) і неієрархічні (структурні методи) [18, 42, 67] .

Неієрархічні методи хоч і зручні для обробки великих статистичних сукупностей, однак при їх використанні процес класифікації необхідно починати з завдання деяких початкових умов (кількість утворених кластерів, поріг завершення процесу класифікації і т.д.), що привносить в процес

аналізу частку суб'єктивізму.

Ієрархічні ж методи, не вимагають попередніх припущень щодо числа кластерів, а їх процедури дозволяють на різних етапах простежити процес виділення утворюються угруповань і ілюструють сумісну підпорядкованість кластерів.

Слід підкреслити ще одну відмінність ієрархічних і неієрархічних алгоритмів: перші завжди побудують дендрограму, а завдання природного розшарування вихідних даних на чітко виражені кластери, яке вирішується другими, може і не мати рішення [42].

Сутність ієрархічних агломеративних методів полягає в послідовному об'єднанні груп елементів, спочатку найближчих, а потім все більш віддалених один від одного. В результаті між собою пов'язуються все більша і більша кількість об'єктів і утворюються групи схожих кластерів. Остаточо на останньому кроці всі об'єкти об'єднуються разом. Принцип роботи дивізімних процедур зворотний, і полягає в поділі спочатку найвіддаленіших груп елементів, а потім все більш близьких один від одного. Більшість цих алгоритмів виходить з матриці відстаней (подібності). На Рис. 3.2. зображений принцип роботи ієрархічних методів кластерного аналізу.

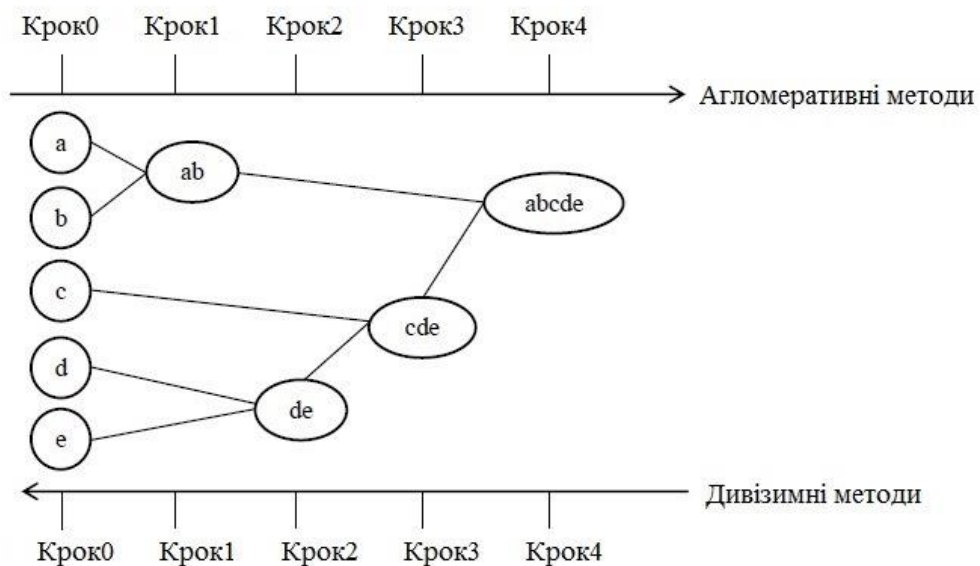

Рис. 3.2. Дендрограма ієрархічних методів кластерного аналізу

Джерело: [41]

На першому кроці, коли кожен об'єкт являє собою окремий кластер, для того щоб знайти зв'язок між ними необхідно знайти відстань між цими об'єктами. Ці відстані можуть визначатися в одновимірному або багатовимірному просторі.

Для обчислення кількісної оцінки відстані (віддаленості) між об'єктами, як уже говорилося вище, вводиться метрика. Вибір метрики відіграє визначальну роль при вирішенні задач кластерного аналізу і є вузловим моментом дослідження, від якого в основному залежить остаточний варіант розбиття об'єктів на класи при даному алгоритмі розбиття. Використання неадекватної функції відстані може привести або до поганої якості розбиття, або до розбиття, позбавленого змістовного сенсу з точки зору дослідника навіть в тому випадку, коли об'єкти потенційно можуть бути згруповані [42].

Ці відстані можуть визначатися в одновимірному або багатовимірному просторі. Найбільш прямий шлях обчислення відстаней між об'єктами в багатовимірному просторі полягає в обчисленні евклідових відстаней. Якщо простір дво- або тривимірний, то цей захід є реальною геометричною відстанню між об'єктами в просторі. Однак алгоритм об'єднання не допоможе визначити про те, чи є відстані справжніми або деякими іншими похідними заходами відстані [18]. Отже при дослідженні об'єктів розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарського підприємства дуже важливим завданням стає вибір правильного методу визначення відстані між об'єктами враховує специфічність застосування.

Відстань Євкліда – мабуть, найбільш самий загальний тип відстані і є найпопулярнішою метрикою в кластерному аналізі. Вона просто є геометричною відстанню в багатовимірному просторі. Головною перевагою цієї метрики є те, що Євклідова відстань (та її квадрат) обчислюється за вихідними, а не за стандартизованими даними. Це звичайний спосіб його обчислення, який має певні переваги. Наприклад, відстань між двома об'єктами не змінюється при введенні в аналіз нового об'єкта, який може

виявитися викидом (результат вимірювання, що виділяється із загальної вибірки, який необхідно виключити). Відстань Євкліда рекомендовано застосовувати у випадках, якщо ознаки досить однорідні за своїм фізичним змістом, при цьому встановлено, що всі вони однаково важливі з точки зору вирішення питання про віднесення об'єкту до того чи іншого класу.

Залежно від цілей дослідження для додання великих ваг більш віддаленим один від одного об'єктів можна використовувати квадрат Євклидової відстані, для цього просто необхідно піднести до квадрату стандартне відстань Євкліда.

Відстань Чебишева – дана метрика підійде тільки в тому випадку, коли необхідно визначити класи двох об'єктів як «різні», при цьому є припущення, що існує якась ознака, за якою вони відрізняються [18].

При використанні манхеттенської відстані (або відстані міських кварталів) розраховується середнє різниць по координатах [18]. У більшості випадків ця метрика відстані призводить до результатів, подібних при розрахунку, як і для відстані Євкліда. Однак, для цього заходу вплив окремих викидів менше, ніж при використанні відстані Євкліда, так як тут координати не підносять до квадрату. Найчастіше ця метрика передбачає дихотомічний поділ об'єктів [42], тобто чим більше груп схожих кластерів буде утворюватися в процесі аналізу, тим важче нам буде встановити ознаку, за яким принципом той чи інший об'єкт потрапив саме в цей кластер.

Узагальнена ступенева відстань Маньковського застосовують, коли хочуть прогресивно збільшити або зменшити вагу, що відноситься до розмірності, для якої відповідні об'єкти сильно відрізняються [18; 42]. Вибір конкретного значення ступеневого показника в даному випадку проводиться самим дослідником. І таким чином відстань Маньковського фактично являє собою «універсальну модель», що включає в себе інші метрики. Так якщо r -параметр, відповідальний за поступове зважування різниць за окремими параметрами, а g -параметр, відповідальний за прогресивне зважування великих відстаней між векторами дорівнюватиме 1, то відстань

Маньковського буде відповідати Манхеттенській відстані, у випадку при p і q параметрам, що дорівнюють 2, воно буде відповідати відстані Євкліда.

Однак зустрічаються методи обчислення відстані між об'єктами, що принципово відрізняються від вище розглянутих метрик. Одним з таких є так звана відстань Махаланобіса [32]. Ця метрика дозволяє врахувати кореляцію ознак за допомогою матриці дисперсій-коваріацій. Хоча слід зазначити, що в разі, якщо всі події класу незалежні, то всі коефіцієнти коваріаційної матриці, крім тих, які розташовані по діагоналі, дорівнюватимуть нулю. Таким чином, євклідова відстань є окремим випадком відстані Махаланобіса. Використання відстані Махаланобіса обмежується тим, що для того, щоб кореляційна матриця була відмінною від нуля, необхідно, щоб кількість ознак було не менше кількості елементів класу, що для реальних завдань далеко не завжди, здійснюється [112].

Вище описані нами метрики є найбільш зручними і застосовуються значно частіше за інших в процесі кластерного аналізу. Звичайно, крім їх ще існує досить велика кількість способів визначення відстані між об'єктами, а тому неможливо намагатися дати вичерпний опис всієї сукупності цих методів. Варто тільки відзначити, що з розглянутих нами метрик досить невелика кількість піддавалася широкій перевірці. В основному в їх основі лежить результат певних теоретичних передумов процесу класифікації, які вказують на факт здійснення деякої події або виконання певного критерію, тобто їх можна віднести до так званих коефіцієнтів асоціативності.

У ситуації, за якої ми проводимо аналіз за відсутності апріорної інформації в умовах невизначеності і кореляційні характеристики класів заздалегідь нам не відомі, а самі класи формуються і уточнюються в процесі вимірювань в реальному часі, нічого не залишається, як застосувати відстань Євкліда.

Метрика Євкліда, яка використовується для визначення відстані між об'єктами, задовольняє всім аксіомам відстані. Вона не враховує розподіл точок в класі, а так само розглянуті нами приклади показали, що спотворення

евклідового відстані не надто сильно впливають на результати ієрархічних алгоритмів [42].

Розглянемо деякі правила об'єднання об'єктів у кластер, реалізовані в алгоритмах агломеративного ієрархічних методів. Оскільки в цих методах на першому кроці кожен об'єкт розглядається як окремий кластер, то будемо говорити про правила об'єднання кластерів, маючи на увазі, що ці правила поширюються і на умови включення об'єкта в кластер.

Тут існують різні можливості: наприклад, можна зв'язати два кластери разом, коли будь-які два об'єкти в двох кластерах ближче один до одного, ніж відповідне відстань зв'язку. Даний спосіб називається методом одиночного зв'язку, при якому утворюються кластери зчеплені разом тільки окремими елементами, які випадково опинилися ближче інших один до одного. Іншими словами, використовується правило «найближчого сусіда» для визначення відстані між кластерами. Або для зв'язку кластерів використовують об'єкти, які знаходяться далі за всіх інших пар об'єктів один від одного. Цей метод називається методом повного зв'язку або «далекого сусіда».

Недоліком цих методів є утворення занадто великих «довгих» кластерів – «ланцюжків». Ці методи зазвичай працюють дуже добре, коли об'єкти істотно розрізняються [42].

Існує також безліч інших методів об'єднання кластерів, і метод кластерного аналізу пропонує широкий вибір таких методів [45], в нашій роботі ми пропонуємо використовувати метод Варда, в деяких джерелах він зустрічається під назвою методу Уорда.

Цей метод відрізняється від всіх інших, оскільки він використовує методи дисперсійного аналізу для оцінки відстаней між кластерами. Метод мінімізує суму квадратів для будь-яких двох (гіпотетичних) кластерів, які можуть бути сформовані на кожному кроці. На кожному кроці об'єднуються такі два кластери, які призводять до мінімального збільшення цільової функції, тобто внутрішньогрупової суми квадратів. Таким чином, поля

середніх значень будуть близькі між собою і за структурою, оскільки матимуть великі значення просторової кореляції. Метод Варда (Уорда) призводить до утворення кластерів приблизно рівних розмірів з мінімальною внутрішньокласовою варіацією. У підсумку всі об'єкти виявляються об'єднаними в один кластер [90].

Розглянувши безліч методів кластерного аналізу, після використання кожного з яких отримують результати, які трохи відрізняються, постає питання який же метод краще використовувати для оцінки економічного потенціалу будівельного підприємства. На наш погляд, в процесі створення класифікацій наявних показників субпотенціалів і визначення ступеня їх впливу на сукупний економічний потенціал необхідно використовувати такі методи, які б враховували доступність наявної інформації, мали практичну простоту обчислення, дали можливість результативно відстежувати зміни взаємозв'язків показників в динаміці і не вносили б суб'єктивізм у розрахунки.

Рис. 3.3. Алгоритм оцінки величини економічного потенціалу будівельного підприємства на основі кластерного аналізу

Є деякі рекомендації практичного плану за вибором алгоритму кластеризації, отримані на основі експериментального порівняння різних методів [41; 67]. Розглянувши їх і з огляду на специфіку сільськогосподарської галузі на рис. 3.3 представлений алгоритм оцінки розміщення фінансових ресурсів підприємства з використанням кластерного аналізу.

На першому етапі проводиться аналіз і відбір показників, що впливають на розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарського

підприємства.

На другому етапі здійснюється побудова матриці, що містить розраховані кількісні значення показників, відібраних на попередньому етапі. З метою досягнення об'єктивності аналізу дані матриці нормалізуються, тобто наводяться в єдину метрику.

На третьому етапі здійснюється кластеризація нормалізованих значень показників, що впливають на економічний потенціал будівельного підприємства з використанням методу Варда і Євклидової відстані. Застосування даного методу кластеризації дозволить простежити процес виділення утворюються угруповань і проілюструють підпорядкованість та зміст кластерів, які будуть складатися з найбільш схожих за значенням факторів.

Потім, для того, щоб перевірити отриманий результат щодо числа кластерів, на четвертому етапі алгоритму проводиться кластеризація показників методом k -середніх. Даний метод дозволить здійснити перевірку гіпотези про кількість і склад кластерів. Якщо ж уявлення про число кластерів відомо заздалегідь, то здійснити кластеризацію можна відразу методом k -середніх.

На п'ятому етапі, щоб оцінити кожен кластер, розраховується розроблений вище інтегральний показник, який буде служити індикатором того, яким рівнем економічного потенціалу володіє даний кластер.

Для верифікації отриманих результатів, на шостому етапі визначається вплив на величину економічного потенціалу кожного окремого субпотенціалу. Для цього отримані при розрахунку методом k -середніх значення F -статистики (рівня значущості) для кожного показника субпотенціалів економічного потенціалу порівнюються між собою. Дані значення дозволяють судити про те, який фактор має найбільшу значимість при розподілі об'єктів по кластерах.

На сьомому етапі для прийняття управлінських рішень і пошуку способів підвищення рівня ефективності розміщення фінансових ресурсів

сільськогосподарського підприємства, отримані дані узагальнюються, і в залежності від цілей підприємства в стратегічній перспективі вибирається та чи інша модель поведінки, реалізація якої буде задавати розвиток фінансової стратегії підприємства у відповідному напрямку.

Статистична обробка даних досить давно використовується для виявлення взаємозв'язків між складовими процесів у всіх сферах діяльності, але її можливості обмежені, перш за все тим, що за допомогою традиційних статистичних методів перевіряються вже сформульовані гіпотези. Крім того, традиційні методи статистики дозволяють працювати з кількісними даними, в той же час інші типи даних дуже складно формалізувати – номінальні, порядкові.

Аналіз даних за допомогою методів Data Mining (розробка даних) це щось інше, ніж просто статистична обробка даних, хоча остання лежить в її основі. Перш за все, розробка даних не зводиться до статистичної обробки даних, але містить окремі її елементи, в якості внутрішніх інструментів. Коли у дослідника наявна значна сукупність даних, які корелюють між собою за багатьма параметрами, аналізувати такі обсяги з використанням традиційних методів буде досить проблематичним. Традиційні методи не спрацьовують в умовах складних нелінійних і численних комбінацій, або вимагають неадекватних витрат часу.

Кластерний аналіз – це метод класифікаційного аналізу; його основне призначення полягає у розбитті множини досліджуваних об'єктів і ознак на однорідні в деякому сенсі групи, або кластери. Це багатовимірний статистичний метод, тому передбачається, що сукупність даних, що досліджуються, можуть характеризуватися значним обсягом, тобто істотно великим може бути як кількість об'єктів дослідження (спостережень), так і ознак, що характеризують ці об'єкти.

Кластери – це групи однорідності, то завдання кластерного аналізу полягає в тому, щоб на підставі ознак об'єктів розбити їх безліч на m (m – ціле число) кластерів так, щоб кожен об'єкт належав тільки до однієї групи.

При цьому об'єкти, що належать до одного кластеру, повинні бути однорідними (подібними), а об'єкти, що належать до різних кластерів, – різнорідними.

Якщо об'єкти кластеризації уявити як точки в n -вимірному просторі ознак (n – кількість ознак, що характеризують об'єкти), то подібність об'єктів визначається через поняття відстані між точками, так як інтуїтивно зрозуміло, що чим меншою є відстань між об'єктами, тим вони більш схожі.

У програмі STATISTICA реалізовані агломеративні методи мінімальної дисперсії – деревоподібна кластеризація і двохвходова кластеризація, а також дівізівний метод k -середніх.

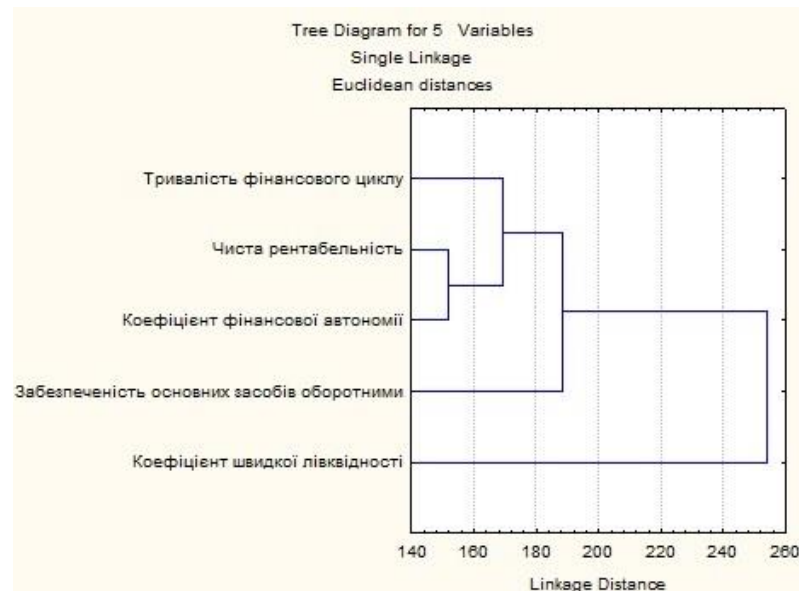

Рис. 3.4. Результати аналізу статистичної сукупності методом дерева рішень

Використавши дані статистичної сукупності – показники фінансової діяльності 22 сільськогосподарських підприємств Полтавської області в період 2015-2016 рр. (статистична сукупність складає, таким чином, 44 одиниці спостереження). На початку використаємо аналіз методом дерева рішень (Рис. 3.4).

Отже, як видно з результатів аналізу, найбільш пов'язані між собою є показники чистої рентабельності та коефіцієнту фінансової автономії. Далі, за ступенем впливу на рівень чистої рентабельності – тривалість фінансового

циклу, рівень забезпеченості основних засобів оборотними, коефіцієнт швидкої ліквідності. Далі використаємо метод k-середніх для групування підприємств за рівнем основних показників ефективності розміщення фінансових ресурсів.

Застосування методу k-середніх доцільно за умови наявності гіпотези щодо числа m кластерів (за змінними або спостереженнями). Тоді можна задати програмі створити рівно m кластерів так, щоб вони були настільки різні, наскільки це можливо. Гіпотеза може ґрунтуватися на теоретичних міркуваннях, результатах попередніх досліджень або здогаду. Виконуючи послідовне розбиття досліджуваної сукупності на різне число кластерів, можна порівнювати якість одержаних рішень. Також можна визначити кількість кластерів дослідним шляхом: виконуючи послідовне розбиття на різне число кластерів $m = 1...n$ можна порівнювати якість одержуваних рішень.

Найпростішим способом перевірки обґрунтованості розбиття на кластери є порівняння середніх значень показників у кластері – у разі суттєвої відмінності розбиття має сенс. Для перевірки обґрунтованості розбиття на кластери у програмі STATISTICA порівнюються значення міжгрупових (Between SS) і внутрішньогрупових (Within SS) дисперсій ознак. Чим менше значення внутрішньогрупової дисперсії і більше значення груповий дисперсії, тим краще ознака характеризує приналежність об'єктів до кластеру і тим якісніша одержана кластеризація. Ознаки з великими значеннями p (наприклад, більше 0,05) можна з процедури кластеризації виключити (залишаються ознаки $p < 0,05$).

Таблиця 3.11

Значення основних показників розміщення фінансових ресурсів у кластерах

Показники	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4
Кількість підприємств	10	11	9	15
чиста рентабельність	-2.1	-0.5	0.8	2.4
коефіцієнт фінансової автономії	0.586	0.695	0.458	0.350
тривалість фінансового циклу	402	285	311	320

рівень забезпеченості основних засобів оборотними	1.56	2.02	3.11	5.48
коефіцієнт швидкої ліквідності	0.00	0.01	0.03	0.15
обсяг чистого прибутку	-102.6	23.1	145.6	362.8

Недоліком перевірки обґрунтованості кластерного рішення за наведеним аналізом значущості є завжди позитивний результат, незалежно від того, чи є у вихідних даних кластери чи ні. Для більш достовірної перевірки обґрунтованості рішення слід провести перевірку обґрунтованості рішення зазначені автори називають тести значущості для зовнішніх ознак. Для цього необхідно порівняти кластери за ознаками, які не застосовувалися при отриманні кластерного рішення.

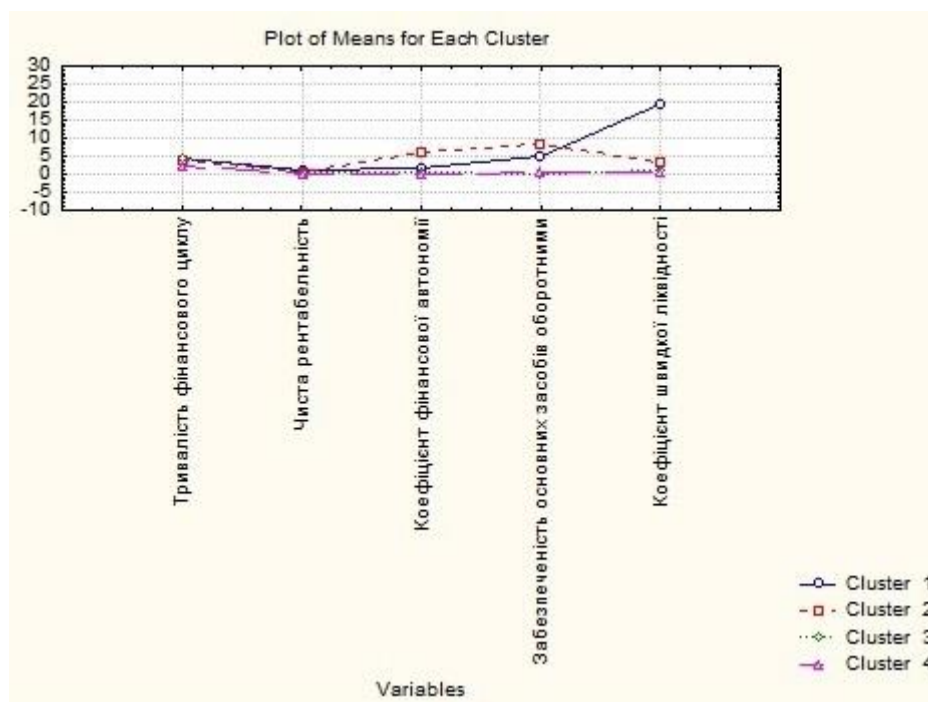

Рис. 3.5. Результати аналізу статистичної сукупності методом k-середніх

Аналіз сукупності дозволив виявити 4 основні кластери, показники яких наведені в таблиці 3.11. Графічно показник, які використані під час визначення кластерів наведені на рис. 3.5. Результати кластерного аналізу наведено в Додатку Е.

Одним з напрямків перевірки вірного розбиття сукупності на кластери

є підхід, заснований на аналізі змін ентропії параметрів і динаміки інформаційних процесів, породжуваних зміною станів системи.

Ентропійний коефіцієнт, що характеризує дестабілізуючі властивості закону розподілу параметра, невизначеність в передбачуваності його значень в залежності від виду цього закону, $0 \leq K_e \leq 2,066$. Розраховується коефіцієнт за наступною формулою:

$$K_e = \frac{h}{H_{\max}}, \quad (3.1)$$

де h – фактична ентропія сукупності,

H_{\max} – максимальна ентропія сукупності.

Максимальне значення $K_e = 2,066$ має нормальний закон розподілу, що характеризується «найгіршою передбачуваністю» проявів тих чи інших значень параметра щодо інших законів.

Розрахований рівень коефіцієнту ентропії для досліджуваної сукупності становить 1,896, що підтверджує високий ступінь ймовірності потрапляння одиниць сукупності до отриманих кластерів.

Як видно із показників табл. 3.11, найвищий рівень чистої рентабельності та середнього розміру прибутку спостерігається у підприємствах, що потрапили до Кластеру 4. Підприємства, що потрапили до Кластеру 3, також характеризуються ознаками прибутковості, які мають нижчий рівень. Тобто, для досліджуваної сукупності підприємств характерними значеннями показників розміщення фінансових ресурсів є наступні:

- коефіцієнт фінансової автономії – від 0,458 до 0,350 в.п.;
- тривалість фінансового циклу – 311-320 днів;
- рівень забезпеченості основних засобів оборотними – 3,11-5,48 грн.;
- коефіцієнт швидкої ліквідності – 0,03-0,15 в.п.

Дотримання подібних значень показників, із імовірністю 95,0 % дозволить забезпечити обсяг чистого прибутку від 145,6 до 362,8 тис. грн., та рівень чистої рентабельності у межах 0,8-2,4 %.

Використання отриманих результатів кластерного аналізу в практичній діяльності сільськогосподарських підприємств дозволить порівнювати фактичні значення показників із наведеними, для перевірки дієвості розробленої стратегії розміщення фінансових ресурсів.

3.3. Забезпечення розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств в умовах міжнародної інтеграції вітчизняної економіки

В результаті процесів глобалізації та інтернаціоналізації, що відбуваються з ростом інтеграційної відкритості і, як наслідок, зв'язності національних фінансово-економічних систем, все більшу роль у визначенні динаміки розвитку національних ринків і фінансово-економічних систем починають грати системні властивості мережі і колективна динаміка. Саме ендогенні зміни, а не «зовнішні шоки», формують особливості поведінки фінансових і економічних систем, в тому числі цикли і коливання. При цьому істотні розміри сучасної відкритої економіки і фінансових ринків мають величезну кількість ступенів свободи зі слабкою координацією на мікрорівні.

Фінансово-економічні ринки і кредитно-банківські системи сформували складні мережі, що характеризуються великою кількістю тісно взаємопов'язаних агентів, як на національному, так і на міждержавному глобальному рівні. Саме проблема «агентських відносин», часто ірраціональних в своїй поведінці, які мають різний доступ до фінансової інформації і щодо унікальну поведінкову модель, яка формує хаотичну динаміку цін на ресурси, а точніше відсутність розробленої теоретико-методологічної бази включення агентських відносин, як одного з ключових параметрів, визначальних колективну динаміку всієї фінансово-економічної системи, формує розрив між процесами, що відбуваються на фінансових і товарних ринках та теоретично обумовленими закономірностями.

Посилення глобалізаційних процесів ще більше загострює проблему оцінки складного комплексу відносин і причинності, які можуть призвести до кризи або підвищеної нестабільності в економіці. Фінансово-економічні мережі стають причиною/механізмом поширення фінансових труднощів між взаємодіючими агентами, тобто, фінансової інфекції. Зростаючий взаємозв'язок фінансово-економічних мереж – одна з головних ознак глобалізації, яка з одного боку сприяє міжнародному розподілу ризику, але, з іншого боку підсилює ймовірність формування і поширення фінансових труднощів за межі національних кордонів. Збільшуючи ризик системної кризи, тобто ризику не лише поширення, але і посилення фінансової скрути аж до краху всієї фінансово-економічної системи.

Так, наявна в даний час в межах країни фінансово-економічна криза, тяжкість і невизначена тривалість якої привела і продовжує призводити до масових втрат і збитків не тільки для чисельної кількості фірм і домогосподарств, а й для цілих країн і спілок (поширення кризових проявів в сільському господарстві – підтвердження цьому), ще більше підкреслює особливу роль взаємозв'язків між окремими підприємствами і секторами економіки, між економікою і фінансовим сектором, між країнами. Поширення ризиків, що виходять з так званих «токсичних» активів, які перебувають на балансах декількох фінансових інститутів, по всьому фінансовому сектору, і подальше поширення проблем фінансового сектора по всій економіці обумовлено саме взаємозв'язком світової фінансово-економічної системи.

Динаміка передумов і умов розвитку фінансово-економічної системи протягом років свідчить про наявність і посилення таких взаємопов'язаних тенденцій:

- на тлі серйозних фінансових потрясінь і глобальних небезпек, світ в цілому і фінансово-економічна система зокрема перетворюються в єдине взаємопов'язане ціле;
- у зв'язку з дедалі більшою тісністю зв'язку складових глобальної

фінансово-економічної системи посилюється відкритість національних економік і фінансових ринків країн, що тим самим збільшує складність фінансово-економічної системи і її системну вразливість, схильність системних ризиків;

- наслідком міжнародної інтеграції є загальне зниження керованості, прояви нестійкості економічних і фінансових ринків. В умовах турбулентної відкритої економіки існуючі методи оцінки зовнішнього середовища неефективні;

- відбувається ускладнення економіки, поява нових угод, транзакцій, які не вписуються в класичну економіку, в класичне розуміння попиту, пропозиції, власності та тягнуть за собою виникнення нових законів і парадигм, що підкоряються законам синергії, і, отже, необхідності розробки принципово інших підходів до їх регулювання як національних, так світових фінансових систем;

- на тлі віртуалізації економічних відносин, розвитку е-економіки і е-суспільства і функціонування мережевих структур, відбувається системна трансформація ролі фінансових інститутів і економічних суб'єктів, спільність завдань і функцій, які вирішуються даними інститутами та суб'єктами економічних відносин.

При цьому як у світовому масштабі, так і на національному рівні виникає все більша кількість критичних не тільки для локального, а й для глобального розвитку фінансово-економічної системи диспропорцій, які посилюються з часом зокрема:

- між світовою фінансово-економічною системою і її громадською організацією, яка на тлі глобальних фінансових ринків як і раніше залишається в основному національною за своїм характером і масштабами. Глобалізована фінансово-економічна система призводить до посилення ролі нових бізнес-форматів, транснаціональних банків і корпорацій, що не піддаються національному регулюванню і контролю. Це призводить до критичних дивергенції, в першу чергу планомірного зниження рівня життя

більшості людства, що загрожує соціальними катаклізмами і вибухами;

- нерівноправні відносини між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються (країни, що розвиваються мають набагато меншу свободу макроекономічної політики, ніж провідні країни Заходу, користуючись скороченим набором інструментів, при протиріччі цілей регуляторів економік, що розвиваються: змушені одночасно боротися за стабільність цін і за стабільність курсу), глобалізація впливає на країни, що розвиваються інакше, ніж на розвинені, при цьому світові правила гри визначаються інтересами і практикою саме розвинених країн. Нерівноправність відносин простежується на всіх рівнях глобалізованої світової системи, в якій фінансові корпорації, багатющі індивідууми, ТНК та ін., існують за іншими, ніж основна маса агентів, законам, в умовах «квaziсоціалізма».

Патерналістська державна політика щодо найбільших гравців ринку, які «занадто великі, щоб збанкрутувати», що реалізується у вигляді прямих державних дотацій, скорочення податкового тягаря, надання пільгових позик і т.п., посилює ріст боргового тягаря, приводячи до кредитних бумам, спадів і збільшуючи розмір державного боргу. З огляду на, що подібна кредитна емісія ґрунтується програмах кількісного пом'якшення, включення «друкарського верстату», тобто шляхом фіктивних нічим не забезпечених грошей. Нівелювання негативних проявів безконтрольної емісії, в першу чергу інфляційного тиску, реалізується за рахунок «соціальних інновацій»: збільшення пенсійного віку, зниження пенсій і зменшення зарплат, урізання соціальних програм та ін. Тобто суспільство несе на собі відповідальність за надприбутки, ризиковану політику фінансових інститутів і корпорацій. Продовження подібної програми боротьби з кризою призведе до ще більшої ескалації кризи і перерозподілу реальних активів на користь кредиторів;

- в гонитві за стимулюванням розвитку економіки, монетаристські налаштовані політики в першу чергу економічно розвинених країн призвели до загрози відірваності фінансового ринку від економічного базису, яка в свою чергу не тільки зумовлює все зростаючі розміри фінансових ринків у

порівнянні з економічними і сприяє створенню «фінансових бульбашок», але і забезпечує високу волатильність і нестійкість фінансових ринків і економіки;

- ступінь мобільності капіталу в рази перевищує рівень мобільності інших факторів виробництва. При цьому рух капіталу не обумовлено рухом факторів виробництва, викликаючи тим самим «фінансові бульбашки». Іноземний фінансовий капітал, що має переважно спекулятивний характер і непідконтрольний впливу національних регуляторів, особливо на фінансових ринках, набуває загрозливих розмірів, що впливають не тільки на динаміку ринків капіталу, але транслюють негативні імпульси для всієї національної економіки;

- дивергенція темпів зростання виробництва (здатності суспільства виробляти) і темпів зростання споживання (здатності суспільства споживати), яке виражається у формі криз надвиробництва. Причому в сформованій системі господарювання усунення даної дивергенції принципово неможливо, оскільки самою системою встановлені принципові відмінності природи цих потоків, що порушує основний закон ринкової економіки – «Закон еквівалентного обміну» – «Закон вартості», при якій вартість незмінних кількісно, а змінює лише свою форму. Навпаки, на практиці, новостворена вартість завжди перевищує вартість вкладеного в неї товару робоча сила, що створює цю вартість. Що пояснюється різною природою джерел її формування: у виробництві ресурсів – праця, а в споживанні – вартість товару – робоча сила, жорстко прив'язана до величини заробітної плати. І має різні джерела і межі (рівень платоспроможного попиту визначається сукупністю заробітних плат, а рівень пропозиції товарів, – сукупною величиною додаткової вартості, що формується в процесі виробництва). Альтернативний шлях некредитного стимулювання платоспроможного попиту, заснований на перерозподіл додаткової вартості на користь найманих працівників в умовах ринкової економіки неможливий, оскільки суперечить основам пристрою системи капіталістичного способу

виробництва. Зростання продуктивності праці, розвитку продуктивних сил суспільства посилює дану дивергенцію, посилюючи розрив між здатністю суспільства споживати і здатністю виробляти, збільшуючи частку додаткової вартості у новостворюваної вартості і пропорційно зменшуючи частку, що спрямовується на покупку товару робоча сила. Наводячи систему до критичного розриву між попитом і пропозицією, підриває сформовані підвалини і принципи господарювання;

- в прагненні стимулювати розвиток економіки і згладити кризові прояви за допомогою кредитної емісії досягла критичних рівнів боргового навантаження споживачів і бізнесу привела систему глобальних фінансів до неможливості ефективно трансформувати заощадження в продуктивні інвестиції, а економіку до повного колапсу, викликаного неможливістю підтримувати необхідні і темпи споживання, внаслідок тотальної надмірного кредитування економічних агентів, при якій подальша видача кредитів стає практично неможливою.

Необхідність створення умов для тривалого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників є головним стимулом щодо пошуку оптимально моделі макроекономічного розвитку країни. Конкурентні переваги національної економіки на світових ринках формуються шляхом використання технологічних, організаційних та інформаційних досягнень. Економіка нового типу, яка базується на інтеграції, висуває нові вимоги щодо використання фінансових ресурсів підприємств усіх галузей народного господарства – системний підхід щодо оцінки сукупного впливу чинників та використання особливостей функціонування.

Стратегія розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств в умовах економічної інтеграції ґрунтується на виборі оптимального напрямку використання фінансового потенціалу, який забезпечує здійснення усіх видів діяльності підприємства.

Рис. 3.6. Групи чинників забезпечення ефективного розміщення фінансових ресурсів в умовах глобалізаційних процесів

Джерело: розроблено автором

Досягнення стратегічних цілей сільськогосподарських підприємств неможливе без їх узгодження із складовими стратегії розміщення фінансових ресурсів, до яких слід віднести наступні:

- формування умов фінансової безпеки виробничої діяльності;
- підвищення прибутковості та рентабельності фінансово-господарської діяльності;
- прискорення оборотності активів та відтворення ресурсного потенціалу;
- забезпечення інвестиційного напрямку діяльності та підвищення інвестиційної привабливості;
- формування умов для покращення ефективності використання людського капіталу та забезпечення соціальних функцій підприємства.

Розробка стратегії розміщення фінансових ресурсів

сільськогосподарських підприємств зумовлюється в першу чергу необхідністю забезпечення конкурентоспроможності в умовах інтернаціоналізації вітчизняної економіки. Підвищення ступеня відкритості вітчизняних ринків для іноземних виробників вимагає перехід до нових, більш якісних, форм управління фінансово-господарською діяльністю. В умовах глобалізації економічної системи чинники формування стратегії управління розміщенням фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств слід розглядати на різних рівнях впливу. Доцільно згрупувати основні фактори впливу на рівень ефективності розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських за характером та масштабом впливу на кінцеві показники виробничої, збутової та фінансової діяльності (рис. 3.6).

Наведені групи факторів забезпечення ефективного розміщення фінансових ресурсів повинні визначати відповідну стратегію підприємств галузі сільського господарства. В умовах вітчизняної економічної системи галузь сільського господарства є складовою продовольчої безпеки та сировинною базою для інших сфер народного господарства. Ефективність використання фінансових ресурсів залежить від сукупного впливу факторів різного рівня.

Взаємозв'язок зазначених груп факторів потребує розробки концепції розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств з урахуванням особливостей розвитку та необхідності пристосування виробничої та фінансової стратегії до чинників внутрішнього та зовнішнього середовища суб'єкта господарювання (рис. 3.7).

Сільськогосподарські підприємства також є основною рушійною силою тих територій, на якій вони здійснюють свою діяльність. Ефективна діяльність сільськогосподарського підприємства є базисом розвитку соціальної інфраструктури, в той час як сільські території виконують роль основи ресурсної бази для виробничої діяльності підприємств.

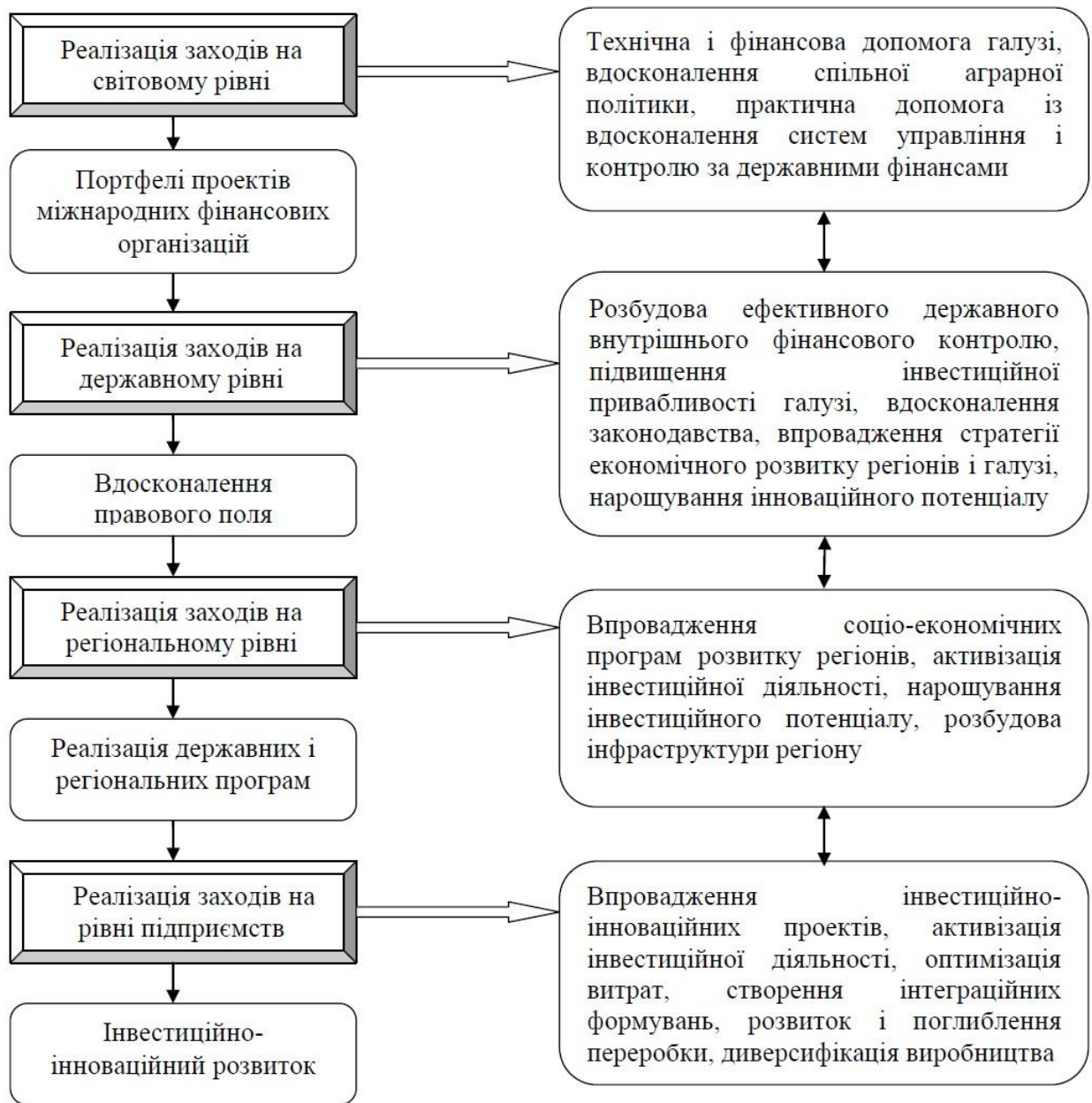

Рис. 3.7. Модель формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств на різних рівнях

Джерело: розроблено автором

Стратегія розвитку сільськогосподарського підприємства повинна враховувати наслідки її здійснення на локальному (галузевому) та національному рівні. Обмеження фінансово-господарської діяльності підприємств, що залежать від особливостей соціально-економічного розвитку регіону, галузі, країни. Усвідомлення впливу таких чинників та їх адекватна оцінка дозволить забезпечення успішної реалізації загальної стратегії

підприємства.

Успішна реалізація представлених стратегій пов'язана із необхідністю здійснення системи таких заходів:

- оцінка і оптимізація організаційної структури підприємства із врахуванням необхідності вдосконалення системи інформаційних потоків;
- формування логістичної системи, яка здатна забезпечити досягнення запланованого ефекту завдяки злагодженості дій керівників усіх структурних підрозділів;
- розробка механізмів мотивації праці і підвищення ролі корпоративної культури;
- обробка і аналіз оперативної інформації щодо використання ресурсів підприємства, у тому числі фінансових;
- моніторинг реалізації стратегії за кожним її етапом за визначеними критеріями;
- оцінка змін зовнішнього середовища і їх впливу на результати діяльності підприємства;
- виявлення і стимулювання використання всіх наявних резервів нарощування фінансових результатів;
- прийняття управлінських рішень щодо внесення коригувань при зміні умов зовнішнього і внутрішнього середовища;
- забезпечення виконання завдань стратегії через організацію систематичного контролю і зворотного зв'язку на основі системи бюджетування.

Нині аграрний сектор економіки України розвивається під дією впливу глобалізаційних процесів. Виходячи з цього, необхідною складовою розвитку є активізація процесів, які позитивно впливають на фінансові можливості підприємств. Тому перед сільськогосподарськими підприємствами постає нагальна необхідність кількісного і якісного розширення джерел формування фінансового потенціалу.

Як свідчать дослідження, фінансовий потенціал сільськогосподарських

підприємств формується переважно за рахунок власних джерел, у тому числі за рахунок прибутку. Тому управління прибутком є одним із першочергових завдань. З цією метою використовується механізм виробничого левериджу у напрямку оптимізації співвідношення величини постійних і змінних витрат. Для отримання позитивного ефекту фінансового левериджу необхідно змінювати саме питому вагу постійних витрат у сумарній величині витрат сільськогосподарських підприємств. Практика свідчить, що зменшення питомої ваги постійних витрат у загальній сумі витрат підприємства призводить до позитивної зміни величини прибутку залежно від темпів зміни доходу (виручки) від реалізації продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств. Це дозволяє зробити висновок, чим нижчий ефект виробничого левериджу, тим вищий прибуток підприємства, а відповідно, і його фінансовий потенціал. Виходячи із зазначеного відмітимо, що виробничий леверидж є дієвим інструментом вирівнювання співвідношення рівня підприємницького ризику сільськогосподарських підприємств і рівня їх доходності.

Діяльність сільськогосподарських підприємств пов'язана зі значними витратами на виробництво і реалізацію продукції. Величина цих витрат не рідко перевищує розмір отриманих доходів, що негативно впливає на фінансовий результат і на можливості формування фінансового потенціалу.

Тому вважаємо за необхідне використовувати можливості вдосконалення механізму управління витратами, за одночасної реалізації дій щодо адаптації підприємств до внутрішніх і зовнішніх змін, мінімізації ризиків.

Залучення кредитних ресурсів є одним із основних зовнішніх джерел формування фінансового потенціалу і покриття дефіциту коштів. Обмежені можливості щодо користування кредитними ресурсами пов'язані із високими відсотковими ставками банківських установ і ризиками операційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Подібна неузгодженість інтересів призводить до зростання навантаження на державний бюджет через

необхідність часткового покриття відсотків і пролонгації боргу сільськогосподарських підприємств.

Рис. 3.8. Основні чинники підвищення ефективності формування та розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств

Джерело: розроблено автором

Враховуючи специфіку галузі необхідним є комплекс заходів щодо поєднання інтересів усіх учасників. На основі проведеного дослідження, виявлених сильних і слабких сторін вважаємо за доцільне обґрунтувати можливі напрями нейтралізації негативного впливу у процесі реалізації Угоди між Україною та ЄС (рис. 3.8).

Наведені на рис. 3.8 напрями сприятимуть формуванню фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, оскільки всі вони направлені на кінцевий результат – отримання прибутку. Кооперативні об'єднання та асоціації можуть створюватись за територіальним і функціональним принципом. На рівні регіонів доцільним є створення агропромислових ринків.

Доведено, що вдосконалення системи страхування сільськогосподарських ризиків сприятиме інвестиційній привабливості сільськогосподарських підприємств і доступу до кредитних ресурсів. Як свідчить польський досвід, сільськогосподарські підприємства мають декілька видів обов'язкових видів страхування. Вдосконалення механізму фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств побудовано на співпраці банків і страхових компаній, що досить вигідно для польських товаровиробників. При такому підході від банків вони отримують комплексні і якісні послуги і спрощуються процедури страхування.

Окрім зазначеного, вважаємо, що не лише зниження обсягів фінансування аграрного сектора, а і ефективність використання направлених ресурсів впливають на формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Проведені дослідження дозволили оцінити можливості і загрози різних векторів міжнародної інтеграції України і їх вплив на аграрний сектор економіки. За результатами дослідження було визначено, що серед позитивних наслідків варто відмітити: збільшення експорту сільськогосподарської продукції завдяки освоєнню ринків; скасування кількості імпорتنих мит, що дозволить нарощувати фінансовий потенціал сільськогосподарських підприємств; збільшити обсяги іноземного інвестування; пряму фінансову і технічну підтримку аграрного сектору.

Поряд із зазначеними можливостями мають місце і можливі негативні наслідки щодо формування і нарощування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, а саме: існуючі невідповідності із міжнародними стандартами якості; скасування імпорتنих мит на продукцію і зростаючий рівень імпортової залежності у продовольстві; недостатній рівень технологічного оновлення; обмежені можливості у залученні інновацій тощо.

Проте, незважаючи на можливі загрози, розширення ринків збуту продукції у перспективі сприятиме нарощуванню фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Так, у країнах ЄС значний вплив на державну політику у сфері розвитку аграрного сектора здійснюють громадські об'єднання сільськогосподарських товаровиробників. Вони залучаються до вирішення різних питань. Позитивний результат співпраці держави і бізнесу у розвитку сільського господарства зумовлюється дією ефекту синергії, оскільки ці інституції мають однаковий вектор.

Зібрана і систематизована в ході огляду основних методів державної підтримки, дозволила сформулювати рекомендації щодо адаптації чинного механізму державної підтримки сільського господарства України до функціонування в умовах міжнародної координації економічної політики.

По-перше, для виконання зобов'язань України перед СОТ щодо організації внутрішньої підтримки сільського господарства необхідно:

- максимально ефективно використовувати дозволений обсяг жовтої скриньки через доведення продуктово-специфічної підтримки до рівня *de minimis*;

- реструктурувати пакет продуктово-неспецифічної підтримки перенесенням її частини в зелену корзину (наприклад, субсидування вхідних ресурсів трансформувати в прямі непов'язані виплати);

- максимально використовувати потенціал зеленого кошика на всю її глибину через ініціацію внутрішніх продовольчих програм, стимулювання інфраструктурних проектів і соціального розвитку села, прискорення законодавчого оформлення списку несприятливих для ведення сільського господарства регіонів, ін.

По-друге, безвідносно зобов'язань України перед СОТ необхідно невідкладне приведення методології обліку витрат по державній підтримці аграрного сектора у відповідність з міжнародною практикою з метою полегшення підготовки щорічних нотифікацій про реалізацію взятих зобов'язань для Комітету з сільському господарству СОТ, забезпечення внутрішнього моніторингу розвитку державної підтримки аграрного сектора і зняття фактора «експертність» при її оцінці.

По-третє, необхідно налагодити системний моніторинг поточної зовнішньої (аналіз зарубіжного досвіду державної підтримки сільського господарства) і внутрішньої (анкетування, інтерв'ювання, фронтальне опитування фахівців, експертна оцінка) середовища господарювання російських сільгосптоваровиробників для оперативної коригування проведеної аграрної політики.

Генеральна мета адаптації діючої системи державної підтримки сільського господарства України до функціонування в умовах СОТ полягає не стільки в забезпеченні механічного відповідності прийнятим міжнародним зобов'язанням, скільки в недопущення скорочення поточного рівня підтримки, якісному розширенні інструментарію.

Основними стратегічними напрямками діяльності України щодо євроінтеграції є задоволення національних інтересів, серед яких: нагальна необхідність технічного і технологічного переоснащення реального сектора економіки; перехід на інноваційний тип розвитку; розширення доступу до зовнішніх ринків і можливостей залучення іноземних інвестиційних ресурсів; підвищення рівня соціальних стандартів; розширення міграційних можливостей; підвищення темпів зростання галузей економіки завдяки використанню діючих механізмів ефективного ринкового господарювання; активна участь у співпраці щодо забезпечення міжнародної безпеки; рівноправність щодо виконання функцій у системі економіко-політичних взаємовідносин тощо.

Дослідження джерел забезпечення реалізації стратегії формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств надало можливість визначити, що в основі подальшого розвитку галузі лежить ефективна і системна аграрна політика держави. Завершальним етапом реалізації стратегії є аналіз її ефективності, який включає оцінку одержаних результатів і використаних ресурсів. З цією метою на етапі формування стратегії необхідною є розробка системи показників, які виконують функцію оціночних критеріїв. Оскільки концептуальний підхід у формуванні

фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств ґрунтується на реалізації стратегій, вважаємо, що вибір стратегії повинен ґрунтуватися на фінансових можливостях сільськогосподарського підприємства, у тому числі щодо активізації процесу залучення інвестиційних ресурсів, взаємоузгодженості інтересів усіх учасників процесу інвестування.

Система індикаторів діагностики ефективності реалізації стратегії включає: рівень і динаміка прибутку; обсяг прибутку на вкладений інвестиційний капітал; ліквідність; фінансова стійкість; ймовірність банкрутства; фінансовий леверидж; рентабельність; рівень і динаміка беззбитковості виробництв; структура капіталу; обсяг нерозподіленого прибутку (непокритого збитку); обсяги і динаміка внутрішніх цільових фондів; обсяги і динаміка капітальних вкладень; обсяг і динаміка фонду розвитку підприємства; темпи технологічного оновлення виробництв.

Оцінка даних індикаторів узагальнюється визначенням фінансового потенціалу і його зміна порівняно з початковим рівнем до реалізації стратегії. На основі проведеної оцінки необхідним є обґрунтування управлінських рішень щодо подальшої реалізації стратегії з можливістю її вдосконалення.

Успішна реалізація стратегії формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств забезпечить одержання наступних результатів: забезпечення фінансової безпеки; забезпечення діяльності підприємства необхідним обсягом фінансових ресурсів і оптимізація управління грошовими потоками; сприяння запровадження інноваційних технологій у процес виробництва сільськогосподарської продукції з метою підвищення ефективності використання ресурсів і рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств; нарощування обсягів і підвищення якості сільськогосподарської продукції для задоволення потреб населення на регіональному і державному рівнях; підвищення рівня соціальної відповідальності бізнесу.

Наведені вище результати досліджень, містять досить важливий масив даних і стилізованих фактів, які стосуються архітектури фінансової стратегії

сільськогосподарських підприємств, її трансформації, кореляції топологічних властивостей мережі з економічними характеристиками галузі (регіону, країни), що надає можливість для економістів реалізації більш системного підходу до аналізу поведінки економічних агентів в торгових відносинах, розширених можливостей динамічного моделювання розвитку експортно-імпортних відносин і як наслідок можливості прогнозування ймовірності передачі економічних потрясінь між країнами. Проте, всі наведені вище результати досліджень і зроблені на їх основі висновки розглядають фінансові ресурси підприємства в досить агрегованому рівні як загальний обсяг торгівлі між країнами, без урахування товарної структури та інших важливих для економічного аналізу фактів, які формують колективну динаміку поведінки елементів системи.

Висновки до Розділу 3

1. Виявлено, що в даний час не існує універсальної методики оцінки розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. Для його оцінки в основному застосовуються методи, які розроблені для аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства, і зводяться до простого оцінювання різних наявних ресурсів підприємства. Основною складністю при розробці інтегрованого показника оцінки фінансового потенціалу є несумірність його утворюють елементів, тому одним з найважливіших методологічних питань є питання вибору одиничного вимірювача всіх складових частин входять в економічний потенціал. Встановлено, що при розрахунках рівня фінансового потенціалу часто застосовуються різні вагові коефіцієнти для кожного субпотенціалу, які утворюють сукупний потенціал або для кожного показника даних субпотенціалів. Однак використання коефіцієнтів значущості представляється мало можливим, тому що в сучасних умовах економічної системи, яка динамічно розвивається, неповноту та важкодоступність інформації, ваги, котрі присвоюються різним

цілям, будуть швидко змінюватися, що безпосередньо позначиться на точності розрахунків рівня економічного потенціалу. Встановлено що фінансовий потенціал сільськогосподарського підприємства являє собою систему, що володіє синергетичним ефектом, який проявляється як в якісному складі системоутворюючих елементів економічного потенціалу, так і від способу їх з'єднання, гармонії і тісноти зв'язків між ними, або організаційної цілісності. У зв'язку з цим, для оцінки економічного потенціалу, обґрунтовано застосування кластерного аналізу.

4. Запропоновано методику визначення рівня ефективності розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств з використанням кластерного аналізу, яка дозволяє не лише чітко визначити, яким рівнем економічного потенціалу підприємство має, а й наочно характеризує за рахунок яких складових даних рівень формується і які показники мають найбільший вплив на той чи інший субпотенціал, що дозволить підприємству виробити конкретну стратегію для досягнення цільових позицій в галузі.

5. З метою забезпечення фінансової безпеки сформовано концептуальний підхід у формуванні і використанні фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, який ґрунтується на спроможності акумулювати внутрішні і зовнішні джерела фінансування за умови достатнього рівня платоспроможності та взаємоузгодженості інтересів з метою нівелювання загроз, оптимізації витрат, фінансової стабілізації, підвищення рівня інвестиційної активності.

6. Обґрунтовано стратегії формування фінансового потенціалу, які є базовими для підприємств за виділеними групами: стратегія фінансової стабілізації; стратегія оптимізації витрат; стратегія підвищення інвестиційної активності. Вибір стратегії формування фінансового потенціалу залежить від стадії життєвого циклу підприємства, фінансового стану підприємства, технологічної готовності, кадрового потенціалу.

ВИСНОВКИ

Одержані у процесі виконання дисертаційного дослідження результати, У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоноване вирішення наукового завдання, що полягає у розробці практичних рекомендацій щодо формування системи аналітичного забезпечення ефективного розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. Основні наукові і прикладні результати полягають у наступному:

1. До фінансових ресурсів слід відносити сукупність коштів, які знаходяться в розпорядженні держави, муніципальних утворень, окремих суб'єктів господарювання та домогосподарств (населення), що призначені для фінансування розширеного відтворення та виконання різноманітних фінансових зобов'язань. Розміщення фінансових ресурсів має на меті створення таких обсягів відповідних ресурсів та співвідношення їх складових, які б дозволили не лише відшкодувати вкладені у виробничу діяльність засоби, а й реалізувати максимально повно економічний потенціал. Розміщення фінансових ресурсів – економічна категорія, зміст якої полягає у пошуку та формуванні окремих складових фінансово-економічного механізму підприємства, які в перспективі формують відповідне підґрунтя господарсько-економічного розвитку підприємства.

2. Аналітичне забезпечення розміщення фінансових ресурсів є результатом реалізації системи заходів, спрямованих на збір, узагальнення і відображення інформації про події, що відбуваються, спрямованих на надання актуальних відомостей для прийняття управлінських рішень щодо раціонального збереження, збільшення та ефективного використання фінансових ресурсів та контролю прийнятих рішень. Від того наскільки своєчасно і якісно згрупована інформація аналітичного забезпечення управлінні розміщення фінансових ресурсів, залежить результативність управління їх використанням і, в кінцевому підсумку, рівень прибутковості підприємства.

3. До основних критеріїв ефективного розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств слід віднести: стан фінансово-виробничої діяльності; обсяг та структура фінансових ресурсів та джерел їх фінансового забезпечення; фінансові результати діяльності; обсяг та структура заборгованості; кількісні та якісні показники фінансових потоків. Застосування цих критеріїв надає можливість встановити рівень забезпеченості підприємства власними фінансовими ресурсами та доцільність залучення зовнішніх джерел фінансового забезпечення. За допомогою проведення діагностики можна не лише встановити поточний стан фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, а й визначити оптимальну структуру фінансових ресурсів з урахуванням фінансового стану сільськогосподарського підприємства.

4. Показники ефективності фінансово-господарської діяльності вітчизняних підприємств галузі сільського господарства протягом останніх років характеризуються в цілому позитивними тенденціями. Рівень рентабельності операційної діяльності протягом досліджуваного періоду збільшився із 24,5 до 32,7 %, незважаючи на зниження до 11,7 % в 2013. Підтвердженням зростання рівня ефективності галузі сільського господарства є збільшення питомої ваги прибуткових підприємств у їх загальній кількості із 69,6 до 88,3 відсотків. При цьому, найбільш успішним за показниками фінансової ефективності був 2015 рік. Ефективність фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Полтавської області за аналогічний період характеризується більш стабільним характером розвитку. Так, рівень рентабельності операційної діяльності коливався в межах 19,6 % (2013 р.) – 65,7 % (2015 р.).

5. Протягом останніх років власні фінансові ресурси збільшили свою частку у структурі фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств на 40,1 в.п. до 56,9 %. Тенденція до зростання питомої ваги джерел формування капіталу зумовлена тим, що для сільськогосподарських

підприємств характерне забезпечення активів за рахунок прибутку від операційної діяльності. Забезпечення управлінських рішень щодо розміщення фінансових ресурсів вимагає оцінки їх відповідності параметрам ліквідності та платоспроможності; оцінки впливу інфляційних процесів на ефективність їх використання; диверсифікації ресурсів між сферами діяльності; скорочення проблемних статей заборгованості дебіторів.

6. За результатами прогнозування основних сценаріїв розвитку макроекономічних показників, показників діяльності підприємств галузі сільського господарства та виявлених зв'язків між окремими показниками фінансового стану сільськогосподарських підприємства розроблено стратегії формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, які можуть бути базовими для сільськогосподарських підприємств з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і інвестиційних можливостей: стратегія спрямована на стабілізацію фінансового стану підприємства; стратегія оптимізації витрат, що частково виключає впровадження інновацій через їхню затратність; інвестиційно-інноваційна стратегія, що передбачає відповідні фінансові вкладення.

7. Встановлено що фінансовий потенціал сільськогосподарського підприємства являє собою систему, що володіє синергетичним ефектом, який проявляється як в якісному складі системоутворюючих елементів економічного потенціалу, так і від способу їх з'єднання, гармонії і тісноти зв'язків між ними, або організаційної цілісності. У зв'язку з цим, для оцінки фінансового потенціалу, обґрунтовано застосування кластерного аналізу.

Запропоновано методику визначення рівня фінансового потенціалу сільськогосподарського підприємства на основі кластерного аналізу, яка дозволяє не тільки чітко визначити, який рівень фінансового потенціалу підприємство має, а й наочно показує за рахунок яких складових даних рівень формується і які показники мають найбільший вплив на той чи інший субпотенціал.

8. В умовах інтеграції економіки України у світову економічну систему для підвищення рівня ефективності розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, найбільш пріоритетним є залучення інвестиційних ресурсів. Обґрунтовано принципи реалізації економічних інтересів учасників інвестиційного процесу, дотримання яких забезпечує реалізацію інтересів кожного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амосов О. Ю. Формування моделі управління ефективністю діяльності підприємства / О. Ю. Амосов, В. А. Головка // Проблеми економіки. – 2012. – №4. – С. 115-120.
2. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: [підручник] / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 779 с.
3. Андрусь О. І. Аналіз, цілей, завдань, принципів та методів фінансового планування як інструменту управління результатами діяльності підприємства[Електронний ресурс] / О. І. Андрусь // Ефективна економіка. – 2014. – №4. – Режим доступу до ресурсу: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки..**
4. Антикризисное управление: учебник / под ред. Э.М. Короткова. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 432 с.
5. Безбородова Т.В. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємств / Т.В. Безбородова // Держава та регіони. – 2008. – № 5. – С. 21-23.
6. Бердар М.М. Системний підхід до визначення основних елементів управління фінансовими потоками підприємства / М.М. Бердар // Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. наук. праць. К.: ВПЦ «КНУ ім. Тараса Шевченка», 2009. – Вип. 20. – С. 154-160.
7. Беспалов М. В. Финансово-экономический анализ хозяйственной деятельности коммерческих организаций (анализ деловой активности): [учебное пособие] / М. В. Беспалов. – М., Инфра, 2014. – 516 с.
8. Бланк, И.А. Основы инвестиционного менеджмента. В 2 т. Т. 1 / И.А. Бланк. – Киев : Эльга, 2013. – 672 с.
9. Бланк, И.А. Управление капиталом / И.А. Бланк. – Киев : Эльга, 2008. – 652 с.
10. Бланк И. А. Управление финансовой стабилизацией предприятия / И. А. Бланк. – К.: Эльга, 2003. – 496 с.

11. Бланк, И.А. Финансовый менеджмент / И.А. Бланк. – Киев : Ника-Центр, 2007. – 521 с.
12. Близнюк О. П., Горпиченко А. П. Класифікація джерел формування фінансових ресурсів підприємства / О. П. Близнюк, А. П. Горпиченко// Вісник Міжнародного Слов'янського університету, Серія «Економічні науки». – Том XV. – 2012. – № 2.
13. Блонська В. І. Стратегічне управління прибутком підприємства / В. І. Блонська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – № 21. – С. 145-152.
14. Бондаренко Н. М. Ефективність сільськогосподарського виробництва: сутність та шляхи підвищення [Електронний ресурс] / Н. М. Бондаренко, Н. І. Дучинська, К. А. Лядова. – Режим доступу: <http://vestnikdnu.com.ua/archive/201372/duchinska.html>.
15. Борисов, А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М. : Книжный мир», 2010. – 850 с.
16. Бородіна О. М. Коригування політики державної підтримки сільського господарства України / О. М. Бородіна, О. М. Могильний // Економіка АПК. – 2007. – №6. – С 55-61.
17. Брейли, Р. Принципы корпоративных финансов / Р. Брейли, С. Майерс. – М. : Олимп-Бизнес, 2015. – 978 с.
18. Буреева Н.Н. Многомерный статистический анализ с использованием ППП «STATISTICA». Учебно-методический материал по программе повышения квалификации «Применение программных средств в научных исследованиях и преподавании математики и механики» / Н.Н. Буреева. – Нижний Новгород, 2007. – 112 с.
19. Бутинець Ф.Ф. Аудит: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 672 с.
20. Бушуева М.А. Синергия в кластере / М.А. Бушуева // Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ». – 2012. – № 4 –С. 1-6

21. Васечко Л.І. Співвідношення понять «фінансовий механізм», «механізм фінансування», «фінансове забезпечення», «фінансове регулювання» / Л.І. Васечко // Вісник Львів. Ун-ту. Серія екон., 2009. – № 41. – С.103-107.
22. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник / О.Д. Василик – К. : НІОС, 2000. – 416 с.
23. Величко А.Є. Формування обслуговуючих кооперативів. Дієвий шлях сталого розвитку сільських територій / А.Є. Величко // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. – 2013. – № 2. – С. 201-204.
24. Владимирский Э.И. «Синергетические методы управления хаотическими системами» / Э.И. Владимирский, Б.И. Исмаилов. – Баку, «ELM» 2011. – 240 с.
25. Власова Н.О. Фінанси підприємств: навч. посіб. / Н.О. Власова О.А. Круглова, Л.І. Безгінова. – К. : Центр навч. літ., 2007. – 271 с.
26. Власюк С.А. Фінансування сільського господарства у контексті сучасних умов / С.А. Власюк // Зб. наук. праць. Уманського національного університету садівництва. – 2014. – Вип. 85. – С. 249-254.
27. Вовк В. М. Оцінка можливостей інформаційних систем в аналізі бізнес-процесів / В. М. Вовк, А. Кістер // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економіка. – 2014. – С. 486-494.
28. Волкова Н. А. Економічний аналіз: навч. посібник / Н. А. Волкова, Р. М. Волчек, О. М. Гайдаєнко та [інші] / за ред. Н. А. Волкової. – Одеса: ОНЕУ, 2015. – 310 с.
29. Волкова Н. А. Особенности оценки финансового состояния сельскохозяйственных предприятий / Н. А. Волкова // Счетоводство – наука, практика, независимость: сборник научных трудов. – София: СТОПАНСТВО, 2011. – С. 277-281.
30. Волкова Н. А. Сучасні проблеми розвитку економічного аналізу

як інструменту ефективності діяльності: [монографія] / Н. А. Волкова, Р. М. Волчек, О. М. Гайдаєнко, Н. В. Мозгова та ін. – Одеса, 2012. – 292 с.

31. Волченко Н.В. Передбачувальні наслідки членства у СОТ для сільськогосподарських товаровиробників України / Н.В. Волченко // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 122-128.

32. Воронцов К.В. Методы кластеризации / К.В. Воронцов [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://ccas.ru/voron>

33. Глухов, В.В. Менеджмент / В.В. Глухов. – СПб. : Питер, 2008. – 608 с.

34. Головне управління статистики України в Полтавській області [Електронний ресурс] : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Полтава. – Режим доступу: <http://www.poltavastat.gov.ua>

35. Горицкая Г.Н. Показатели деятельности предприятия и порядок их расчета на основе форм финансовой отчетности, установленных П(С)БУ / Г.Н. Горицкая // Бухгалтерия, налоги, бизнес. – 2000. – №39. – С. 34-41.

36. Горох О.В. Організація кредитування сільськогосподарських підприємств у банківських установах України / О.В. Горох // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія: Економічні науки. – 2014. – № 4. – С. 110-116. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vkhnaun_ekon_2014_4_16.pdf

37. Гострик А. М. Игровое моделирование процессов разработки и принятия управленческих решений / А. М. Гострик, П. И. Островский // Наука, образование, культура: материалы Международной научно-практической конференции посвященной 24-ой годовщине образования Комратского государственного университета. – Комрат, 11 февраля 2015 года. – С. 125-129.

38. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія / О.Є. Гудзь. – К.: ННЦІАЕ, 2007. – 578с.

39. Джерелейко С.Д. Управління фінансовими ресурсами промислових підприємств [Електронний ресурс] / С.Д. Джерелейко. – Режим

доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2010_1/156.pdf .

40. Довбня С. Финансовый анализ на различных этапах жизненного цикла предприятия / С. Довбня, Ю. Шембель // БИЗНЕС ИНФОРМ. – 1998. – № 17-18. – С. 87-92.

41. Дубров А.М., Мхитарян В.С., Трошин Л.И. Многомерные статистические методы и основы эконометрики. [Учебное пособие] / А.М. Дубров, В.С. Мхитарян, Л.И. Трошин. – М. : Московский государственный университет экономики, статистики и информатики, 2002. – 79 с.

42. Дубровская Л.И. Компьютерная обработка естественно-научных данных методами многомерной прикладной статистики: Уч. Пособие. / Л.И. Дубровская, Г.Б. Князев. – Томск : ТМЛ-Пресс, 2011. – 120 с.

43. Дудар А.В. Основні напрямки розвитку системи управління фінансовими результатами діяльності торговельно-виробничої фірми / А.В. Дудар // Банківська справа. – 2003. – № 5. – С. 36-51.

44. Дунин-Барковский В. Л. Нейрокибернетика, Нейроинформатика, Нейрокомпьютеры. / А. Н. Горбань, В. Л. Дунин-Барковский, А. Н. Кирдин и др. – Новосибирск: Наука. Сибирское предприятие РАН, 1998. – 296 с.

45. Дюран Н. Кластерный анализ / Н. Дюран, П. Оделл [Пер. с англ. Е.З. Демиденко]. – М. : Статистика, 1977. – 128 с.

46. Економічні проблеми розвитку аграрного виробництва в регіоні. Збірник наукових праць студентів / Редколегія: Мазур А. Г., Колесов О. С. та інші. – Вінниця, – 2011. – Випуск 9. (4.1). – 269 с.

47. Ерохин С.А. Синергетическая парадигма современной экономической теории / С.А. Ерохин. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vevivi.ru/best/Sinergeticheskaya-paradigma-sovremennoi-yeconomicheskoi-teorii-ref52670.html>

48. Заяц, Н.Е. Теория финансов / Н.Е. Заяц, Т.В. Сорокина, М.К. Фисенко. – Мн. : Высшая школа, 2016. – 352 с.

49. Зведення і групування статистичних даних. Статистичні таблиці [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://pidruchniki.com/>

1619080153002/statistika/zvedennya_grupuvannya_statistichnih_danih_statistichn
i_tablitsi.

50. Зятковський І.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств : Монографія / І.В. Зятковський – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 215 с.

51. Іртищева І. О. Стратегія розвитку фінансово-кредитного забезпечення агропродовольчої сфери України : монографія / І. О. Іртищева, І. С. Крамаренко. – Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2012. – 172 с.

52. Кальченко М.М. Формування та використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / М.М. Кальченко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2014. – Вип. 2. – С. 65-69.

53. Катан Л.І. Фінансова політика та фінансове забезпечення розвитку сільськогосподарського підприємства/ Л.І. Катан // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 8. – С. 43-48.

54. Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів станом на 01.01.2017 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=15750>

55. Ковалев, В.В. Введение в финансовый менеджмент / В.В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 768 с.

56. Козаченко А.В. Принципиальные подходы к организации управления знаниями в современных предприятиях / А.В. Козаченко, О.В. Гуськова – Прометей. – Донецьк : СПТОВ «ДЕГІ», ІЕПІ НАНУ. – 2003. – Вип. 3(12). – С. 95-105.

57. Коляда А. Л. Аналитические методы управления эффективностью функционирования предприятия / А. Л. Коляда, Н. А. Волкова // Вестник Тверского государственного университета. Серия «Экономика и управление». – 2015. – №3. – С. 111-117.

58. Коляда А. Л. Применение канонического анализа как инструмента повышения эффективности управления предприятиями / А. Л. Коляда, Н. А. Волкова // Проблемы реформирования бухгалтерского учета и

налогооблажения в современной экономике: материалы Международной научно-практической конференции. – Тверь: Твер. гос. ун-т, 2014. – С. 129-133.

59. Котельников, Г.А. Теоретическая и прикладная синергетика. / Г.А. Котельников. – Белгород: БелГТАСМ; Крестьянское дело, 2000. – 162 с.

60. Крупа О. М. Теоретичні засади ефективності сільськогосподарського виробництва [Електронний ресурс] / О. М. Крупа, В. Р. Крупа. – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/13_NPT_2008/Economics/31950.doc.htm.

61. Крылов, Э.И. Анализ эффективности инвестиционной и инновационной деятельности предприятия / Э.И. Крылов, В.М. Власов, И.В. Журавкова. – М. : Финансы и статистика, 2013. – 608 с.

62. Кузнецов Б.Л. Синергетический менеджмент в машиностроении: Учебное пособие / Б.Л. Кузнецов – Наб.Челны : Изд-во Камского госуд.-политех. ин-та., 2002. – 403 с.

63. Леось О. Ю., Коваль І. С. Механізми формування фінансових ресурсів підприємств / О. Ю. Леось, І. С. Коваль // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

64. Лозовский, Л.Ш. Современный экономический словарь / Л.Ш. Лозовский, Б.А. Райзберг, Е.Б. Стародубцева. – М. : Инфра-М, 2010. – 512 с.

65. Любар О.О. Особливості формування кредитної політики банків при обслуговуванні суб'єктів аграрної сфери / О.О. Любар // Зб. наук. праць. Вінниц. нац. аграр. ун-ту. Серія: «Економічні науки». – 2010. – Т. 2. – Вип. 5. – С. 224-230.

66. Макленнен Дж. Microsoft SQL Server 2008: Data mining – Интеллектуальный анализ данных. Пер. с англ. / Дж. Макленнен, Чж. Танг, Б. Криват. – БХВ-Петербург, 2009. – 720 с.

67. Мандель И.Д. Кластерный анализ. / И.Д. Мандель. – М. : Финансы и статистика, 1988. – 176 с.

68. Маркіна І. А. Кластерний аналіз оцінки кризового стану

машинобудівних підприємств / І. А. Маркіна, Є. О. Григоренко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопіл. нац. екон. ун-т. – 2014. – Т. 18, № 2. – С. 173-181.

69. Мармоза А. Т. Теорія статистики. – Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 592 с.

70. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>.

71. Миляков, Н.В. Финансы: учебник / Н.В. Миляков. – 6-е изд. – М. : Инфра-М, 2014. – 543 с.

72. Миркин, Б.Г. Методы кластер-анализа для поддержки принятия решений / Б.Г. Миркин. – М. : Изд. дом Национального исследовательского университета «Высшая школа экономики», 2011. – 88 с.

73. Моляков, Д.С. Финансы предприятий отраслей народного хозяйства / Д.С. Моляков. – М. : Финансы и статистика, 2011. – 200 с.

74. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.iae.kiev.ua/>.

75. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств : підручник / О.О. Непочатенко, Н.Ю. Мельничук. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 504 с.

76. Носонова Л.В. Застосування SWOT-аналізу для визначення конкурентоспроможності АТ «Сумський завод «НАСОСЕНЕРГОМАШ» / Л.В. Носонова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 4. – С. 506-512.

77. Олексієнко А.О. Політика державної підтримки сільського господарства в умовах СОТ / А.О. Олексієнко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2010. – Вип. 18(1). – С. 36-41.

78. Олійник О.О. Формування інтеграційних структур в агробізнесі / О.О. Олійник, Т.І. Олійник // Вісник Бердянського університету

менеджменту і бізнесу. – 2015. – № 1 (29). – С. 87-90.

79. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія) : Навч. посібник. 2-ге вид., доп. і перероб. / В.М. Опарін – К. : КНЕУ, 2002. – 240 с.

80. Опря А. Т. Статистика (модульний варіант з програмованою формою контролю знань) : [навч. посіб.] / А. Т. Опря. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 448 с.

81. Орликовський М. О. Новітні концепції управління ефективністю діяльності сучасних підприємств [Електронний ресурс] / М. О. Орликовський, Д. І. Трокоз // Ефективна економіка. – 2014. – № 5. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3034>.

82. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. : Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/

83. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>

84. Офіційне інтернет-представництво Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

85. Паклин Н.Б. Бизнес-аналитика: от данных к знаниям / Н.Б. Паклин, В.И. Орешков. – СПб.: Питер, 2009. – 624 с.

86. Пастухова В. Функціонування підприємства в зовнішньому середовищі: закони стійкості та толерантності / В. Пастухова // Вісник КНЕУ. – 2001. – № 4. – С. 49-59.

87. Першко Л.О. Організаційно-економічний механізм фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Л.О. Першко. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2004. – 220 с.

88. Пихтіна В. В. Використання SWOT-аналізу при організації маркетингового планування підприємства / В. В. Пихтіна // Науково-технічний збірник. – 2006. – № 71. – С. 142-150.

89. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: підручник / С.Ф.

Покропивний. – Київ: КНЕУ, 2001. – 526 с.

90. Пятинкин С.Ф. Развитие кластеров: сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт / С.Ф. Пятинкин, Т.П. Быкова. – Минск: Тесей, 2008. – 72 с.

91. Райзберг, Б.А. Словарь современных экономических терминов / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский. – М. : Айрис-пресс, 2008. – 480 с.

92. Рибінцев В. О. Особливості стратегічного аналізу зовнішнього середовища виноробних підприємств України в ринкових умовах [Електронний ресурс] / В. О. Рибінцев // Проблеми системного підходу в економіці. – 2012. – № 1. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/PSPE/2012_1/Ribincev_112.htm (дата звернення: 12.03.2018). – Назва з екрана.

93. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про Стратегію розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» від 17.10.2013 № 806-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#n7>

94. Саблук П. Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 3-12.

95. Савицкая Г. В. Анализ производственно-финансовой деятельности сельскохозяйственных предприятий: [учеб. пособ.] / Г. В. Савицкая. – М.: Инфа, 2013. – 654 с.

96. Словари и энциклопедии на Академике [Електронний ресурс]. Словари и энциклопедии on-line : [Веб-сайт]. URL : <http://www.academic.ru>.

97. Словник сучасної економіки Мак-Міллана [пер. з англ.]. – К. : Арт Ек., 2000. – 640 с.

98. Сільське господарство області у 2016 році // [за ред. Кравченко О. А.] – Полтава: Головне управління статистики у Полтавській області. – 2017. – 267 с.

99. Сільське господарство України за 2016 рік // [уклад. Н.С.

Власенко; відп. за вип. О.М. Прокопенко]. – К. : ТОВ «Август-трейд», 2017. – 390 с. – (Держкомстат України).

100. Статистичний щорічник Полтавської області за 2016 рік / [уклад. Л.В. Калашник]. – Полтава : Гол. упр. статистики у Полтав. обл., 2017. – 388 с.

101. Статистичний щорічник України за 2016 рік / [уклад. О.Г. Осауленко; відп. за вип. В.А. Головка]. – К. : ТОВ «Август-трейд», 2017. – 559 с. – (Держкомстат України).

102. Суржина Н. І. Основні теоретичні положення ефективності управління підприємствами / Н. І. Суржина // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – № 6. – С. 185-190.

103. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: Учеб. Пособие / Ю. П. Сурмин. – К.: МАУП, 2003. – 368 с.

104. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/docs/Agreement/AA_Body_text.pdf.

105. Фінансовий аналіз: навч. посібник / М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2009. – 592 с.

106. Финансы / под ред. В.В. Ковалева. – 3-е изд. – М. : Проспект, 2013. – 928 с.

107. Фомин, П.А. Методология формирования и планирования финансового потенциала предприятия в рамках стратегии экономического роста: монография / П.А. Фомин. – М. : Дашков и Ко, 2008. – 224 с.

108. Хасанова Г.Ф. Синергия как метод повышения эффективности деятельности компании / Г.Ф. Хасанова, И.В. Буренина // Электронный научный журнал «Нефтегазовое дело» – Уфа, 2011. – № 6

109. Халафян А. А. Statistica 6. Математическая статистика с элементами теории вероятностей : [учебник] / А. А. Халафян. – М. : «Бином-пресс», 2010. – 496 с.

110. Хрущ Н. В. Аналіз та оцінка рівня прибутковості фінансових ресурсів підприємства / Н. В. Хрущ // Економіст. – 2007. – № 7. – С.28-31.
111. Шляхта О.М. Swot-аналіз як інструмент стратегічного менеджменту підприємства / О.М. Шляхта // Економічний простір. – 2012. – № 68. – С. 301-309.ф
112. Шумейко А.А. Методы математического моделирования / А.А. Шумейко, С.Л. Сотник // Мат. мод. – 2009. – № 1 (20) – С. 7-11.
113. Янковий О. Г. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: [монографія] / О. Г. Янковий. – Одеса : Атлант, 2013. – 470 с.
114. Янковой А. Г. Математико-статистические методы и модели в управлении предприятием: Учебное пособие / А. Г. Янковой. – Одесса: ОНЭУ, ротاپринт, 2014. – 250 с.
115. Янковий О. Г. Комплексне прогнозування взаємопов'язаних економічних показників підприємства / О. Г. Янковий // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: матеріали четвертої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 вересня 2015 року). – Одеса: Атлант, 2015. – С. 264-266.
116. Янковой А. Г. Многомерный анализ в системе STATISTICA: [монография] / А. Г. Янковой. – Одесса: Оптимум, 2001. – Вып.1 – 216 с.
117. Янковой А. Г. Многомерный анализ в системе STATISTICA: [монография] / А. Г. Янковой. – Одесса: Оптимум, 2001. – Вып. 2 – 325 с.
118. Ястребов Ю.Ю. Визначення впливу бюджетної та фіскальної політики держави на ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств / Ю. Ю. Ястребов, О. О. Дорошенко // Агросвіт. – К. : ТОВ «ДСК Центр», 2015. – № 21. – С. 59-61.
119. Ястребов Ю.Ю. Критерии оценки финансового состояния предприятий отрасли сельского хозяйства / Ю. Ю. Ястребов // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Економічний розвиток: теорія, методологія, управління». – Київ, 2016. – С. 201-202.

120. Ястребов Ю.Ю. Питання аналітичного забезпечення ефективного розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств/ Ю. Ю. Ястребов // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством». – Полтава, 2016. – С. 229-230.

121. Ястребов Ю.Ю. Прогнозування розвитку основних показників макроекономічного розвитку як інструмент формування фінансової політики аграрних підприємств / Ю.Ю. Ястребов // Економіка: реалії часу. – 2018. – № 2. – С. 65-72.

122. Ястребов Ю.Ю. Прогнозування показників макроекономічного розвитку в процесі розробки фінансової стратегії сільськогосподарських підприємств / Ю.Ю. Ястребов, // Ефективна економіка [Електронне видання]. – К., 2017. – № 6. – С. 91-96.

123. Ястребов Ю.Ю. Розробка стратегії розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств в умовах інтернаціоналізації економіки / Ю.Ю. Ястребов, // Агросвіт. – К. : ТОВ «ДСК Центр», 2017. – № 16. – С. 86-91.

124. Ястребов Ю.Ю. Фінансова стійкість як основа інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств / Ю. Ю. Ястребов // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні питання сучасної економіки». – Умань, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pdaa.edu.ua/content/materialy-ii-vseukrayinskoji-naukovo-praktychnoyi-konferenciyi-problemy-oblikovo>

125. Ястребов Ю.Ю. Фінансове забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств / Ю. Ю. Ястребов // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Стратегічні вектори соціально-економічного розвитку на мікро- та макрорівні». – Полтава, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pdaa.edu.ua/lib/docs/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%B>

D%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97.pdf

126. Cleland, D.I. Systems Analysis and Project Management / D.I. Cleland, W.R. King. – McGraw-Hill College, 3 Sub edition, 1983. – 480 p.

127. Potential for Agricultural Finance in Ukraine // The European Fund for Southeast Europe. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.efse.lu/media/pdfs/studies/other_sector_studies/potential-of-agriculturalfinance-in-ukraine_efse-df_2012_rus.pdf

128. Tryon R.C. Cluster Analysis, Ann Arbor: Edwards Bros., 1989 – 139 p.

129. Wang J. Data Mining: Opportunities and Challenges / J. Wang (Ed.). Hershey: Idea Group Publishing, 2003. – 468 p.

130. Yastrebov Y.Y. Cluster analysis in assessing the effectiveness of the use of financial resources of agricultural enterprises / Y.Y. Yastrebov // Sustainable development. Varna, Bulgaria – 2018. – № 1. – P. 121-126.

Ю.Ю. Ястребов

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

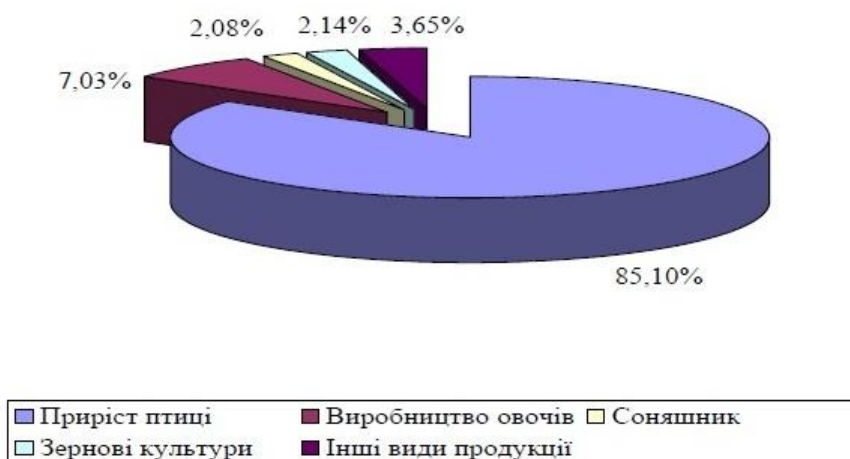

Рис. А1. Структура виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах Лубенського району в 2016 році

Джерело: розраховано автором за даними Статистичного щорічника Полтавської області за 2016 рік [97].

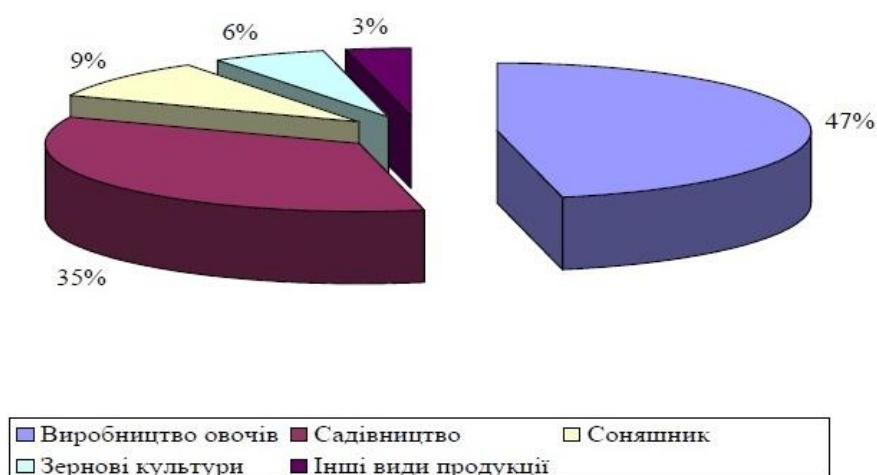

Рис. А2. Структура виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах Полтавського району в 2016 році

Джерело: розраховано автором за даними Статистичного щорічника Полтавської області за 2016 рік [97].

ДОДАТОК Б

**Машинограма кореляційно-регресійного аналізу впливу факторів
на величину чистої рентабельності (збитковості) капіталу**

N=44	Regression Summary for Dependent Variable: Чиста рентабельність (збитковість) капіталу, %. R= ,65839014 R ² = ,43347757 Adjusted R ² = ,35254579 F(3,21)=5,3561 p<,00673 Std.Error of estimate: 4,73					
	Beta	Std. Err. of Beta	B	Std. Err. of B	t(40)	p-level
Intersept			91,83	1208,706	0,07597	0,040160
LOGV7	-0,578619	0,165626	-2205,49	631,309	-3,49352	0,002165
LOGV8	0,288009	0,171160	235,48	139,942	1,68269	0,007245
LOGV12	0,009727	0,172473	27,98	496,145	0,05640	0,005558

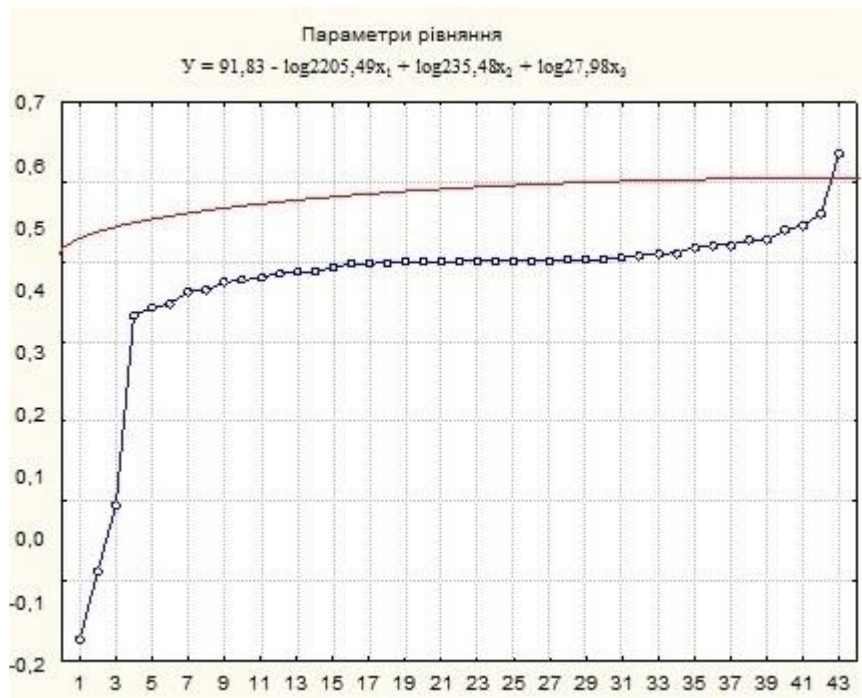

Рис. Теоретичний та фактичний рівень рівня чистої рентабельності
капіталу

ДОДАТОК В1

Таблиця В1

Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'ясної та молочної продукції сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	443,550	x	x	x
2001	766,529	x	x	x
2002	630,843	x	x	x
2003	555,237	x	x	x
2004	862,002	x	x	x
2005	1278,192	x	x	x
2006	1141,069	x	x	x
2007	1215,782	x	x	x
2008	2039,954	x	x	x
2009	1331,808	x	x	x
2010	1320,240	x	x	x
2011	1503,050	x	x	x
2012	1709,908	x	x	x
2013	1741,048	x	x	x
2014	1427,548	x	x	x
2015	1042,652	x	x	x
2016	862,883	x	x	x
2017	x	1109,971	1589,922	485,531
2018	x	1109,943	1645,653	728,754
2019	x	1109,940	1701,384	1093,818
2020	x	1109,940	1757,115	1641,759
2021	x	1109,940	1812,846	2464,188
2022	x	1109,940	1868,577	3298,606
2023	x	1109,940	1924,309	3551,398
2024	x	1109,940	1980,040	4332,334
2025	x	1109,940	2035,771	4506,361
2026	x	1109,940	2091,502	4771,339

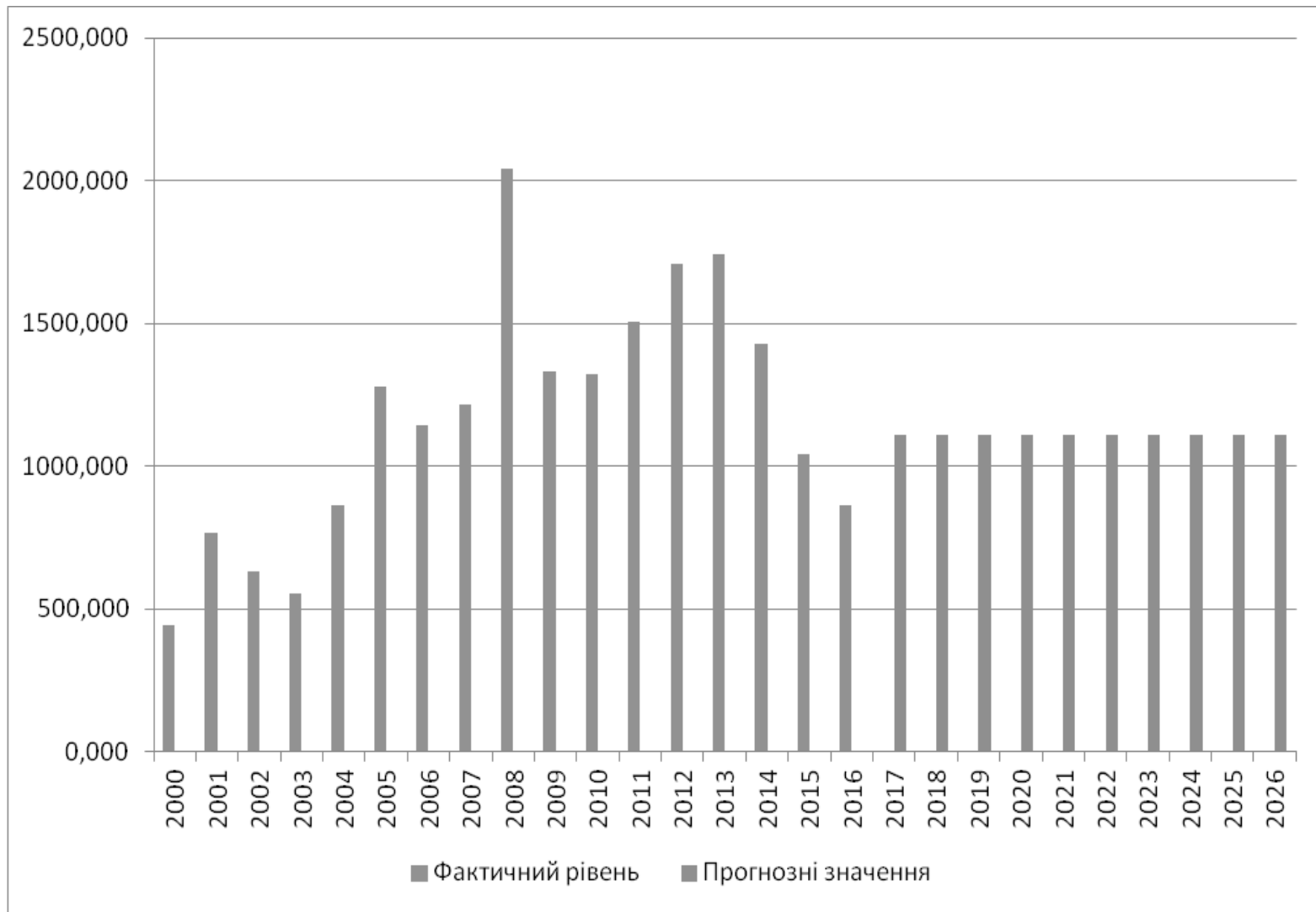

Рис. В1. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'ясної та молочної продукції сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області за песимістичного сценарію розвитку

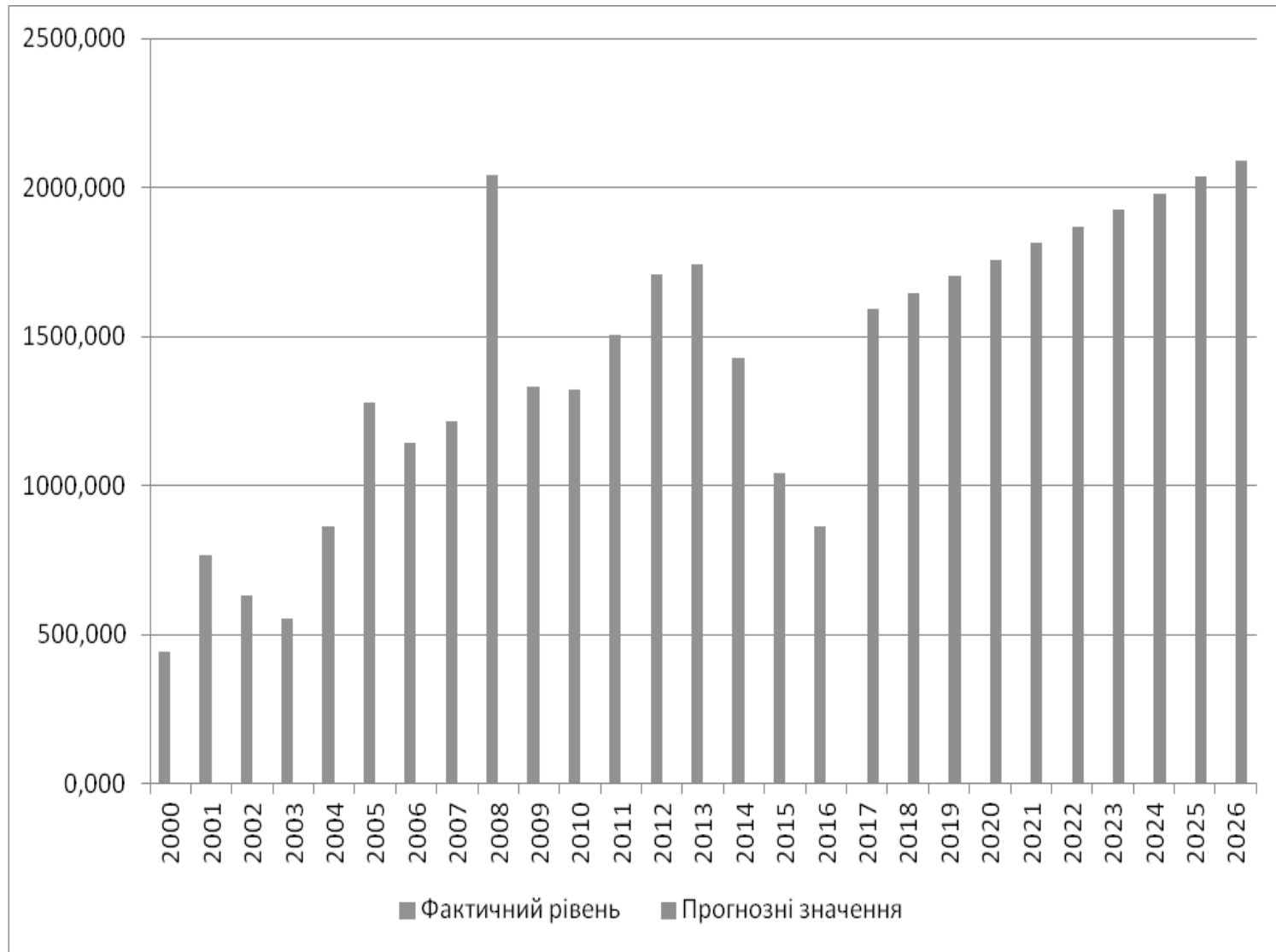

Рис. В2. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'ясної та молочної продукції сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області за очікуваного сценарію розвитку

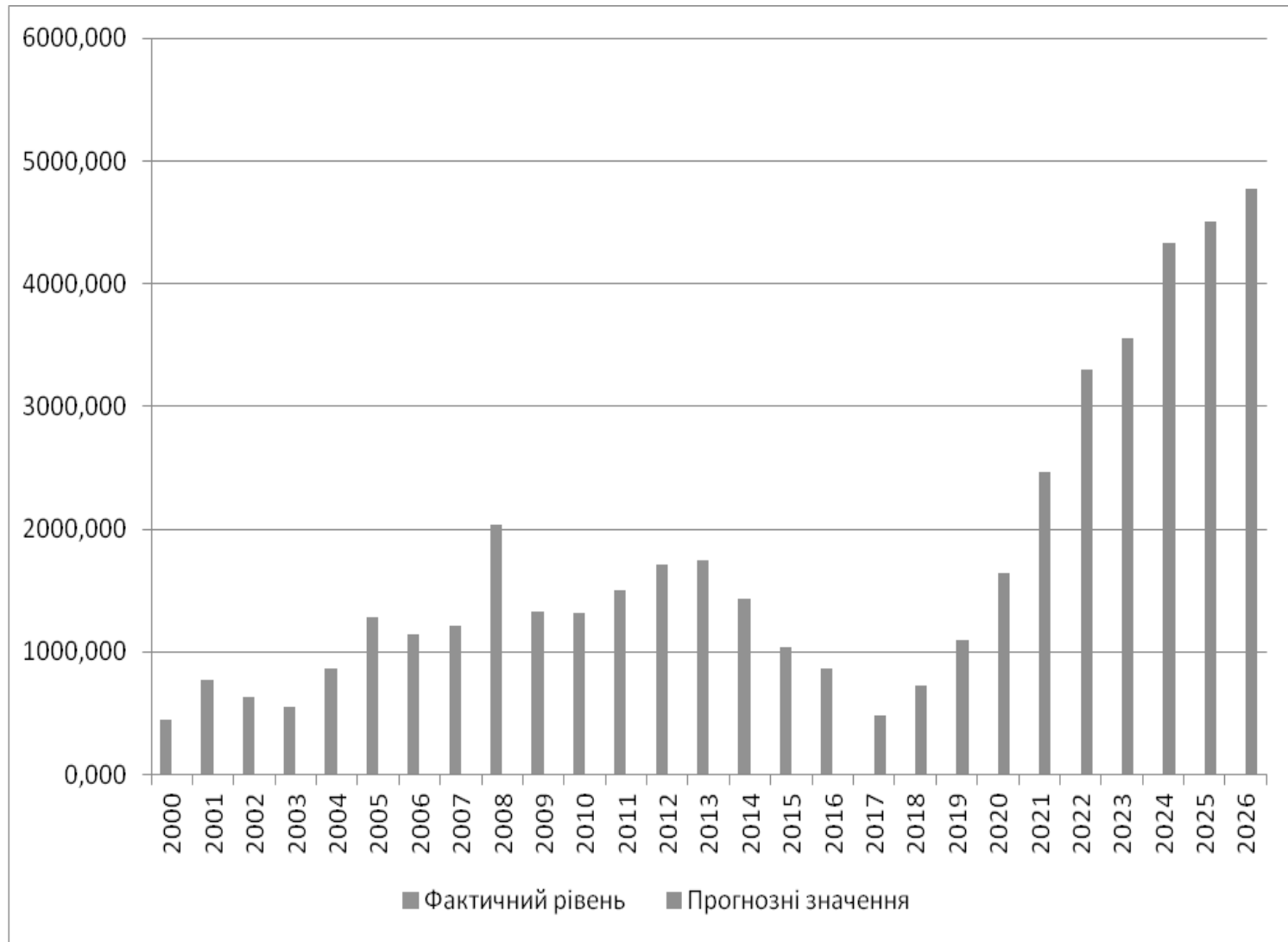

Рис. В3. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'ясної та молочної продукції сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В2

Таблиця В2

Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'ясної та молочної продукції сільськогосподарськими підприємствами України в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	433,619677	x	x	x
2001	777,345276	x	x	x
2002	684,122286	x	x	x
2003	652,711486	x	x	x
2004	957,368926	x	x	x
2005	1349,08303	x	x	x
2006	1249,0495	x	x	x
2007	1280,49505	x	x	x
2008	1869,96573	x	x	x
2009	1329,56269	x	x	x
2010	1360,73307	x	x	x
2011	1504,48352	x	x	x
2012	1683,97968	x	x	x
2013	1614,07482	x	x	x
2014	1323,5439	x	x	x
2015	1005,03744	x	x	x
2016	879,42924	x	x	x
2017	x	1233,570	1588,939	876,240
2018	x	1233,570	1643,375	1362,404
2019	x	1233,570	1697,812	1518,305
2020	x	1233,570	1752,249	2293,603
2021	x	1233,570	1806,685	2520,992
2022	x	1233,570	1861,122	2962,269
2023	x	1233,570	1915,559	3237,997
2024	x	1233,570	1969,995	3548,741
2025	x	1233,570	2024,432	3992,851
2026	x	1233,570	2078,869	4153,728

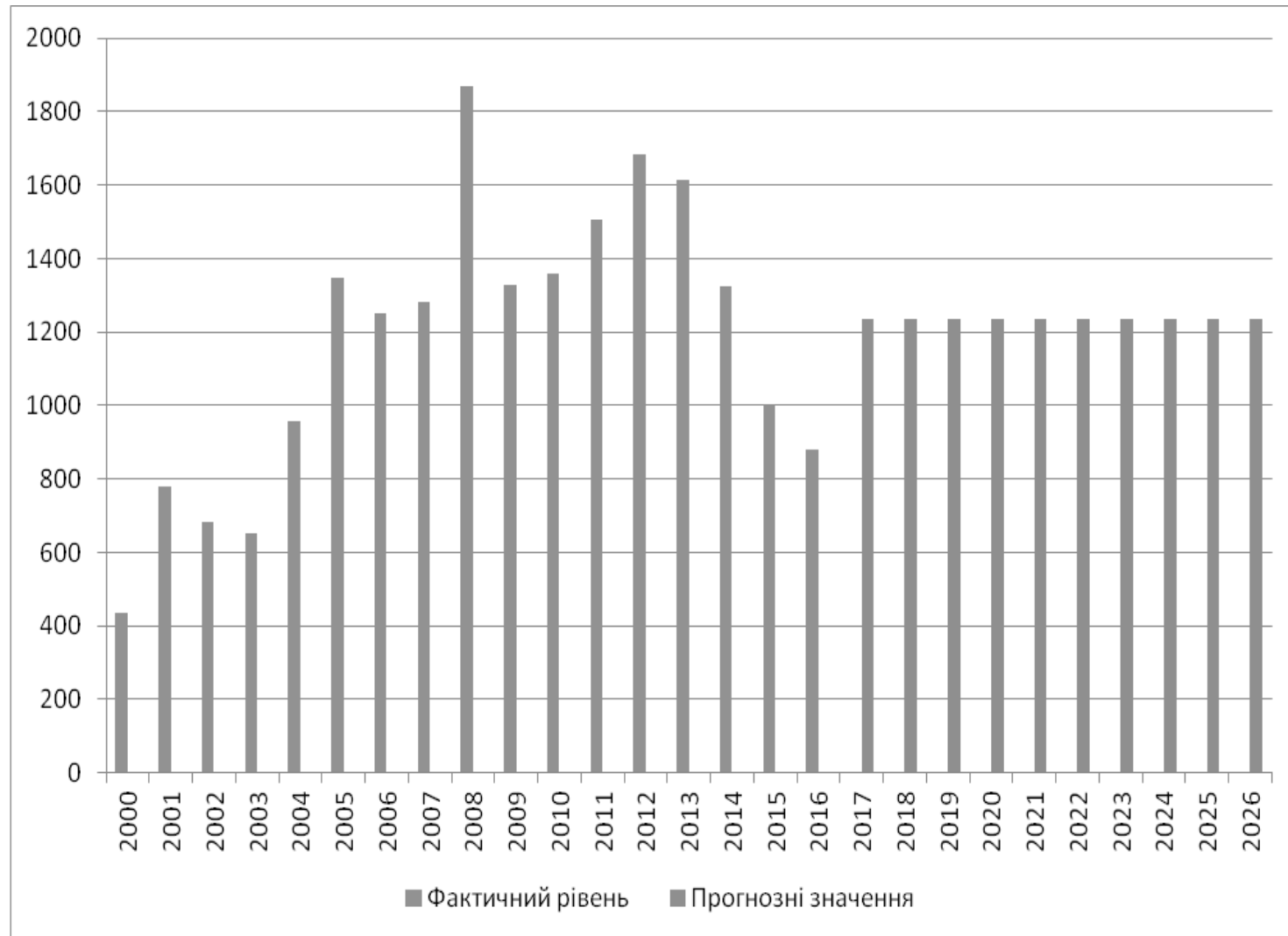

Рис. В4. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'ясної та молочної продукції сільськогосподарськими підприємствами України за песимістичного сценарію розвитку

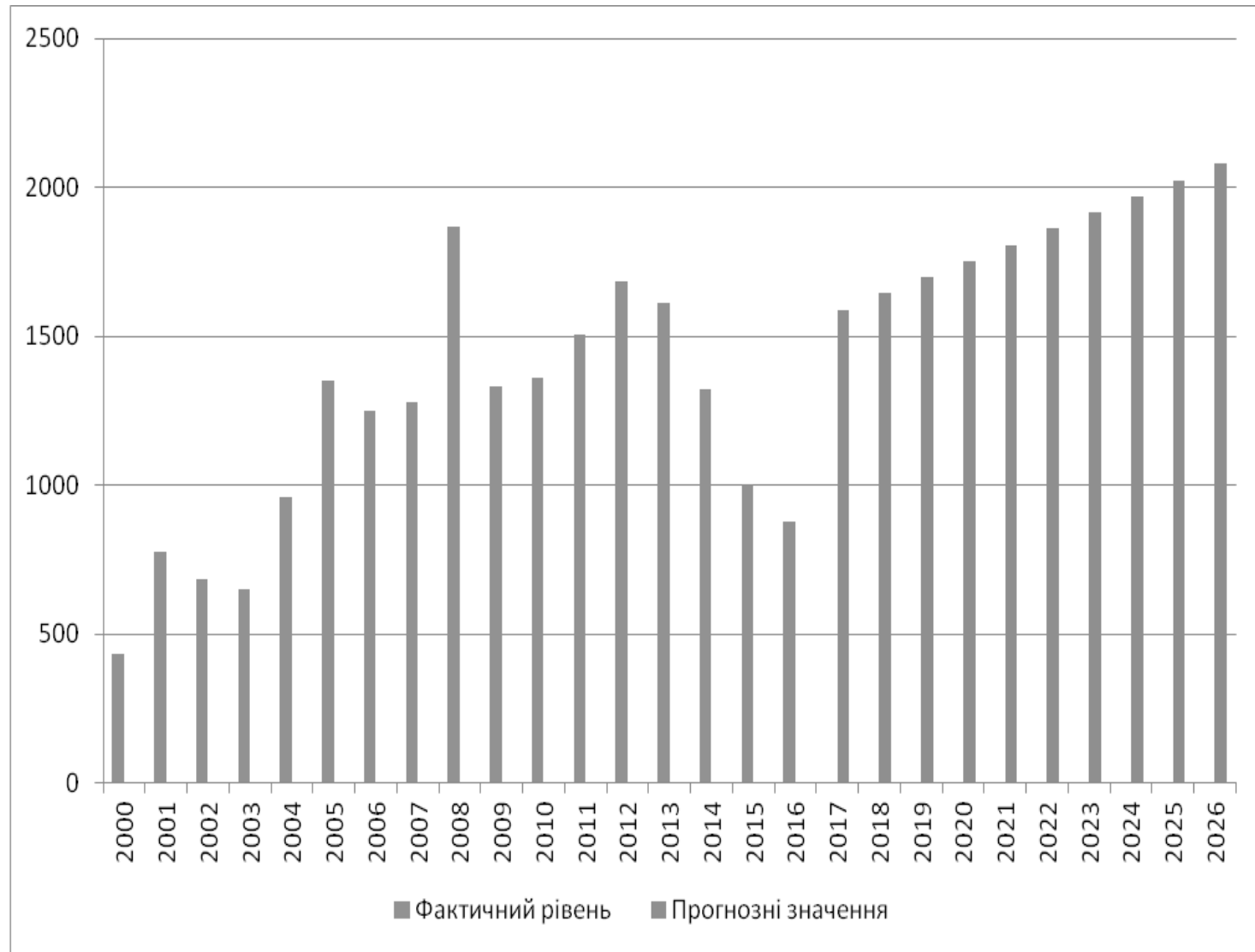

Рис. В5. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'ясної та молочної продукції сільськогосподарськими підприємствами України за очікуваного сценарію розвитку

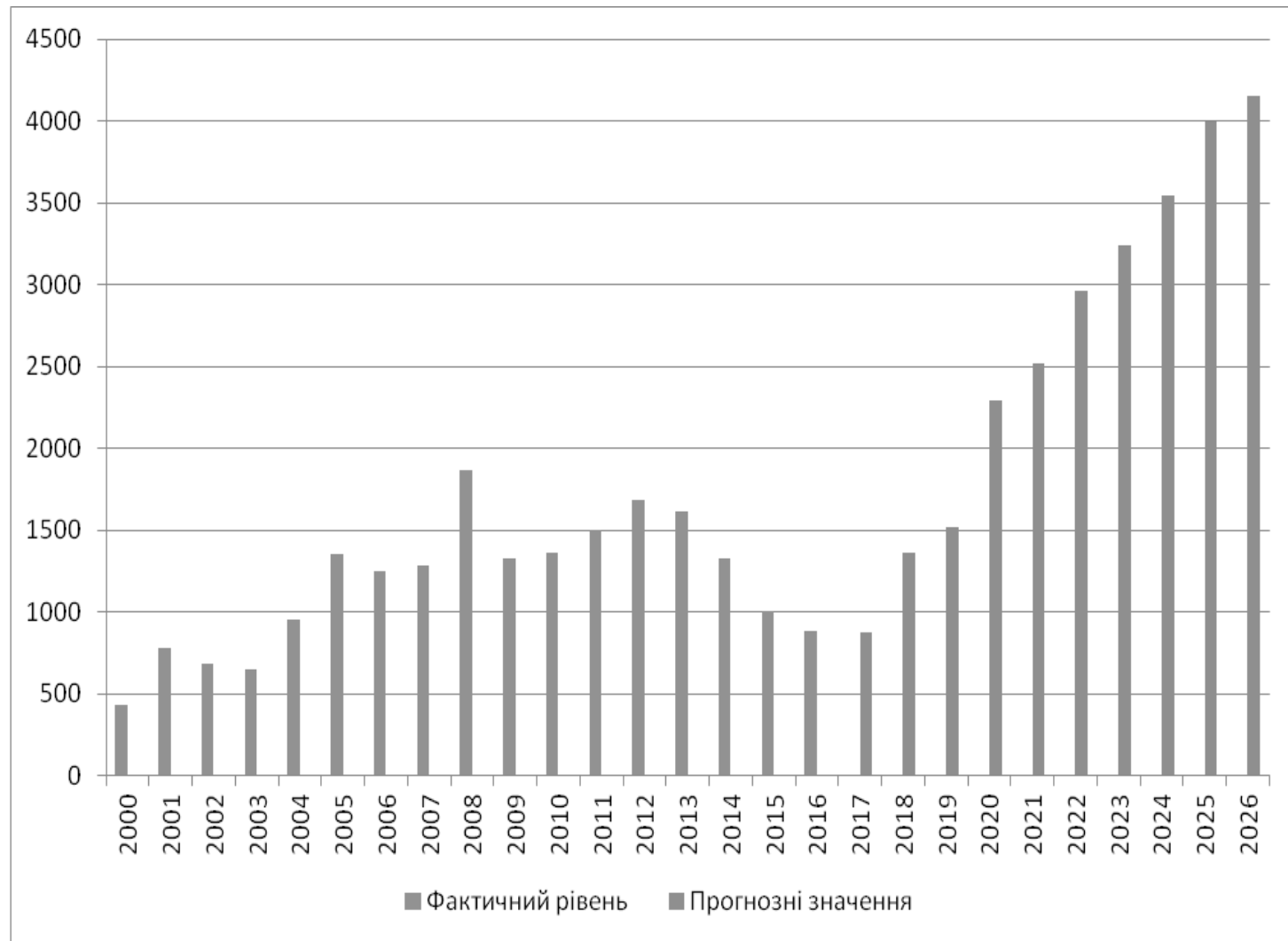

Рис. В6. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'ясної та молочної продукції сільськогосподарськими підприємствами України за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК ВЗ

Таблиця ВЗ

Фактичний та прогнозний рівень рівня ціни реалізації м'яса ВРХ
сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	402,891158	x	x	x
2001	683,963312	x	x	x
2002	549,760902	x	x	x
2003	506,668533	x	x	x
2004	783,347991	x	x	x
2005	1138,0295	x	x	x
2006	1028,43564	x	x	x
2007	1168,9703	x	x	x
2008	1790,81035	x	x	x
2009	1067,358	x	x	x
2010	1171,12448	x	x	x
2011	1474,65082	x	x	x
2012	1514,29153	x	x	x
2013	1323,10772	x	x	x
2014	1155,54412	x	x	x
2015	959,82352	x	x	x
2016	802,726411	x	x	x
2017	x	1091,394	1401,444	831,350
2018	x	1091,394	1449,603	889,130
2019	x	1091,394	1497,762	1022,040
2020	x	1091,394	1545,921	1265,855
2021	x	1091,394	1594,080	1573,387
2022	x	1091,394	1642,239	1922,591
2023	x	1091,394	1690,398	3428,545
2024	x	1091,394	1738,557	3861,125
2025	x	1091,394	1786,716	4471,094
2026	x	1091,394	1834,875	5102,866

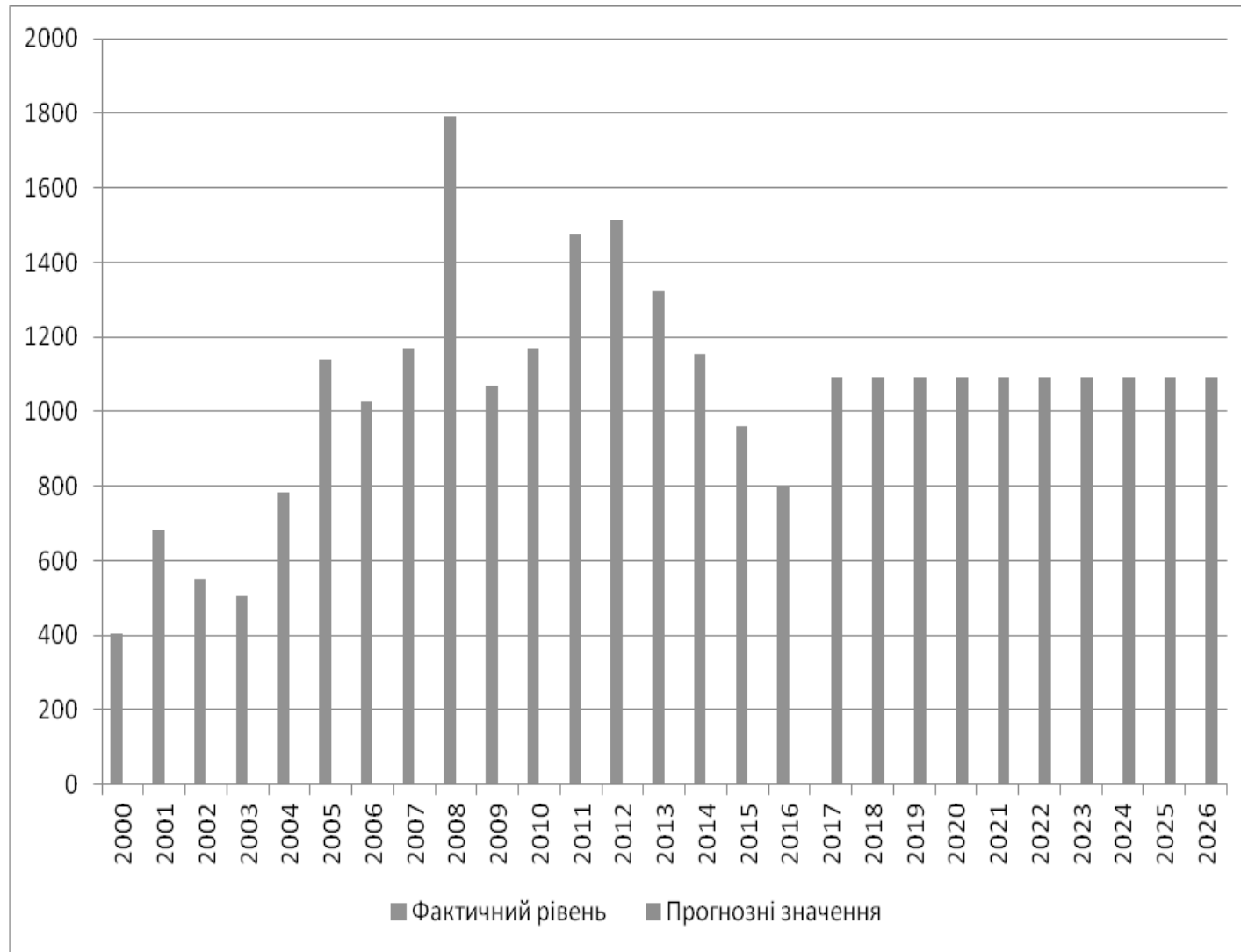

Рис. В7. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса ВРХ сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області за песимістичного сценарію розвитку

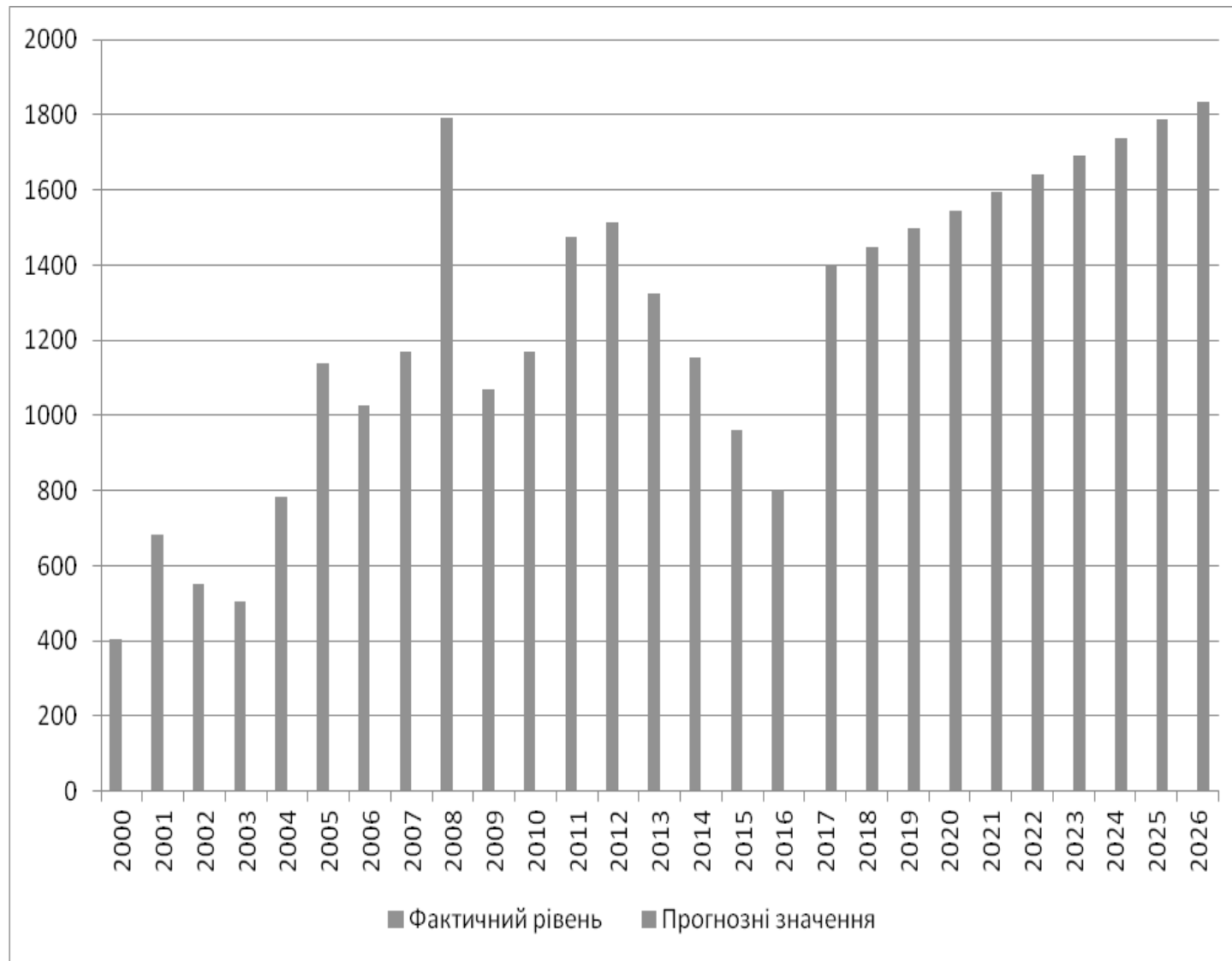

Рис. В8. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса ВРХ сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області за очікуваного сценарію розвитку

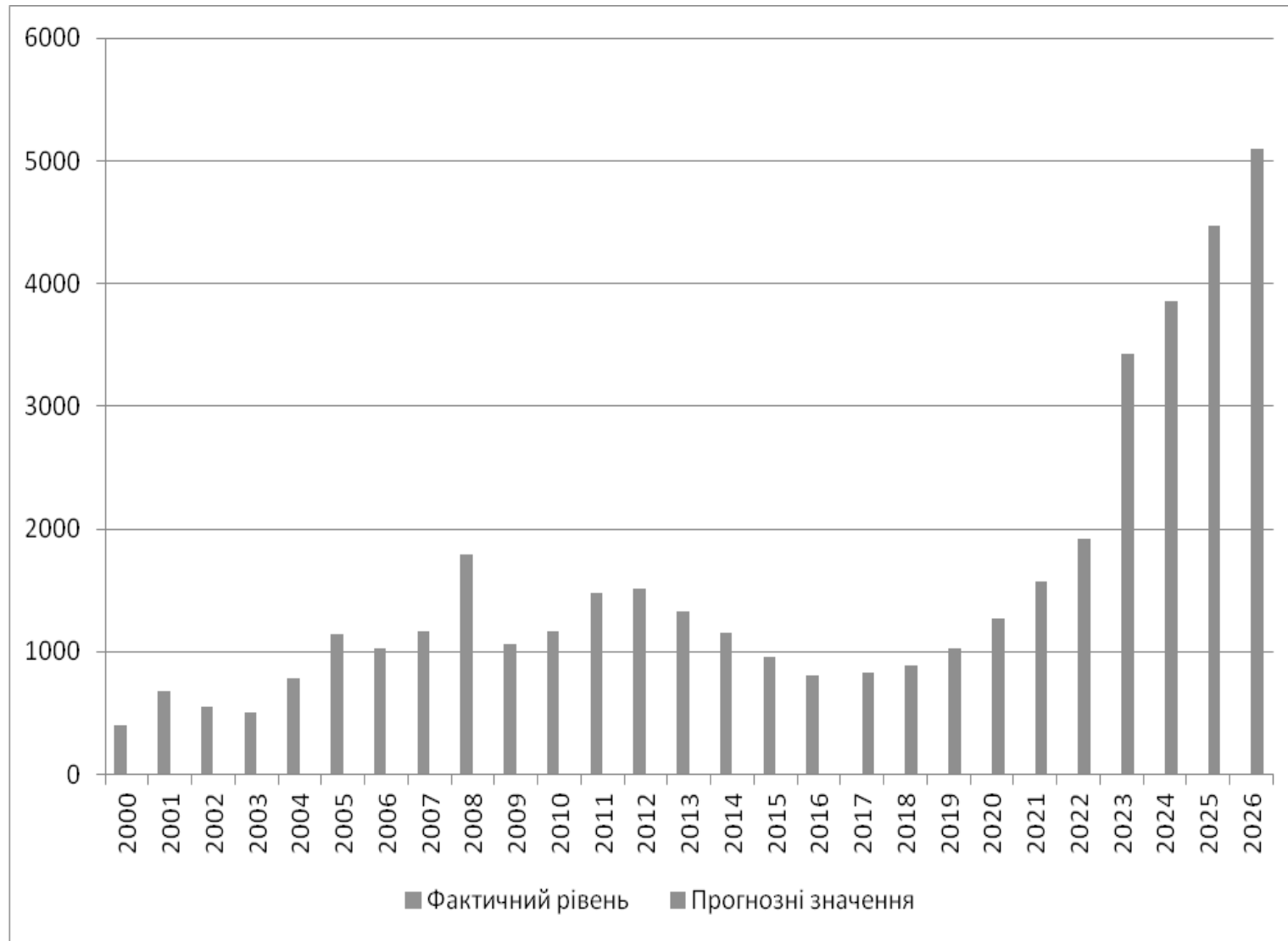

Рис. В9. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса ВРХ сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В4

Таблиця В4

Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса ВРХ
сільськогосподарськими підприємствами України в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	380,915945	x	x	x
2001	664,192251	x	x	x
2002	547,958653	x	x	x
2003	513,156831	x	x	x
2004	819,441779	x	x	x
2005	1148,98242	x	x	x
2006	1048,23762	x	x	x
2007	1159,38614	x	x	x
2008	1728,67584	x	x	x
2009	1117,63838	x	x	x
2010	1186,55026	x	x	x
2011	1520,68848	x	x	x
2012	1571,29223	x	x	x
2013	1344,77668	x	x	x
2014	1147,42798	x	x	x
2015	946,907218	x	x	x
2016	826,989551	x	x	x
2017	x	1103,068	1435,541	887,595
2018	x	1103,068	1486,461	938,402
2019	x	1103,068	1537,380	1118,218
2020	x	1103,068	1588,300	1393,402
2021	x	1103,068	1639,219	1664,445
2022	x	1103,068	1690,138	1883,532
2023	x	1103,068	1741,058	2181,125
2024	x	1103,068	1791,977	2806,230
2025	x	1103,068	1842,897	3487,374
2026	x	1103,068	1893,816	4042,494

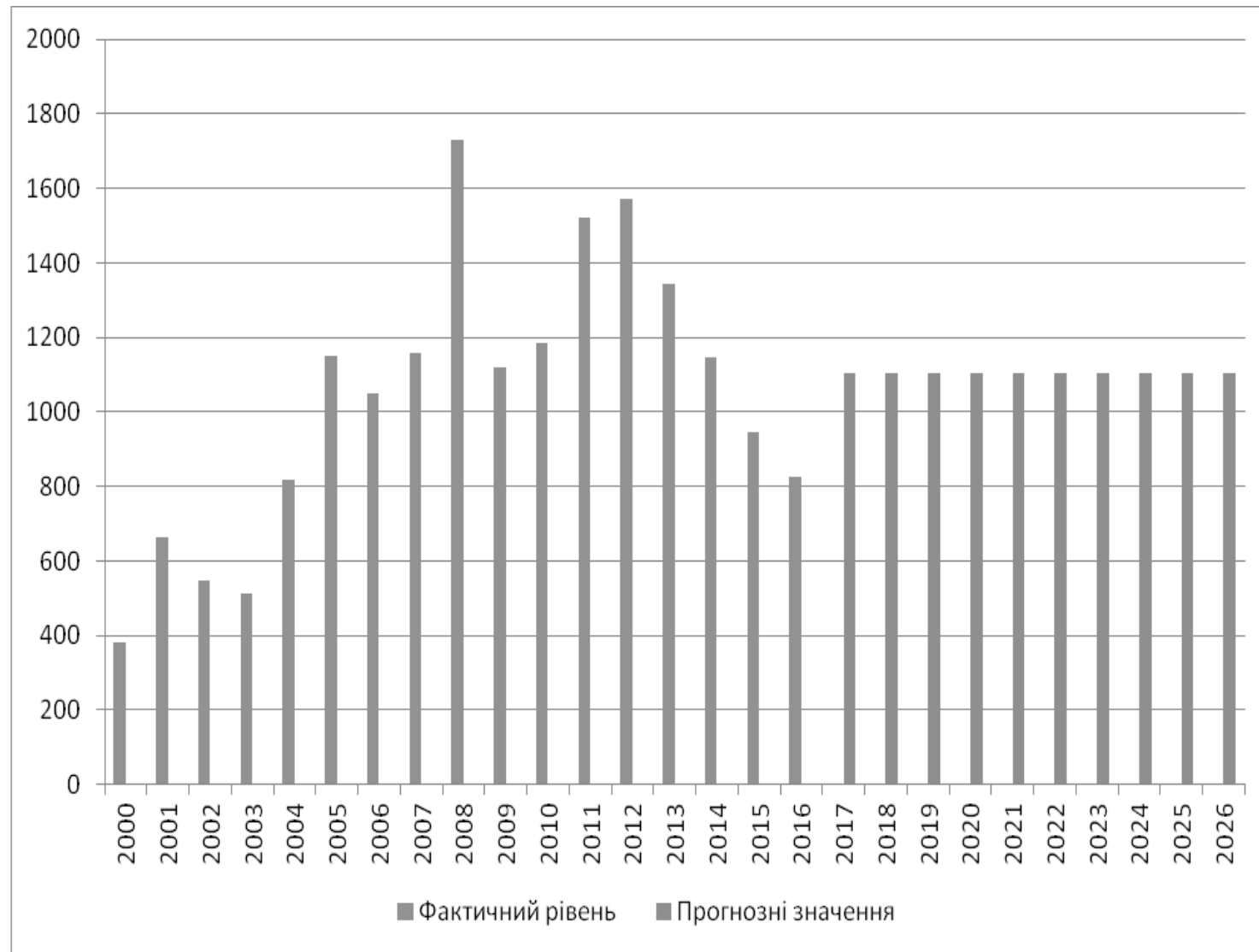

Рис. В10. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса ВРХ сільськогосподарськими підприємствами України за песимістичного сценарію розвитку

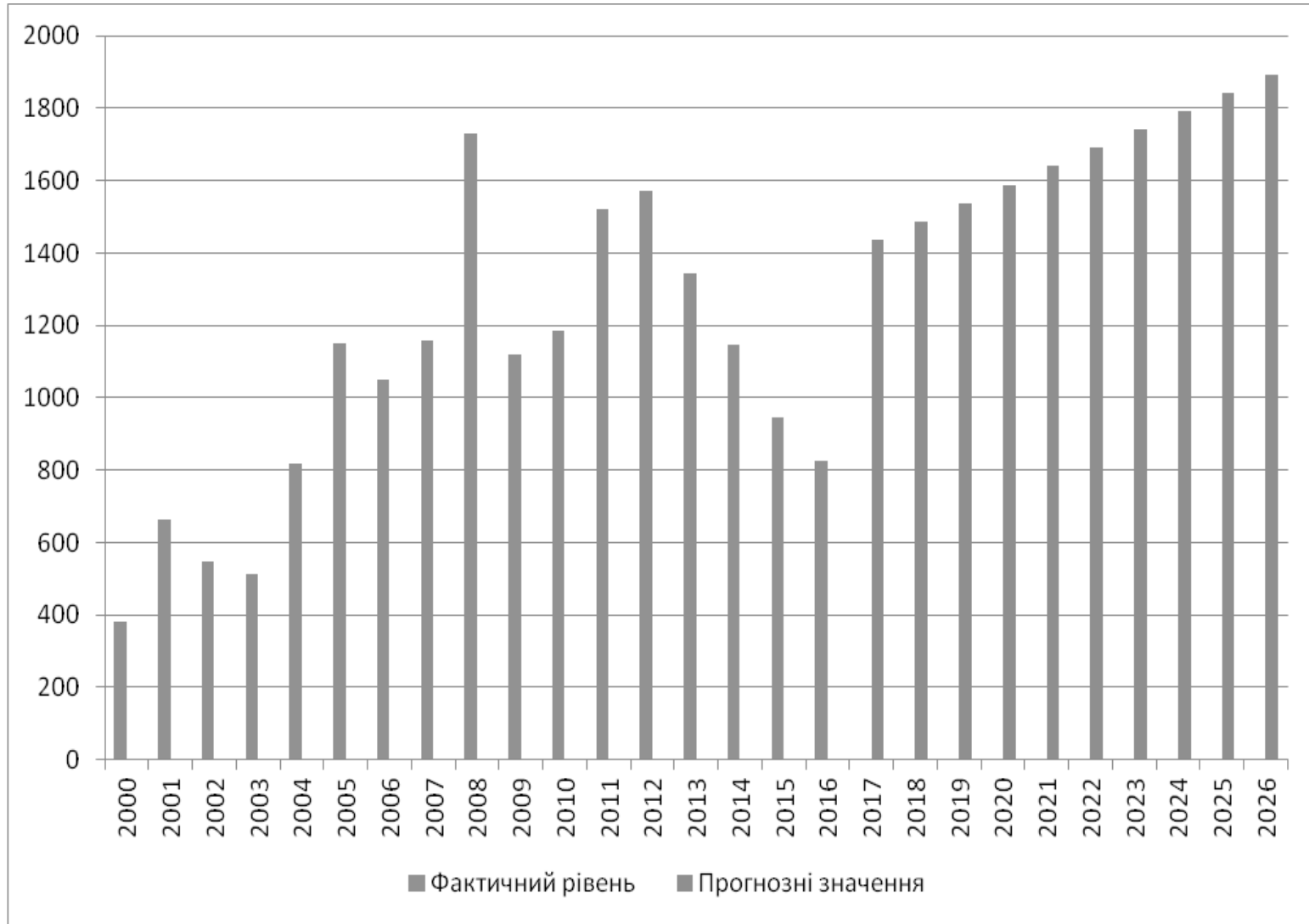

Рис. В11. Фактичний та прогнозний рівня ціни реалізації м'яса ВРХ сільськогосподарськими підприємствами України за очікуваного сценарію розвитку

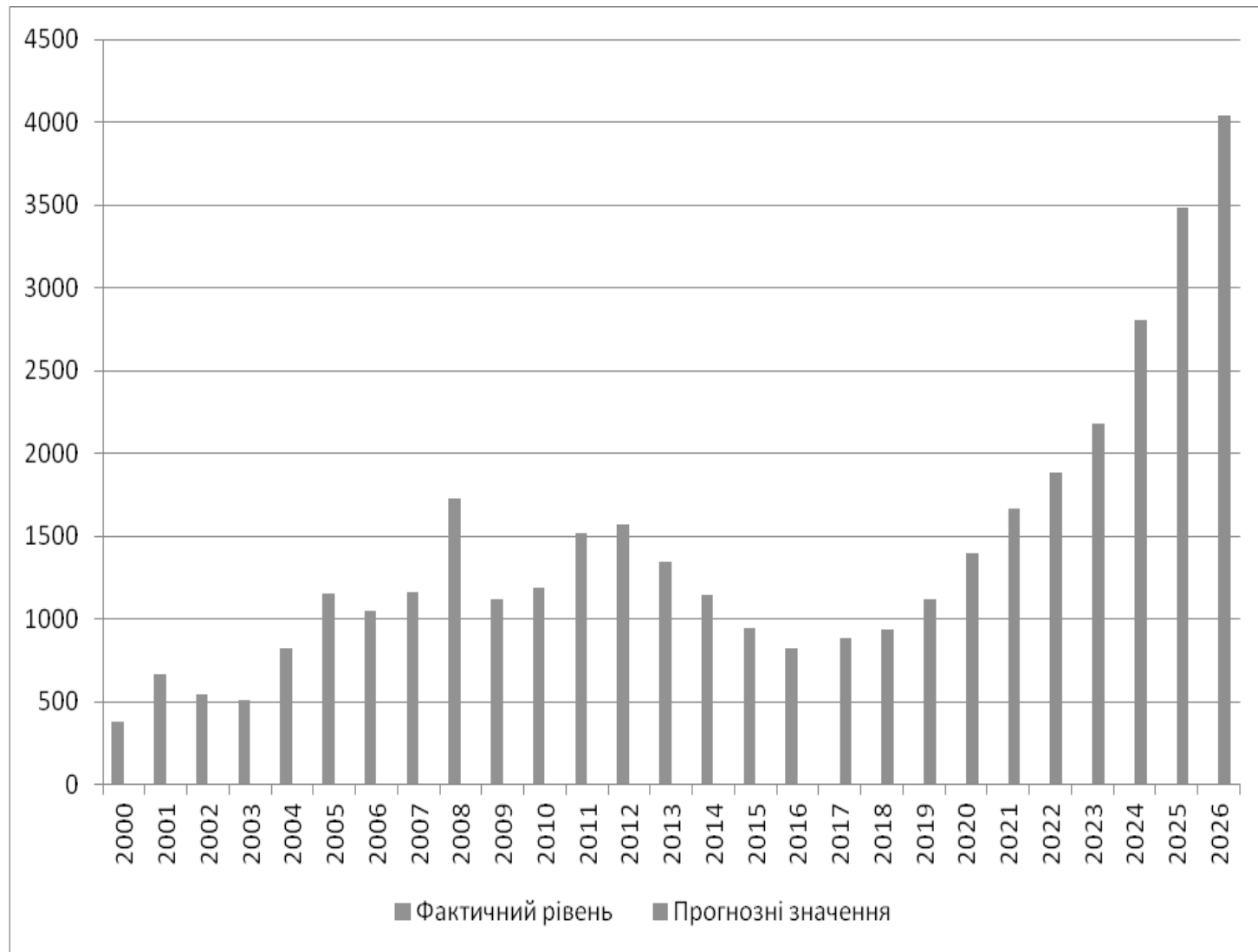

Рис. В12. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса ВРХ сільськогосподарськими підприємствами України за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В5

Таблиця В5

Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса свиней
сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	579,18937	x	x	x
2001	1185,50042	x	x	x
2002	986,092786	x	x	x
2003	736,946841	x	x	x
2004	1298,56801	x	x	x
2005	2062,11594	x	x	x
2006	1624,33663	x	x	x
2007	1435,64356	x	x	x
2008	2584,89809	x	x	x
2009	1817,52234	x	x	x
2010	1598,77408	x	x	x
2011	1618,38335	x	x	x
2012	1950,31249	x	x	x
2013	2043,91342	x	x	x
2014	1626,37244	x	x	x
2015	1121,06454	x	x	x
2016	935,089666	x	x	x
2017	x	1519,171	1896,415	1022,883
2018	x	1519,171	1954,035	1203,990
2019	x	1519,171	2011,654	1481,577
2020	x	1519,171	2069,274	1611,135
2021	x	1519,171	2126,894	1895,983
2022	x	1519,171	2184,514	2245,288
2023	x	1519,171	2242,133	2507,804
2024	x	1519,171	2299,753	2928,547
2025	x	1519,171	2357,373	3573,966
2026	x	1519,171	2414,993	3884,969

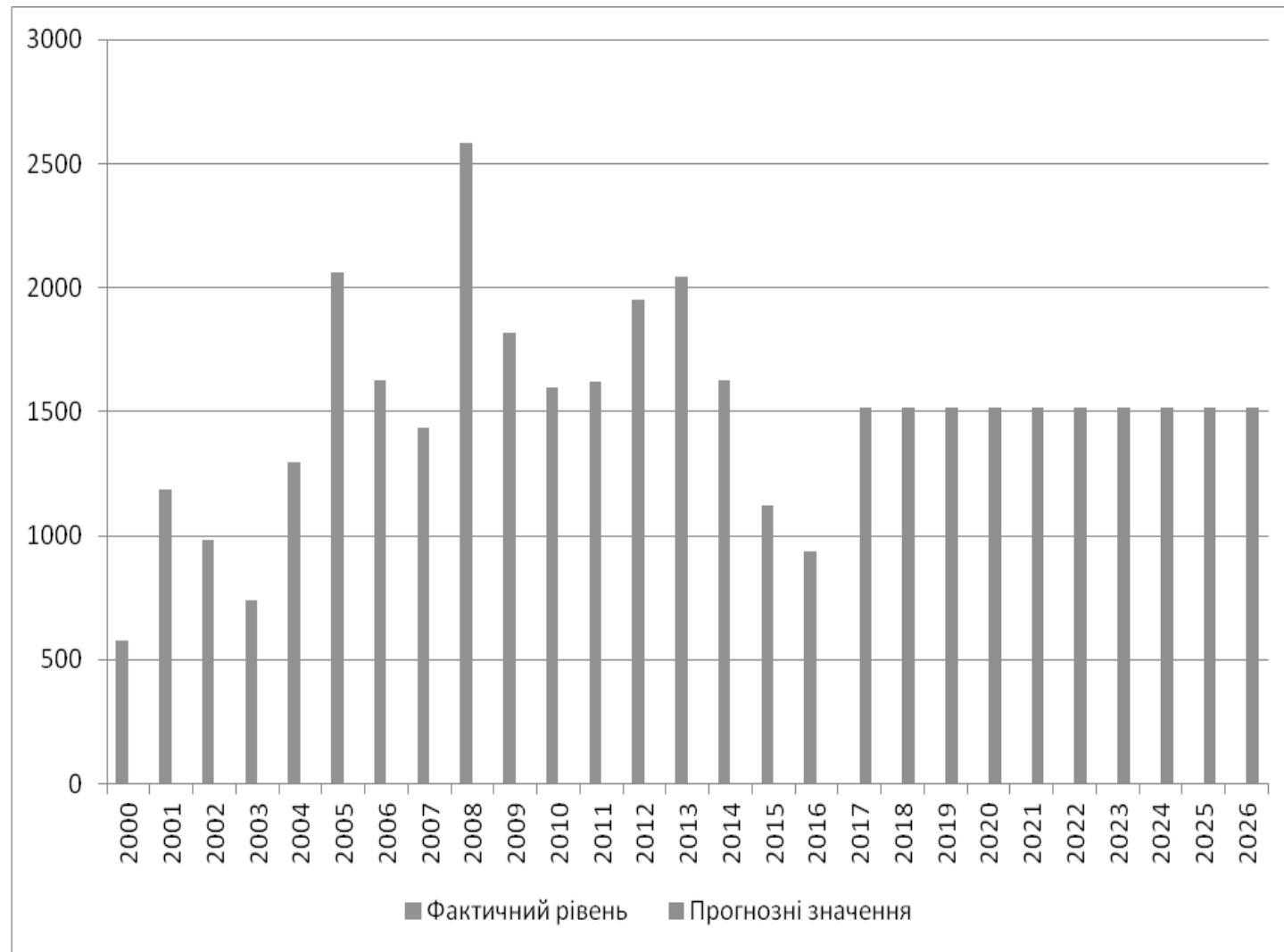

Рис. В13. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса свиней сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області за песимістичного сценарію розвитку

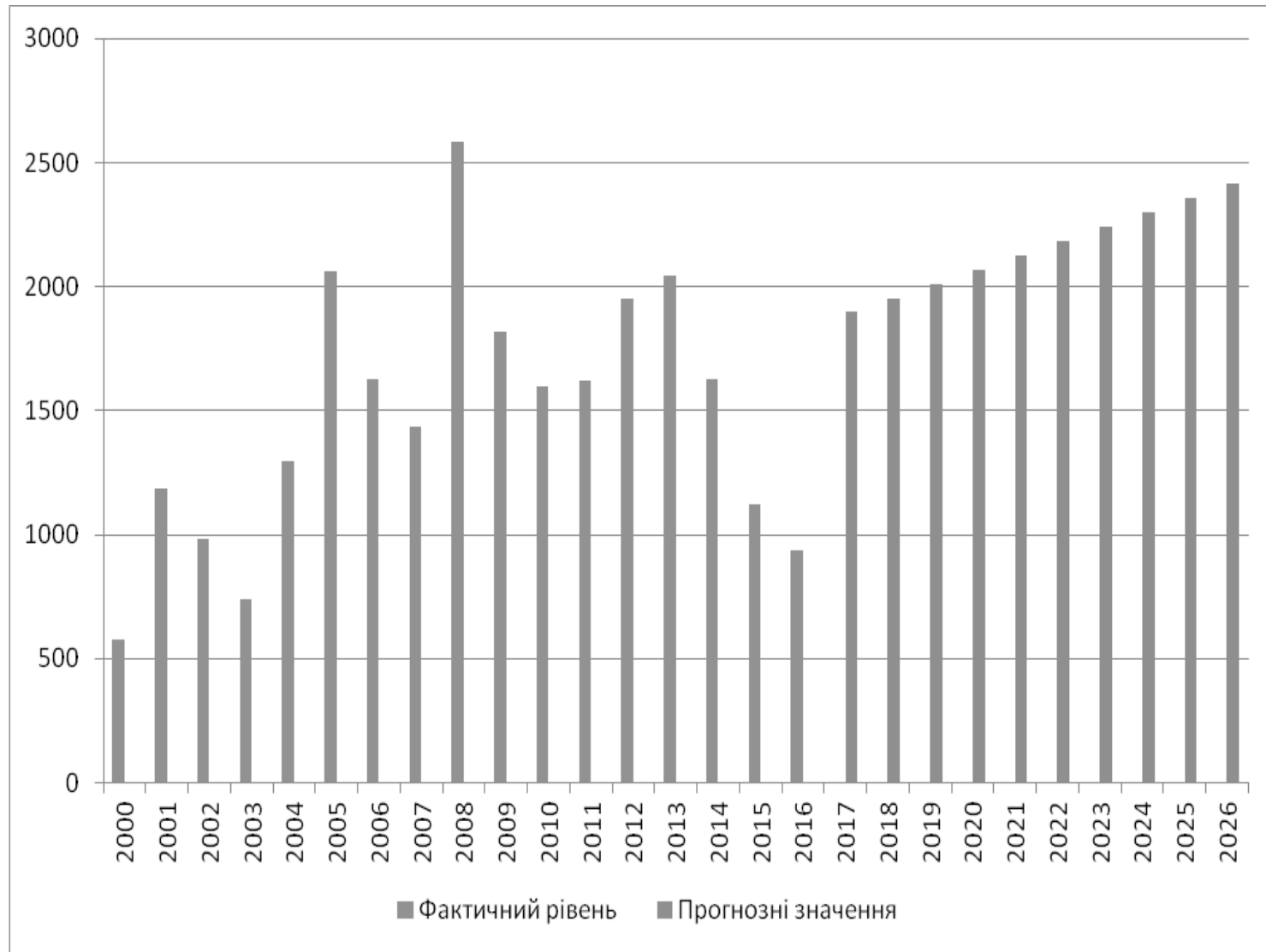

Рис. В14. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса свиней сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області за очікуваного сценарію розвитку

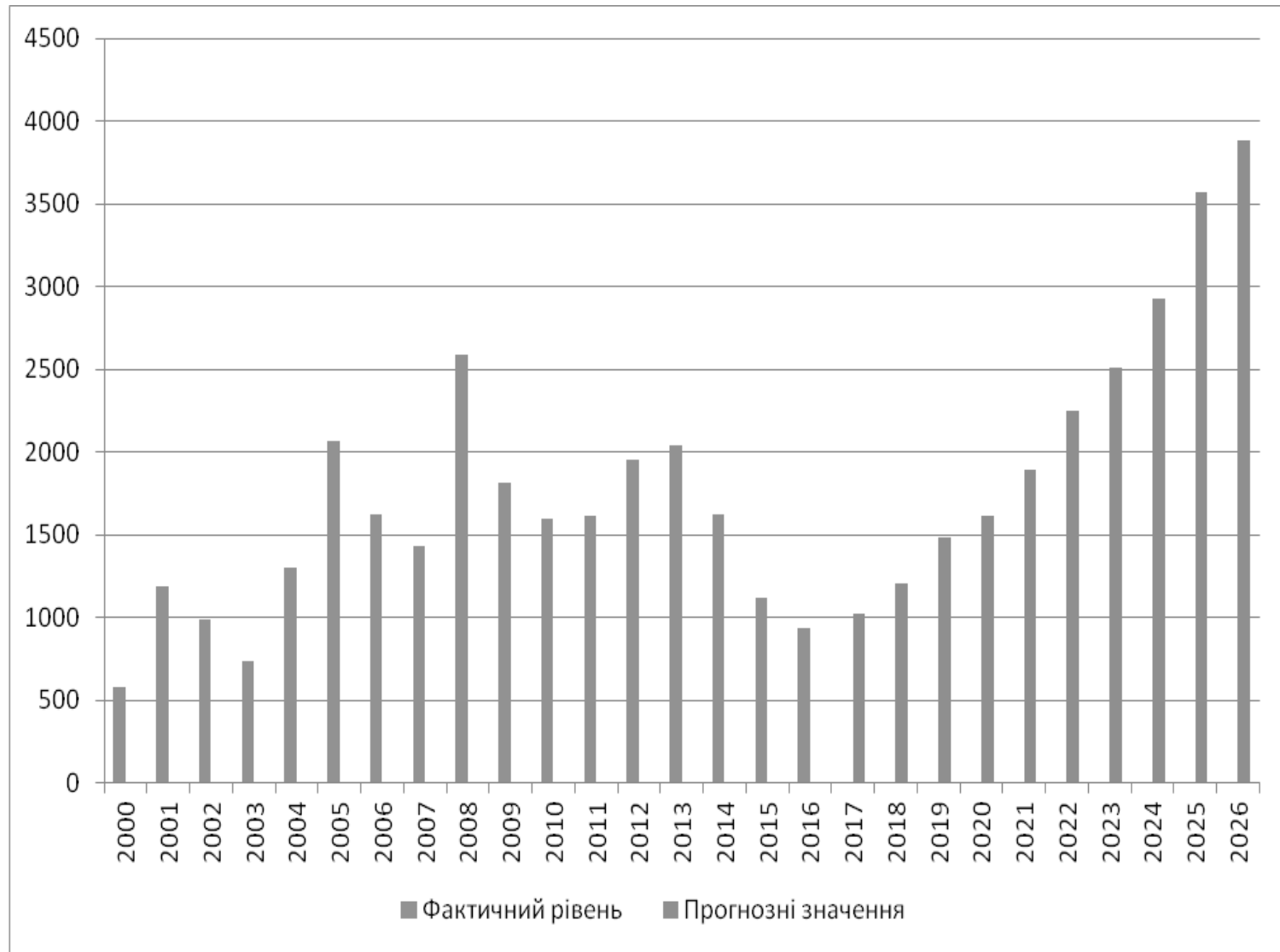

Рис. В15. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса свиней сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В6

Таблиця В6

Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса свиней
сільськогосподарськими підприємствами України в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	591,602147	x	x	x
2001	1133,44779	x	x	x
2002	961,067814	x	x	x
2003	802,786184	x	x	x
2004	1352,6899	x	x	x
2005	1985,79695	x	x	x
2006	1666,57426	x	x	x
2007	1506,93069	x	x	x
2008	2419,64675	x	x	x
2009	1815,80313	x	x	x
2010	1578,77349	x	x	x
2011	1724,26243	x	x	x
2012	2020,30259	x	x	x
2013	1981,32116	x	x	x
2014	1551,47691	x	x	x
2015	1109,97839	x	x	x
2016	932,205483	x	x	x
2017	x	1512,781	1882,005	1100,867
2018	x	1512,781	1938,227	1394,837
2019	x	1512,781	1994,448	1891,948
2020	x	1512,781	2050,669	2287,714
2021	x	1512,781	2106,890	2628,076
2022	x	1512,781	2163,112	2950,143
2023	x	1512,781	2219,333	3200,608
2024	x	1512,781	2275,554	3491,886
2025	x	1512,781	2331,775	3972,878
2026	x	1512,781	2387,997	4265,622

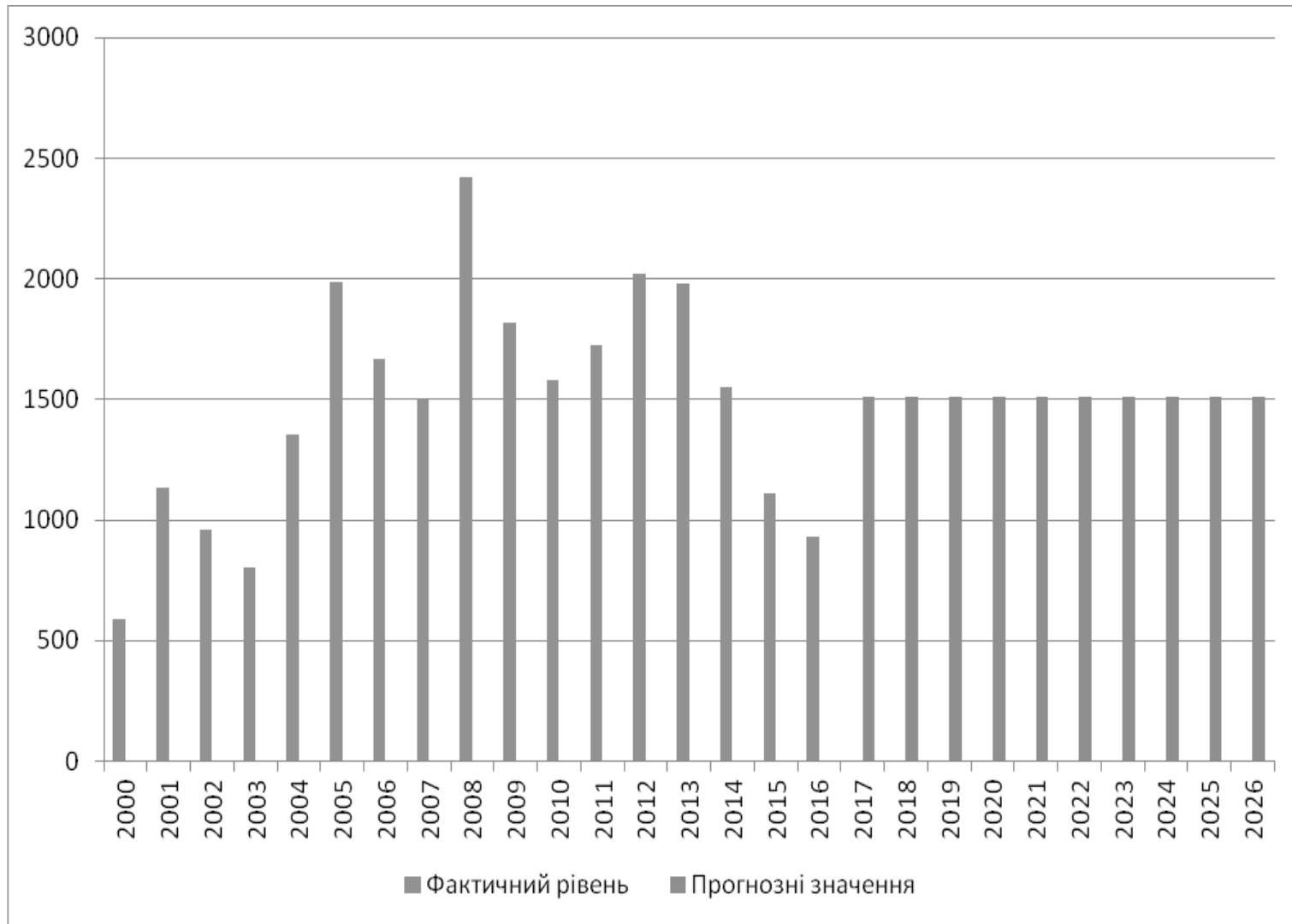

Рис. В16. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса свиней сільськогосподарськими підприємствами України за песимістичного сценарію розвитку

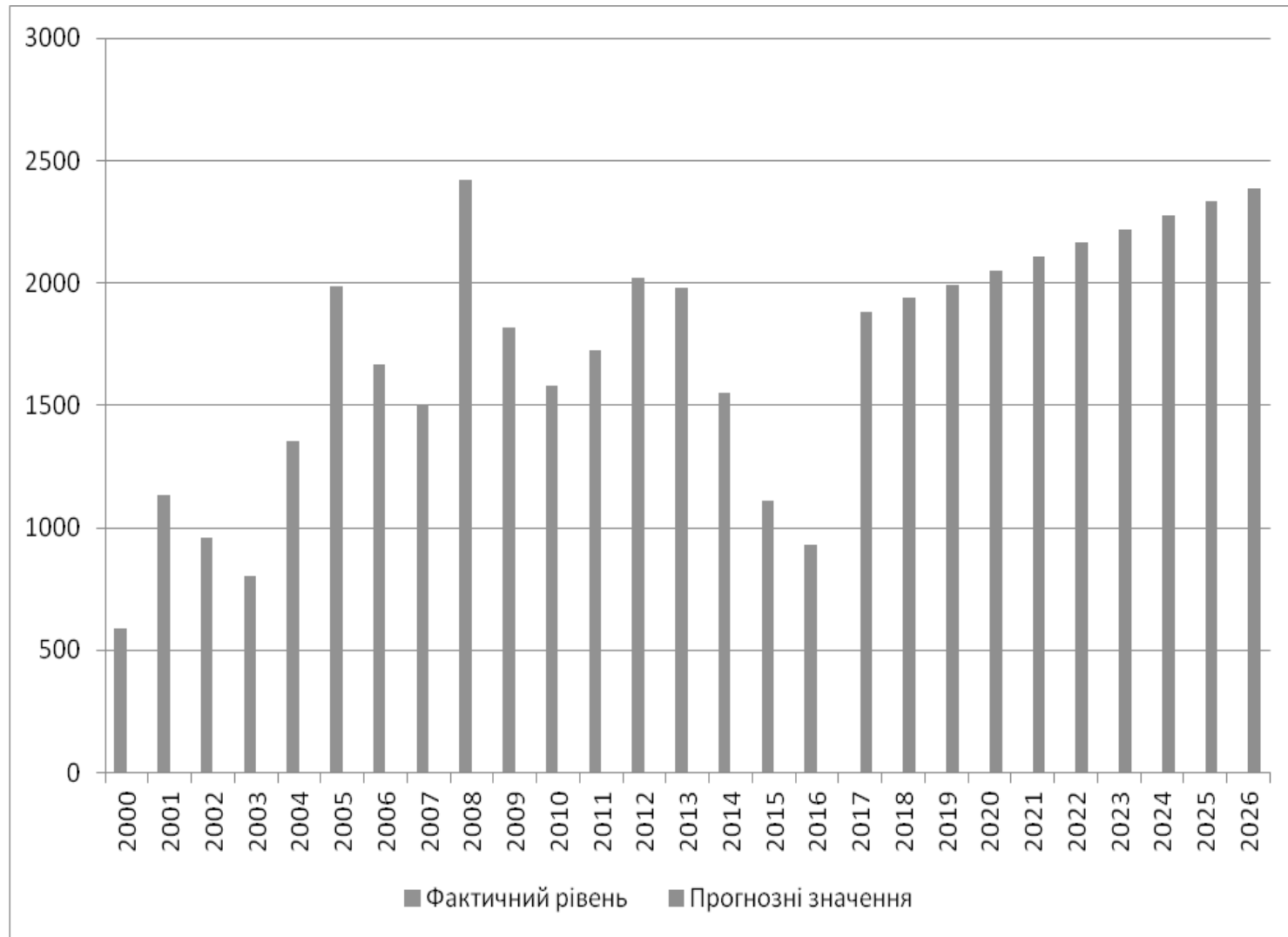

Рис. В17. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса свиней сільськогосподарськими підприємствами України за очікуваного сценарію розвитку

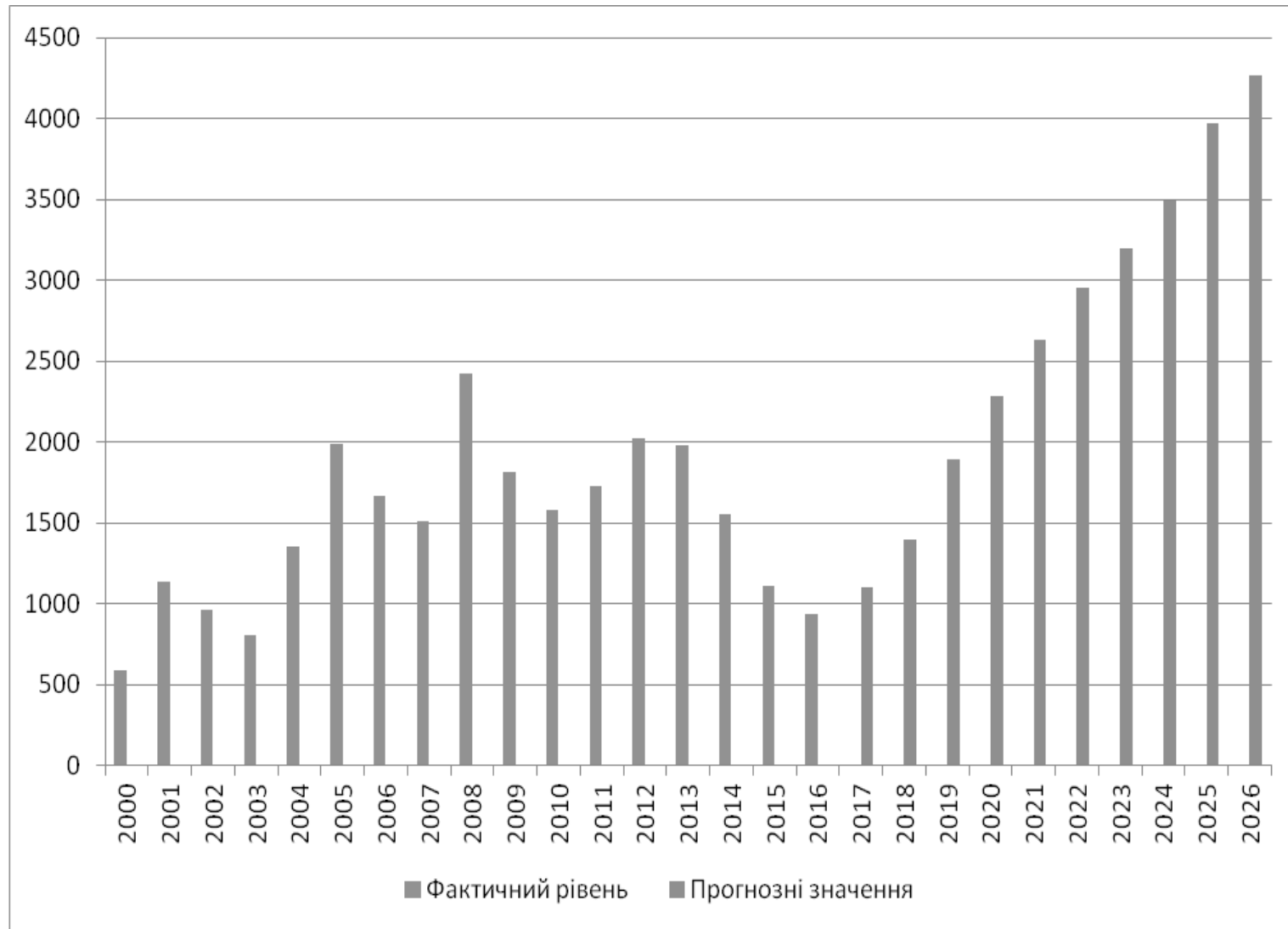

Рис. В18. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса свиней сільськогосподарськими підприємствами України за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В7

Таблиця В7

Фактичний та прогнозний рівень рівня ціни реалізації м'яса птиці
сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	624,077649	x	x	x
2001	781,515444	x	x	x
2002	715,1923	x	x	x
2003	621,26387	x	x	x
2004	770,583573	x	x	x
2005	1094,19831	x	x	x
2006	793,762376	x	x	x
2007	812,316832	x	x	x
2008	1101,82245	x	x	x
2009	1015,91009	x	x	x
2010	834,038339	x	x	x
2011	779,84927	x	x	x
2012	988,395924	x	x	x
2013	879,644689	x	x	x
2014	561,358964	x	x	x
2015	507,56079	x	x	x
2016	388,613317	x	x	x
2017	x	736,6002	750,620	528,193
2018	x	736,3002	750,620	596,545
2019	x	736,0003	750,620	673,742
2020	x	735,7004	750,620	760,929
2021	x	735,4004	750,620	859,399
2022	x	735,1005	750,620	970,611
2023	x	734,8005	750,620	1096,215
2024	x	734,5006	750,620	1238,073
2025	x	734,2007	750,620	1398,289
2026	x	733,9007	750,620	1579,237

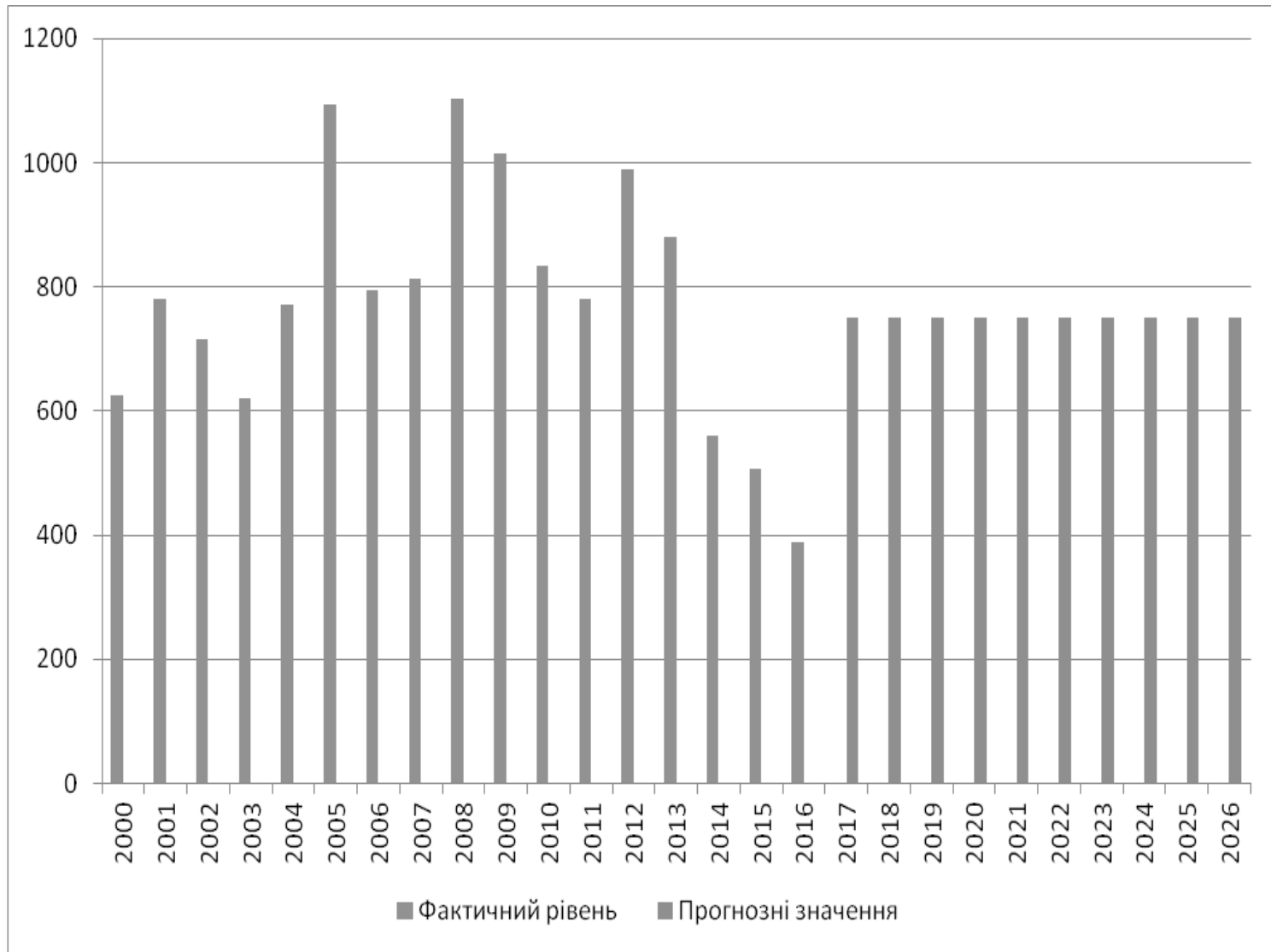

Рис. В19. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса птиці сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області за песимістичного сценарію розвитку

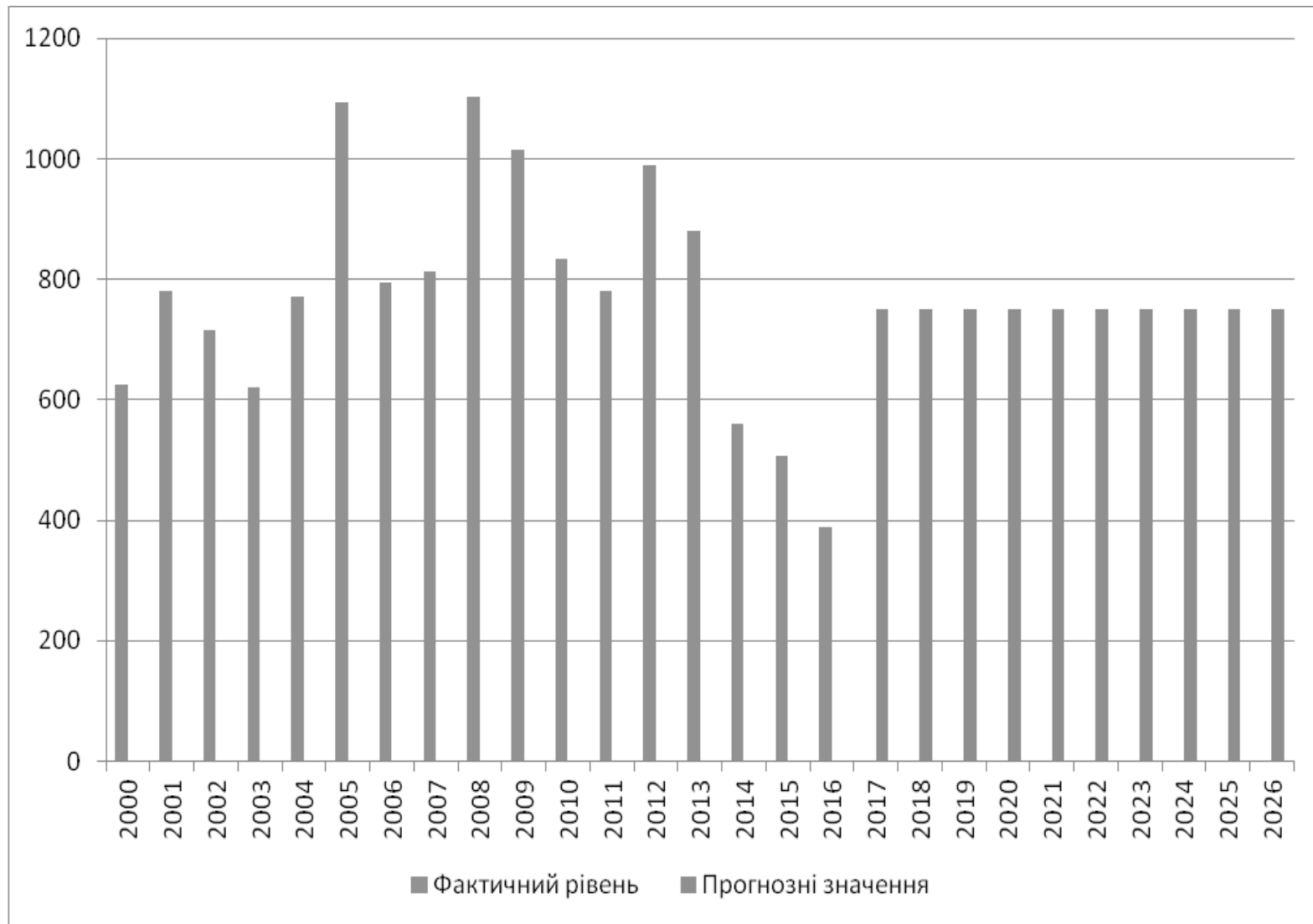

Рис. В20. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса птиці сільськогосподарськими підприємствами
Полтавської області за очікуваного сценарію розвитку

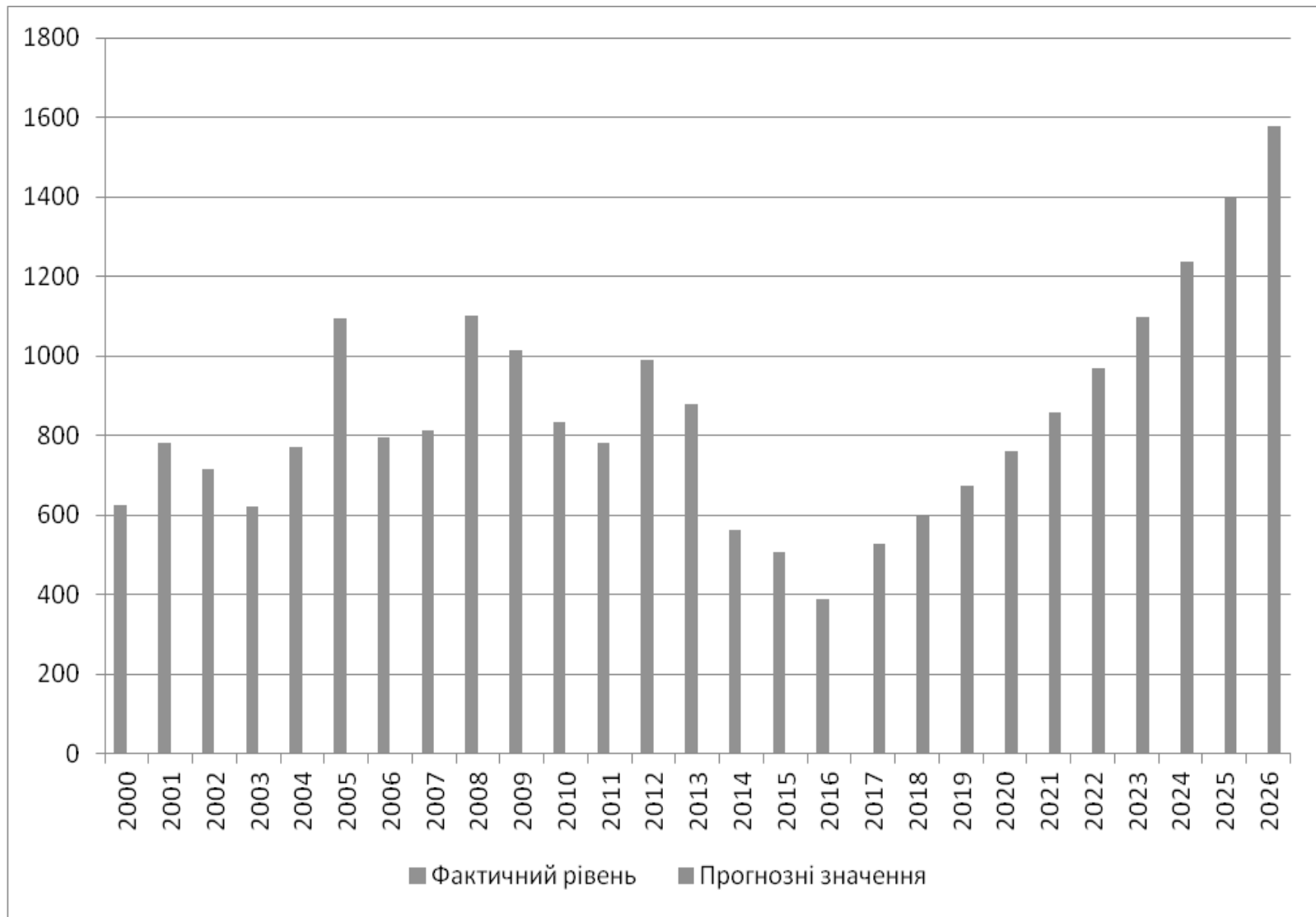

Рис. В21. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса птиці сільськогосподарськими підприємствами
Полтавської області за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В8

Таблиця В8

Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса птиці
сільськогосподарськими підприємствами України в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	741,327821	x	x	x
2001	940,149358	x	x	x
2002	843,564963	x	x	x
2003	841,453438	x	x	x
2004	935,017096	x	x	x
2005	1272,41261	x	x	x
2006	1199,94059	x	x	x
2007	1243,12871	x	x	x
2008	1724,15897	x	x	x
2009	1232,78675	x	x	x
2010	1322,5971	x	x	x
2011	1418,00262	x	x	x
2012	1578,60034	x	x	x
2013	1522,92006	x	x	x
2014	1262,22293	x	x	x
2015	972,817603	x	x	x
2016	840,749099	x	x	x
2017	x	1200,924	1366,185	833,560
2018	x	1200,924	1394,715	957,101
2019	x	1200,924	1423,246	1098,953
2020	x	1200,924	1451,777	1261,828
2021	x	1200,924	1480,308	1448,843
2022	x	1200,924	1508,839	1663,575
2023	x	1200,924	1537,369	1910,132
2024	x	1200,924	1565,900	2193,232
2025	x	1200,924	1594,431	2518,289
2026	x	1200,924	1622,962	2891,523

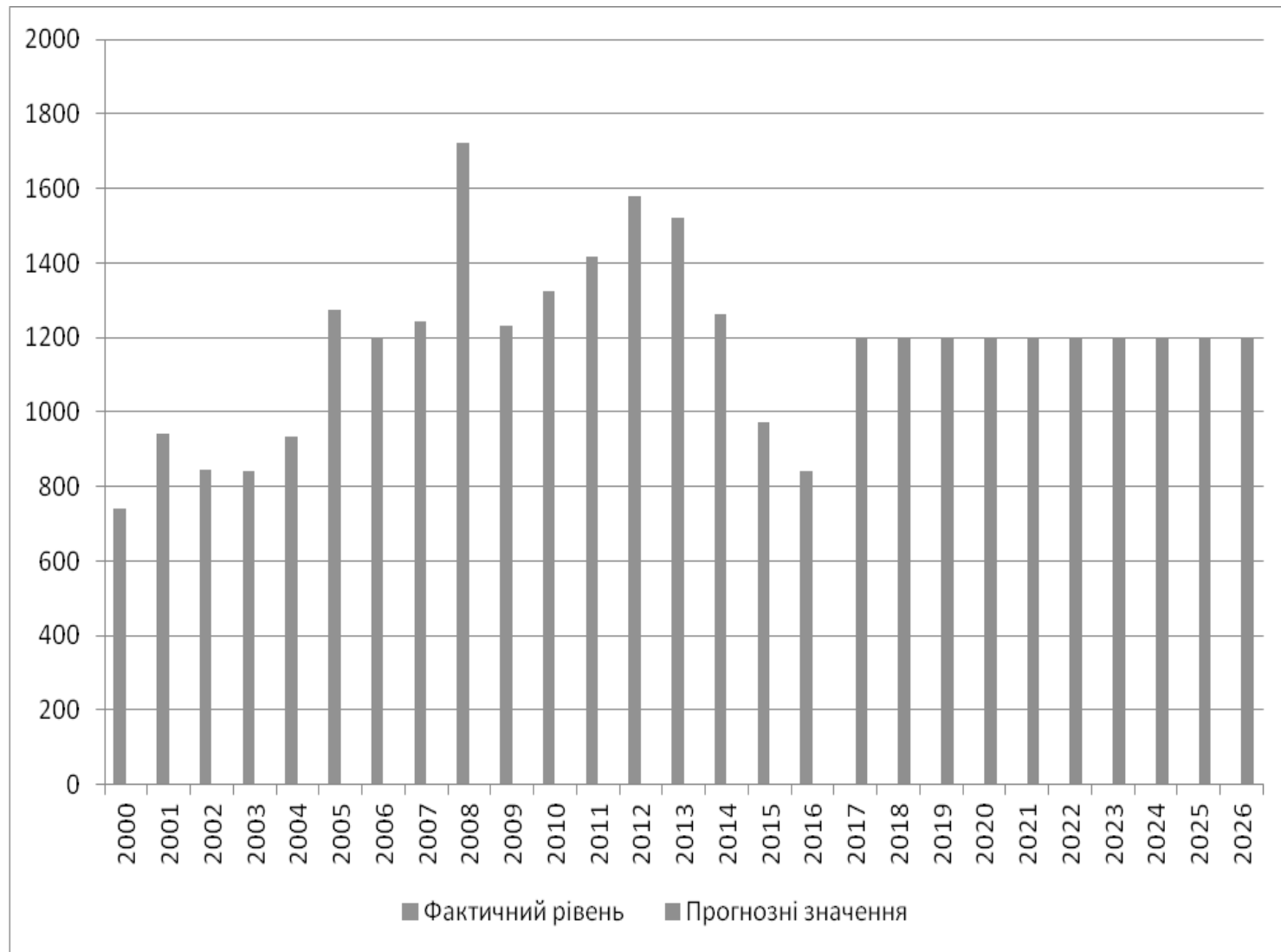

Рис. В22. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса птиці сільськогосподарськими підприємствами України за песимістичного сценарію розвитку

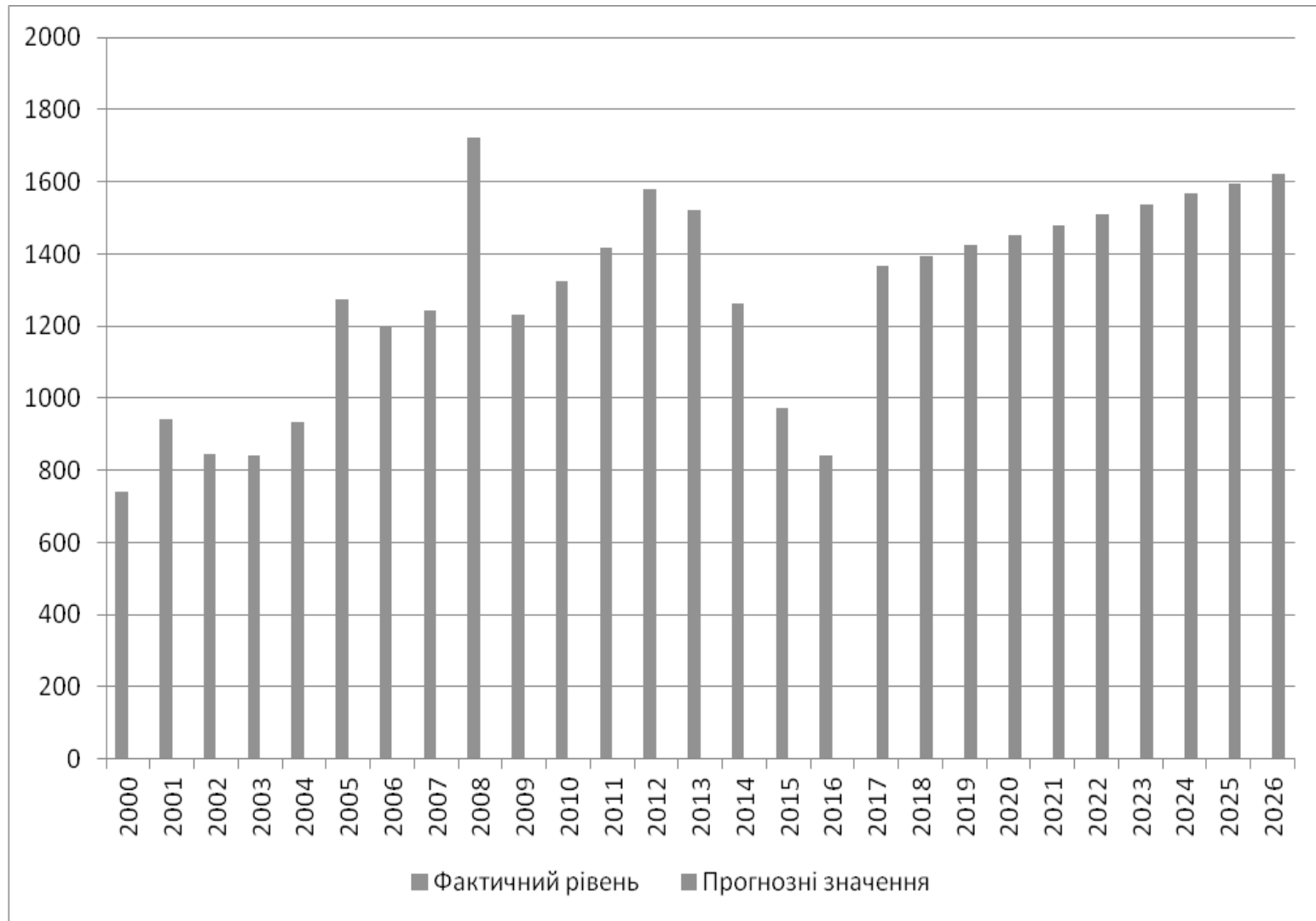

Рис. В23. Фактичний та прогнозний рівня ціни реалізації м'яса птиці сільськогосподарськими підприємствами України за очікуваного сценарію розвитку

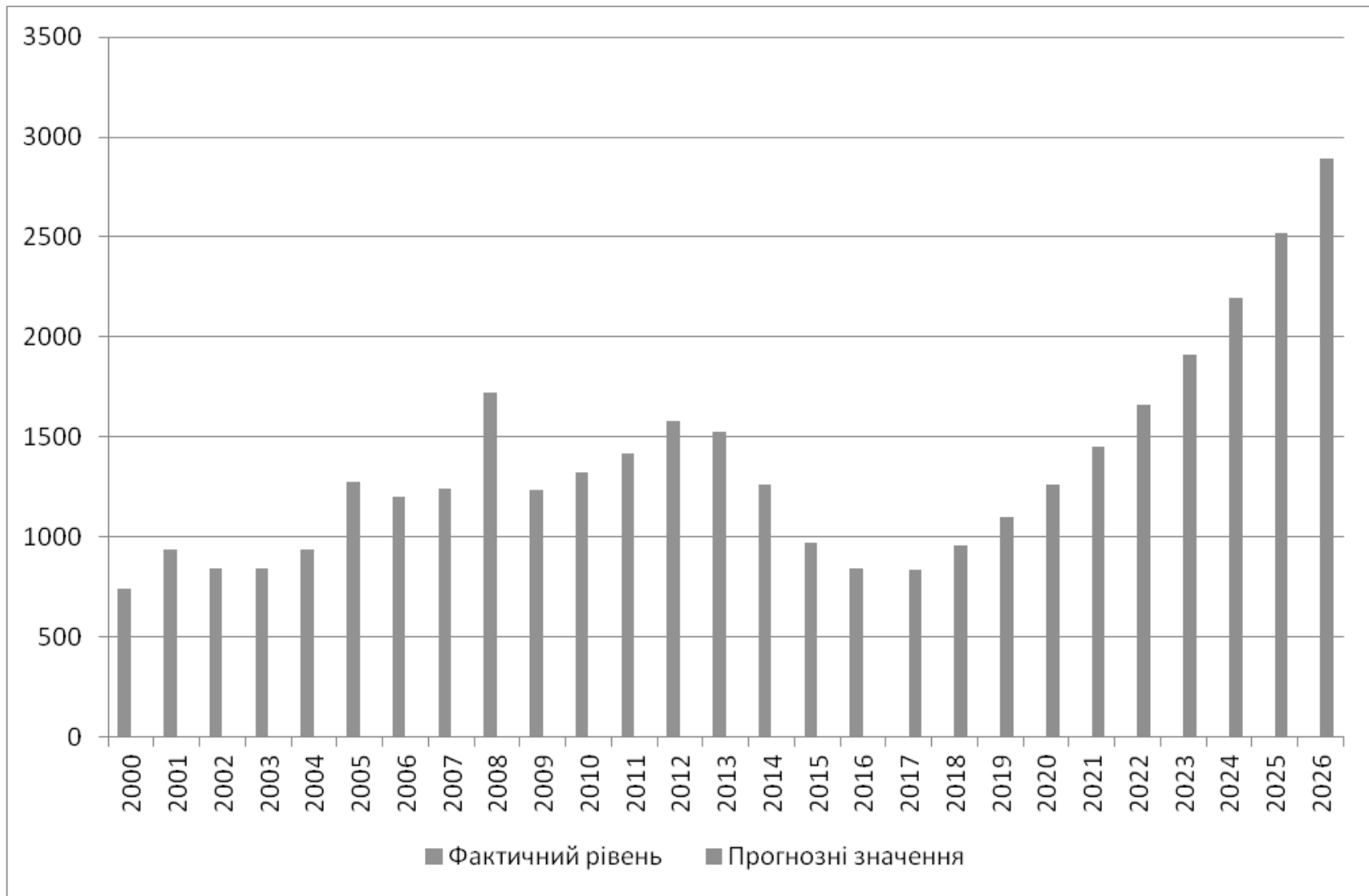

Рис. В24. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації м'яса птиці сільськогосподарськими підприємствами України за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В9

Таблиця В9

Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації молока
сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	96,7644927	x	x	x
2001	113,283343	x	x	x
2002	100,531677	x	x	x
2003	135,147863	x	x	x
2004	168,926447	x	x	x
2005	234,853178	x	x	x
2006	216,594059	x	x	x
2007	361,049505	x	x	x
2008	394,087709	x	x	x
2009	249,400455	x	x	x
2010	399,847903	x	x	x
2011	384,631939	x	x	x
2012	322,232288	x	x	x
2013	425,735018	x	x	x
2014	305,02368	x	x	x
2015	203,801216	x	x	x
2016	217,45252	x	x	x
2017	x	275,8396	361,5223	248,345
2018	x	275,8396	374,9497	255,445
2019	x	275,8396	388,3771	266,067
2020	x	275,8396	401,8045	311,916
2021	x	275,8396	415,2319	394,915
2022	x	275,8396	428,6593	507,230
2023	x	275,8396	442,0867	621,299
2024	x	275,8396	455,5141	729,869
2025	x	275,8396	468,9415	836,032
2026	x	275,8396	482,3689	943,272

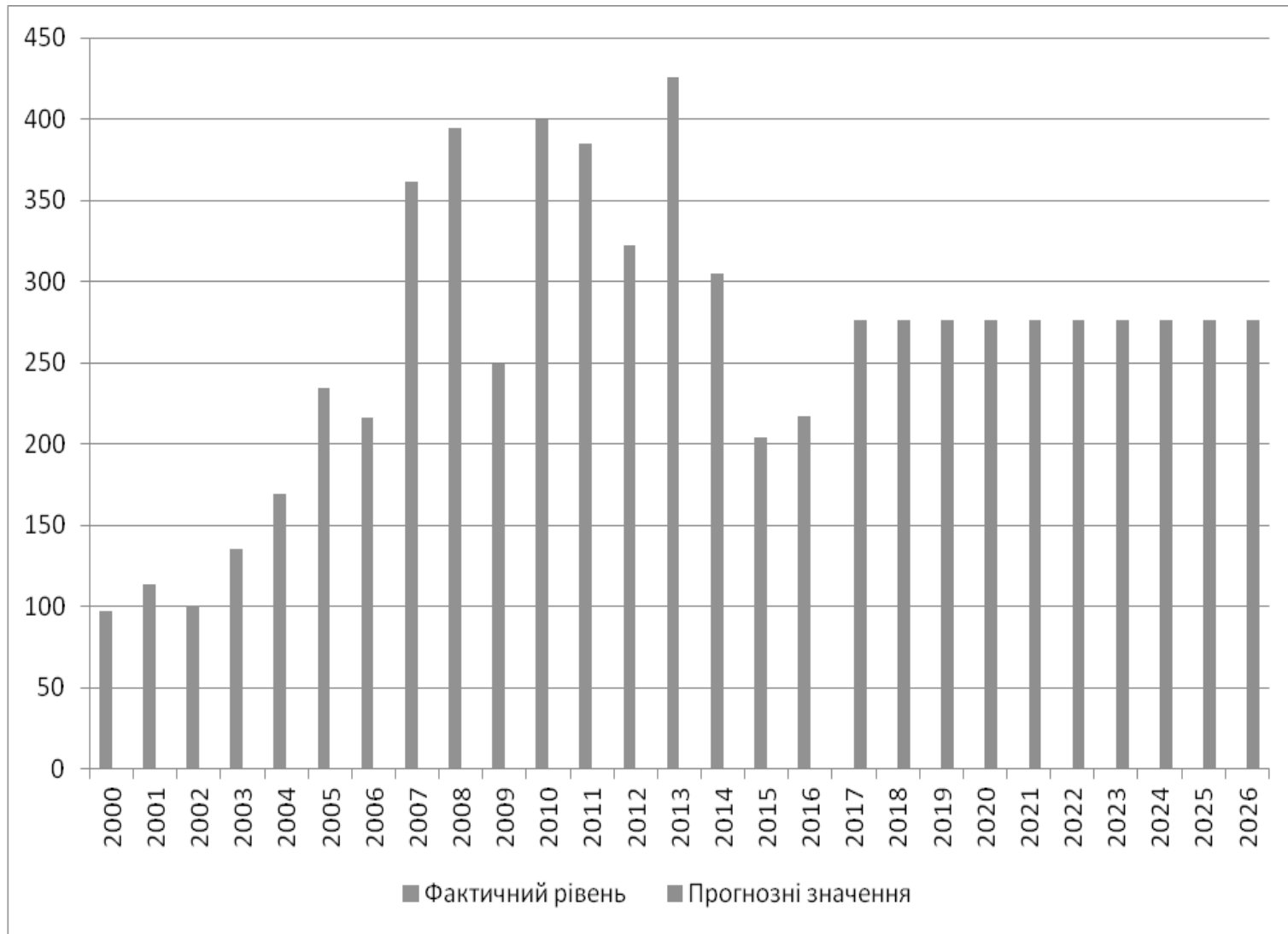

Рис. В25. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами
Полтавської області за песимістичного сценарію розвитку

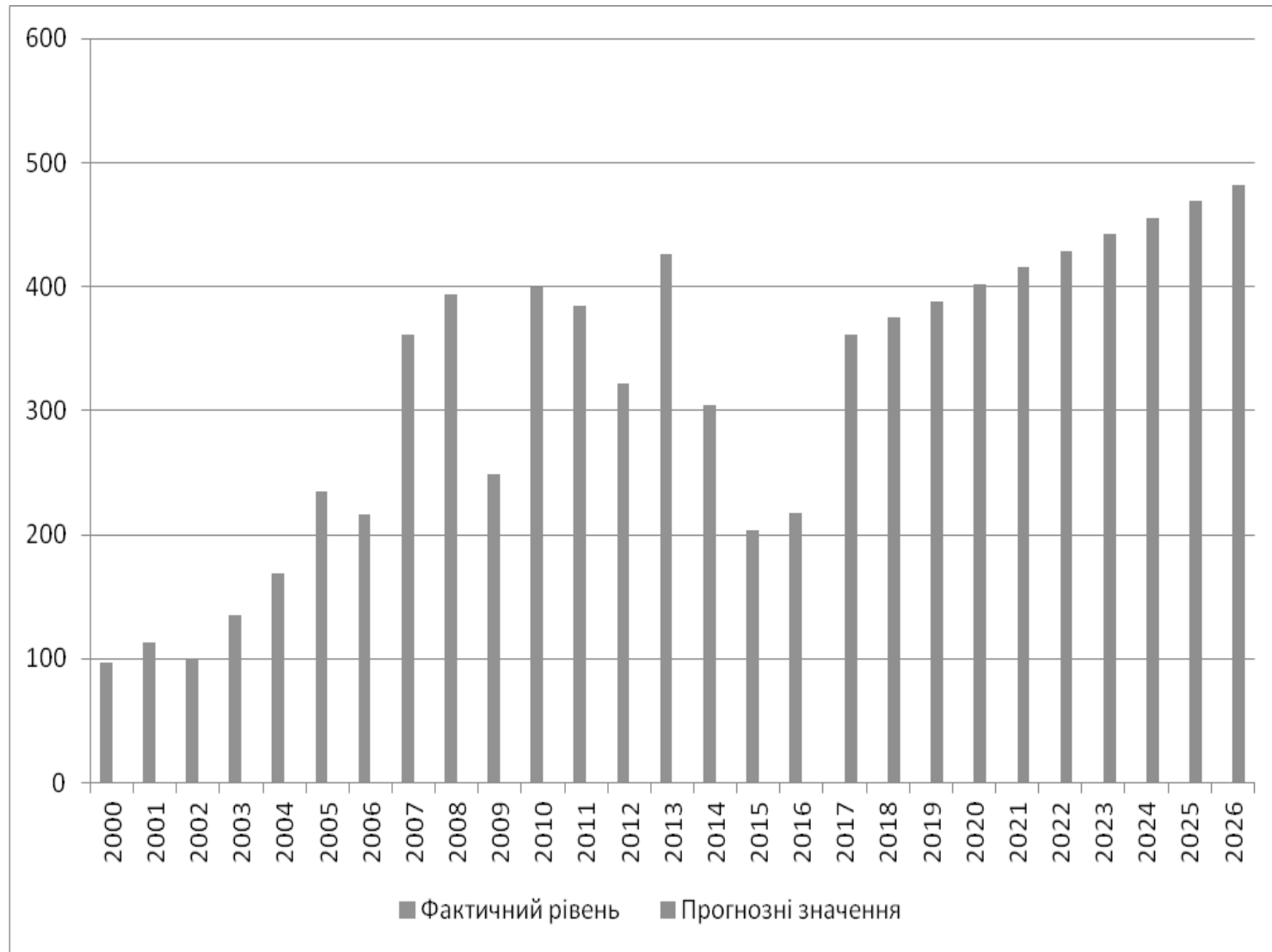

Рис. В26. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області за очікуваного сценарію розвитку

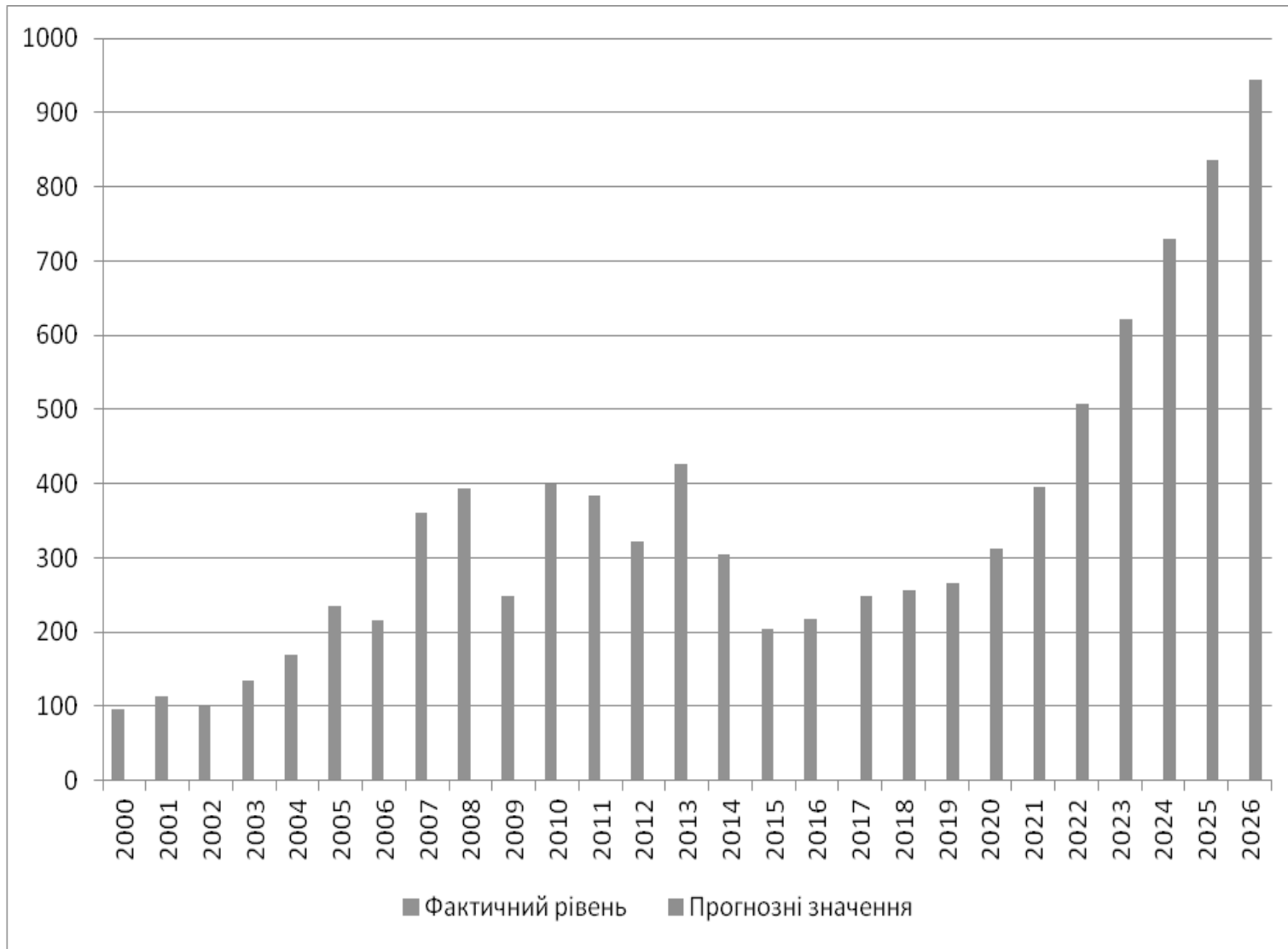

Рис. В27. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В10

Таблиця В10

Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації молока
сільськогосподарськими підприємствами України в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	98,6218119	x	x	x
2001	112,371119	x	x	x
2002	101,564215	x	x	x
2003	130,684815	x	x	x
2004	157,026776	x	x	x
2005	220,015002	x	x	x
2006	211,920792	x	x	x
2007	328,831683	x	x	x
2008	379,178366	x	x	x
2009	242,331179	x	x	x
2010	370,357435	x	x	x
2011	382,394172	x	x	x
2012	333,144387	x	x	x
2013	420,86826	x	x	x
2014	301,802458	x	x	x
2015	198,905558	x	x	x
2016	213,742608	x	x	x
2017	x	268,9298	350,1629	278,957
2018	x	268,9298	363,1035	354,206
2019	x	268,9298	376,0442	437,796
2020	x	268,9298	388,9848	530,651
2021	x	268,9298	401,9255	633,796
2022	x	268,9298	414,8661	748,373
2023	x	268,9298	427,8068	875,649
2024	x	268,9298	440,7474	1117,031
2025	x	268,9298	453,6881	1274,083
2026	x	268,9298	466,6287	1448,541

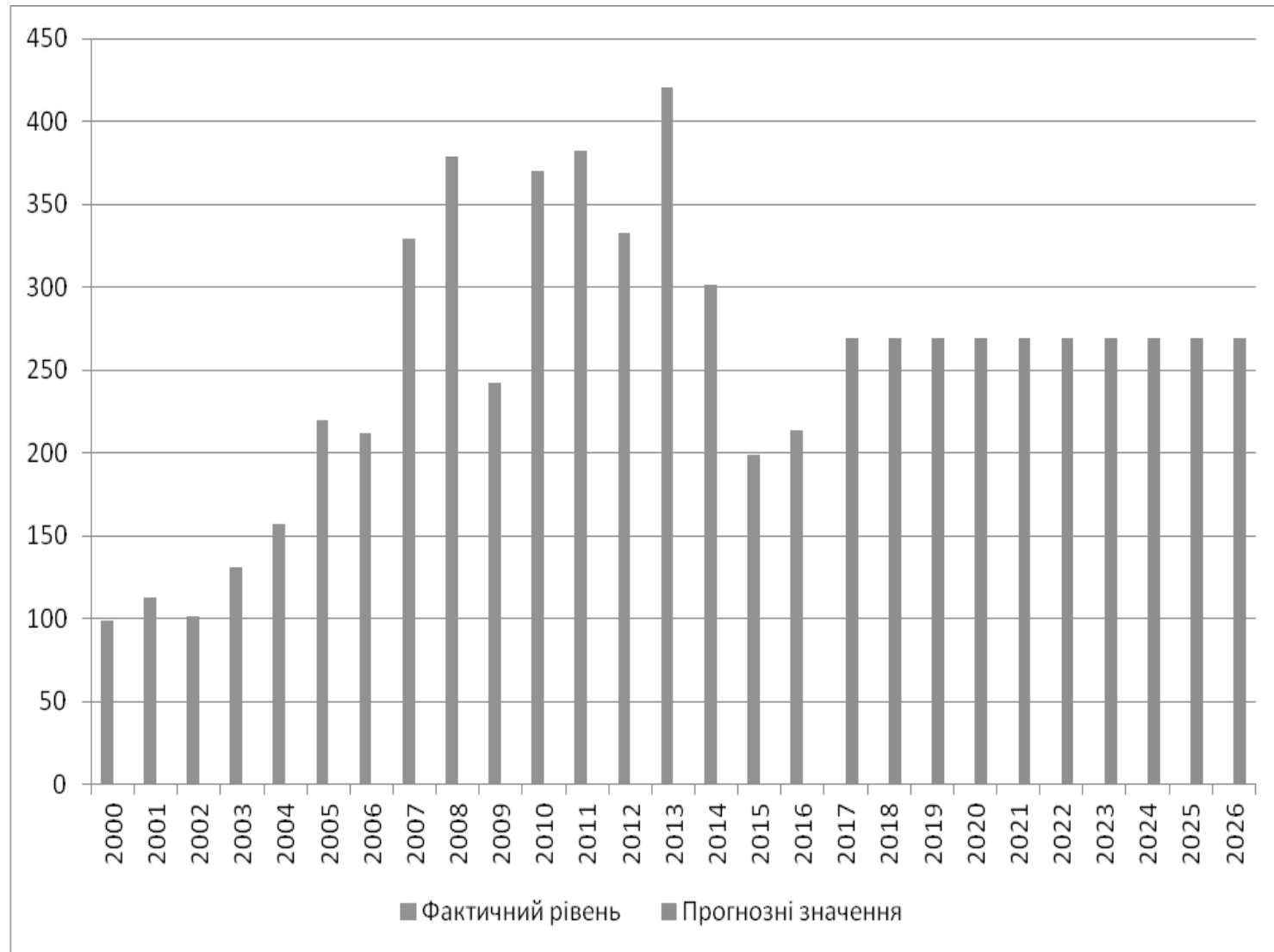

Рис. В28. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами України за песимістичного сценарію розвитку

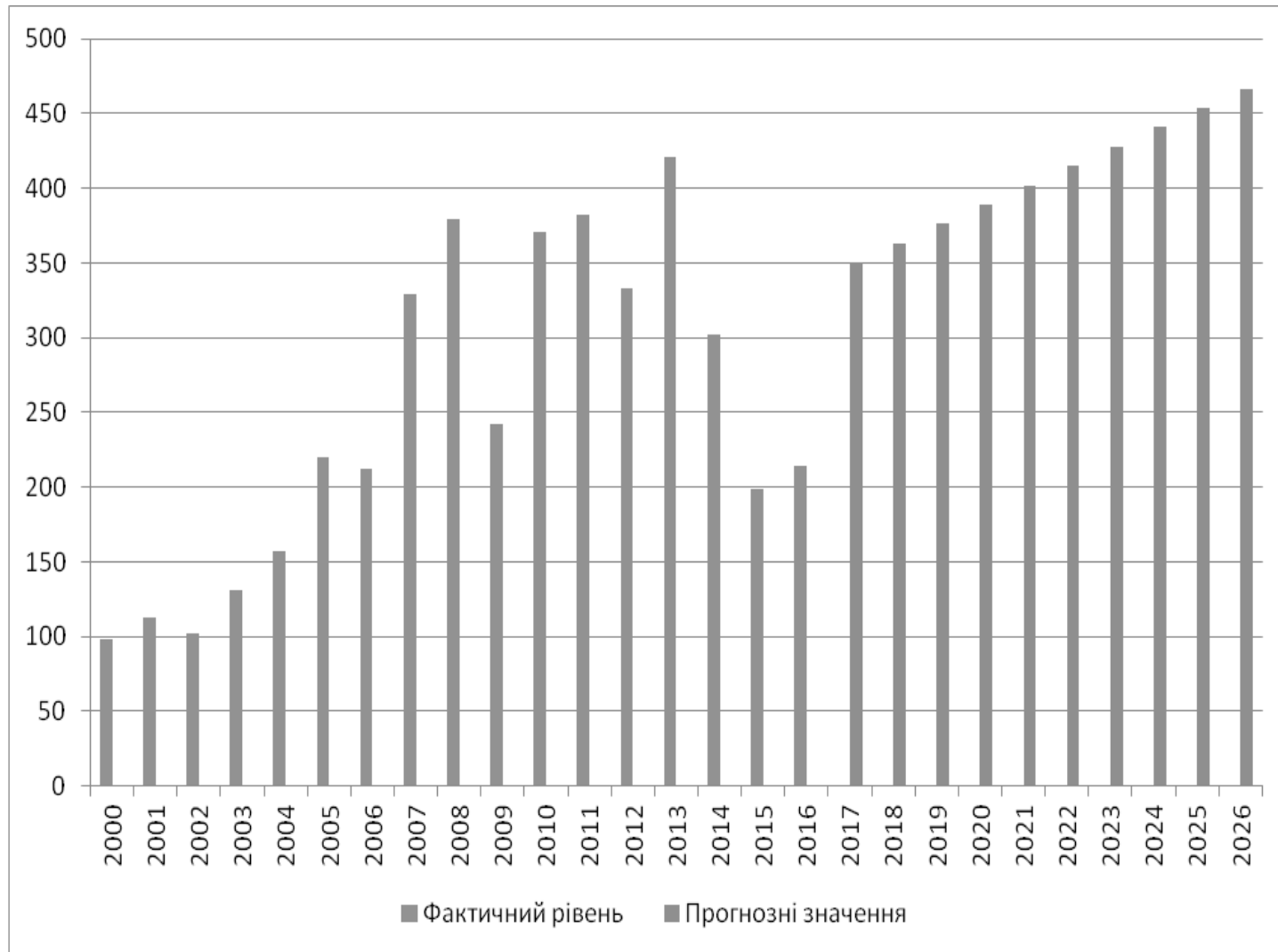

Рис. В29. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами України за очікуваного сценарію розвитку

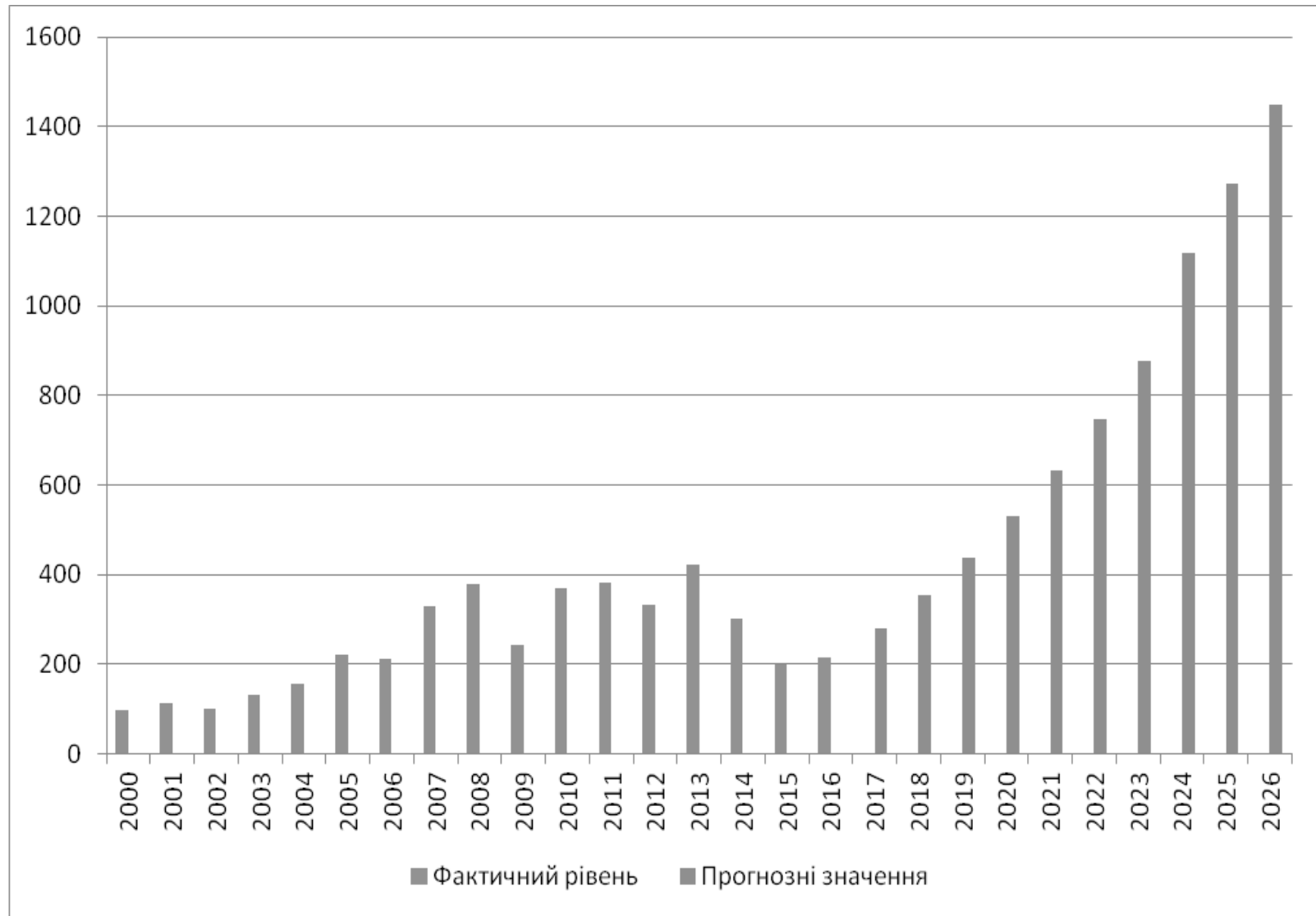

Рис. В30. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами України за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В11

Таблиця В11

Фактичний та прогнозний рівень рівня ціни реалізації яєць
сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	35,3810118	x	x	x
2001	39,5235067	x	x	x
2002	32,9098095	x	x	x
2003	37,0358027	x	x	x
2004	44,7036603	x	x	x
2005	49,356458	x	x	x
2006	37,2277228	x	x	x
2007	53,0693069	x	x	x
2008	69,882953	x	x	x
2009	50,3958531	x	x	x
2010	48,9617393	x	x	x
2011	56,7361967	x	x	x
2012	63,7081389	x	x	x
2013	71,4124859	x	x	x
2014	58,5455052	x	x	x
2015	49,9951931	x	x	x
2016	40,382474	x	x	x
2017	x	51,59880	57,47810	45,7449
2018	x	51,59880	58,62681	52,4608
2019	x	51,59880	59,77553	59,6032
2020	x	51,59880	60,92424	67,1992
2021	x	51,59880	62,07295	75,2776
2022	x	51,59880	63,22166	83,8691
2023	x	51,59880	64,37037	93,0063
2024	x	51,59880	65,51908	102,7237
2025	x	51,59880	66,66780	113,0583
2026	x	51,59880	67,81651	124,0493

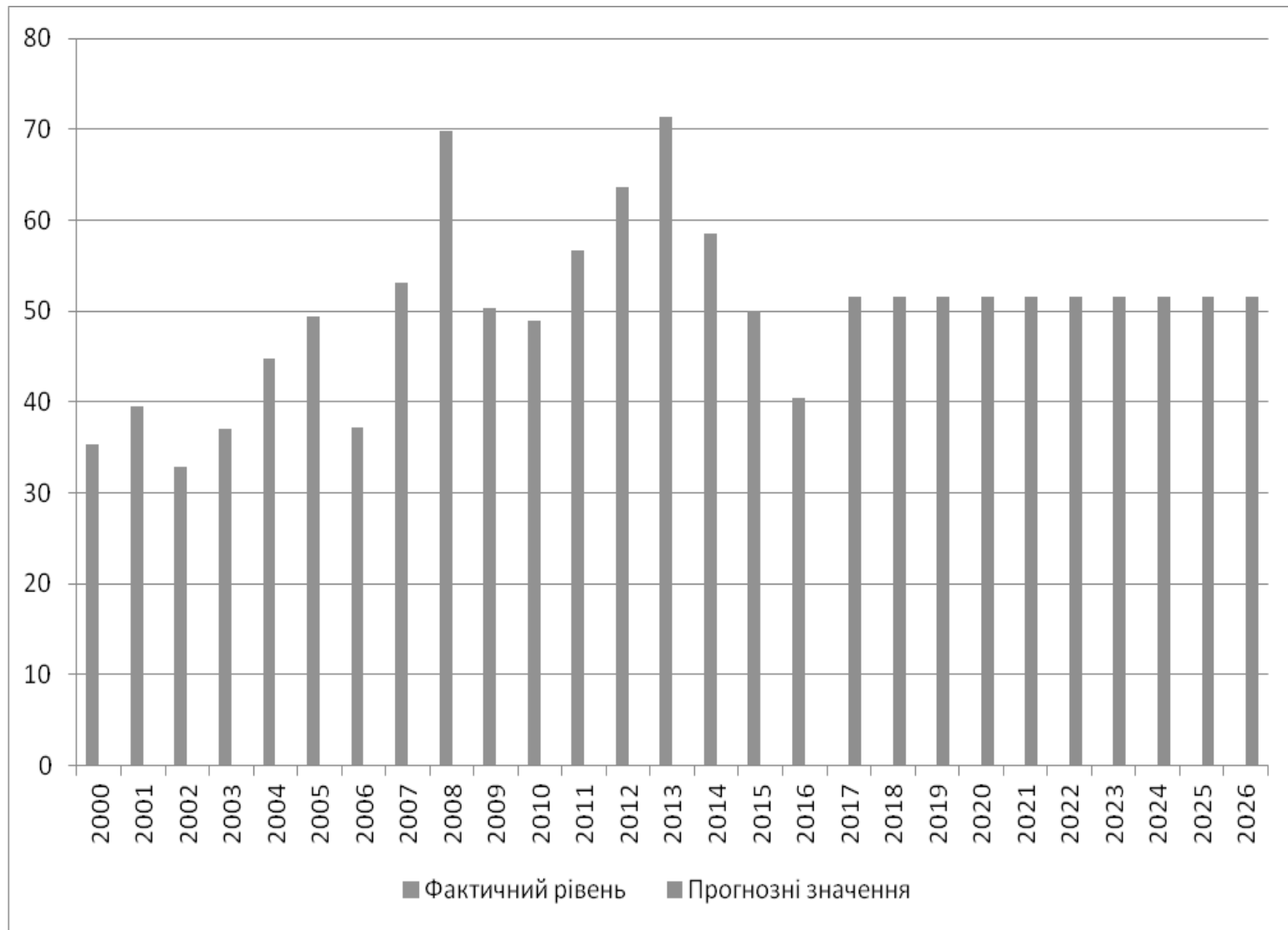

Рис. В31. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації яєць сільськогосподарськими підприємствами
Полтавської області за песимістичного сценарію розвитку

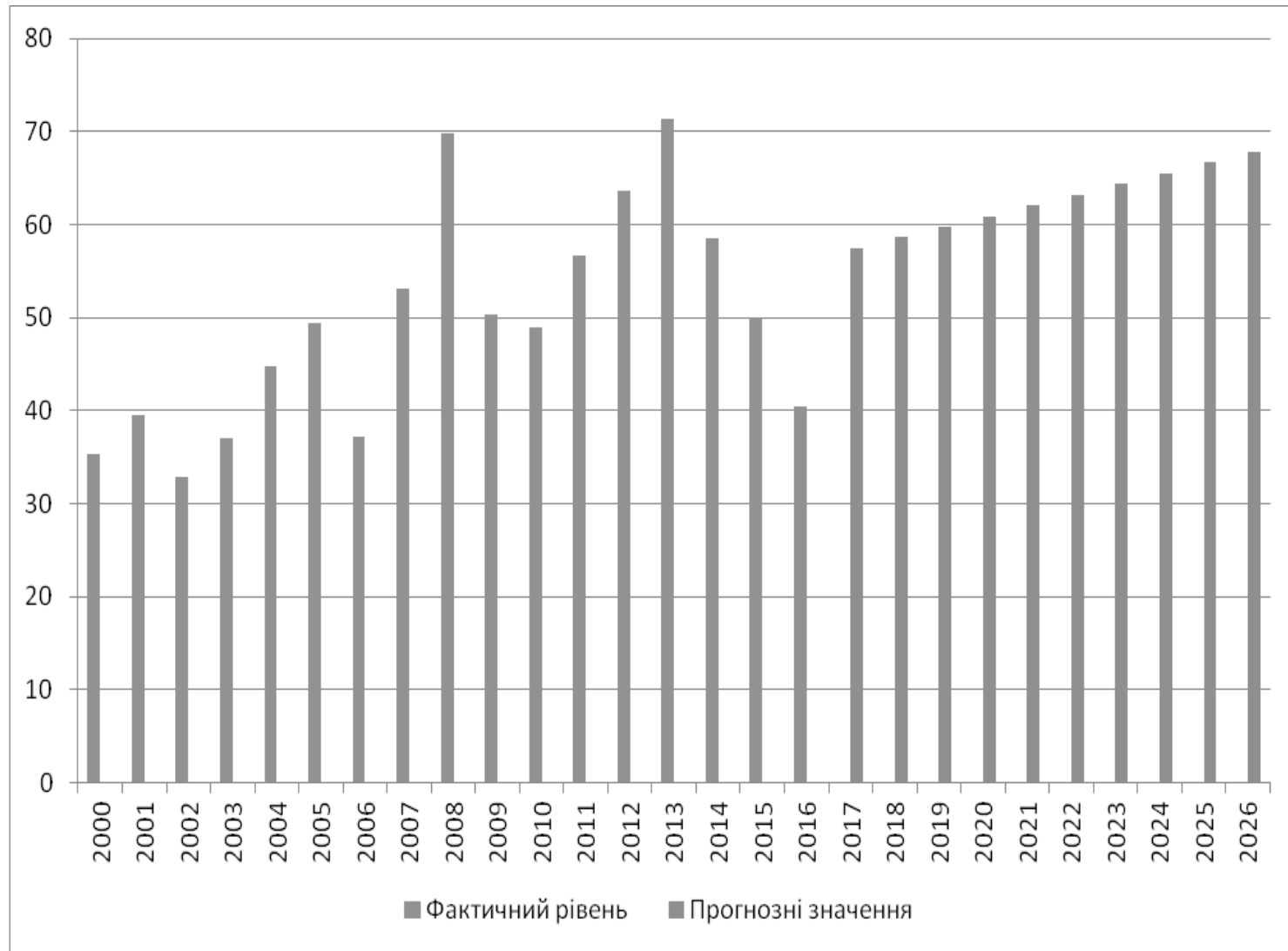

Рис. В32. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації яєць сільськогосподарськими підприємствами
Полтавської області за очікуваного сценарію розвитку

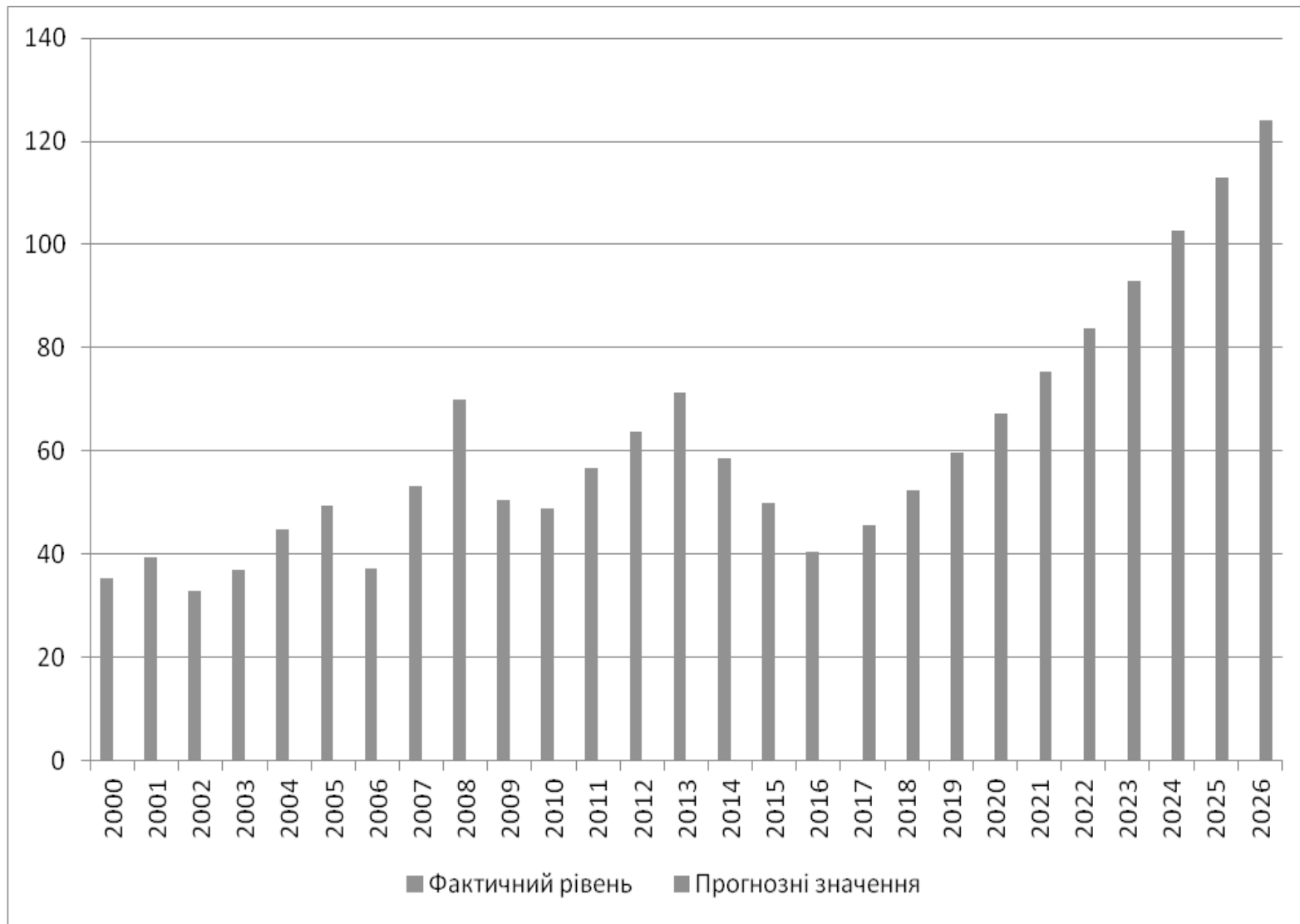

Рис. В33. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації яєць сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В12

Таблиця В12

Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації яєць
сільськогосподарськими підприємствами України в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	35,2522867	x	x	x
2001	39,0953199	x	x	x
2002	31,5581231	x	x	x
2003	36,2294536	x	x	x
2004	44,7976545	x	x	x
2005	49,1612188	x	x	x
2006	38,1584158	x	x	x
2007	54,3366337	x	x	x
2008	69,2953927	x	x	x
2009	51,8199721	x	x	x
2010	59,3086088	x	x	x
2011	65,561548	x	x	x
2012	78,4619979	x	x	x
2013	82,1593895	x	x	x
2014	65,8037685	x	x	x
2015	61,0127116	x	x	x
2016	43,3957995	x	x	x
2017	x	57,00960	65,05429	49,4214
2018	x	57,00960	66,69714	56,6975
2019	x	57,00960	68,33999	64,4574
2020	x	57,00960	69,98285	72,7333
2021	x	57,00960	71,62570	81,5595
2022	x	57,00960	73,26855	90,9726
2023	x	57,00960	74,91141	101,0117
2024	x	57,00960	76,55426	111,7183
2025	x	57,00960	78,19712	123,1369
2026	x	57,00960	79,83997	135,3147

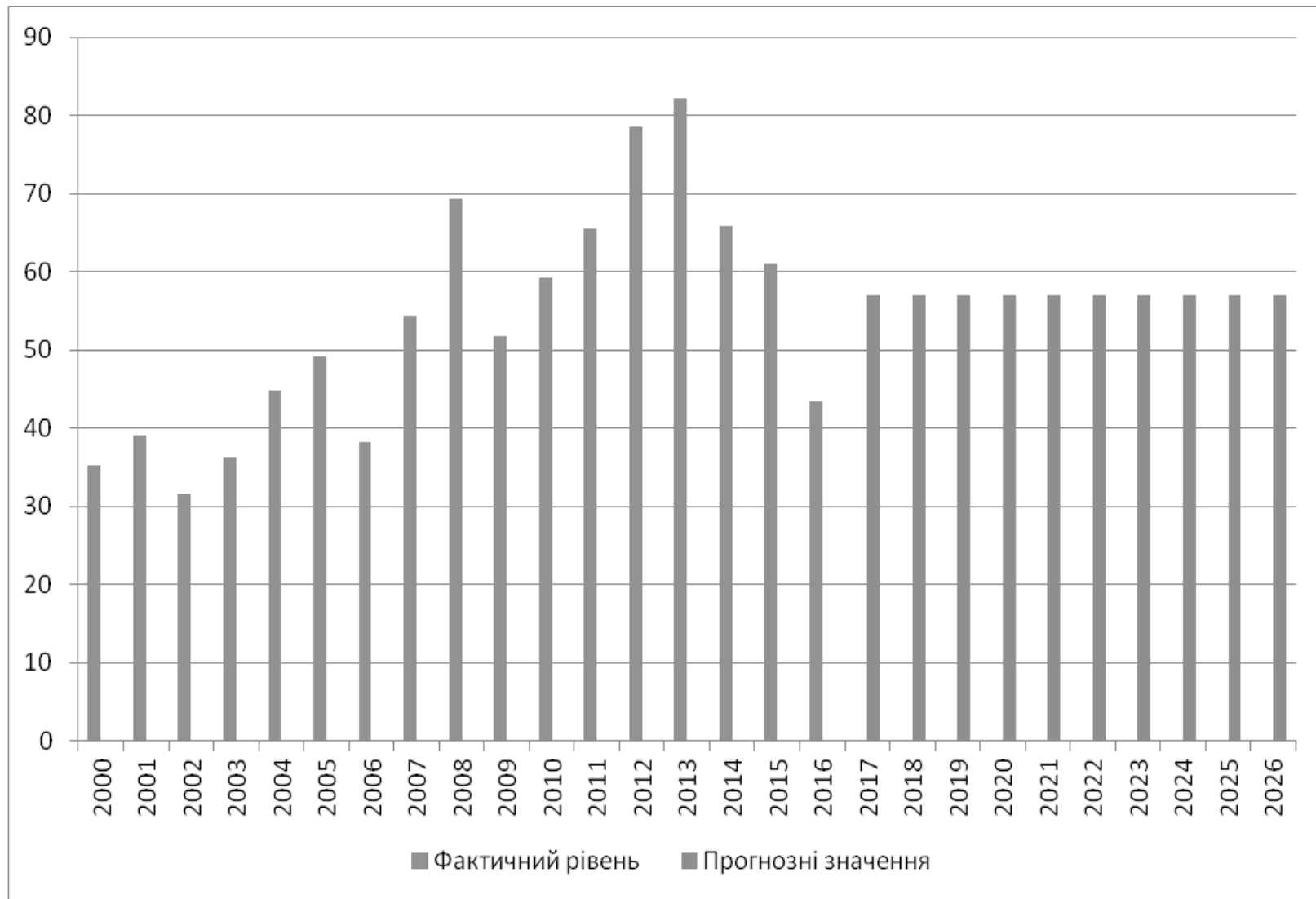

Рис. В34. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації яєць сільськогосподарськими підприємствами України за песимістичного сценарію розвитку

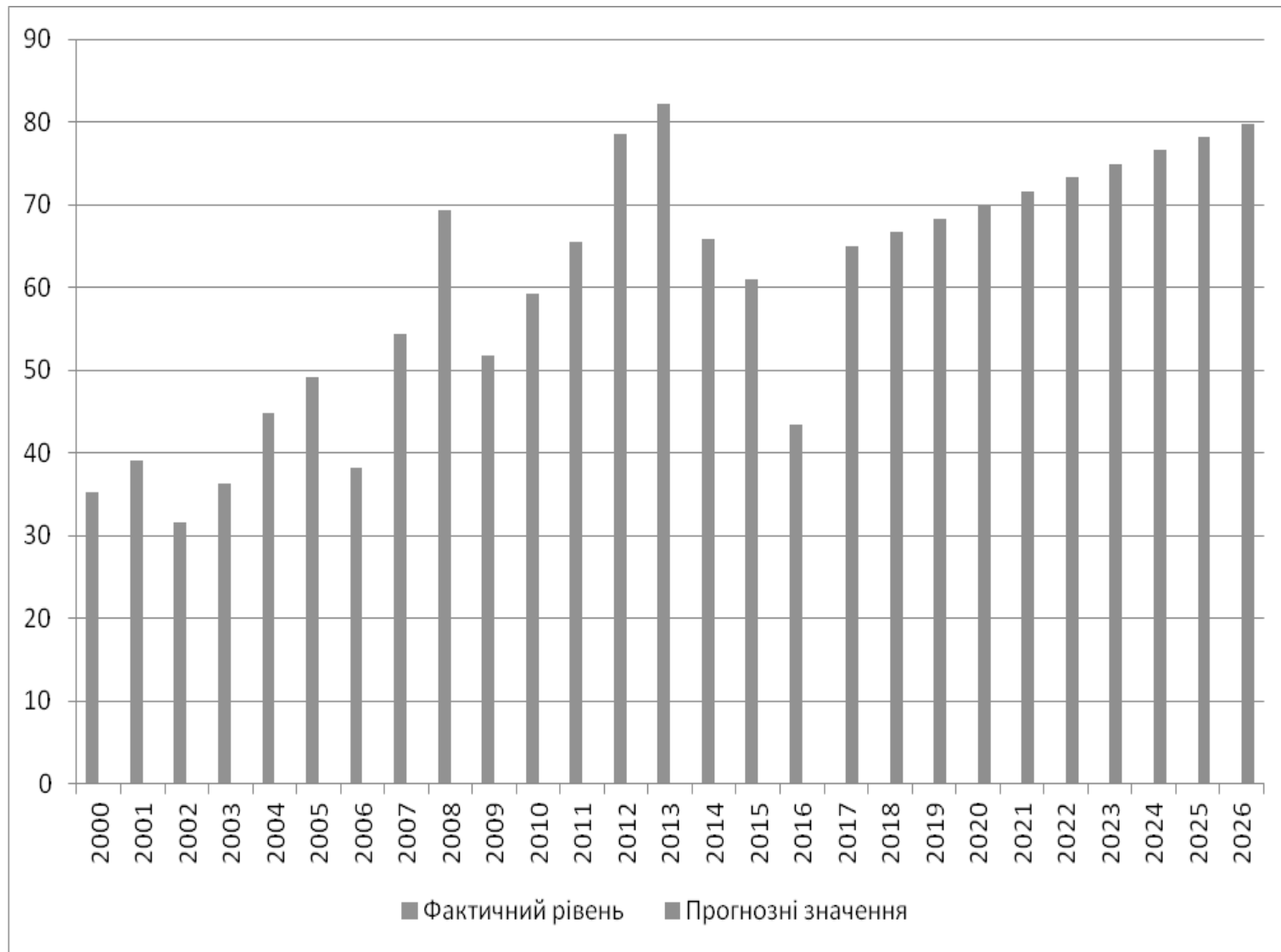

Рис. В35. Фактичний та прогнозний рівня ціни реалізації яєць сільськогосподарськими підприємствами України за очікуваного сценарію розвитку

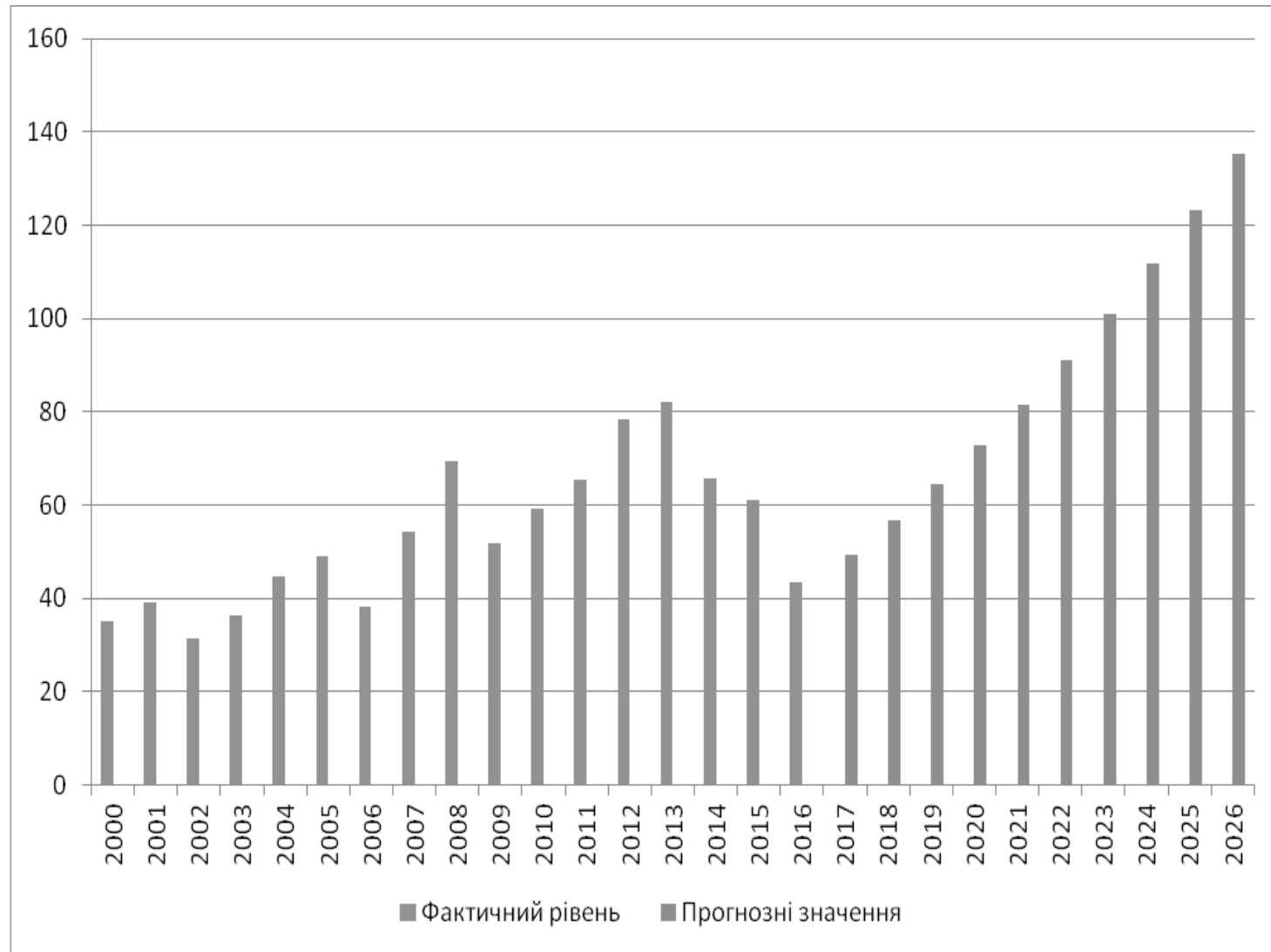

Рис. В36. Фактичний та прогнозний рівень ціни реалізації яєць сільськогосподарськими підприємствами України за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В13

Таблиця В13

Фактичний та прогнозний рівень експорту молока та вершків,
незгущених і без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин в
2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	372	x	x	x
2001	1045	x	x	x
2002	286	x	x	x
2003	1367	x	x	x
2004	1739	x	x	x
2005	1883	x	x	x
2006	2835	x	x	x
2007	4164	x	x	x
2008	16366	x	x	x
2009	18174	x	x	x
2010	16325	x	x	x
2011	11451	x	x	x
2012	5903	x	x	x
2013	7623	x	x	x
2014	6948	x	x	x
2015	8833	x	x	x
2016	10489	x	x	x
2017	x	8703,819	14625,14	13061,363
2018	x	8703,819	15364,45	14898,13
2019	x	8703,819	16103,75	16735,873
2020	x	8703,819	16843,05	19335,16
2021	x	8703,819	17582,35	21428,570
2022	x	8703,819	18321,66	23438,12
2023	x	8703,819	19060,96	25811,59
2024	x	8703,819	19800,26	28290,03
2025	x	8703,819	20539,57	31646,64
2026	x	8703,819	14625,14	33613,63

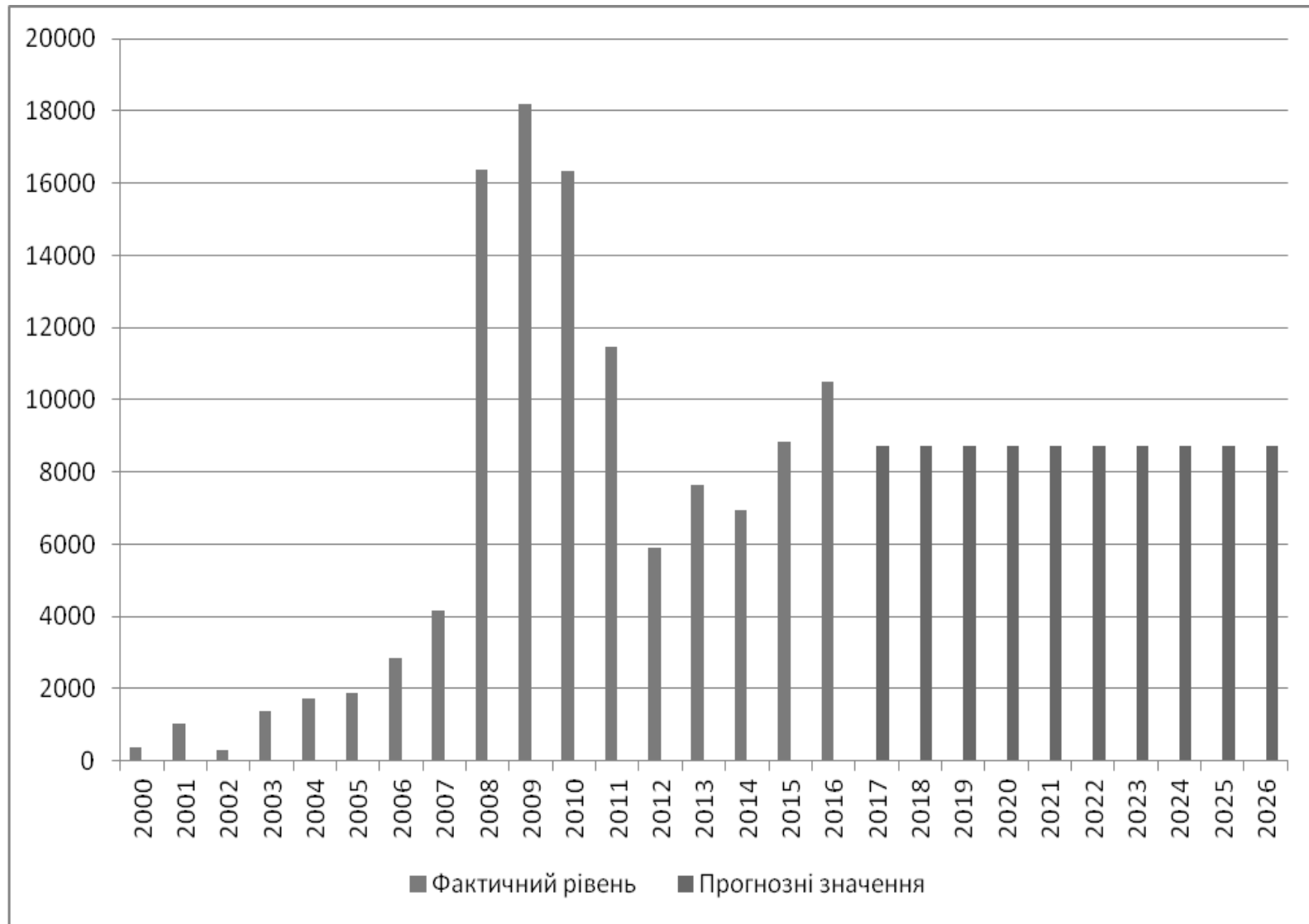

Рис. В37. Фактичний та прогнозний рівень експорту молока та вершків, незгущених і без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин за песимістичного сценарію розвитку

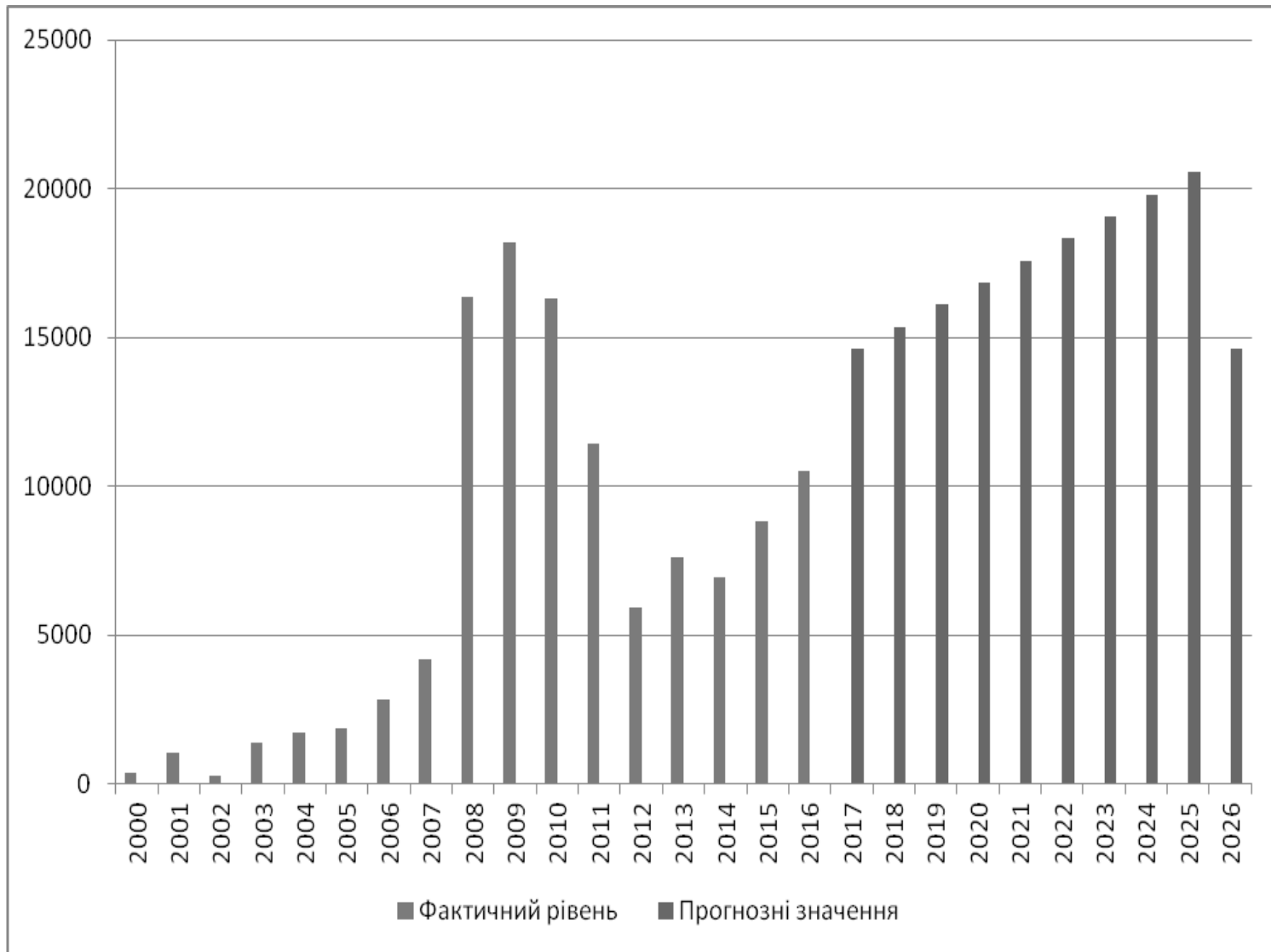

Рис. В38. Фактичний та прогнозний рівень експорту молока та вершків, незгущених і без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин за очікуваного сценарію розвитку

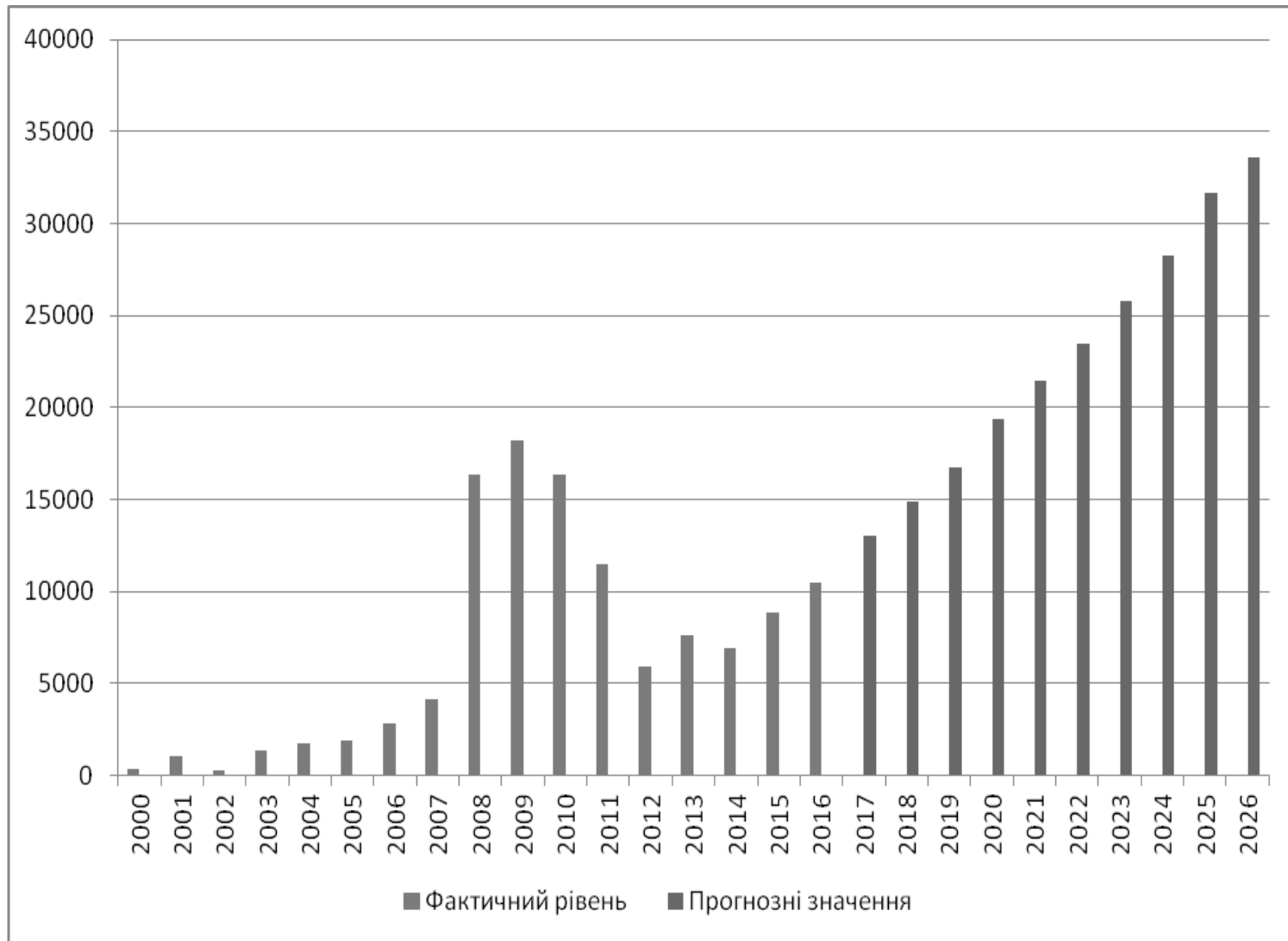

Рис. В39. Фактичний та прогнозний рівень експорту молока та вершків, незгущених і без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В14

Таблиця В14

Фактичний та прогнозний рівень експорту молока та вершків,
згущених і з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин в 2000-
2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	57335	x	x	x
2001	96001	x	x	x
2002	60202	x	x	x
2003	73288	x	x	x
2004	107757	x	x	x
2005	97235	x	x	x
2006	92626	x	x	x
2007	91291	x	x	x
2008	80270	x	x	x
2009	45784	x	x	x
2010	33226	x	x	x
2011	36936	x	x	x
2012	45002	x	x	x
2013	30303	x	x	x
2014	49866	x	x	x
2015	59024	x	x	x
2016	51855	x	x	x
2017	x	57900,36	55652,80	44354,25
2018	x	57900,36	54819,48	46369,67
2019	x	57900,36	53986,15	49147,42
2020	x	57900,36	53152,82	53136,54
2021	x	57900,36	52319,49	58865,26
2022	x	57900,36	51486,16	62709,22
2023	x	57900,36	50652,83	68906,89
2024	x	57900,36	49819,50	75873,82
2025	x	57900,36	48986,17	80239,88
2026	x	57900,36	55652,80	84354,25

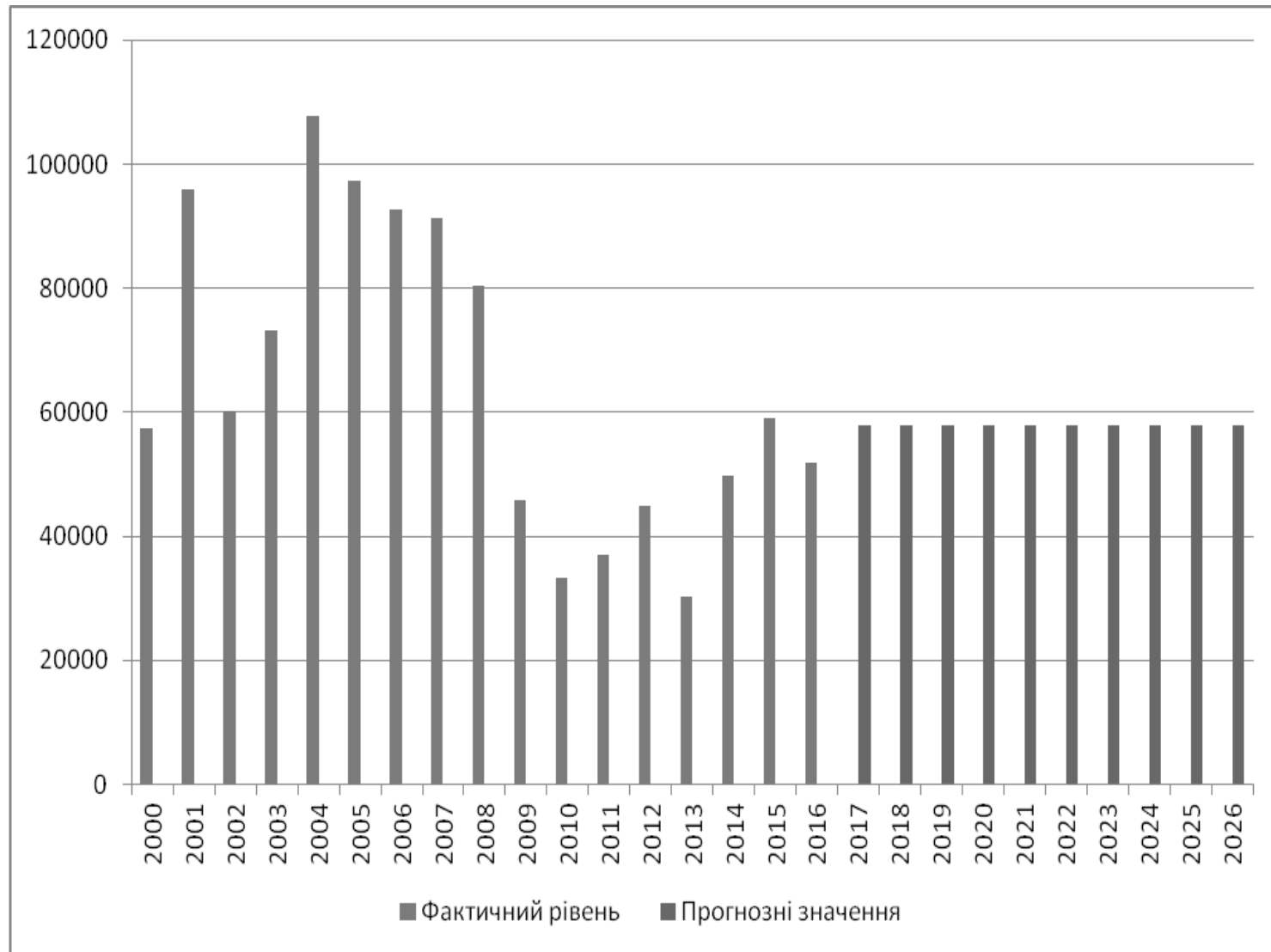

Рис. В40. Фактичний та прогнозний рівень експорту молока та вершків, згущених і з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин за песимістичного сценарію розвитку

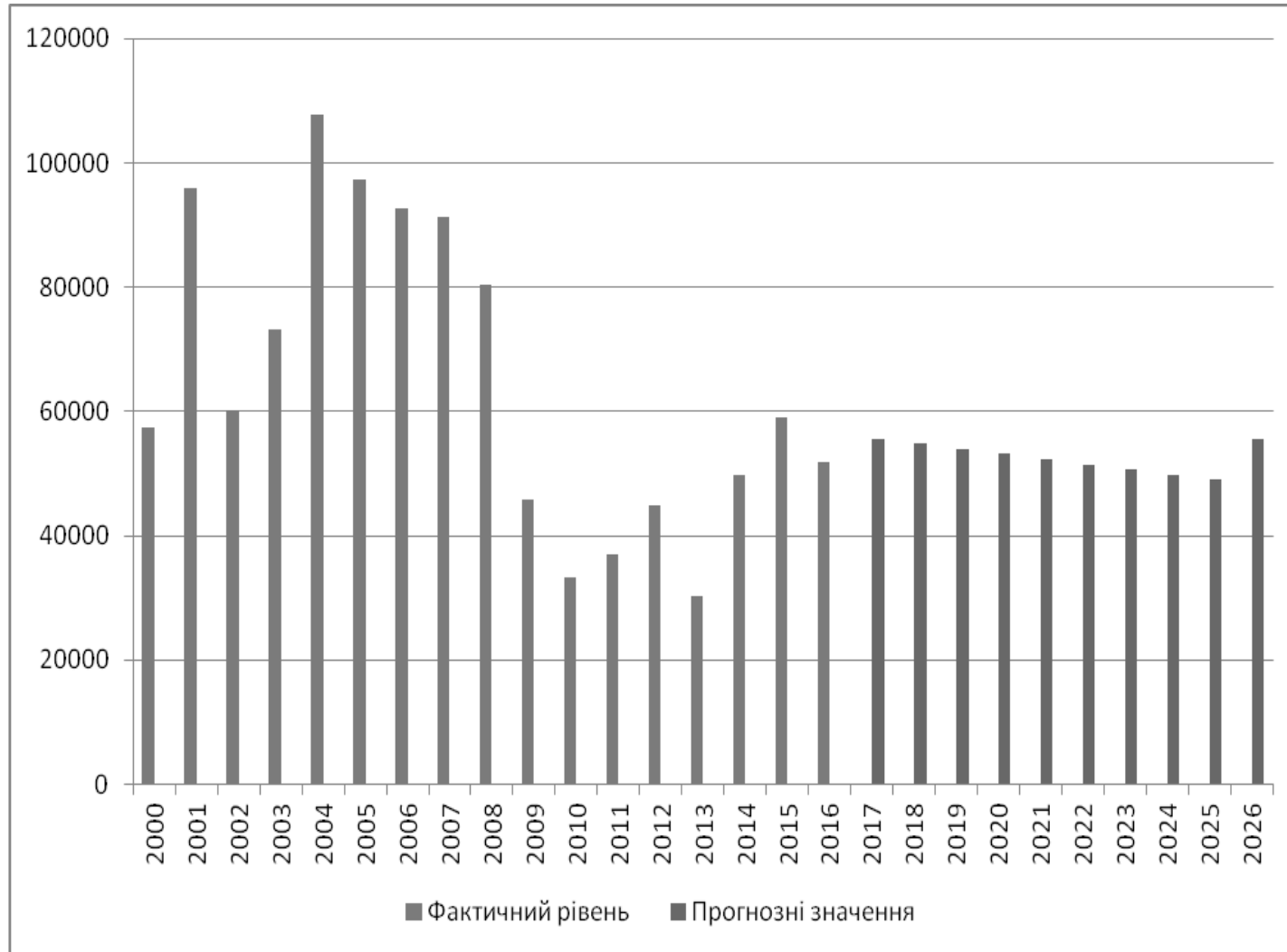

Рис. В41. Фактичний та прогнозний рівень експорту молока та вершків, згущених і з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин за очікуваного сценарію розвитку

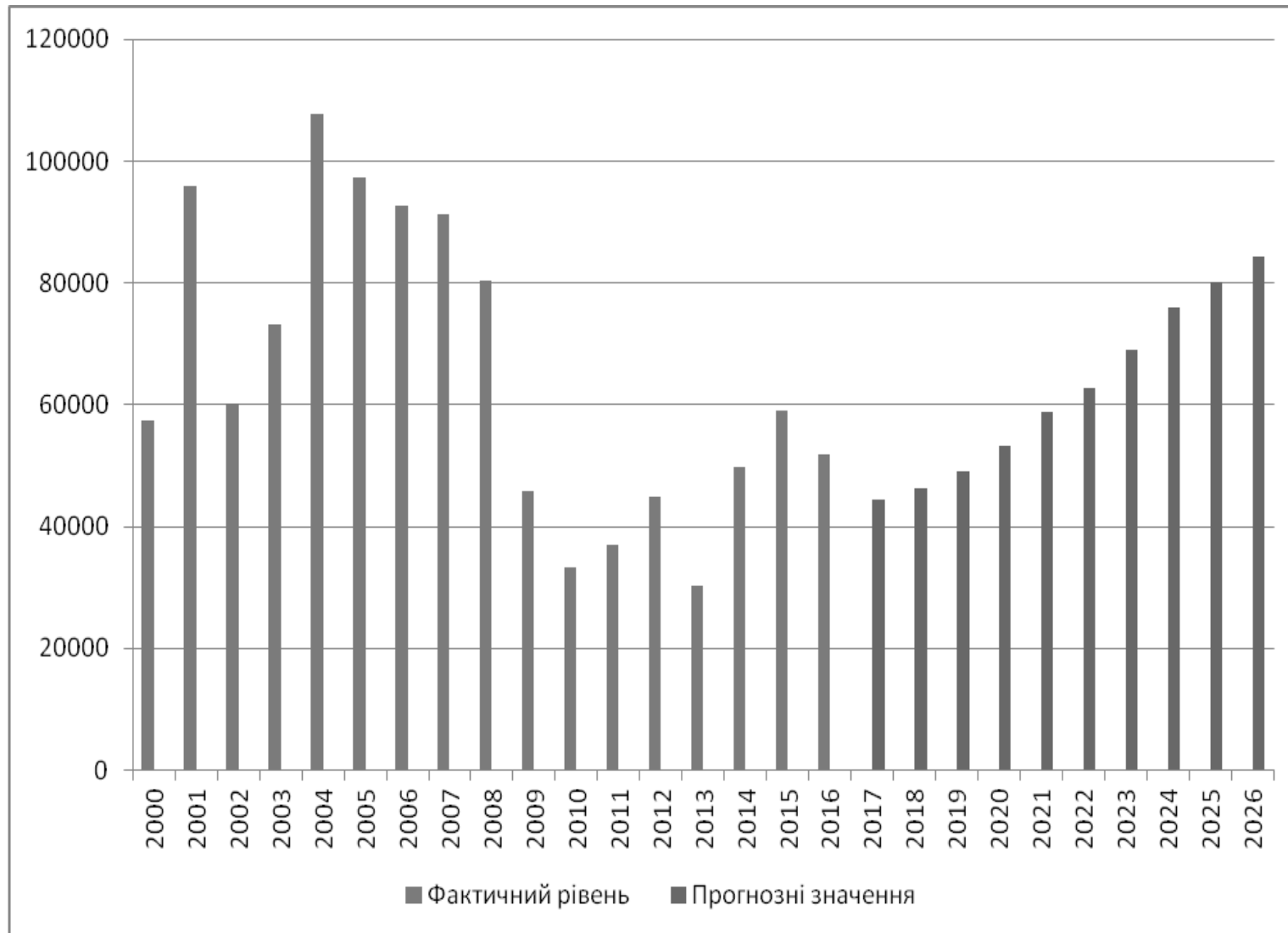

Рис. В42. Фактичний та прогнозний рівень експорту молока та вершків, згущених і з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В15

Таблиця В15

Фактичний та прогнозний рівень імпорту коагульованого молока та вершків, йогурту, кефіру та інших видів ферментованих або сквашених молока та вершків (бактеріальними заквасками), згущених або незгущених, або з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин або ароматизованих чи неароматизованих в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	43	x	x	x
2001	267	x	x	x
2002	1	x	x	x
2003	154	x	x	x
2004	556	x	x	x
2005	3122	x	x	x
2006	809	x	x	x
2007	1143	x	x	x
2008	1334	x	x	x
2009	2985	x	x	x
2010	4626	x	x	x
2011	5806	x	x	x
2012	3091	x	x	x
2013	3283	x	x	x
2014	2999	x	x	x
2015	3753	x	x	x
2016	2854	x	x	x
2017	x	2773,268	4485,544	3912,288
2018	x	2773,268	4721,192	4612,591
2019	x	2773,268	4956,840	5888,060
2020	x	2773,268	5192,488	7867,628
2021	x	2773,268	5428,135	9157,150
2022	x	2773,268	5663,783	10695,298
2023	x	2773,268	5899,431	14086,52
2024	x	2773,268	6135,078	17362,083
2025	x	2773,268	6370,726	18476,69
2026	x	2773,268	1834,875	21502,866

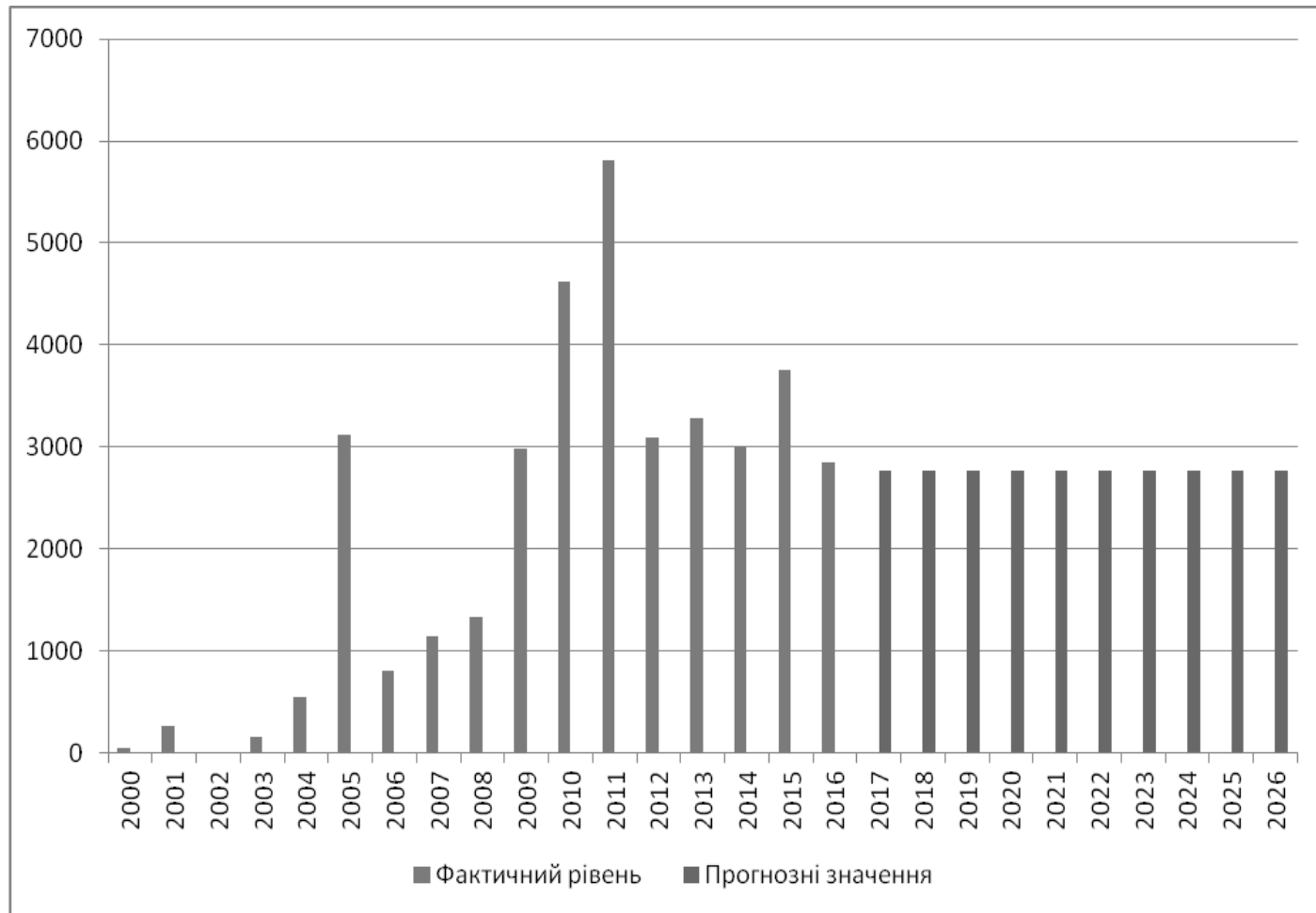

Рис. В43. Фактичний та прогнозний рівень імпорту коагульованого молока та вершків, йогурту, кефіру та інших видів ферментованих або сквашених молока та вершків (бактеріальними заквасками), згущених або незгущених, або з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин або ароматизованих чи неароматизованих за песимістичного сценарію розвитку

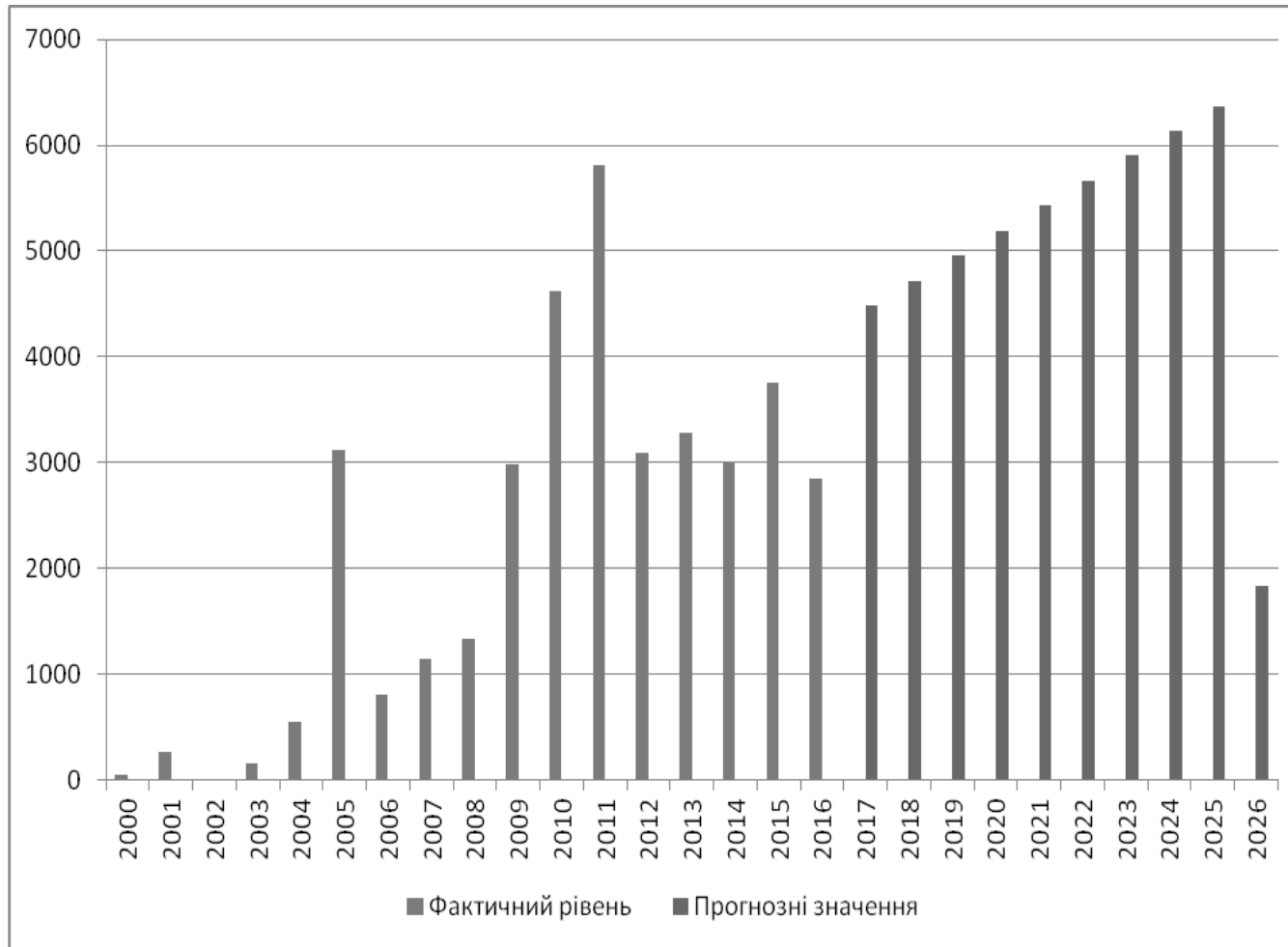

Рис. В44. Фактичний та прогнозний рівень імпорту коагульованого молока та вершків, йогурту, кефіру та інших видів ферментованих або сквашених молока та вершків (бактеріальними заквасками), згущених або незгущених, або з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин або ароматизованих чи неароматизованих за очікуваного сценарію розвитку

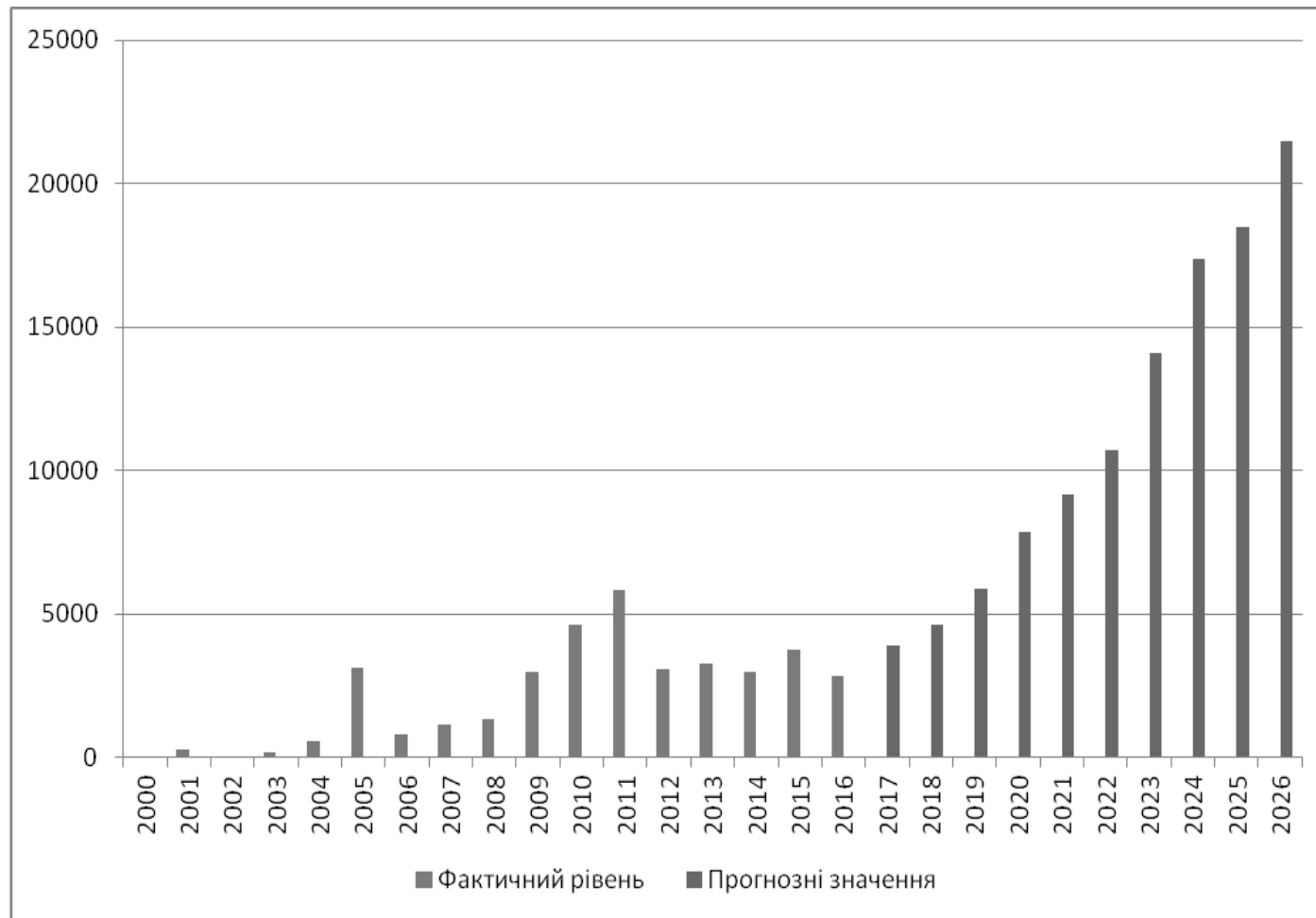

Рис. В45. Фактичний та прогнозний рівень імпорту коагульованого молока та вершків, йогурту, кефіру та інших видів ферментованих або сквашених молока та вершків (бактеріальними заквасками), згущених або незгущених, або з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин або ароматизованих чи неароматизованих за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В16

Таблиця В16

Фактичний та прогнозний рівень експорту молочної сироватки, згущеної або незгущеної, з доданням чи без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	37	x	x	x
2001	81	x	x	x
2002	542	x	x	x
2003	1574	x	x	x
2004	3836	x	x	x
2005	10168	x	x	x
2006	7722	x	x	x
2007	15528	x	x	x
2008	11268	x	x	x
2009	12165	x	x	x
2010	18967	x	x	x
2011	26415	x	x	x
2012	24562	x	x	x
2013	34408	x	x	x
2014	22332	x	x	x
2015	26523	x	x	x
2016	23872	x	x	x
2017	x	19582,90	32868,28	34672,344
2018	x	19582,90	34699,97	37248,12
2019	x	19582,90	36531,66	42024,080
2020	x	19582,90	38363,35	42128,31
2021	x	19582,90	40195,04	48768,400
2022	x	19582,90	42026,74	51825,016
2023	x	19582,90	43858,43	57985,09
2024	x	19582,90	45690,12	69060,49
2025	x	19582,90	47521,81	76455,30
2026	x	19582,90	32868,28	84672,344

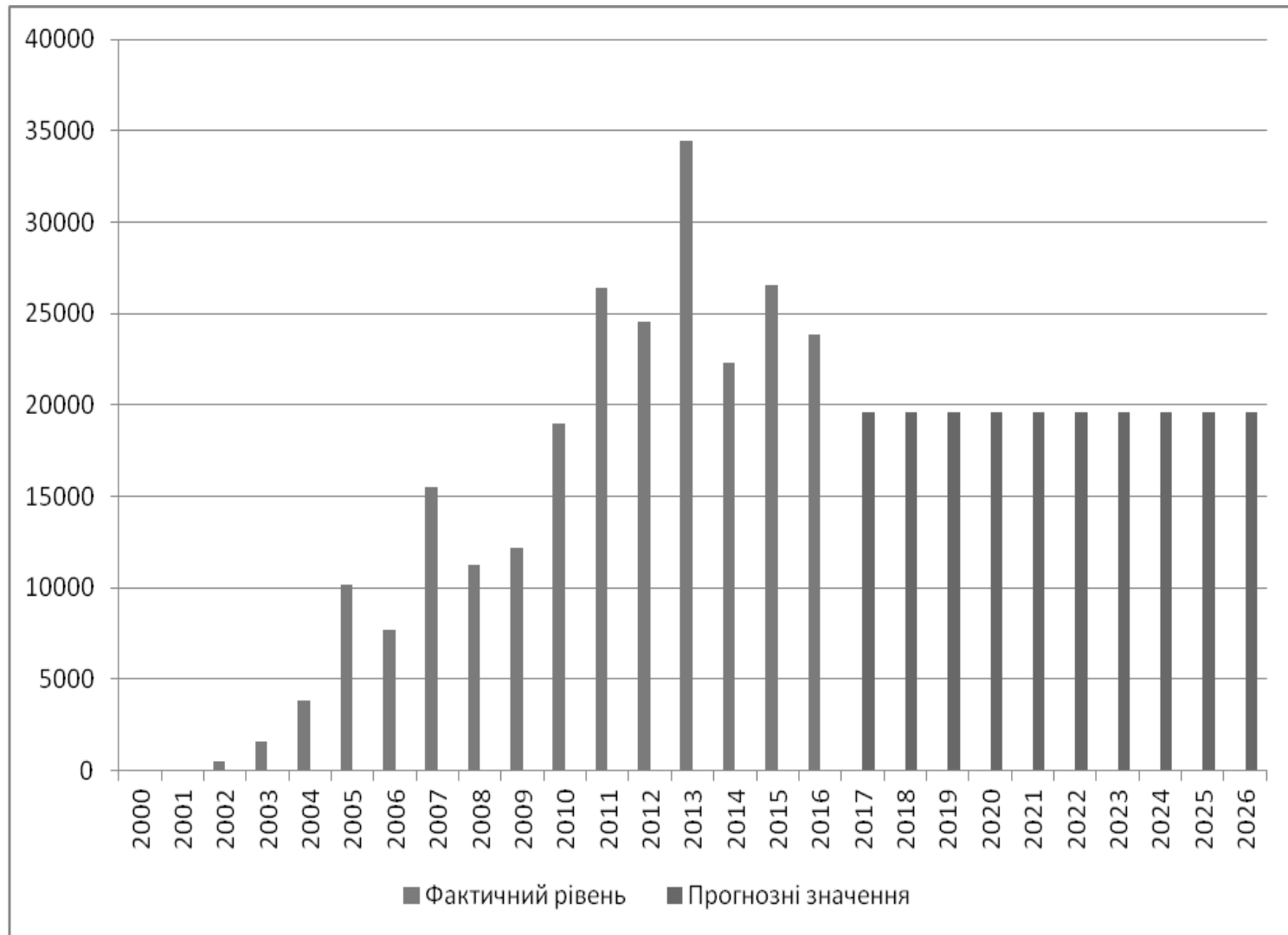

Рис. В46. Фактичний та прогнозний рівень експорту молочної сироватки, згущеної або незгущеної, з доданням чи без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин за песимістичного сценарію розвитку

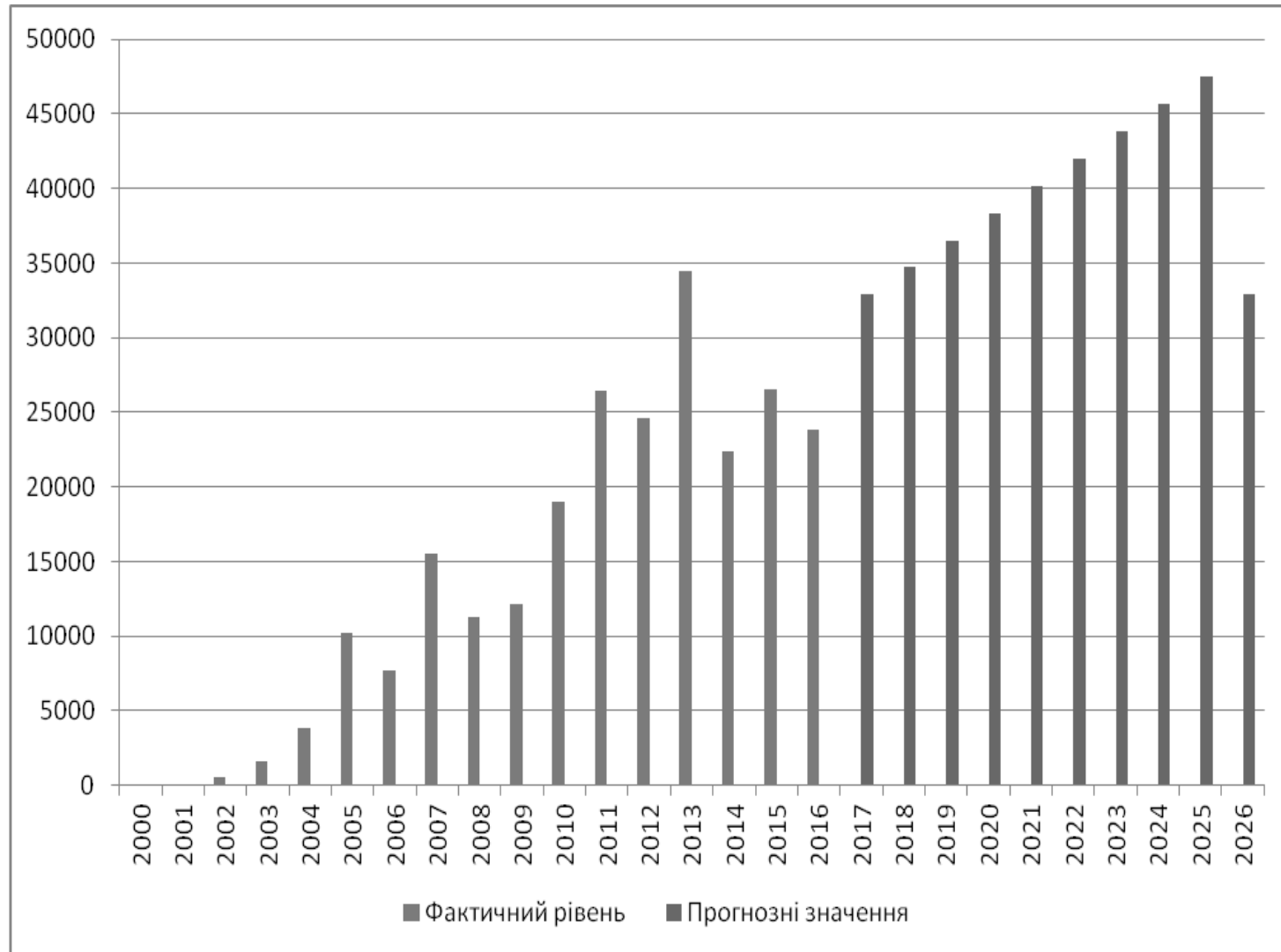

Рис. В47. Фактичний та прогнозний рівень ціни експорту молочної сироватки, згущеної або незгущеної, з доданням чи без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин за очікуваного сценарію розвитку

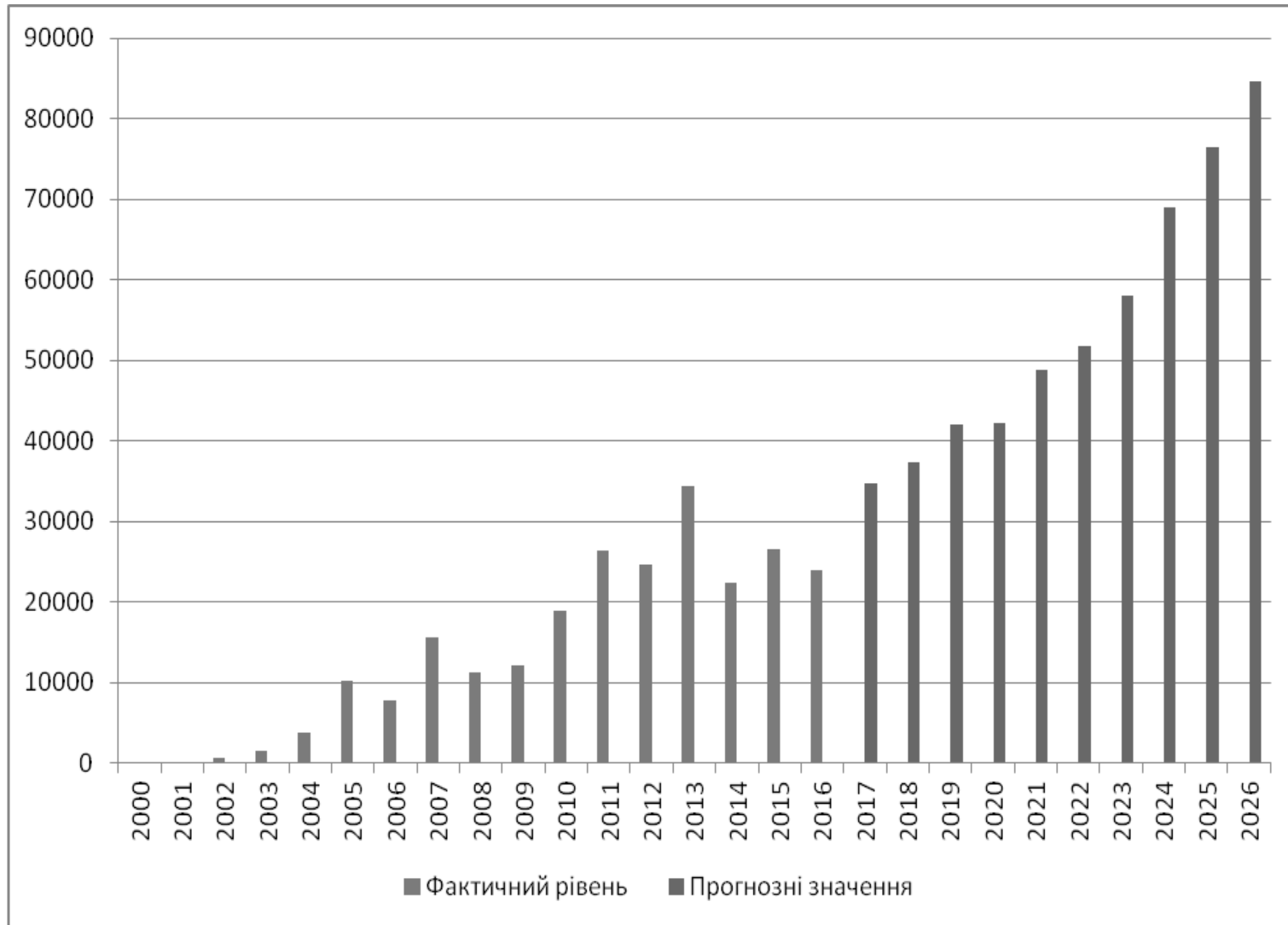

Рис. В48. Фактичний та прогнозний рівень експорту молочної сироватки, згущеної або незгущеної, з доданням чи без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В17

Таблиця В17

Фактичний та прогнозний рівень експорту масла вершкового та інших жирів, вироблених з молока; молочних паст в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	31304	x	x	x
2001	53458	x	x	x
2002	14897	x	x	x
2003	17732	x	x	x
2004	42309	x	x	x
2005	24369	x	x	x
2006	12721	x	x	x
2007	3902	x	x	x
2008	6097	x	x	x
2009	891	x	x	x
2010	1166	x	x	x
2011	2138	x	x	x
2012	679	x	x	x
2013	3860	x	x	x
2014	11287	x	x	x
2015	11749	x	x	x
2016	12056	x	x	x
2017	x	13508,62	18678,52	19506,014
2018	x	13508,62	19593,52	22922,443
2019	x	13508,62	20508,51	24393,43
2020	x	13508,62	21423,51	28306,06
2021	x	13508,62	22338,50	32131,421
2022	x	13508,62	23253,49	33221,1778
2023	x	13508,62	24168,49	37961,0765
2024	x	13508,62	25083,48	40675,0204
2025	x	13508,62	25998,48	45917,0139
2026	x	13508,62	28678,52	49506,014

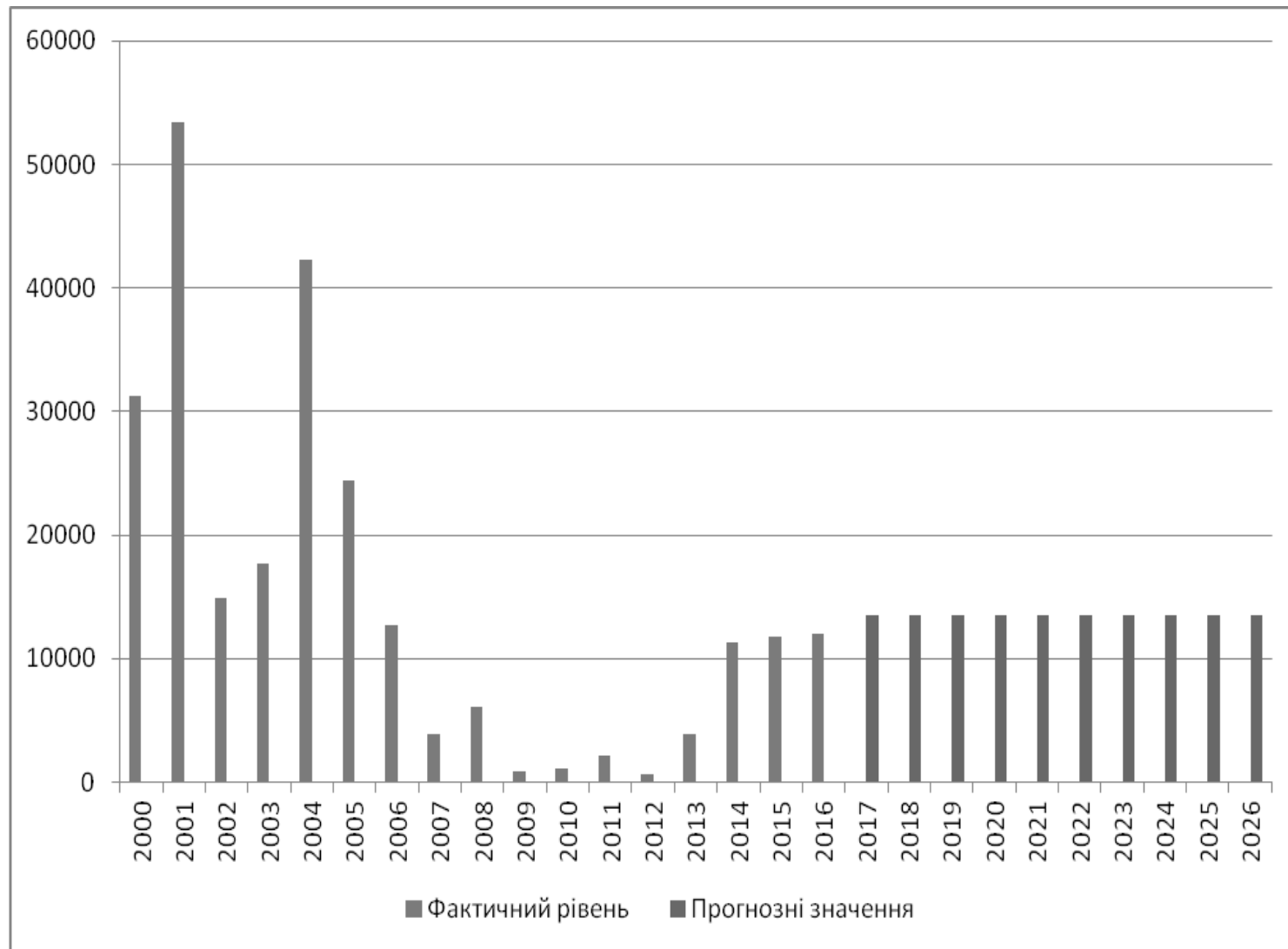

Рис. В49. Фактичний та прогнозний рівень експорту масла вершкового та інших жирів, вироблених з молока; молочних паст за песимістичного сценарію розвитку

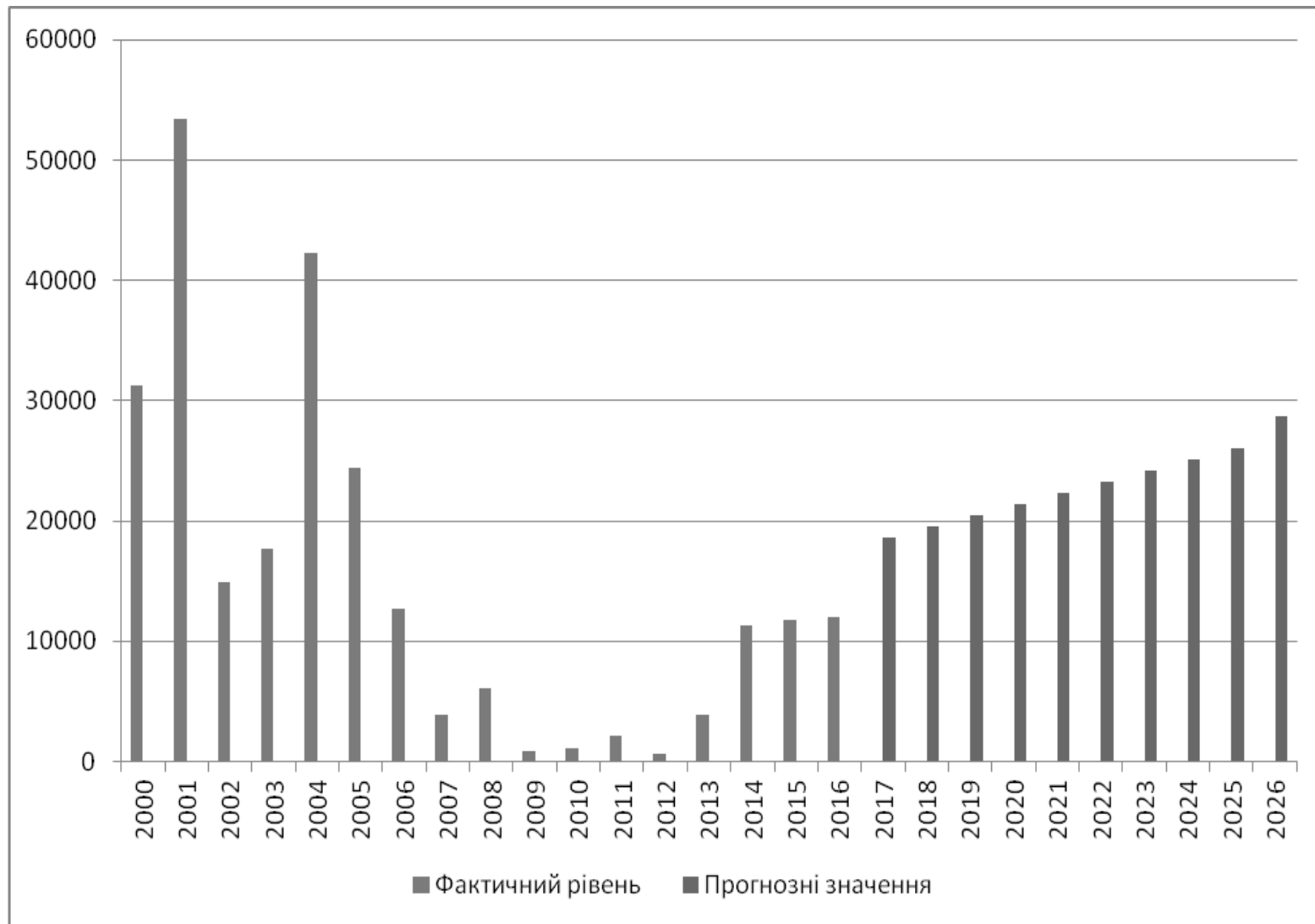

Рис. В50. Фактичний та прогнозний рівень експорту масла вершкового та інших жирів, вироблених з молока; молочних паст за очікуваного сценарію розвитку

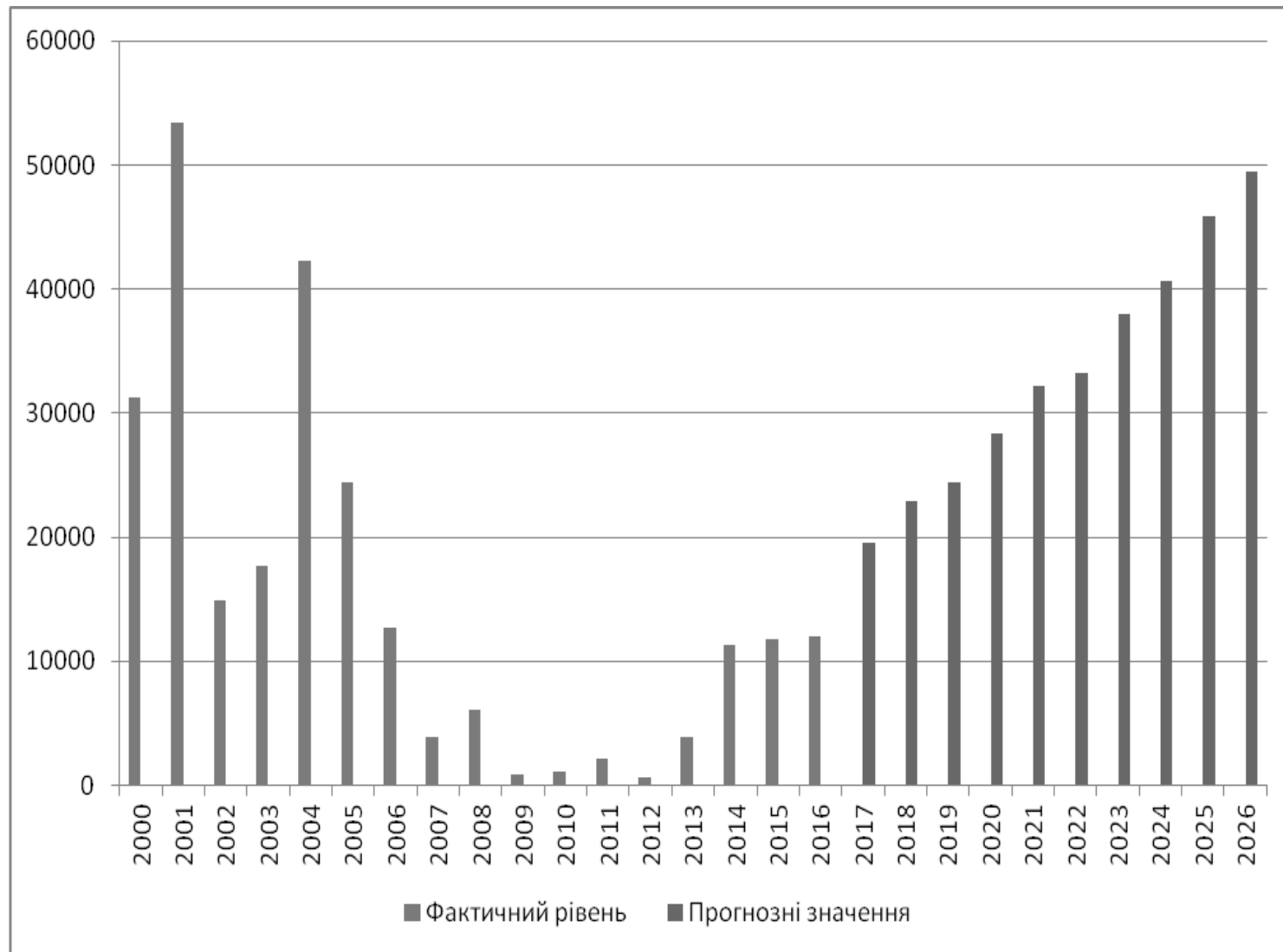

Рис. В51. Фактичний та прогнозний рівень експорту масла вершкового та інших жирів, вироблених з молока; молочних паст за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В18

Таблиця В18

Фактичний та прогнозний рівень експорту сирів всіх видів та
кисломолочного сиру в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	12468,0	x	x	x
2001	30795,0	x	x	x
2002	37009,0	x	x	x
2003	61333,0	x	x	x
2004	93596,0	x	x	x
2005	116194,0	x	x	x
2006	49231,0	x	x	x
2007	61956,0	x	x	x
2008	77426,0	x	x	x
2009	76569,0	x	x	x
2010	79316,0	x	x	x
2011	80264,0	x	x	x
2012	67673,0	x	x	x
2013	58987,0	x	x	x
2014	19464,0	x	x	x
2015	10816,0	x	x	x
2016	8051,0	x	x	x
2017	x	6378,69	8678,52	11212,44
2018	x	6378,69	9593,52	13625,02
2019	x	6378,69	10508,51	14977,880
2020	x	6378,69	11423,51	16048,858
2021	x	6378,69	12338,50	19099,82
2022	x	6378,69	13253,49	21656,514
2023	x	6378,69	14168,49	23811,449
2024	x	6378,69	15083,48	25673,09
2025	x	6378,69	15998,48	28355,896
2026	x	6378,69	18678,52	31212,44

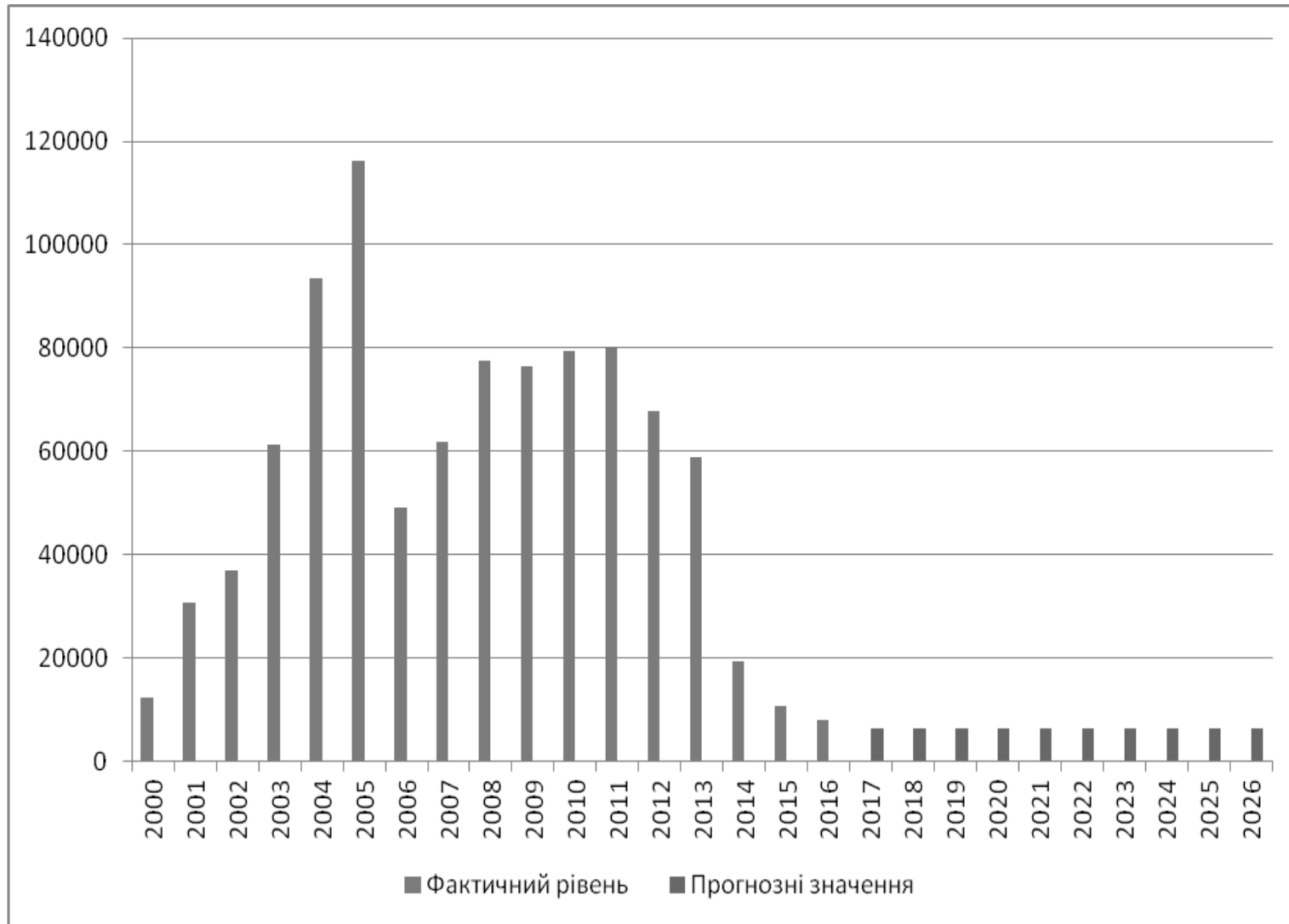

Рис. В52. Фактичний та прогнозний рівень експорту сирів всіх видів та кисломолочного сиру за песимістичного сценарію розвитку

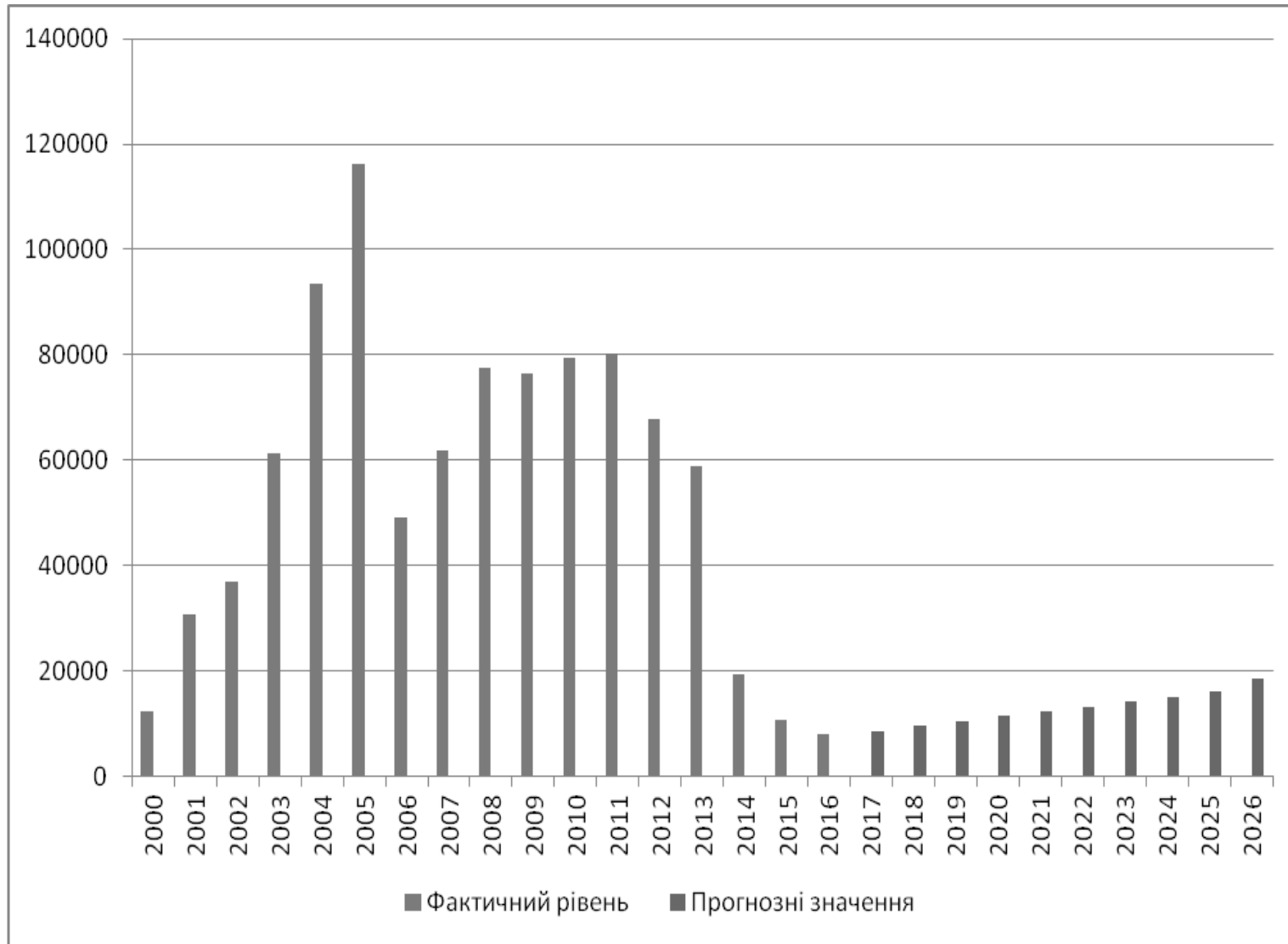

Рис. В53. Фактичний та прогнозний рівень експорту сирів всіх видів та кисломолочного сиру за очікуваного сценарію розвитку

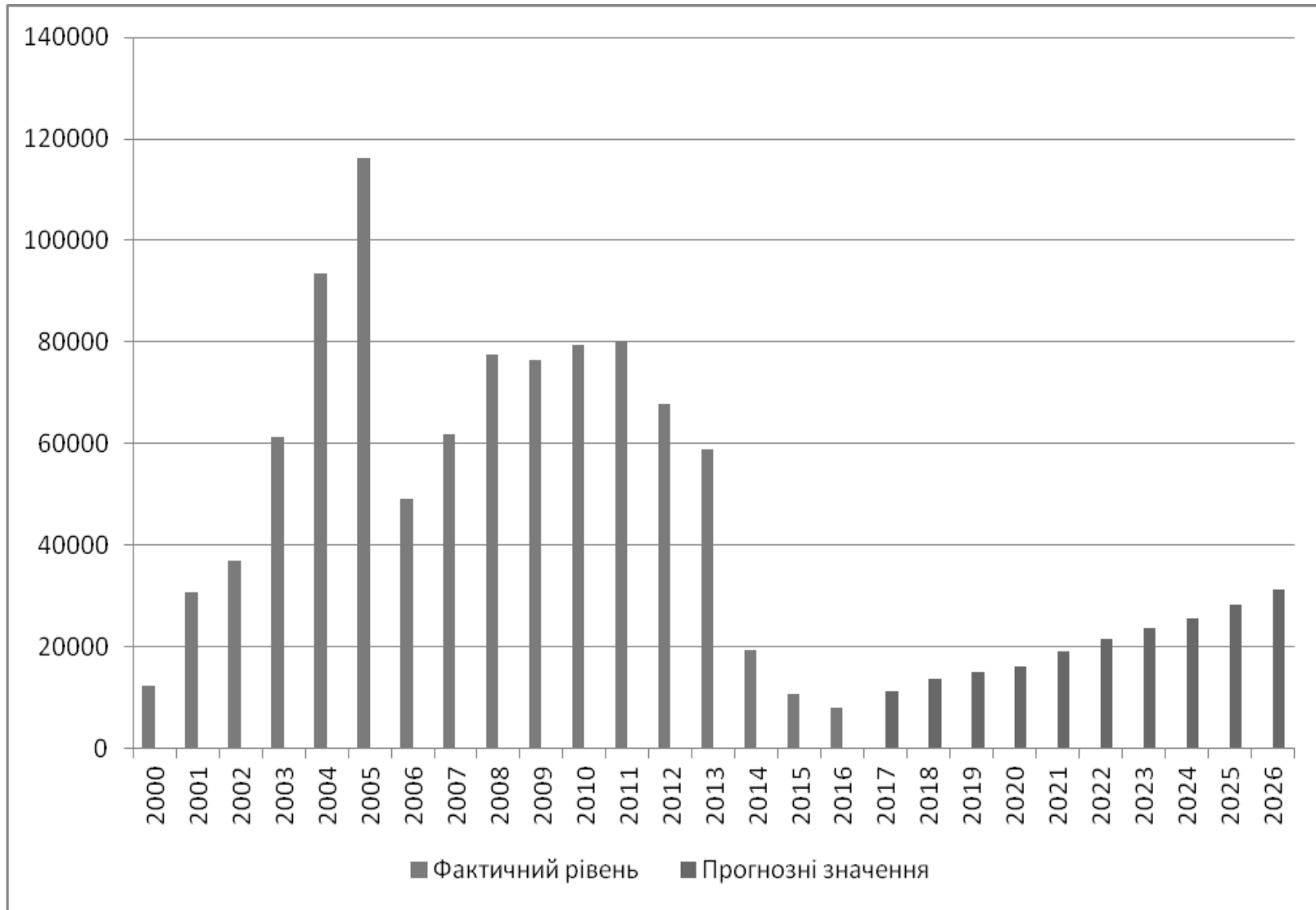

Рис. В54. Фактичний та прогнозний рівень експорту сирів всіх видів та кисломолочного сиру за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В19

Таблиця В19

Фактичний та прогнозний рівень експорту яєць в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	375	x	x	x
2001	30	x	x	x
2002	61	x	x	x
2003	278	x	x	x
2004	167	x	x	x
2005	1031	x	x	x
2006	1135	x	x	x
2007	15047	x	x	x
2008	10366	x	x	x
2009	35514	x	x	x
2010	20417	x	x	x
2011	39039	x	x	x
2012	29461	x	x	x
2013	37487	x	x	x
2014	56030	x	x	x
2015	59292	x	x	x
2016	50676	x	x	x
2017	x	35805,56	45778,54	52422,68
2018	x	35805,56	48636,34	61802,62
2019	x	35805,56	51494,15	68265,04
2020	x	35805,56	54351,95	77157,65
2021	x	35805,56	57209,75	87866,07
2022	x	35805,56	60067,56	102068,628
2023	x	35805,56	62925,36	116305,756
2024	x	35805,56	65783,17	127189,81
2025	x	35805,56	68640,97	141830,988
2026	x	35805,56	45778,54	156270,713

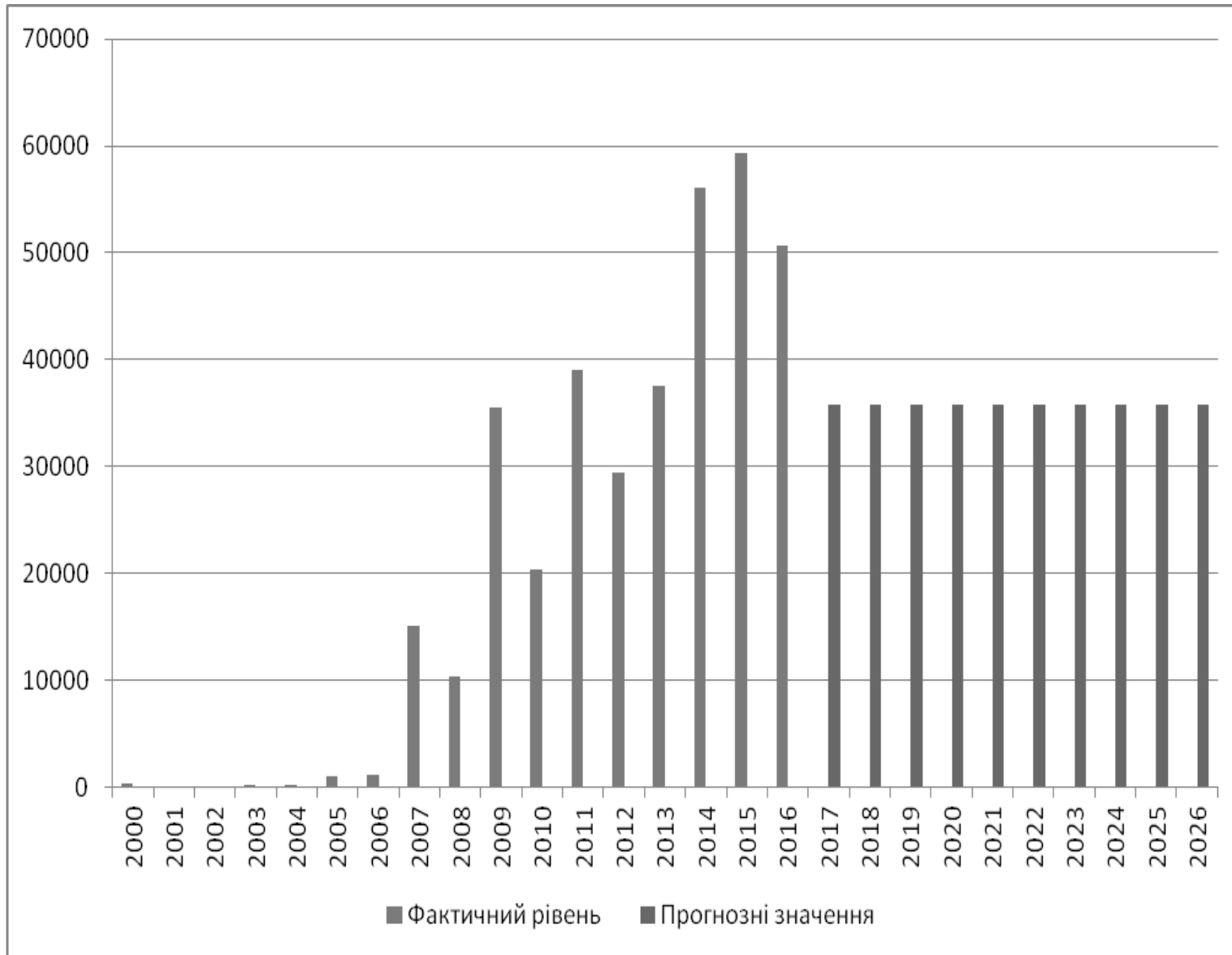

Рис. В55. Фактичний та прогнозний рівень експорту яєць за песимістичного сценарію розвитку

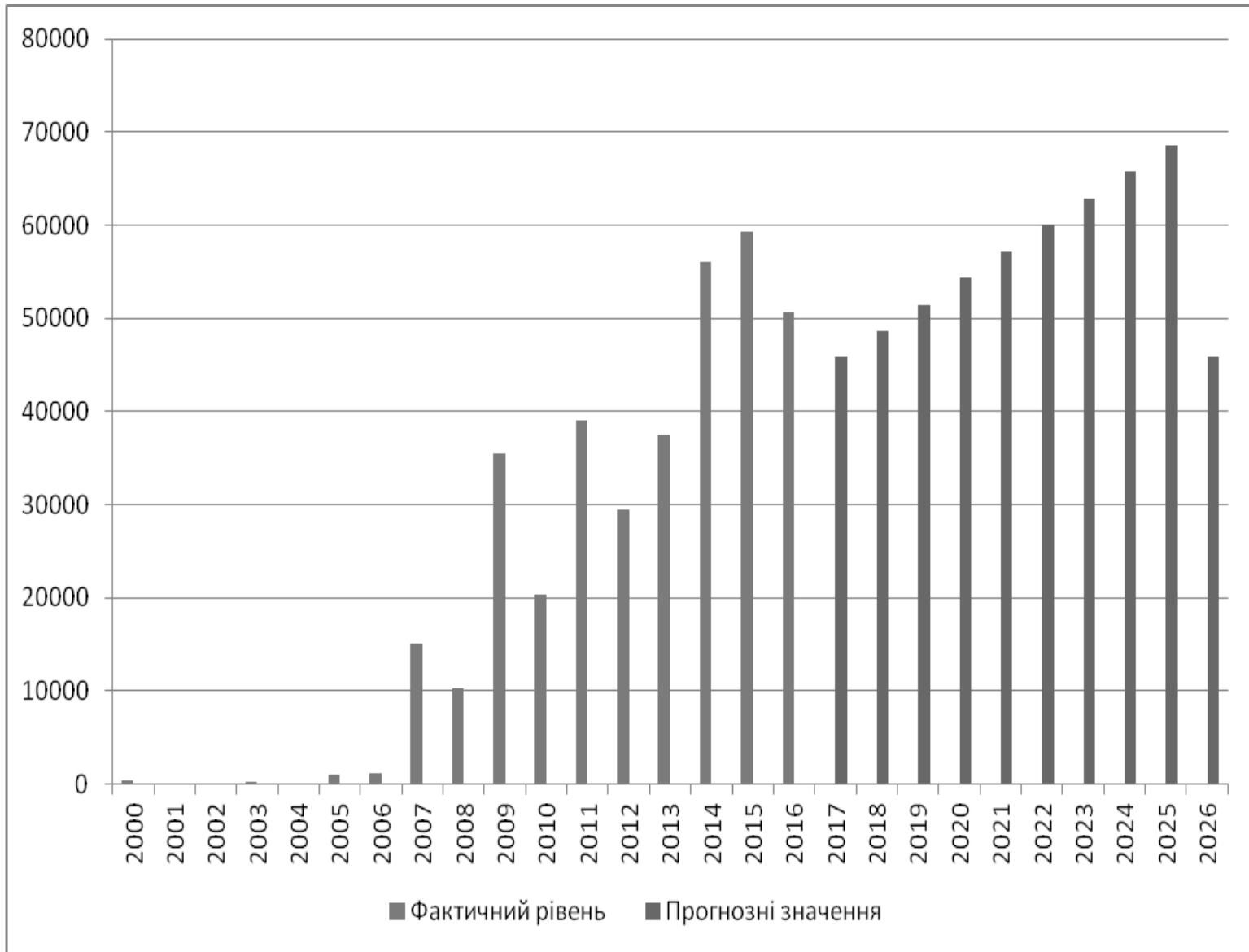

Рис. В56. Фактичний та прогнозний рівень експорту яєць за очікуваного сценарію розвитку

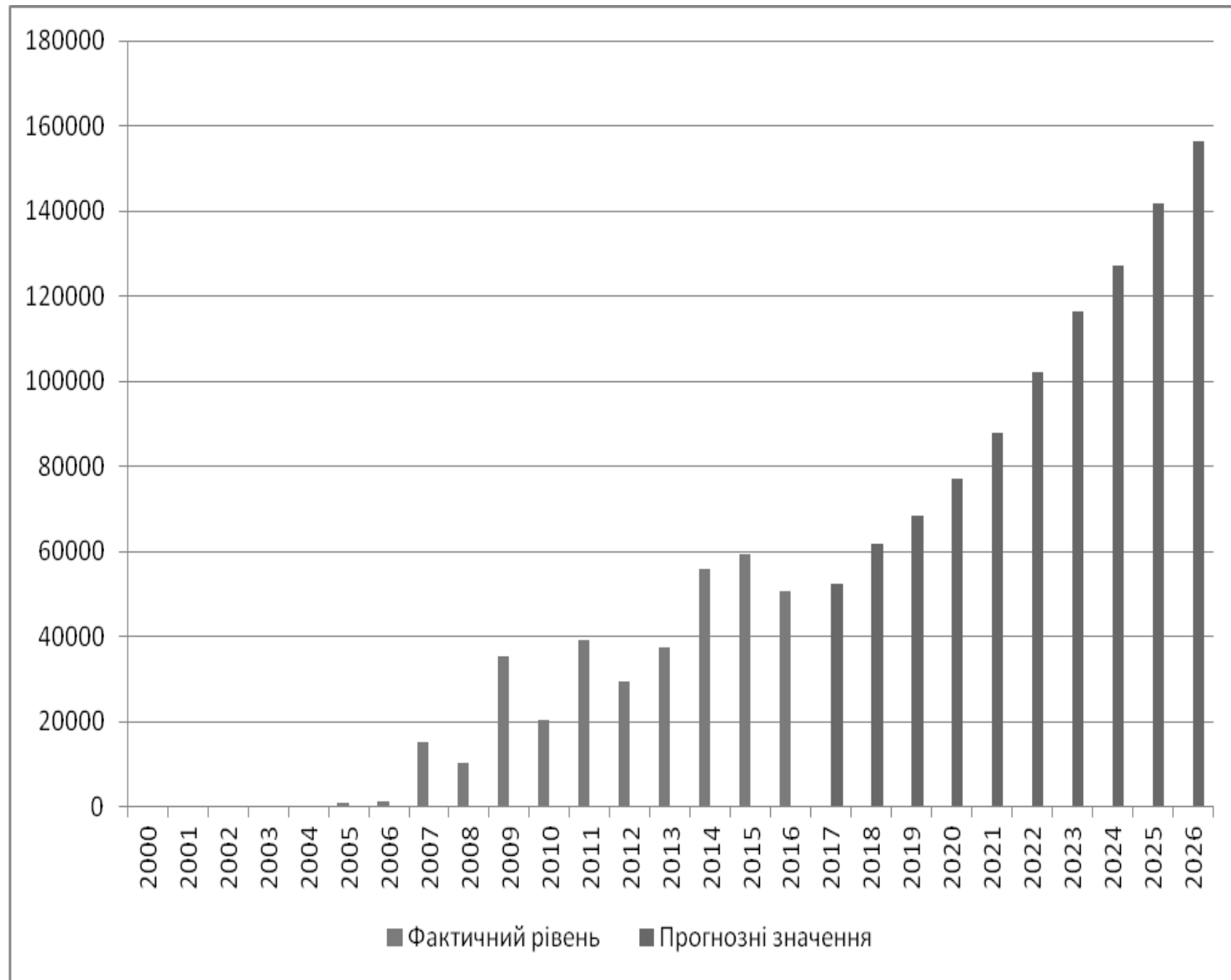

Рис. В57. Фактичний та прогнозний рівень експорту яєць за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В20

Таблиця В20

Фактичний та прогнозний рівень експорту меду в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	155	x	x	x
2001	1412	x	x	x
2002	3374	x	x	x
2003	3188	x	x	x
2004	4642	x	x	x
2005	3833	x	x	x
2006	6561	x	x	x
2007	3516	x	x	x
2008	3264	x	x	x
2009	7363	x	x	x
2010	7047	x	x	x
2011	9874	x	x	x
2012	13338	x	x	x
2013	21674	x	x	x
2014	36336	x	x	x
2015	36013	x	x	x
2016	56988	x	x	x
2017	x	24108,77	45778,54	49517,12
2018	x	24108,77	48636,34	52622,19
2019	x	24108,77	51494,15	57337,85
2020	x	24108,77	54351,95	63287,88
2021	x	24108,77	57209,75	70183,95
2022	x	24108,77	60067,56	78050,70
2023	x	24108,77	62925,36	85981,875
2024	x	24108,77	65783,17	95845,63
2025	x	24108,77	68640,97	105136,50
2026	x	24108,77	45778,54	112692,89

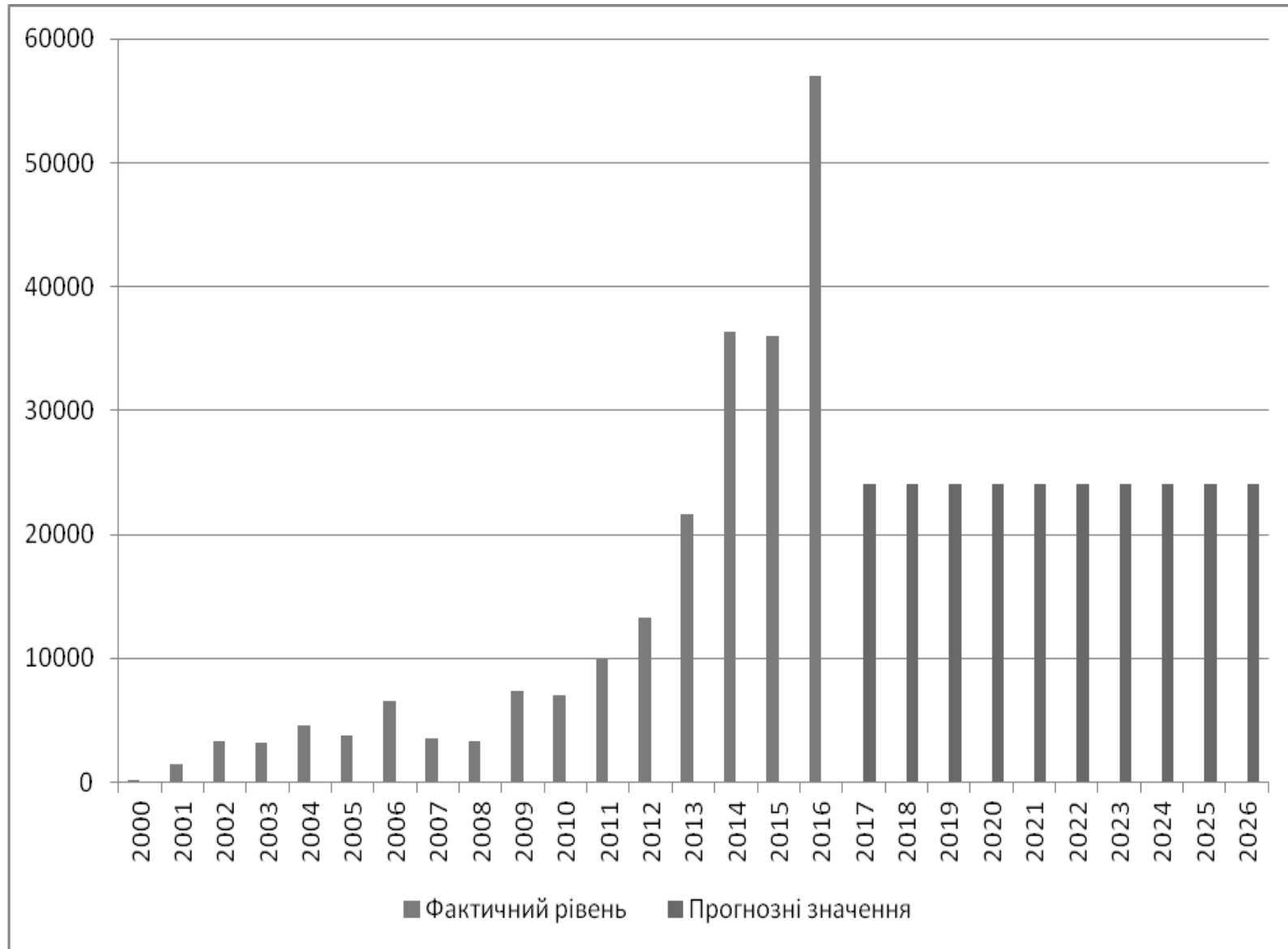

Рис. В58. Фактичний та прогнозний рівень експорту меду за песимістичного сценарію розвитку

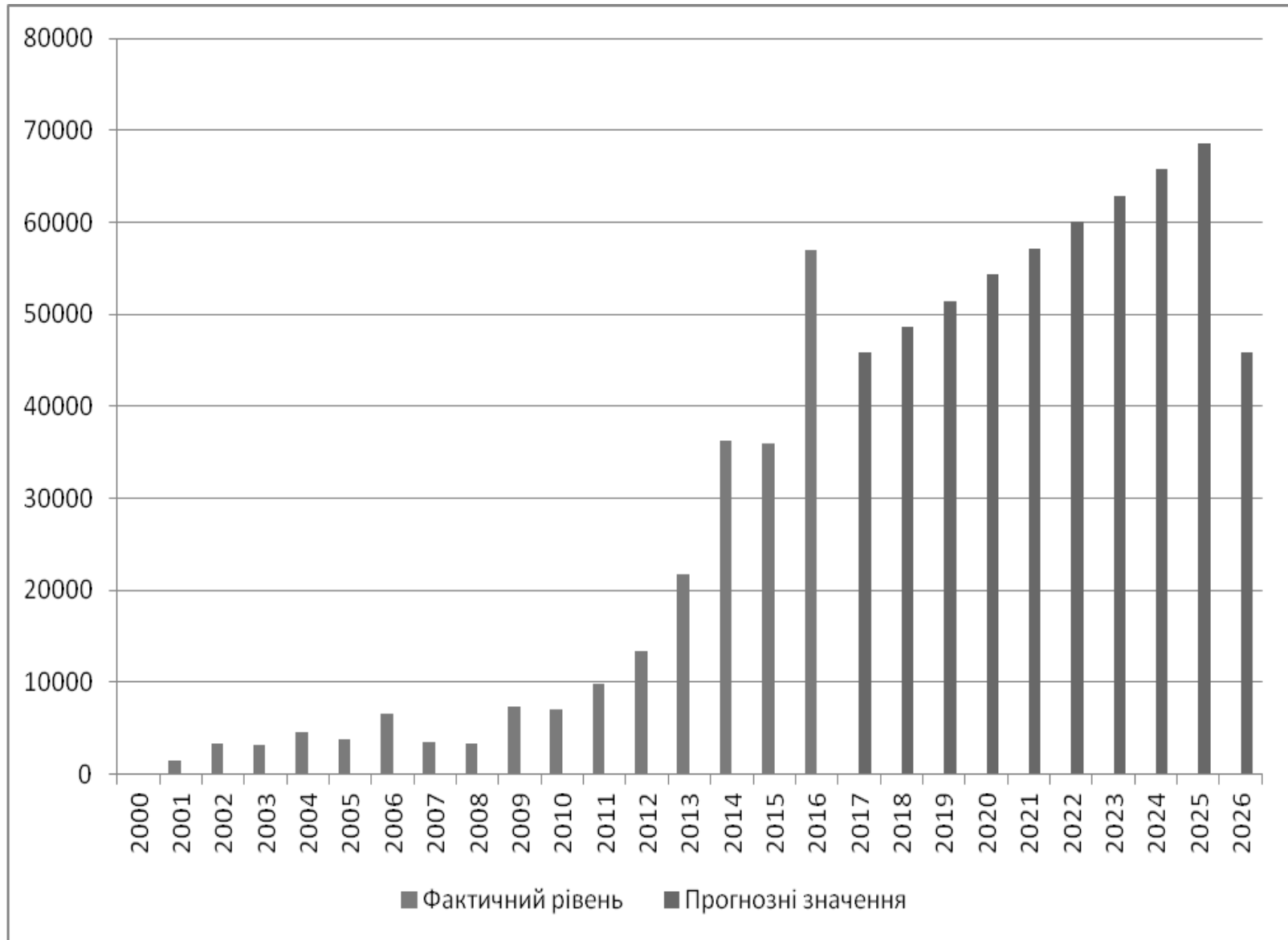

Рис. В59. Фактичний та прогнозний рівень експорту меду за очікуваного сценарію розвитку

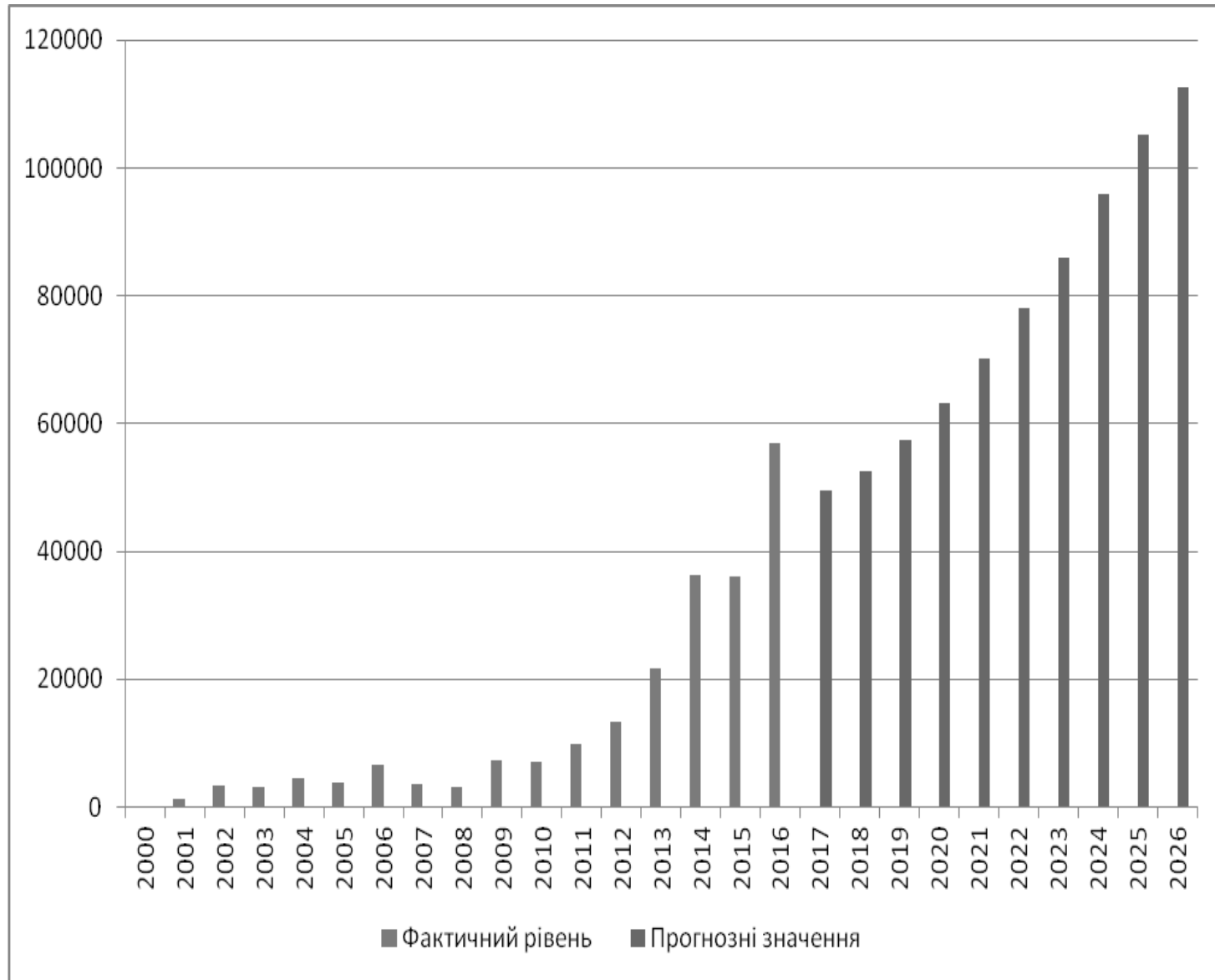

Рис. В60. Фактичний та прогнозний рівень експорту меду за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В21

Таблиця В21

Фактичний та прогнозний рівень імпорту молока та вершків,
незгущених і без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин в
2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	601	x	x	x
2001	594	x	x	x
2002	622	x	x	x
2003	415	x	x	x
2004	493	x	x	x
2005	638	x	x	x
2006	1390	x	x	x
2007	2238	x	x	x
2008	1225	x	x	x
2009	746	x	x	x
2010	1216	x	x	x
2011	2588	x	x	x
2012	3764	x	x	x
2013	6081	x	x	x
2014	2346	x	x	x
2015	407	x	x	x
2016	586	x	x	x
2017	x	1655,835	2079,630	2528,838
2018	x	1655,835	2154,426	2737,943
2019	x	1655,835	2229,221	2964,338
2020	x	1655,835	2304,016	3209,453
2021	x	1655,835	2378,811	3474,837
2022	x	1655,835	2453,606	3762,164
2023	x	1655,835	2528,401	4073,250
2024	x	1655,835	2603,197	4410,059
2025	x	1655,835	2677,992	4774,718
2026	x	1655,835	2752,787	5169,530

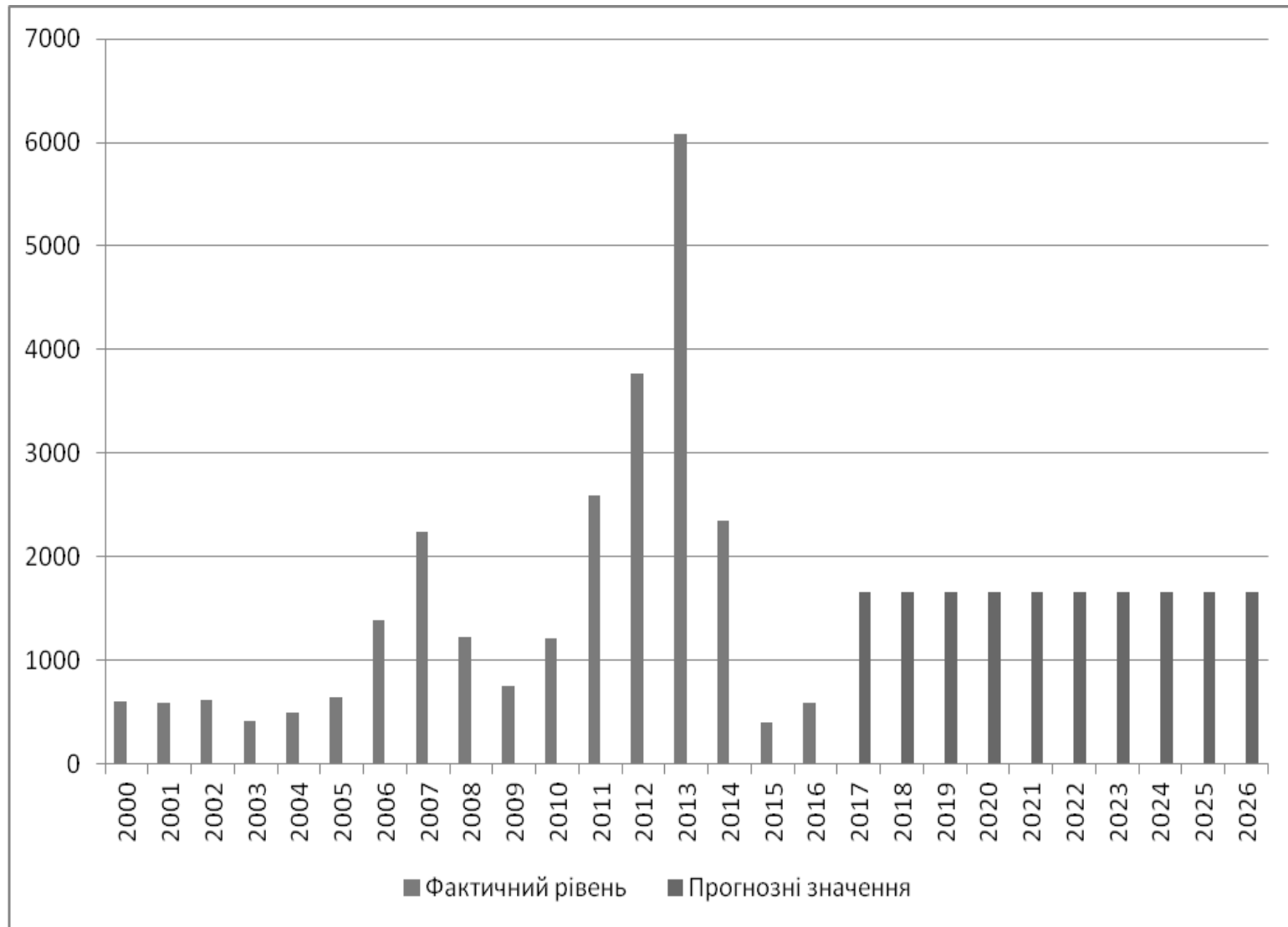

Рис. В61. Фактичний та прогнозний рівень імпорту молока та вершків, незгущених і без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин за песимістичного сценарію розвитку

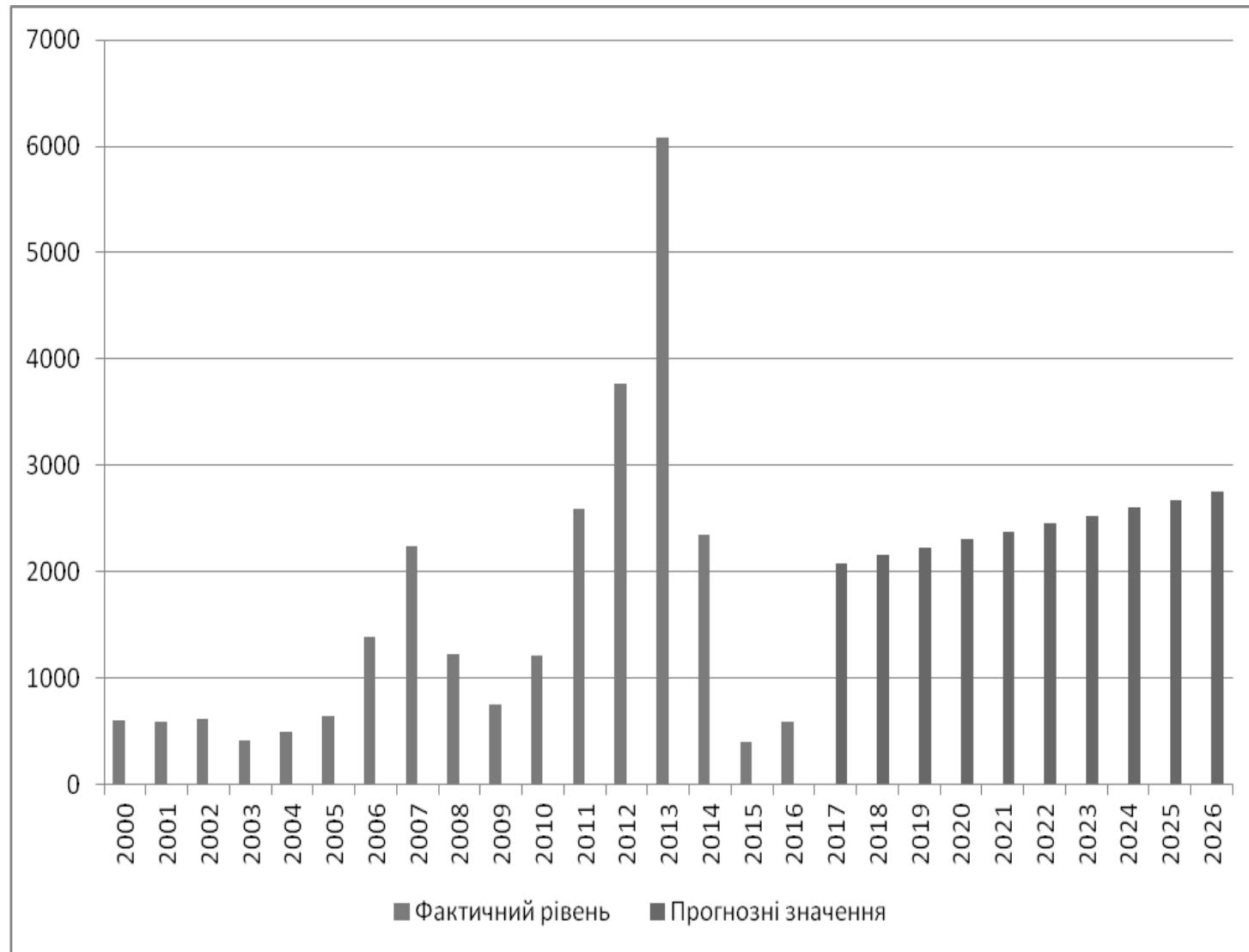

Рис. В62. Фактичний та прогнозний рівень імпорту молока та вершків, незгущених і без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин за очікуваного сценарію розвитку

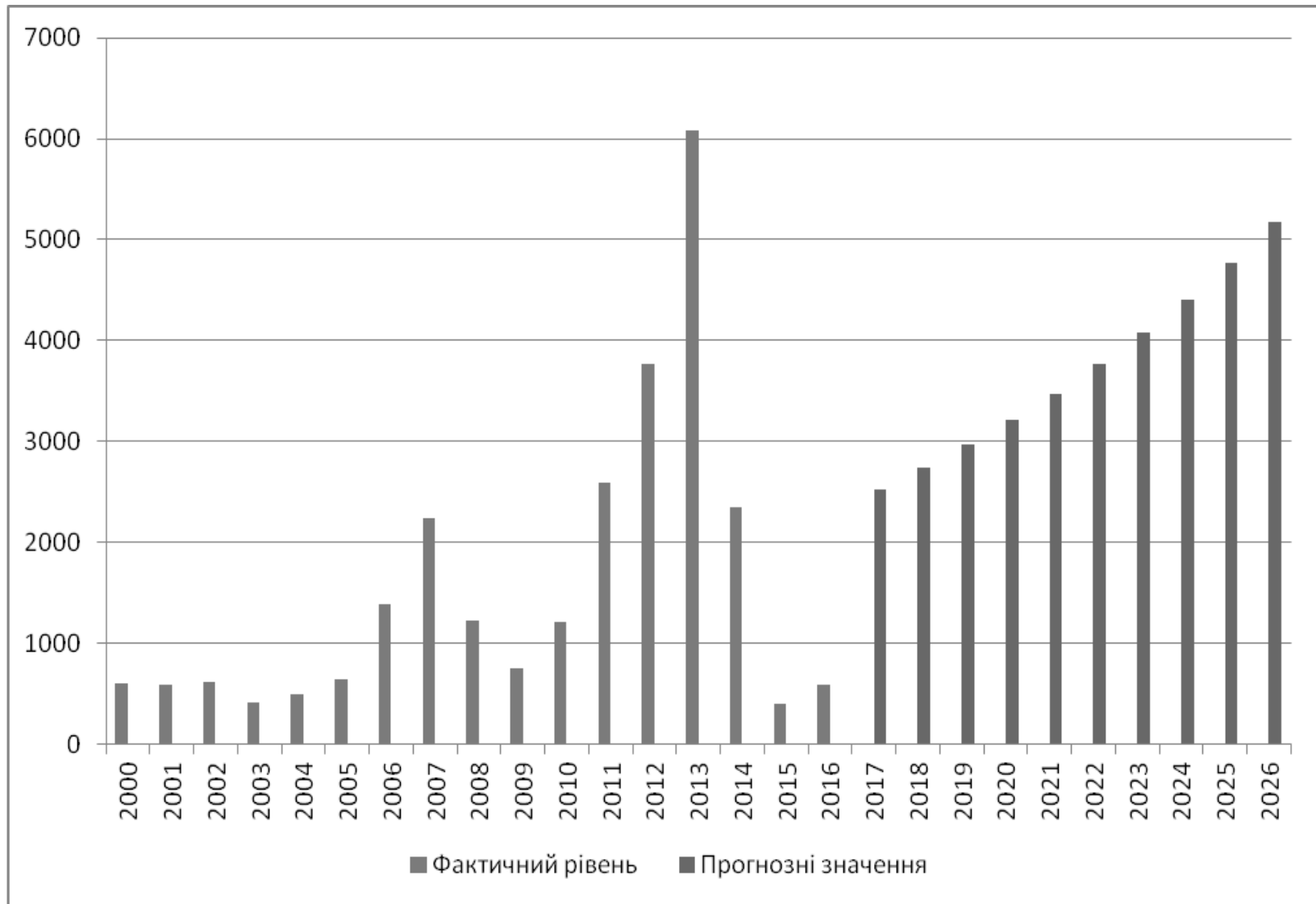

Рис. В63. Фактичний та прогнозний рівень імпорту молока та вершків, незгущених і без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В22

Таблиця В22

Фактичний та прогнозний рівень імпорту молока та вершків, згущених і з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	879	x	x	x
2001	282	x	x	x
2002	403	x	x	x
2003	1273	x	x	x
2004	33	x	x	x
2005	47	x	x	x
2006	338	x	x	x
2007	476	x	x	x
2008	313	x	x	x
2009	10196	x	x	x
2010	4920	x	x	x
2011	6371	x	x	x
2012	8564	x	x	x
2013	9195	x	x	x
2014	4031	x	x	x
2015	782	x	x	x
2016	1087	x	x	x
2017	x	3269,971	4340,885	4916,82
2018	x	3269,971	4522,551	5810,94
2019	x	3269,971	4704,216	6957,658
2020	x	3269,971	4885,882	8062,80
2021	x	3269,971	5067,548	8794,527
2022	x	3269,971	5249,213	9555,3073
2023	x	3269,971	5430,879	10343,51
2024	x	3269,971	5612,545	11925,441
2025	x	3269,971	5794,210	12356,521
2026	x	3269,971	5975,876	14916,82

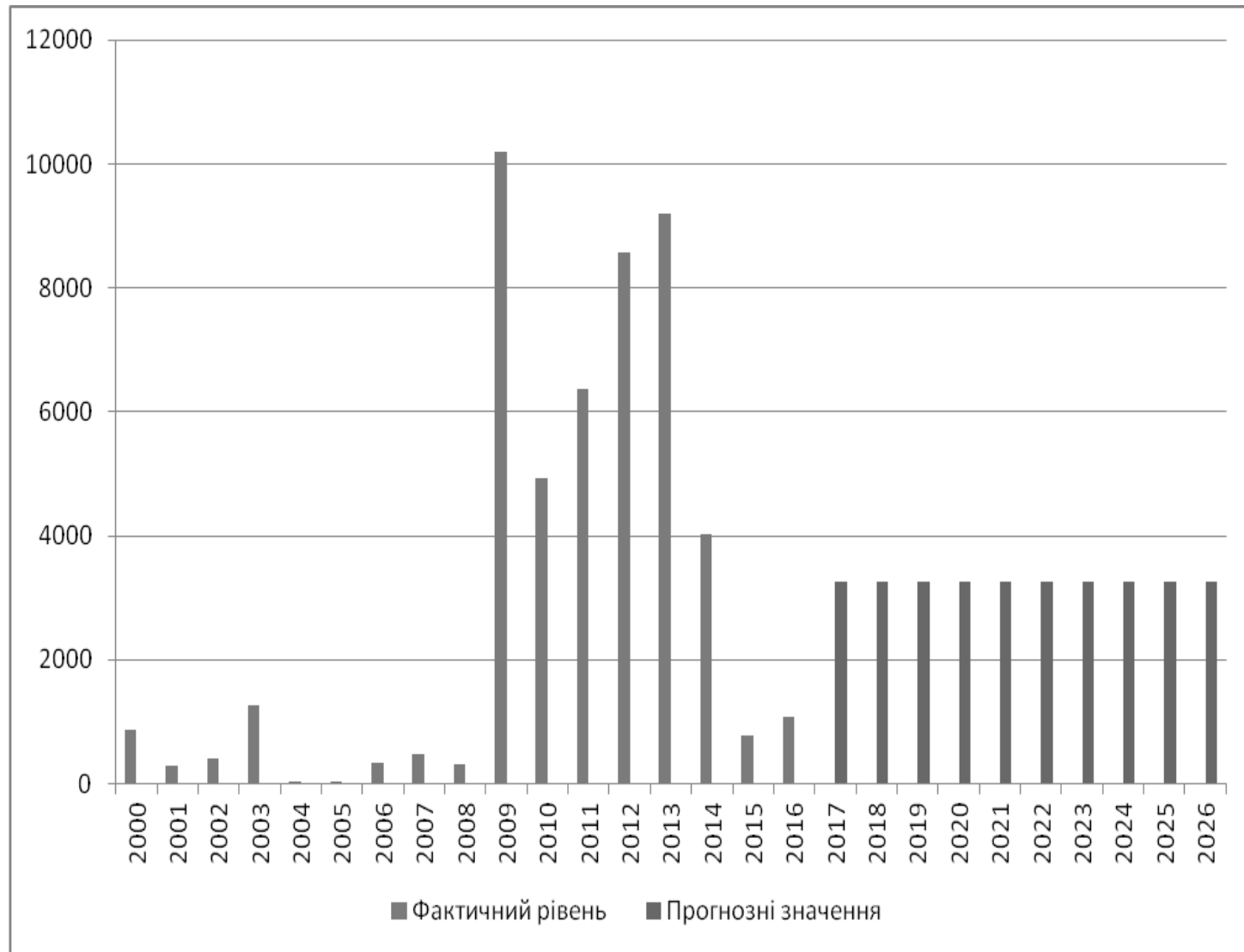

Рис. В64. Фактичний та прогнозний рівень імпорту молока та вершків, згущених і з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин за песимістичного сценарію розвитку

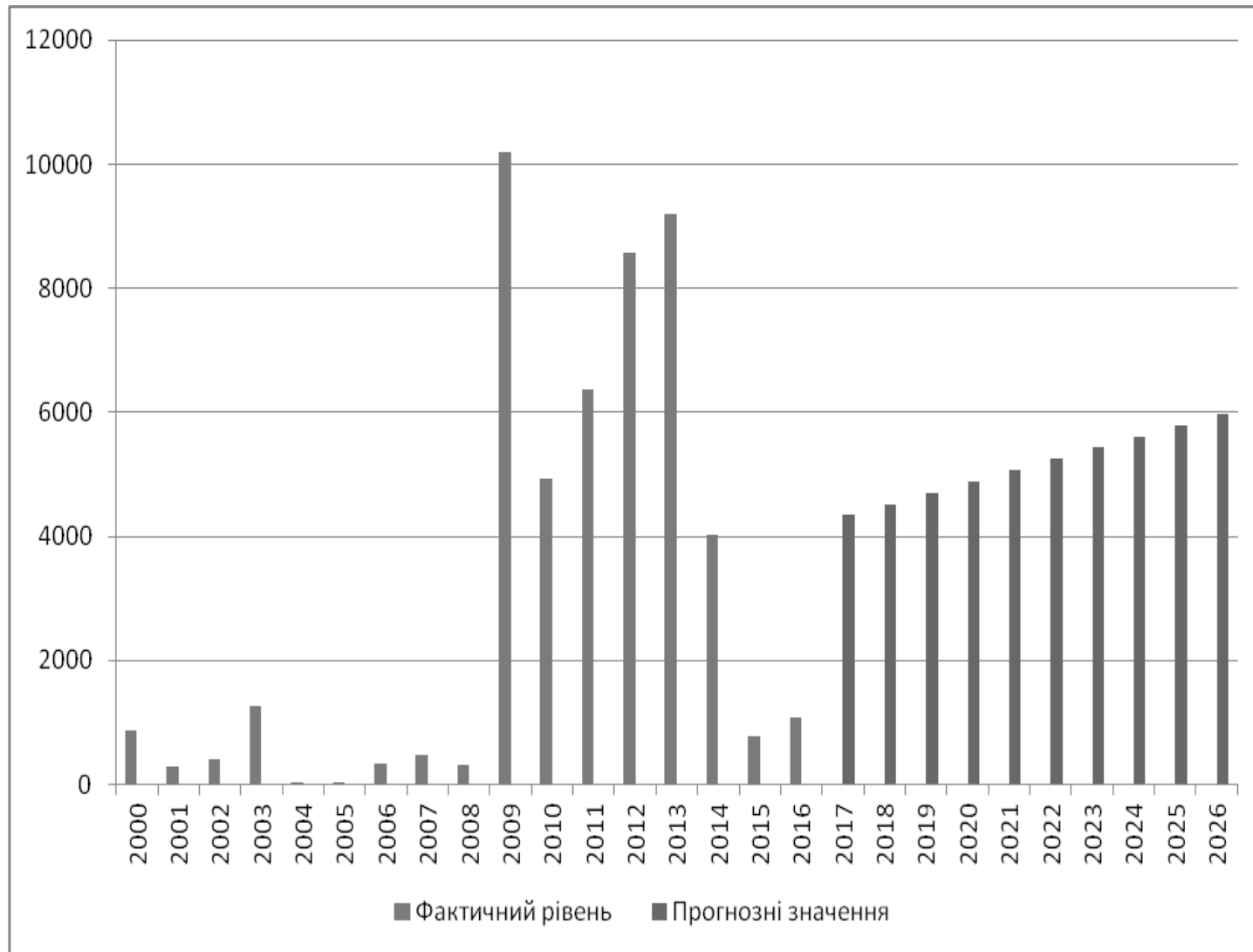

Рис. В65. Фактичний та прогнозний рівень імпорту молока та вершків, згущених і з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин за очікуваного сценарію розвитку

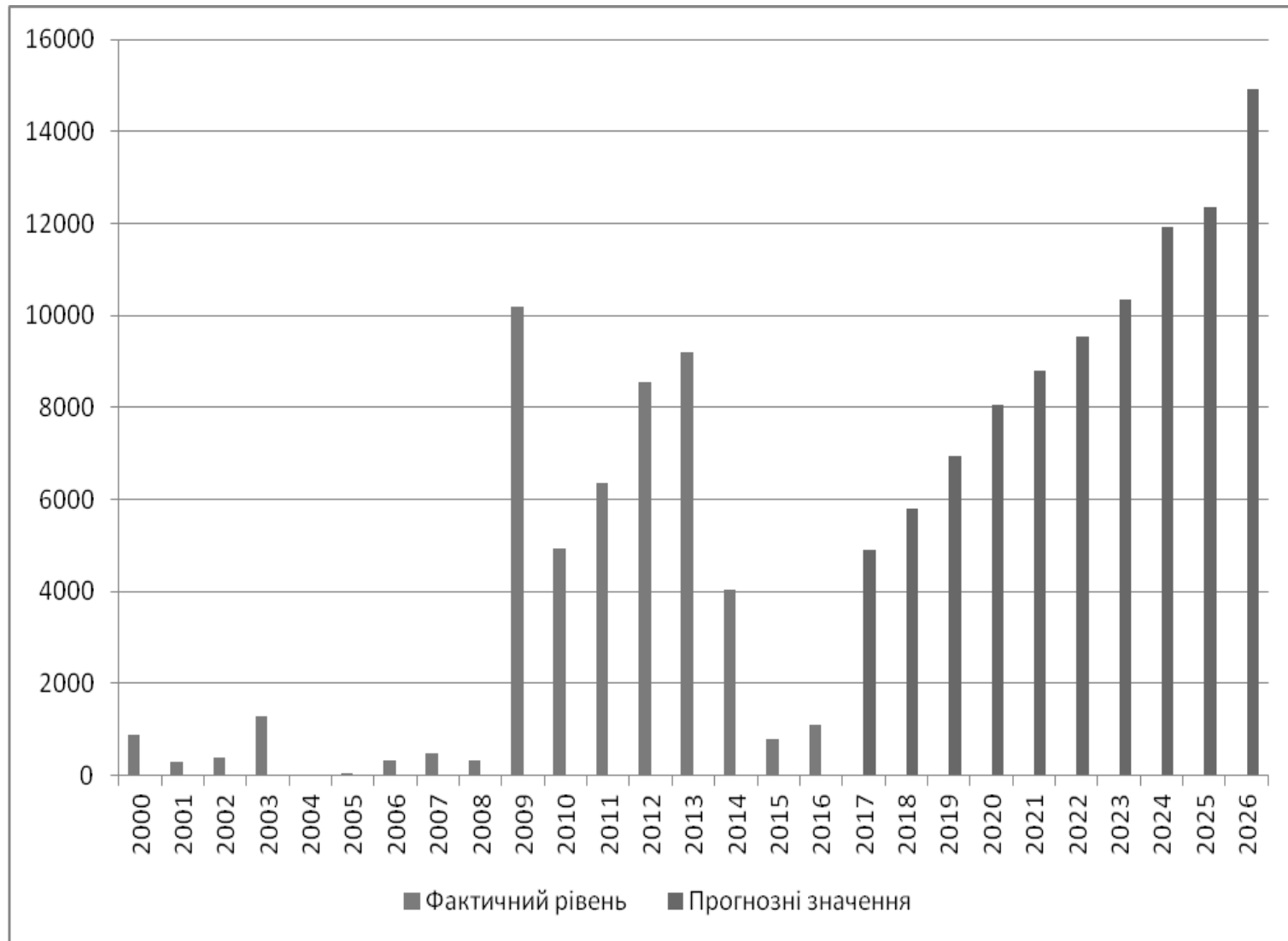

Рис. В66. Фактичний та прогнозний рівень імпорту молока та вершків, згущених і з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В23

Таблиця В23

Фактичний та прогнозний рівень імпорту коагульованого молока та вершків, йогурту, кефіру та інших видів ферментованих або сквашених молока та вершків (бактеріальними заквасками), згущених або незгущених, або з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин або ароматизованих чи неароматизованих в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	4774	x	x	x
2001	12448	x	x	x
2002	17104	x	x	x
2003	20112	x	x	x
2004	19469	x	x	x
2005	25360	x	x	x
2006	29471	x	x	x
2007	33123	x	x	x
2008	23711	x	x	x
2009	6987	x	x	x
2010	7309	x	x	x
2011	8134	x	x	x
2012	8496	x	x	x
2013	12079	x	x	x
2014	6541	x	x	x
2015	2667	x	x	x
2016	2587	x	x	x
2017	x	11030,21	13172,26	11011,99
2018	x	11030,21	13176,00	12443,553
2019	x	11030,21	13179,73	14222,25
2020	x	11030,21	13183,47	16203,188
2021	x	11030,21	13187,21	18698,64
2022	x	11030,21	13190,94	19244,09
2023	x	11030,21	13194,68	21314,622
2024	x	11030,21	13198,41	21917,136
2025	x	11030,21	13202,15	24731,04
2026	x	11030,21	13205,89	27002,866

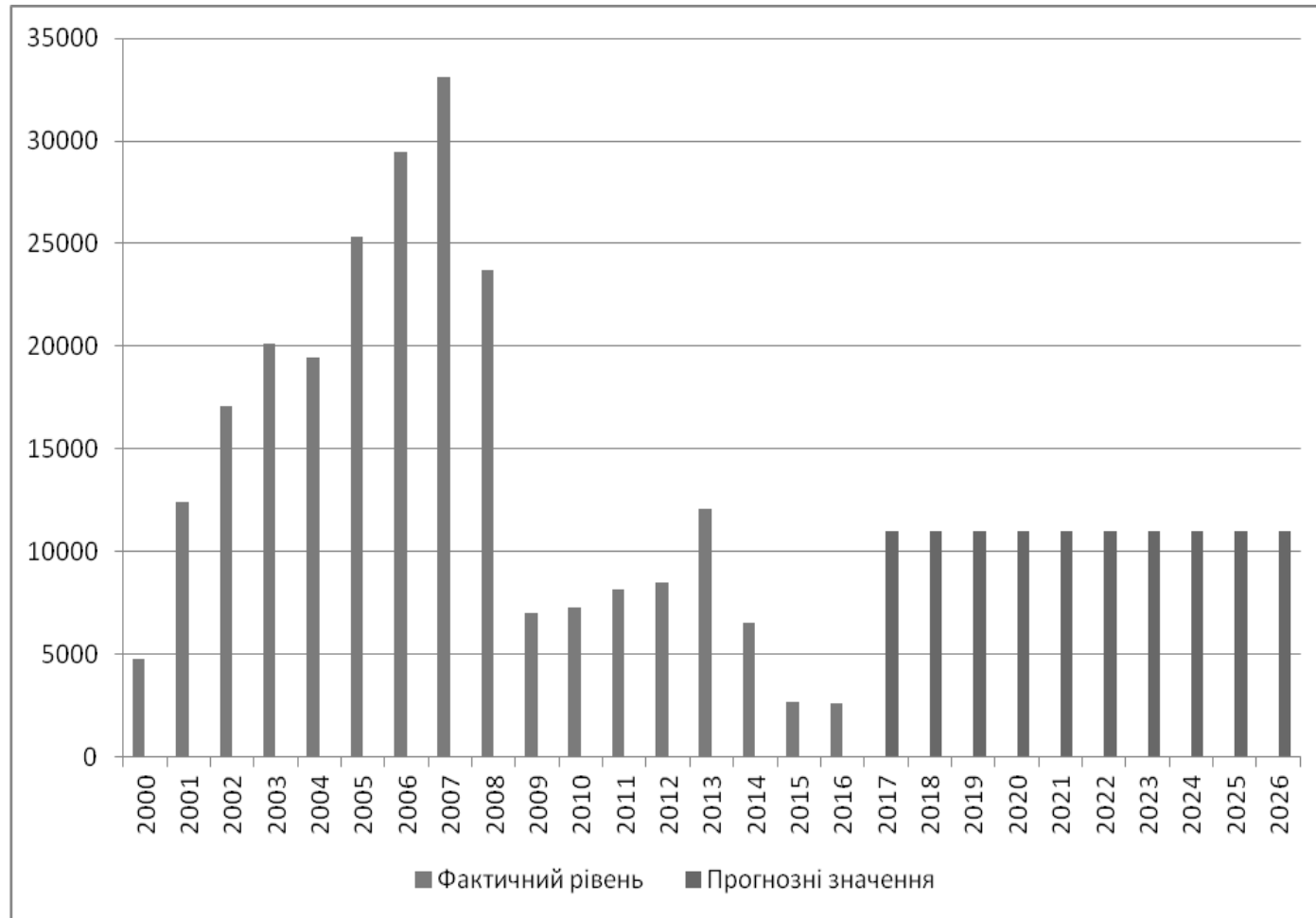

Рис. В67. Фактичний та прогнозний рівень імпорту коагульованого молока та вершків, йогурту, кефіру та інших видів ферментованих або сквашених молока та вершків (бактеріальними заквасками), згущених або незгущених, або з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин або ароматизованих чи неароматизованих за песимістичного сценарію розвитку

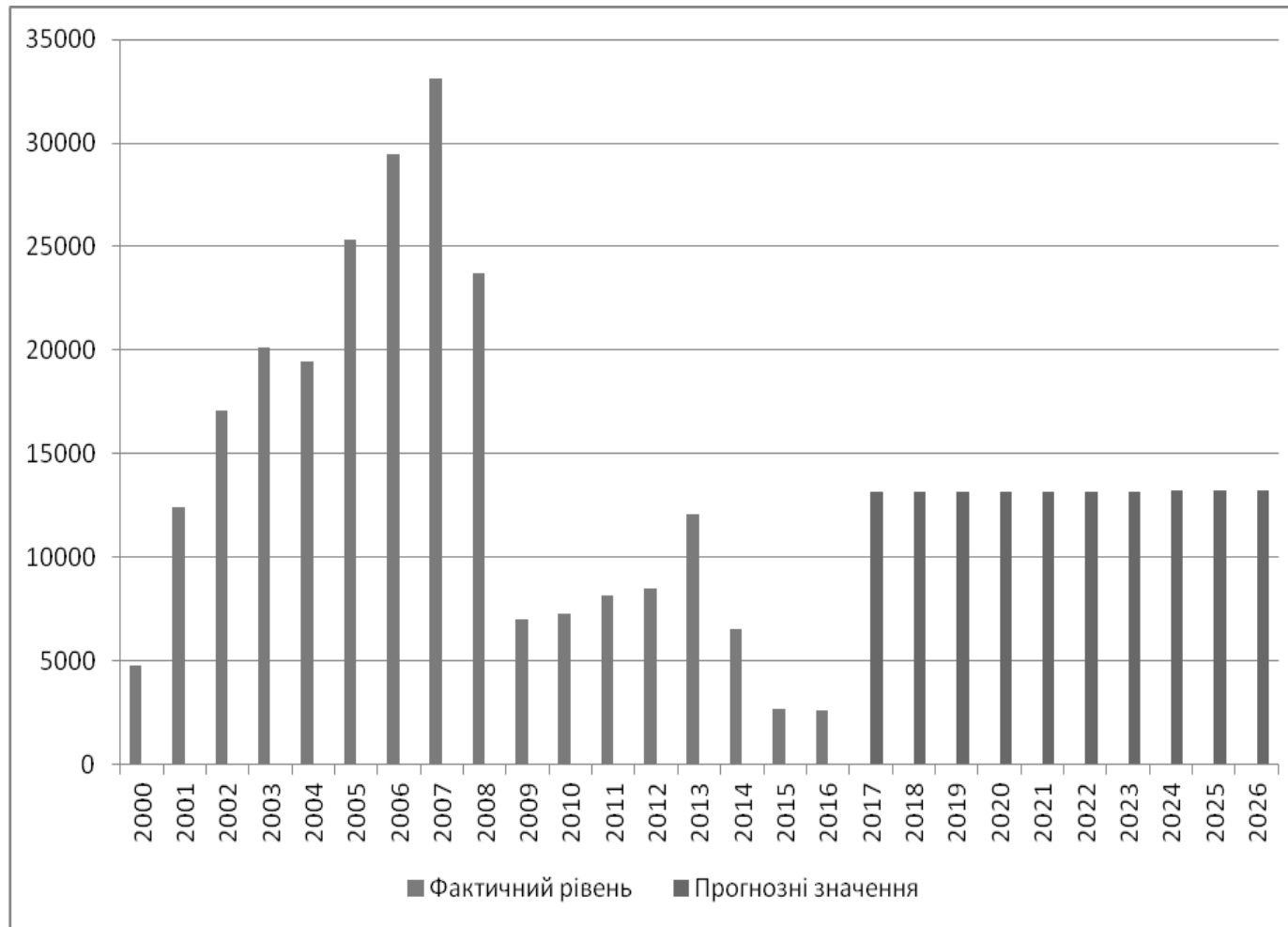

Рис. В68. Фактичний та прогнозний рівень імпорту коагульованого молока та вершків, йогурту, кефіру та інших видів ферментованих або сквашених молока та вершків (бактеріальними заквасками), згущених або незгущених, або з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин або ароматизованих чи неароматизованих за очікуваного сценарію розвитку

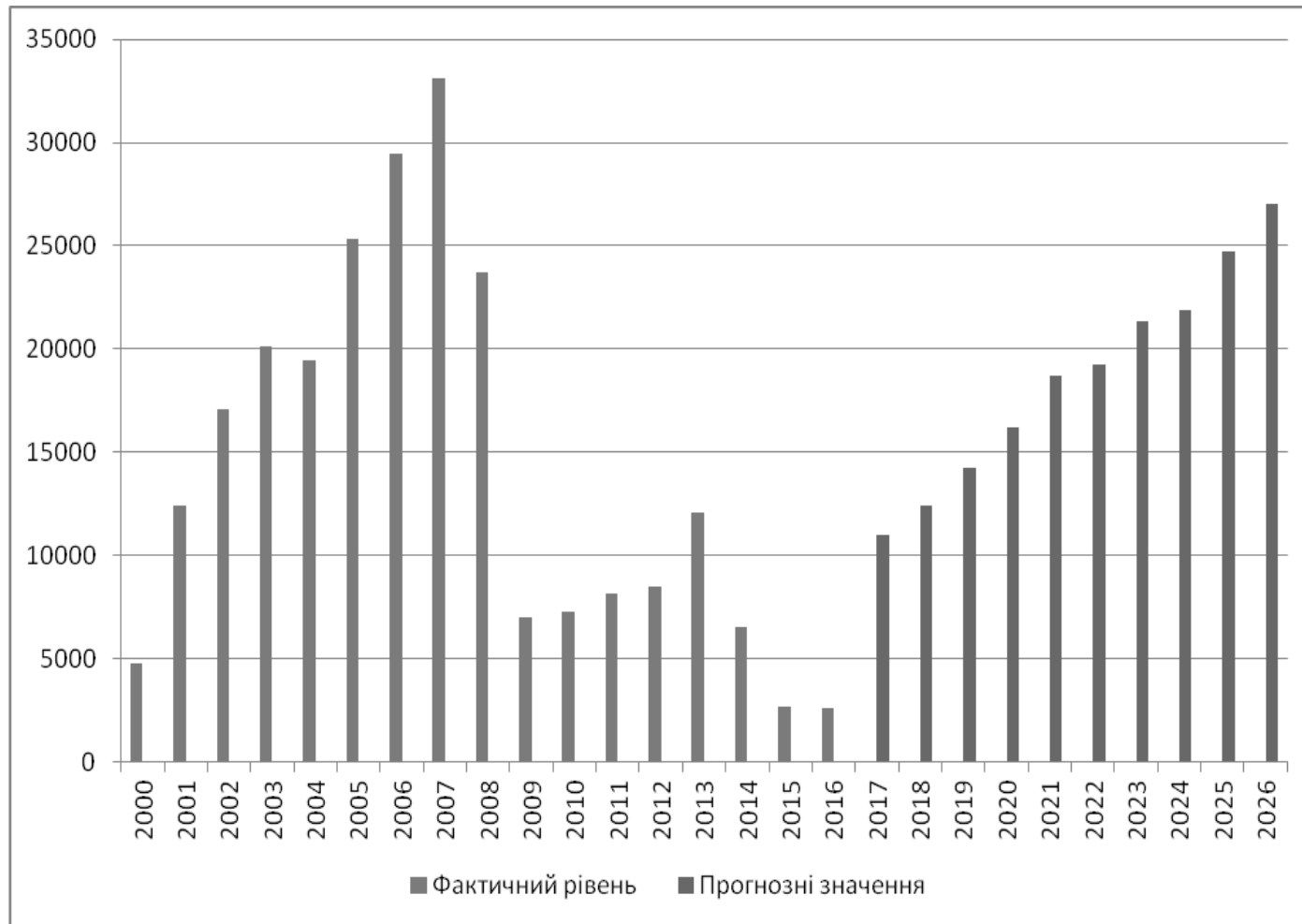

Рис. В69. Фактичний та прогнозний рівень імпорту коагульованого молока та вершків, йогурту, кефіру та інших видів ферментованих або сквашених молока та вершків (бактеріальними заквасками), згущених або незгущених, або з доданням цукру чи інших підсолоджувальних речовин або ароматизованих чи неароматизованих за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В24

Таблиця В24

Фактичний та прогнозний рівень імпорту молочної сироватки, згущеної або незгущеної, з доданням чи без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	140	x	x	x
2001	146	x	x	x
2002	147	x	x	x
2003	94	x	x	x
2004	604	x	x	x
2005	1557	x	x	x
2006	1830	x	x	x
2007	2349	x	x	x
2008	2652	x	x	x
2009	2313	x	x	x
2010	2285	x	x	x
2011	1428	x	x	x
2012	987	x	x	x
2013	2384	x	x	x
2014	1967	x	x	x
2015	1107	x	x	x
2016	729	x	x	x
2017	x	1449,012	2198,891	831,93
2018	x	1449,012	2290,676	921,74
2019	x	1449,012	2382,461	1115,19
2020	x	1449,012	2474,246	1450,36
2021	x	1449,012	2566,032	1772,40
2022	x	1449,012	2657,817	2034,92
2023	x	1449,012	2749,602	2431,55
2024	x	1449,012	2841,387	2747,80
2025	x	1449,012	2933,172	3263,30
2026	x	1449,012	3024,957	3754,43

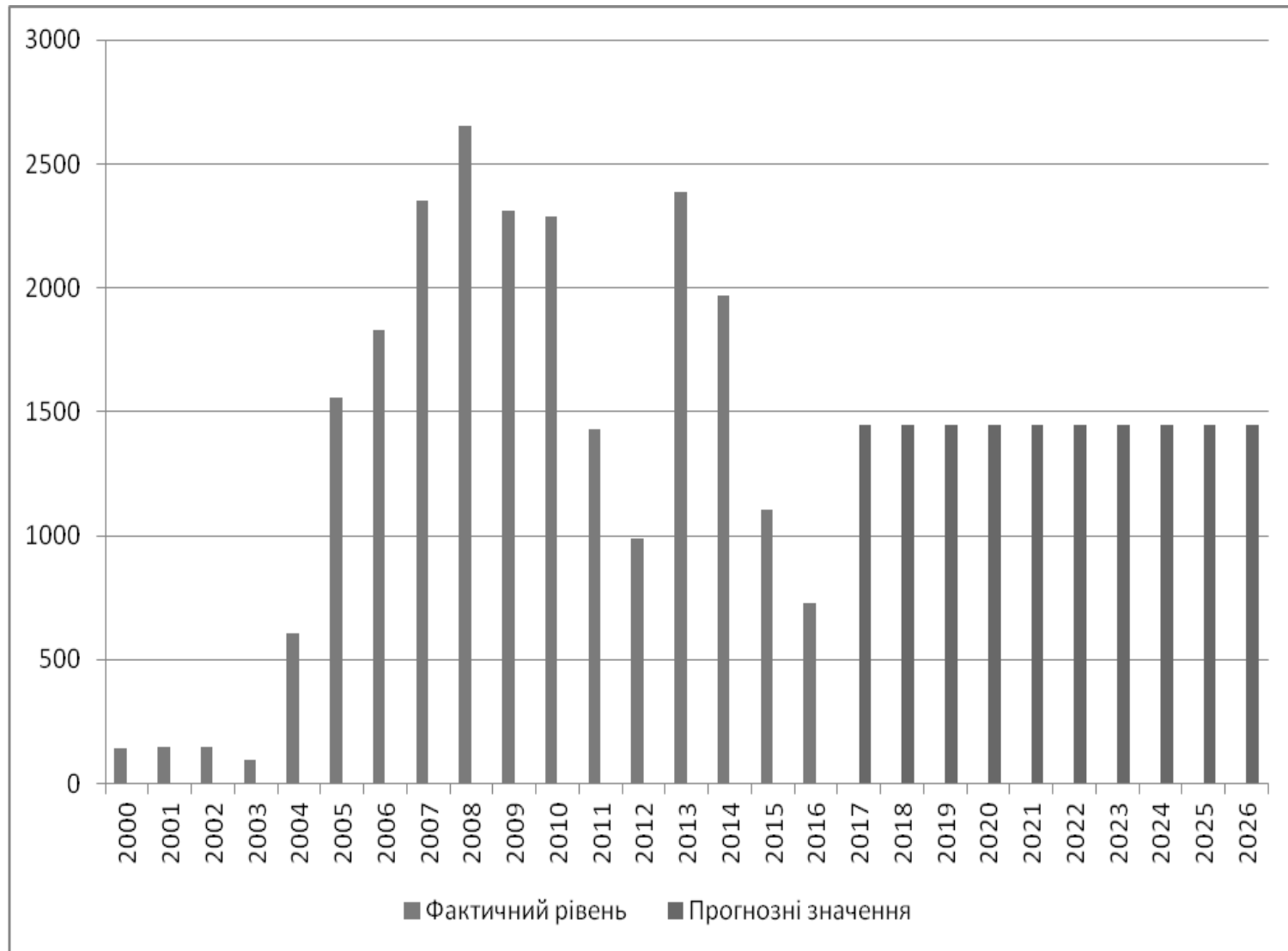

Рис. В70. Фактичний та прогнозний рівень імпорту молочної сироватки, згущеної або незгущеної, з доданням чи без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин за песимістичного сценарію розвитку

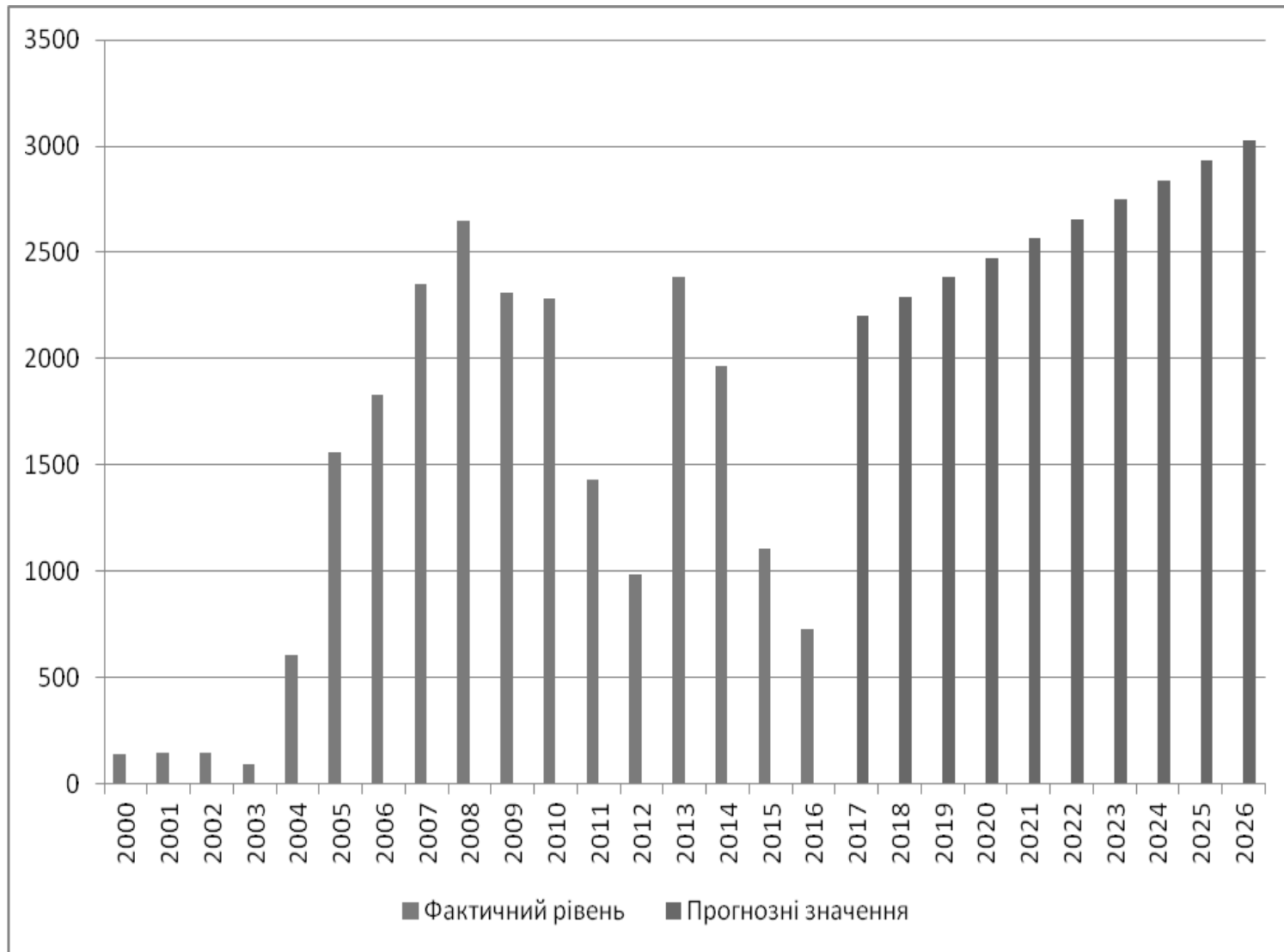

Рис. В71. Фактичний та прогнозний рівень ціни імпорту молочної сироватки, згущеної або незгущеної, з доданням чи без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин за очікуваного сценарію розвитку

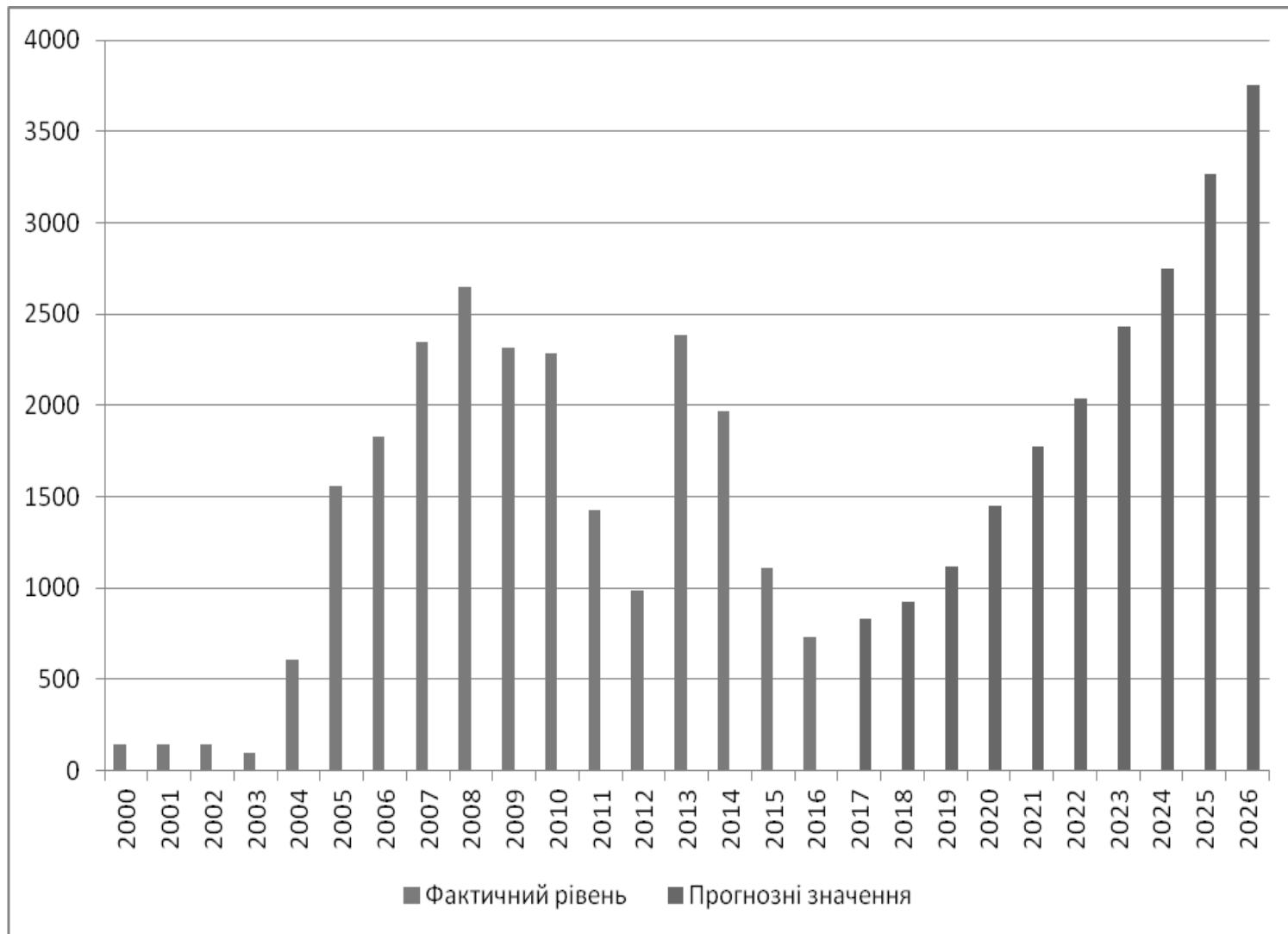

Рис. В72. Фактичний та прогнозний рівень імпорту молочної сироватки, згущеної або незгущеної, з доданням чи без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В25

Таблиця В25

Фактичний та прогнозний рівень імпорту масла вершкового та інших жирів, вироблених з молока; молочних паст в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	848	x	x	x
2001	1513	x	x	x
2002	1046	x	x	x
2003	251	x	x	x
2004	24	x	x	x
2005	2	x	x	x
2006	35	x	x	x
2007	841	x	x	x
2008	2786	x	x	x
2009	16347	x	x	x
2010	6125	x	x	x
2011	4954	x	x	x
2012	8978	x	x	x
2013	14006	x	x	x
2014	10143	x	x	x
2015	719	x	x	x
2016	1083	x	x	x
2017	x	4475,178	5742,100	1901,712
2018	x	4475,178	5987,309	2899,751
2019	x	4475,178	6232,517	3421,573
2020	x	4475,178	6477,726	5742,064
2021	x	4475,178	6722,934	7280,375
2022	x	4475,178	6968,143	8675,631
2023	x	4475,178	7213,351	9902,378
2024	x	4475,178	7458,559	10446,613
2025	x	4475,178	7703,768	11574,203
2026	x	4475,178	7948,976	12740,167

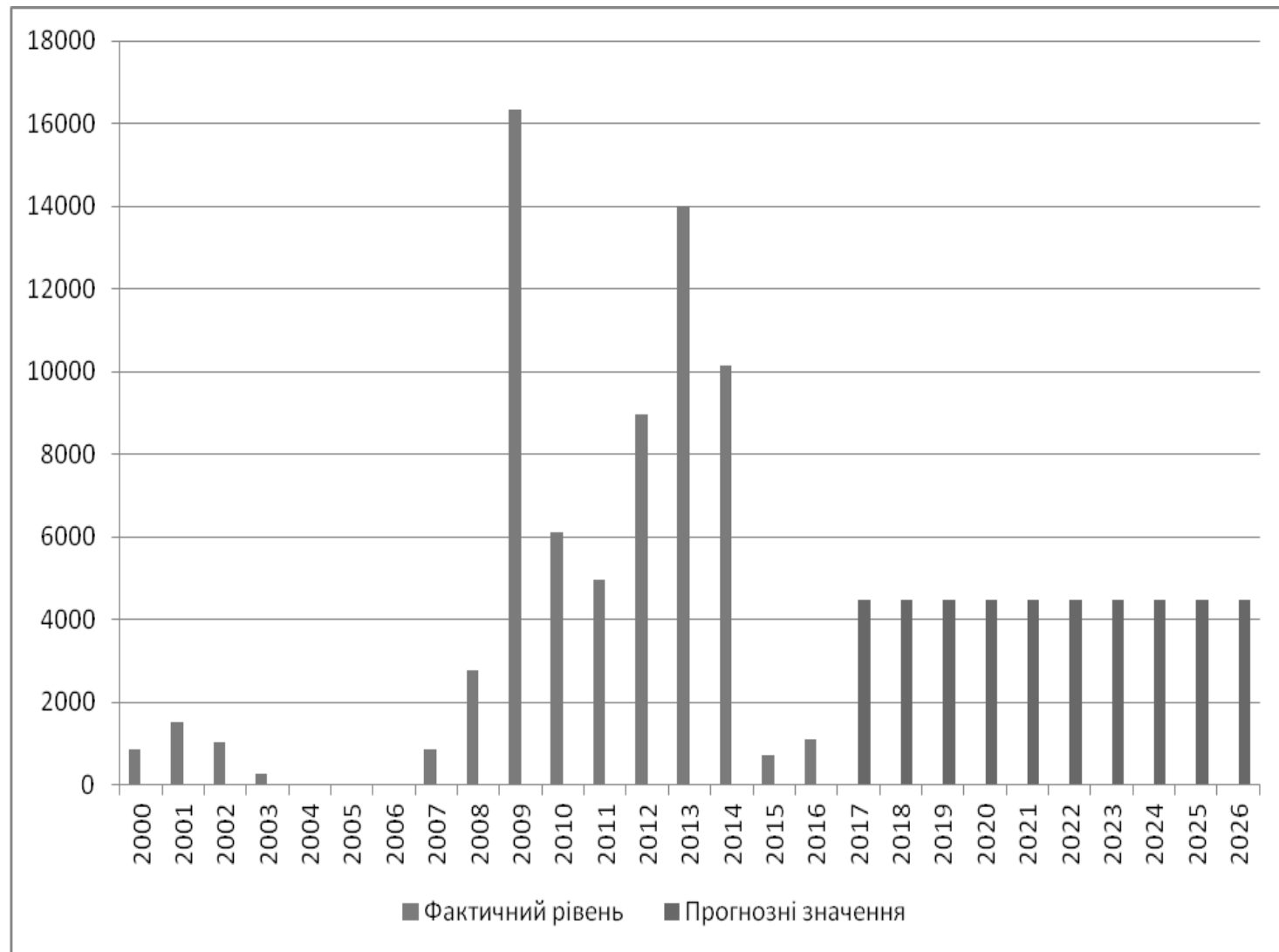

Рис. В73. Фактичний та прогнозний рівень імпорту масла вершкового та інших жирів, вироблених з молока;
молочних паст за песимістичного сценарію розвитку

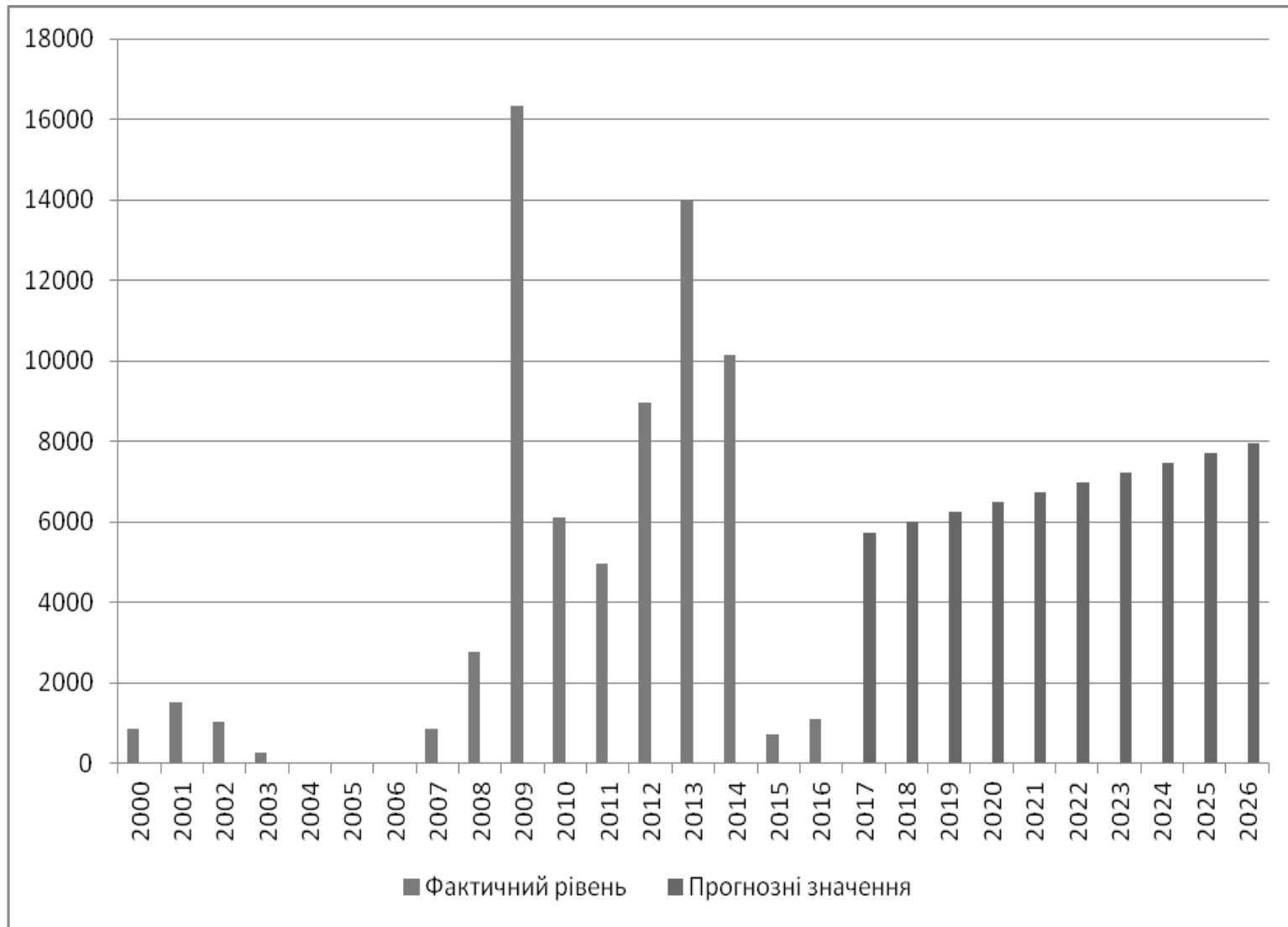

Рис. В74. Фактичний та прогнозний рівень імпорту масла вершкового та інших жирів, вироблених з молока; молочних паст за очікуваного сценарію розвитку

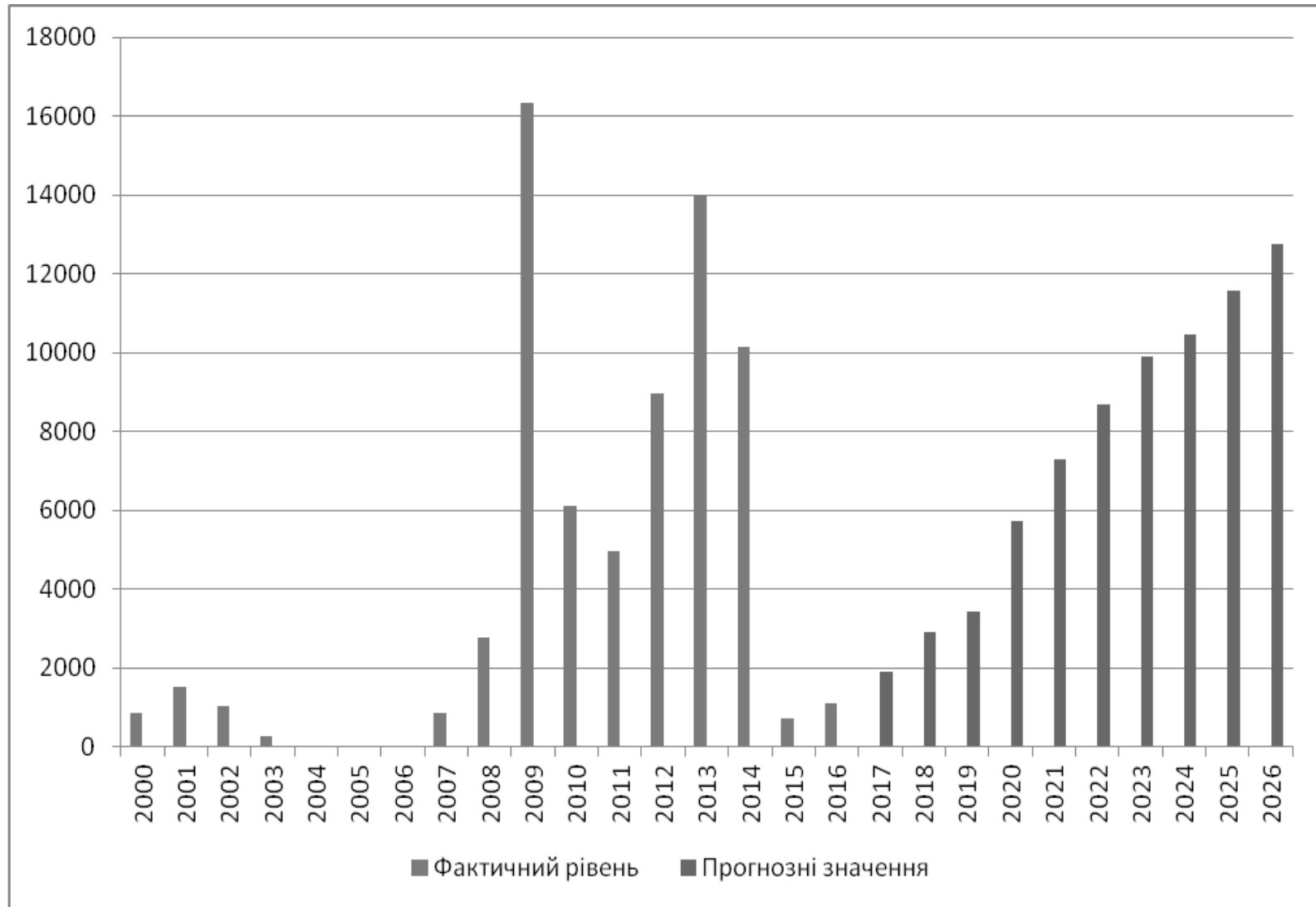

Рис. В75. Фактичний та прогнозний рівень імпорту масла вершкового та інших жирів, вироблених з молока; молочних паст за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В26

Таблиця В26

Фактичний та прогнозний рівень імпорту сирів всіх видів та
кисломолочного сиру в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	1163	x	x	x
2001	1808	x	x	x
2002	1851	x	x	x
2003	2107	x	x	x
2004	2979	x	x	x
2005	5544	x	x	x
2006	8535	x	x	x
2007	11859	x	x	x
2008	13124	x	x	x
2009	9093	x	x	x
2010	11194	x	x	x
2011	12215	x	x	x
2012	17085	x	x	x
2013	19321	x	x	x
2014	11756	x	x	x
2015	5379	x	x	x
2016	7058	x	x	x
2017	x	9610,86	14515,81	4755,42
2018	x	9610,86	15168,89	6560,03
2019	x	9610,86	15821,96	9049,47
2020	x	9610,86	16475,04	12483,62
2021	x	9610,86	17128,12	17220,98
2022	x	9610,86	17781,19	23756,11
2023	x	9610,86	18434,27	30771,22
2024	x	9610,86	19087,34	35207,43
2025	x	9610,86	19740,42	42363,02
2026	x	9610,86	20393,49	46028,92

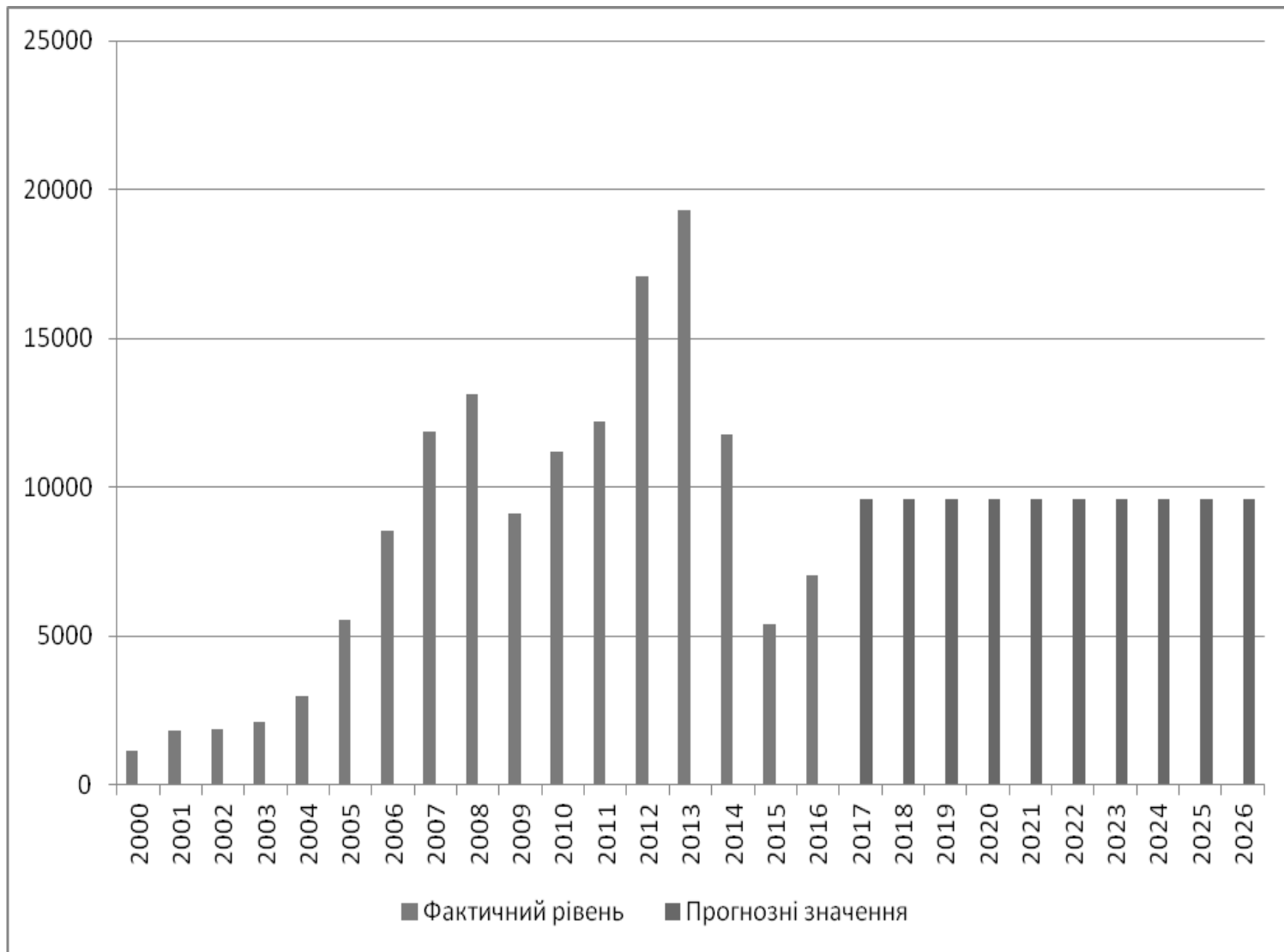

Рис. В76. Фактичний та прогнозний рівень імпорту сирів всіх видів та кисломолочного сиру за песимістичного сценарію розвитку

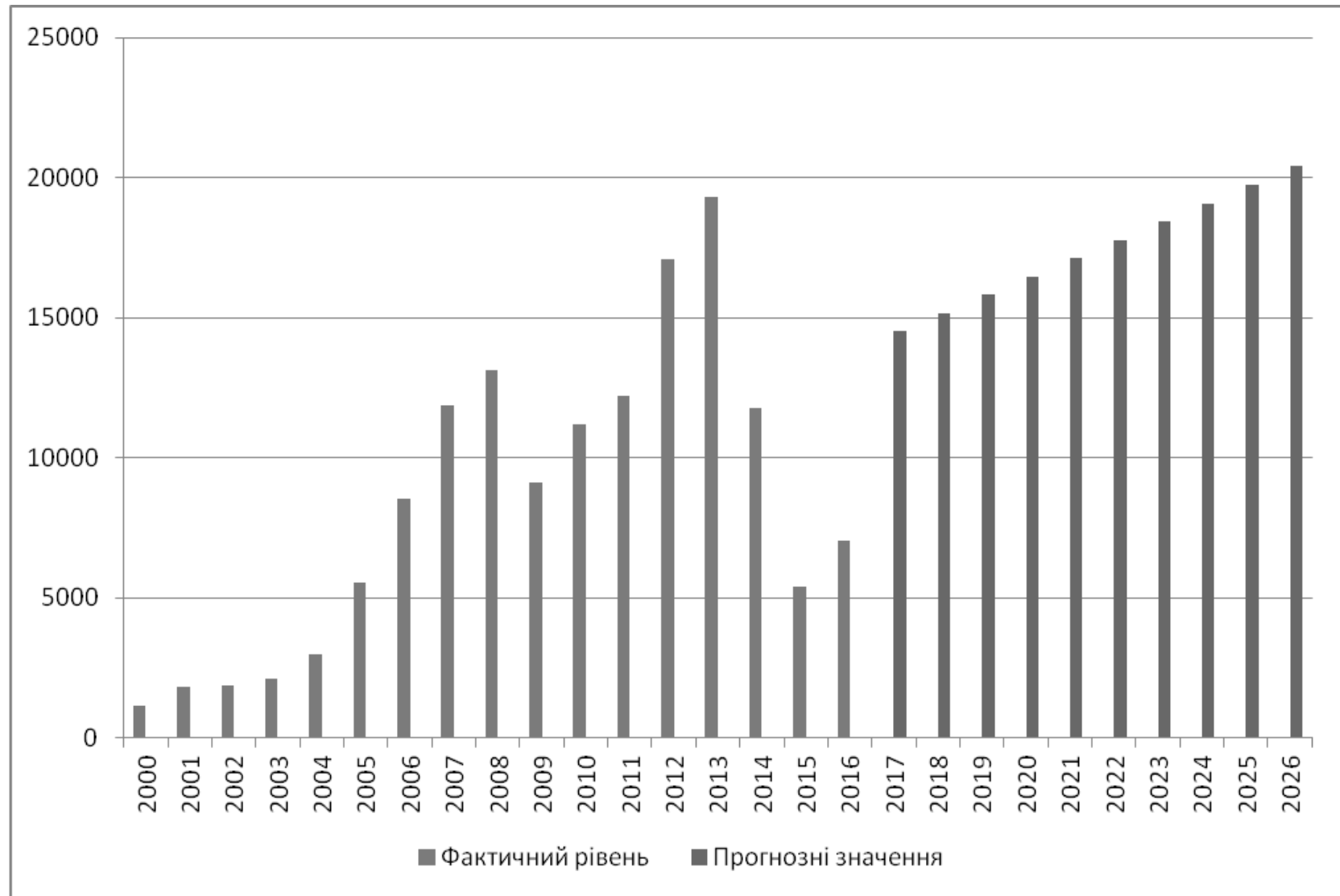

Рис. В77. Фактичний та прогнозний рівень імпорту сирів всіх видів та кисломолочного сиру за очікуваного сценарію розвитку

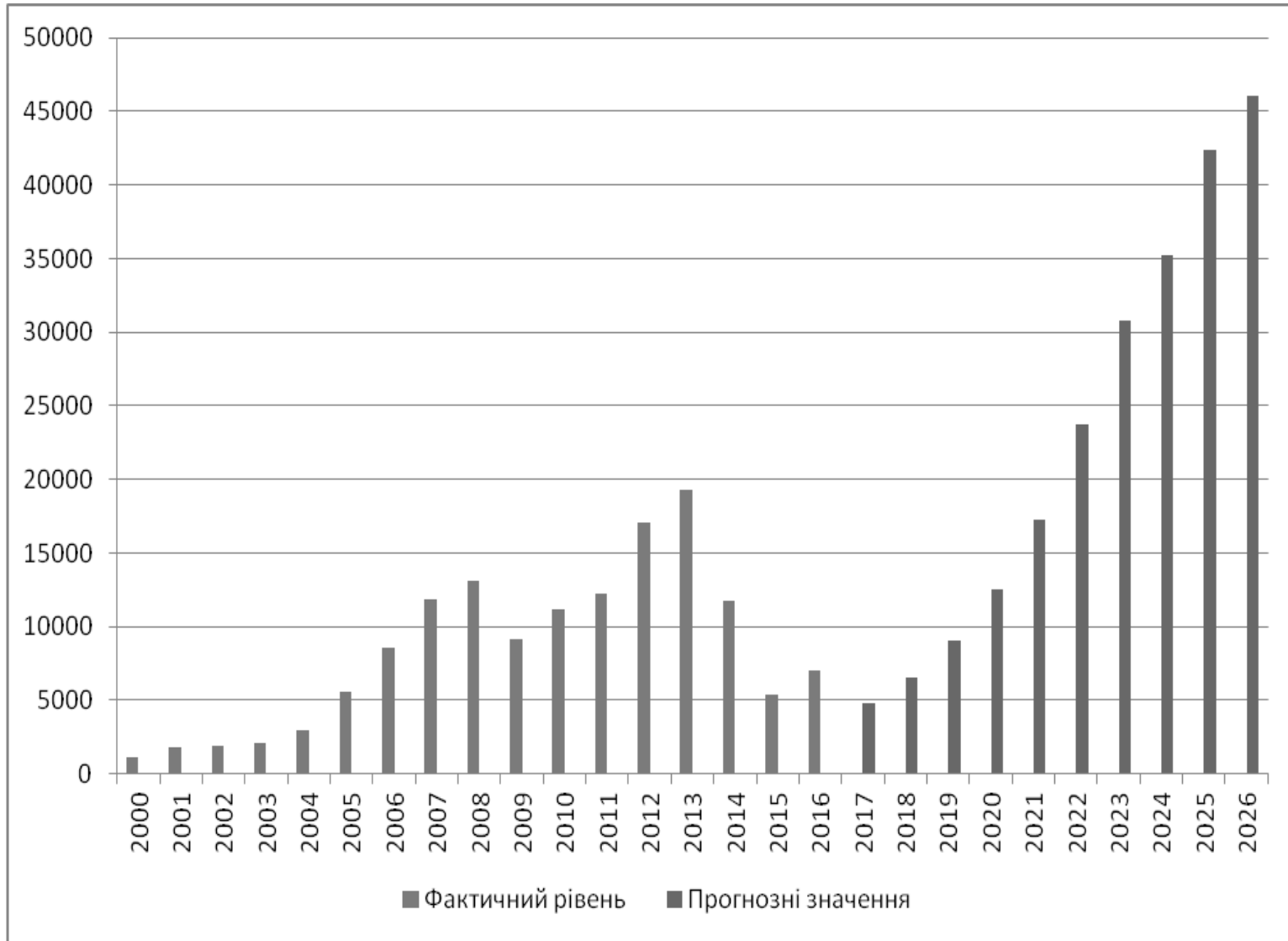

Рис. В78. Фактичний та прогнозний рівень імпорту сирів всіх видів та кисломолочного сиру за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В27

Таблиця В27

Фактичний та прогнозний рівень імпорту яєць в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	899	x	x	x
2001	1489	x	x	x
2002	2681	x	x	x
2003	3117	x	x	x
2004	3312	x	x	x
2005	4156	x	x	x
2006	3805	x	x	x
2007	2207	x	x	x
2008	5203	x	x	x
2009	5626	x	x	x
2010	4580	x	x	x
2011	3179	x	x	x
2012	3464	x	x	x
2013	4143	x	x	x
2014	6999	x	x	x
2015	10026	x	x	x
2016	4447	x	x	x
2017	x	4789,474	7022,565	8938,71
2018	x	4789,474	7335,349	10939,19
2019	x	4789,474	7648,132	12730,07
2020	x	4789,474	7960,916	15112,63
2021	x	4789,474	8273,699	19246,77
2022	x	4789,474	8586,483	24811,49
2023	x	4789,474	8899,266	28237,22
2024	x	4789,474	9212,050	31904,212
2025	x	4789,474	9524,833	32318,89
2026	x	4789,474	9837,617	34943,944

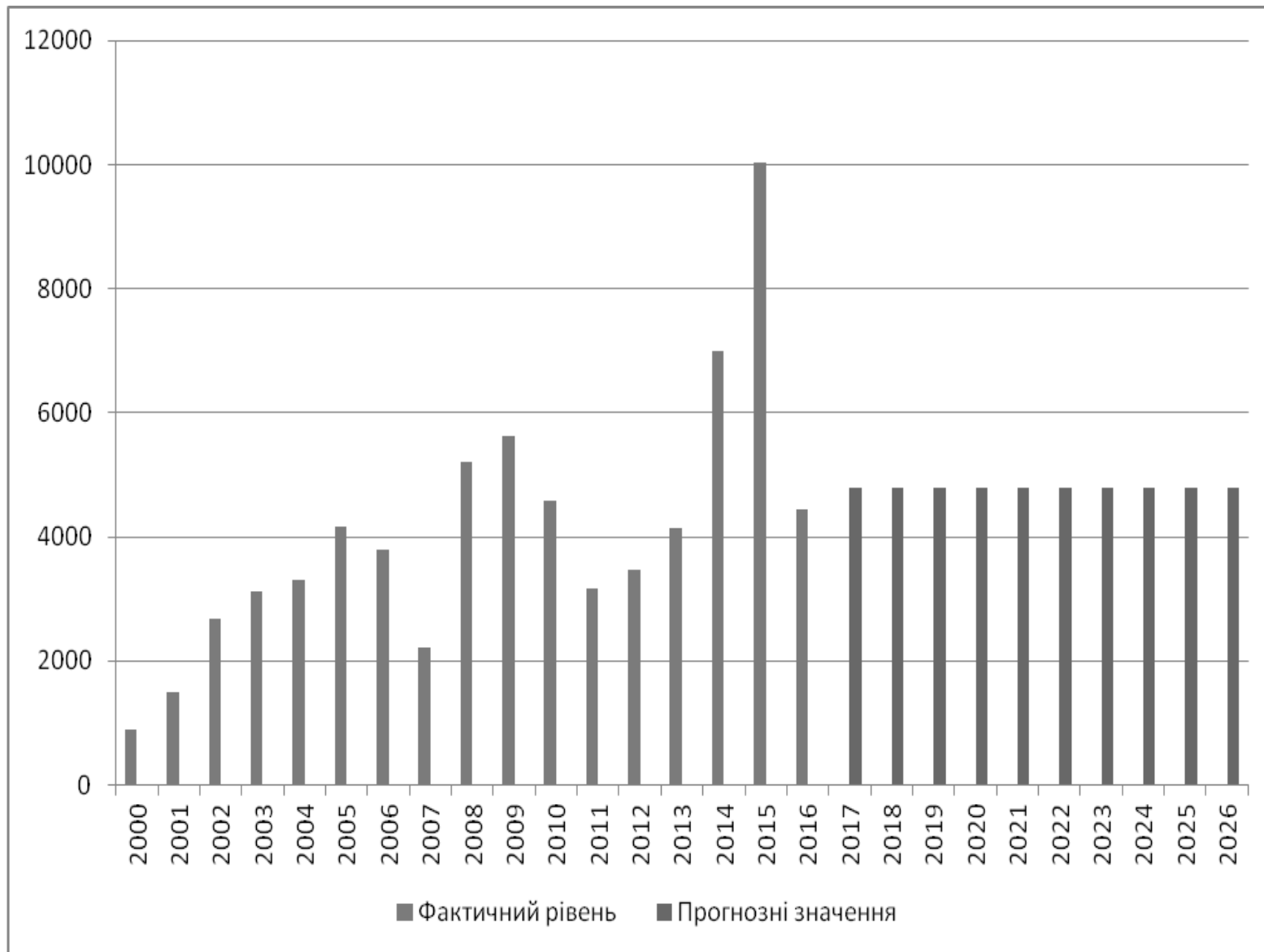

Рис. В79. Фактичний та прогнозний рівень імпорту яєць за песимістичного сценарію розвитку

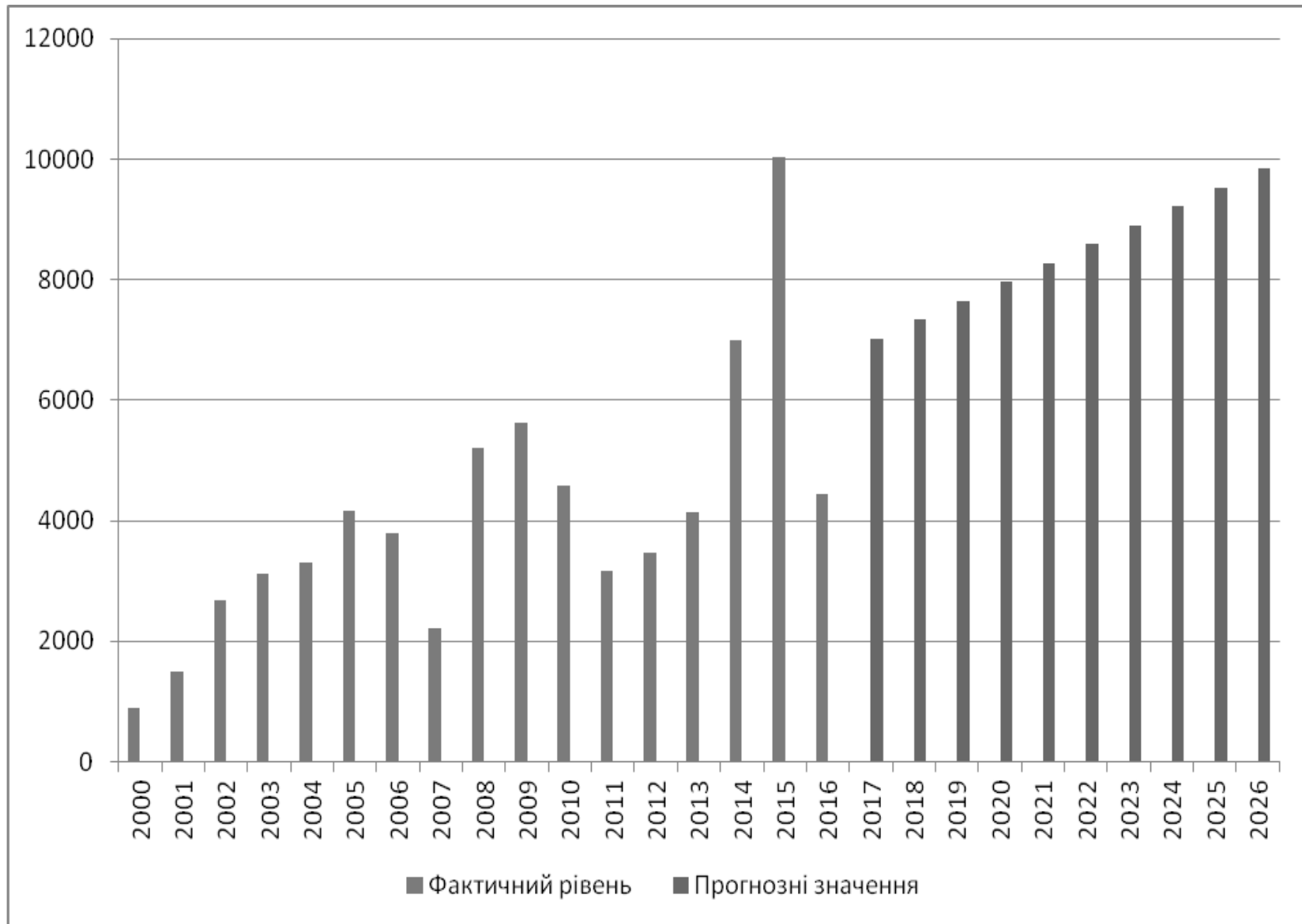

Рис. В80. Фактичний та прогнозний рівень імпорту яєць за очікуваного сценарію розвитку

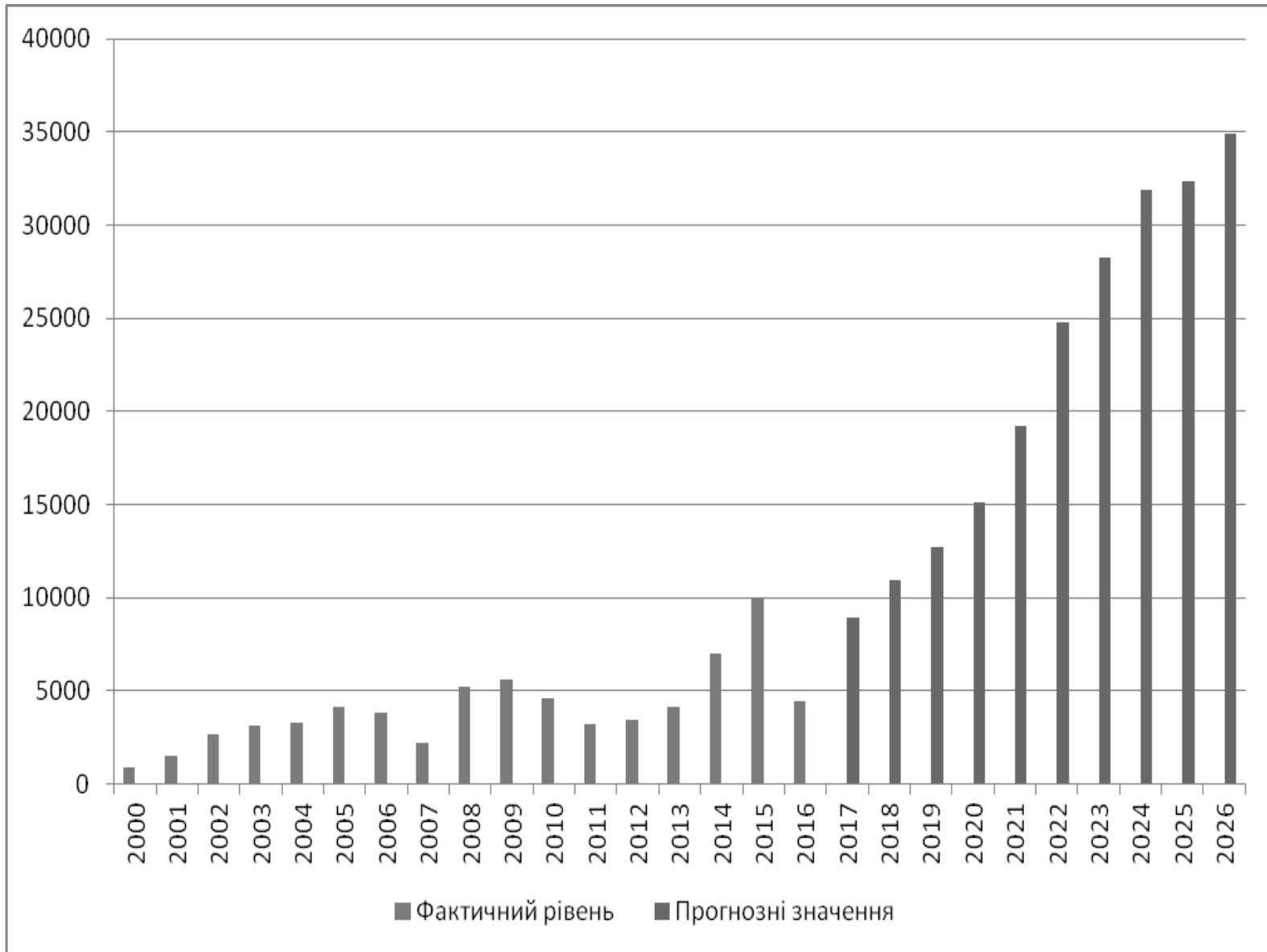

Рис. В81. Фактичний та прогнозний рівень імпорту яєць за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В28

Таблиця В28

Фактичний та прогнозний рівень імпорту меду в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	99	x	x	x
2001	59	x	x	x
2002	63	x	x	x
2003	115	x	x	x
2004	0	x	x	x
2005	63	x	x	x
2006	29	x	x	x
2007	3	x	x	x
2008	128	x	x	x
2009	30	x	x	x
2010	107	x	x	x
2011	2	x	x	x
2012	23	x	x	x
2013	22	x	x	x
2014	53	x	x	x
2015	17	x	x	x
2016	118	x	x	x
2017	x	32,705	56,54585	35,81543
2018	x	29,745	56,54585	45,21254
2019	x	26,785	56,54585	54,62374
2020	x	23,825	56,54585	64,04869
2021	x	20,865	56,54585	73,48706
2022	x	17,905	56,54585	82,93855
2023	x	14,946	56,54585	92,40285
2024	x	11,986	56,54585	101,87967
2025	x	9,0257	56,54585	111,36870
2026	x	6,0658	56,54585	120,86966

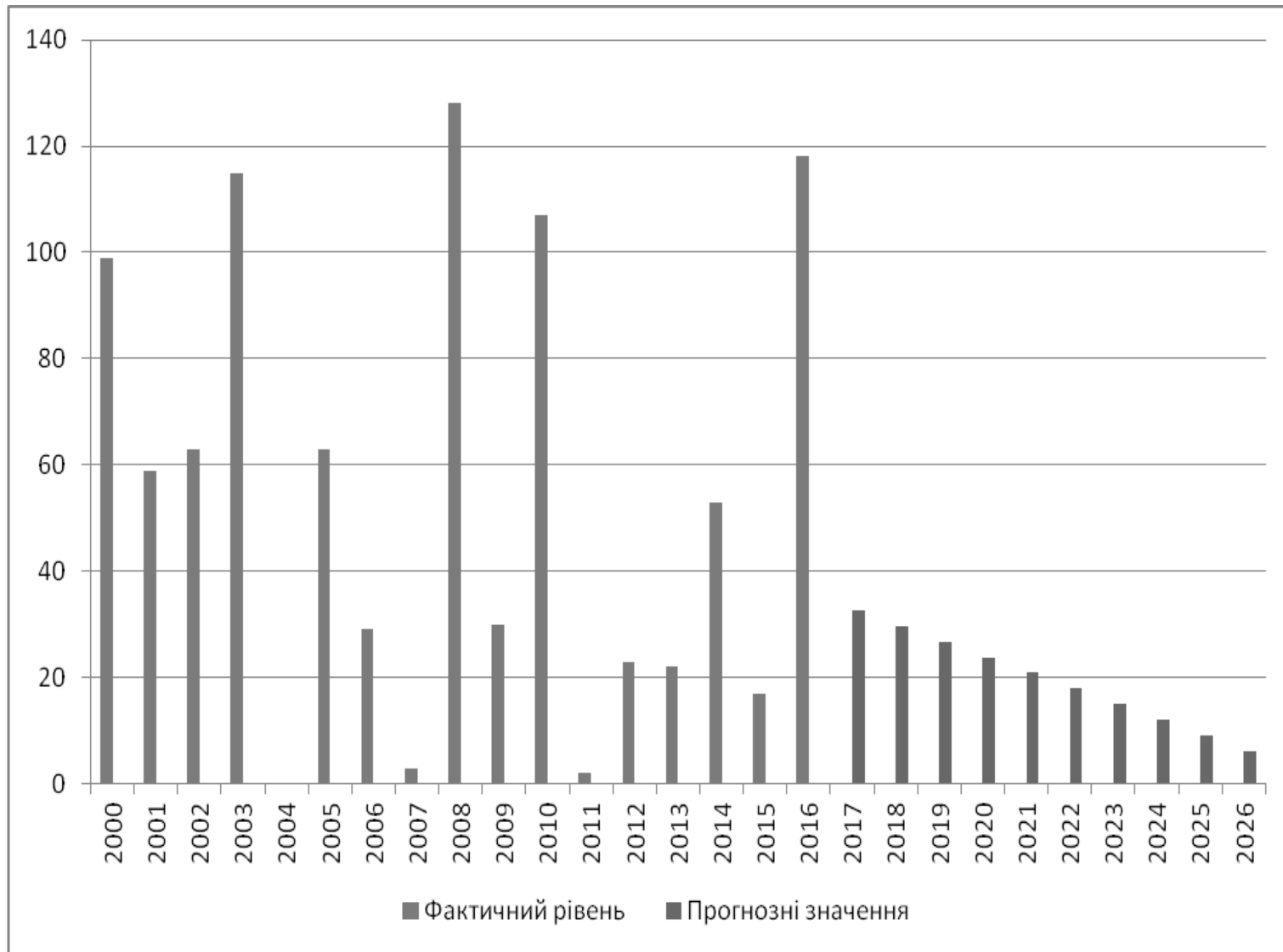

Рис. В82. Фактичний та прогнозний рівень імпорту меду за песимістичного сценарію розвитку

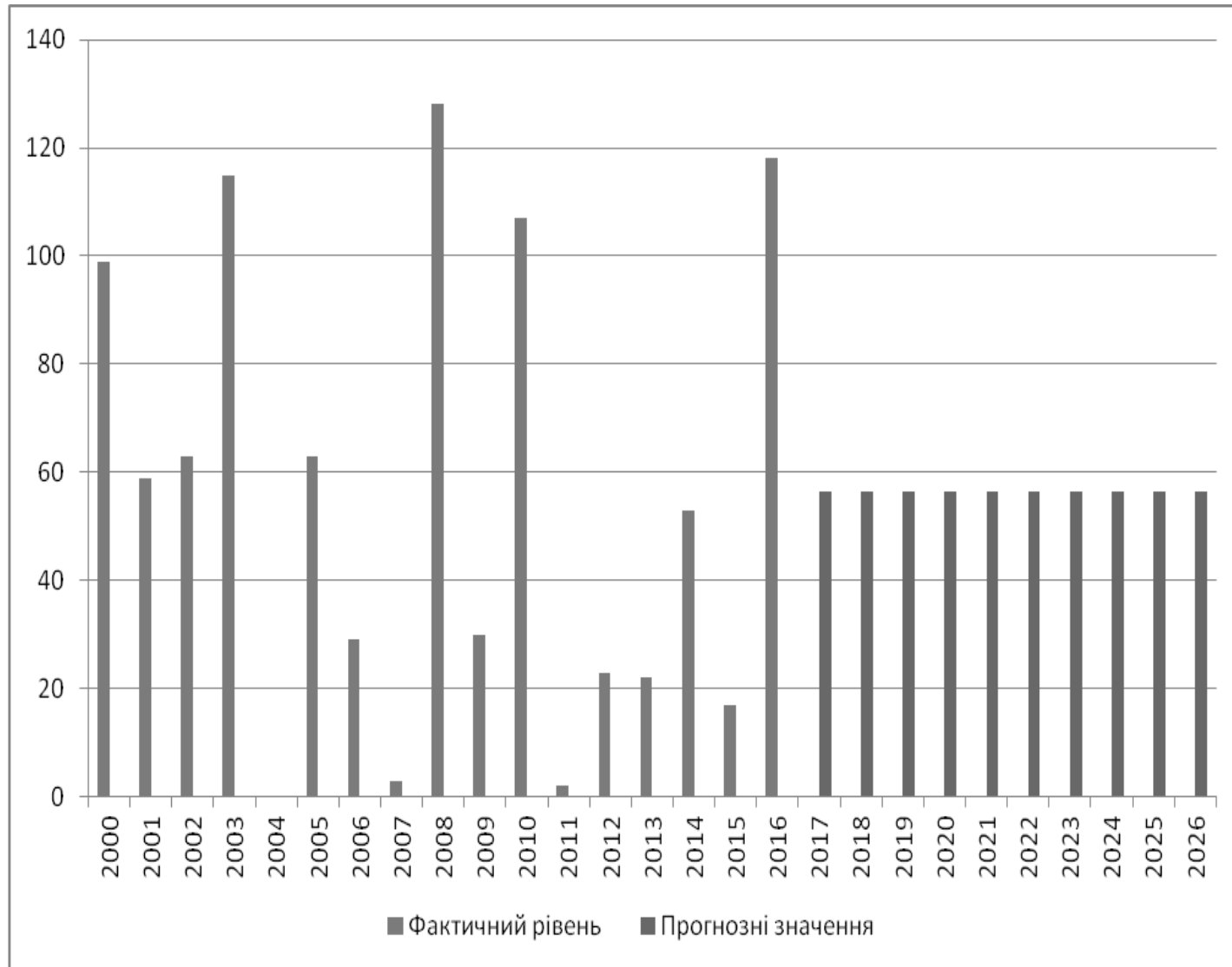

Рис. В83. Фактичний та прогнозний рівень імпорту меду за очікуваного сценарію розвитку

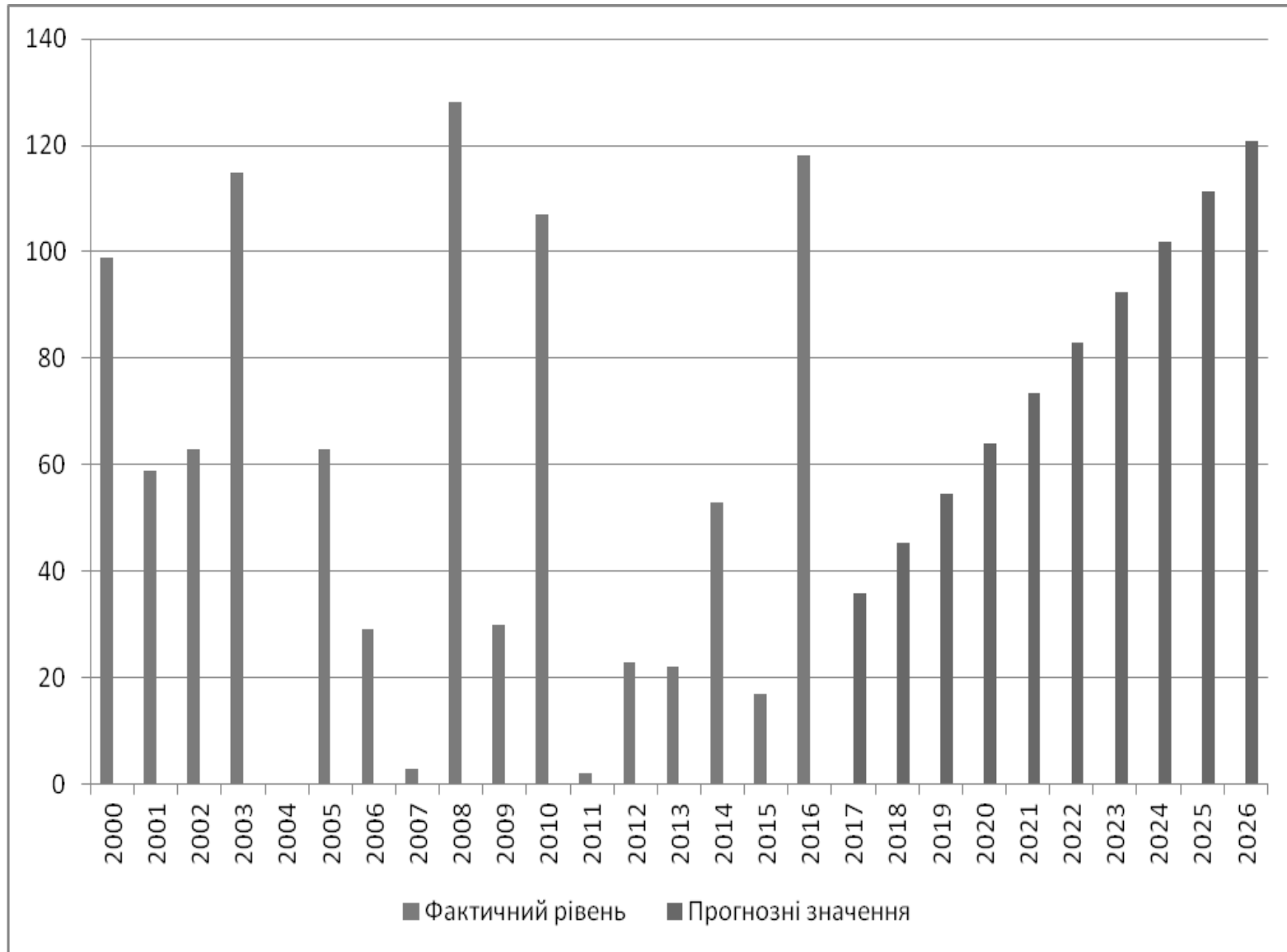

Рис. В84. Фактичний та прогнозний рівень імпорту меду за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В29

Таблиця В29

Фактичний та прогнозний рівень експорту м'яса і м'ясопродуктів в
2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	194352,797	x	x	x
2001	159303,563	x	x	x
2002	209494,484	x	x	x
2003	242178,656	x	x	x
2004	177566,797	x	x	x
2005	154500,531	x	x	x
2006	33163,9375	x	x	x
2007	105170,828	x	x	x
2008	74824,6094	x	x	x
2009	79141,9844	x	x	x
2010	90179,2266	x	x	x
2011	197907,281	x	x	x
2012	315886,875	x	x	x
2013	348633,219	x	x	x
2014	381816,563	x	x	x
2015	377668,313	x	x	x
2016	387789,281	x	x	x
2017	x	240871,5	295148,7	191620,6
2018	x	240871,5	303983,0	198359,5
2019	x	240871,5	312817,3	205335,4
2020	x	240871,5	321651,6	212556,6
2021	x	240871,5	330486,0	220031,8
2022	x	240871,5	339320,3	227769,9
2023	x	240871,5	348154,6	235780,1
2024	x	240871,5	356988,9	244072,0
2025	x	240871,5	365823,3	252655,5
2026	x	240871,5	374657,6	191620,6

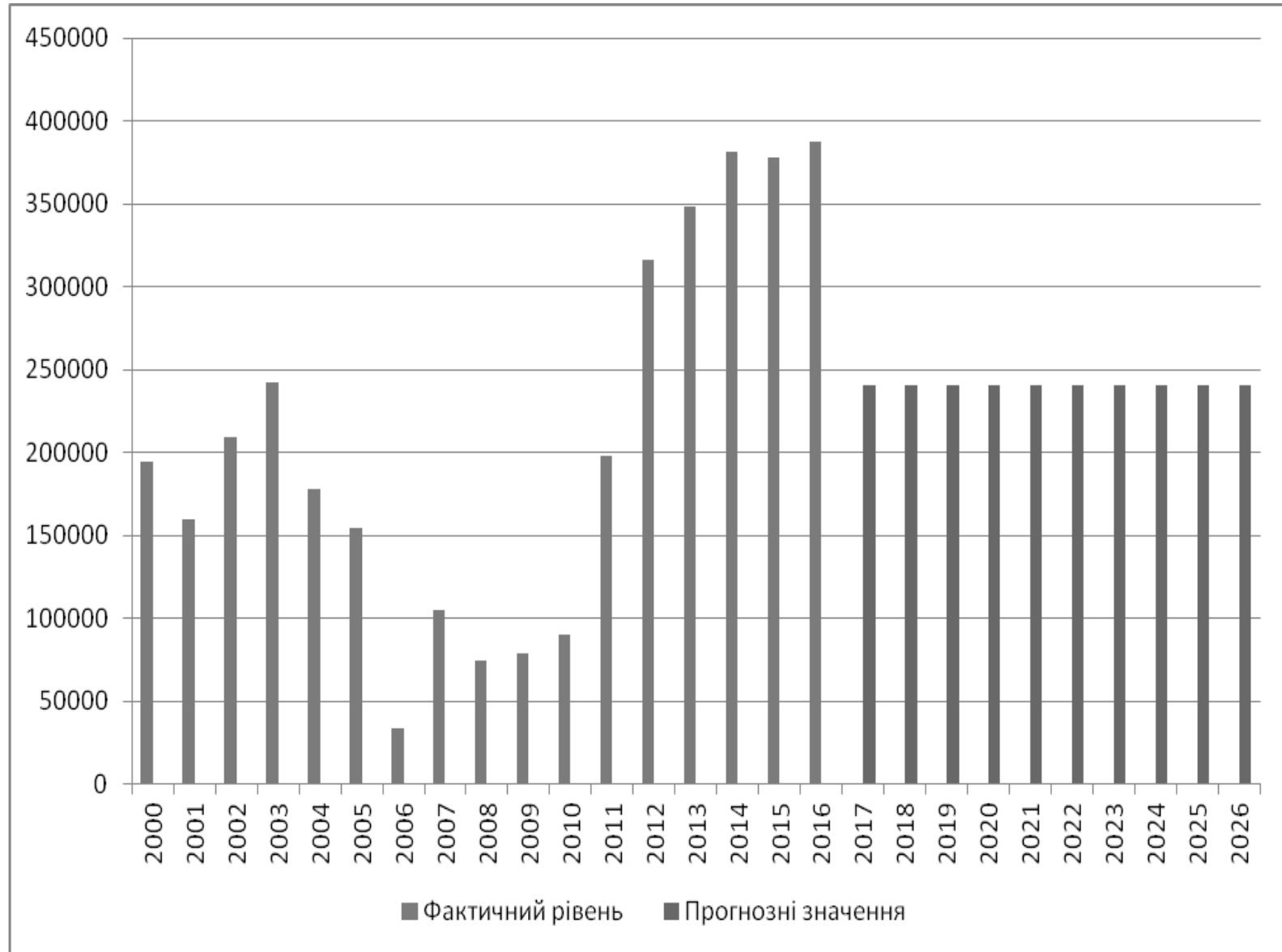

Рис. В85. Фактичний та прогнозний рівень експорту м'яса і м'ясопродуктів за песимістичного сценарію розвитку

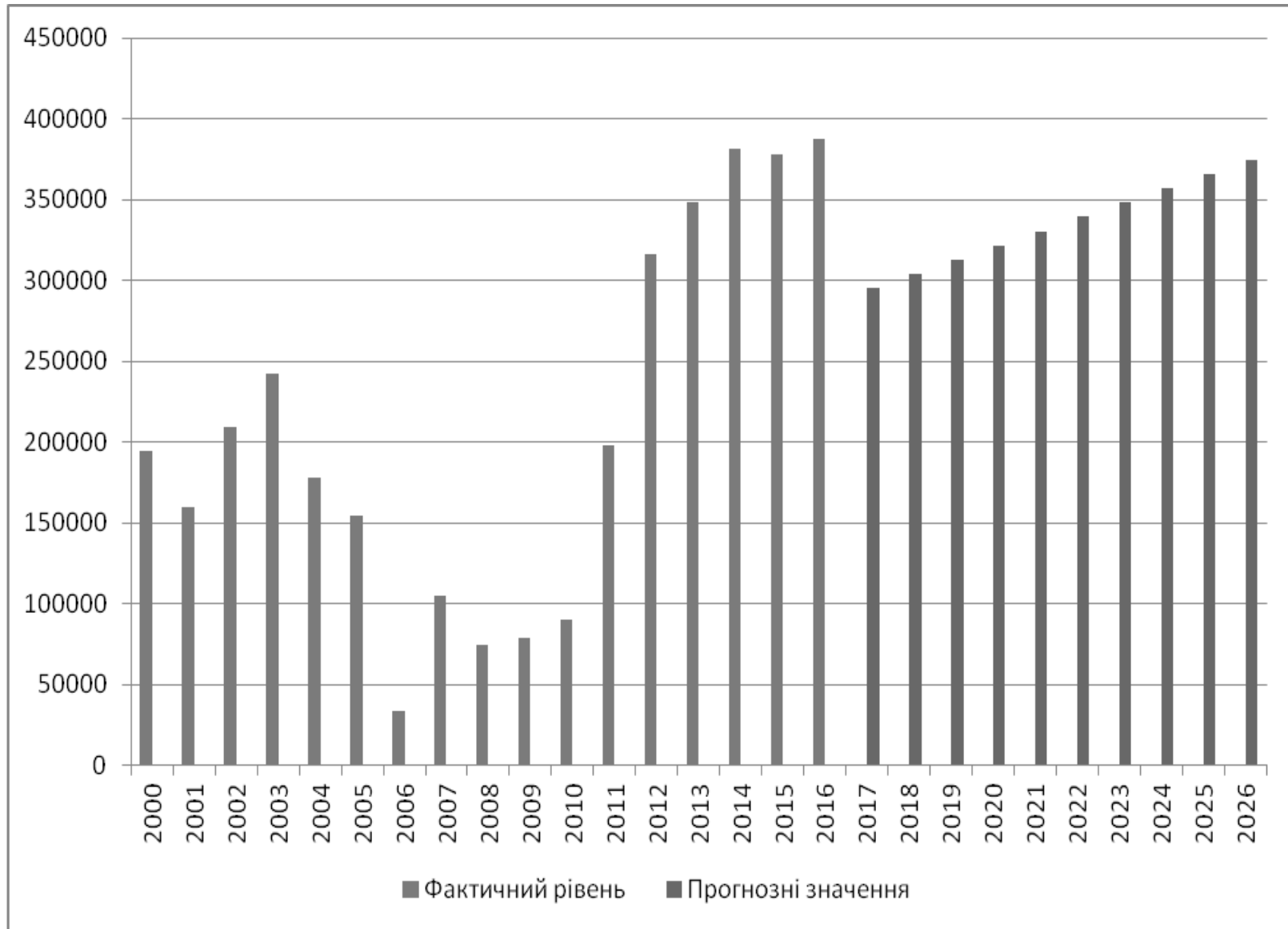

Рис. В86. Фактичний та прогнозний рівень експорту м'яса і м'ясопродуктів за очікуваного сценарію розвитку

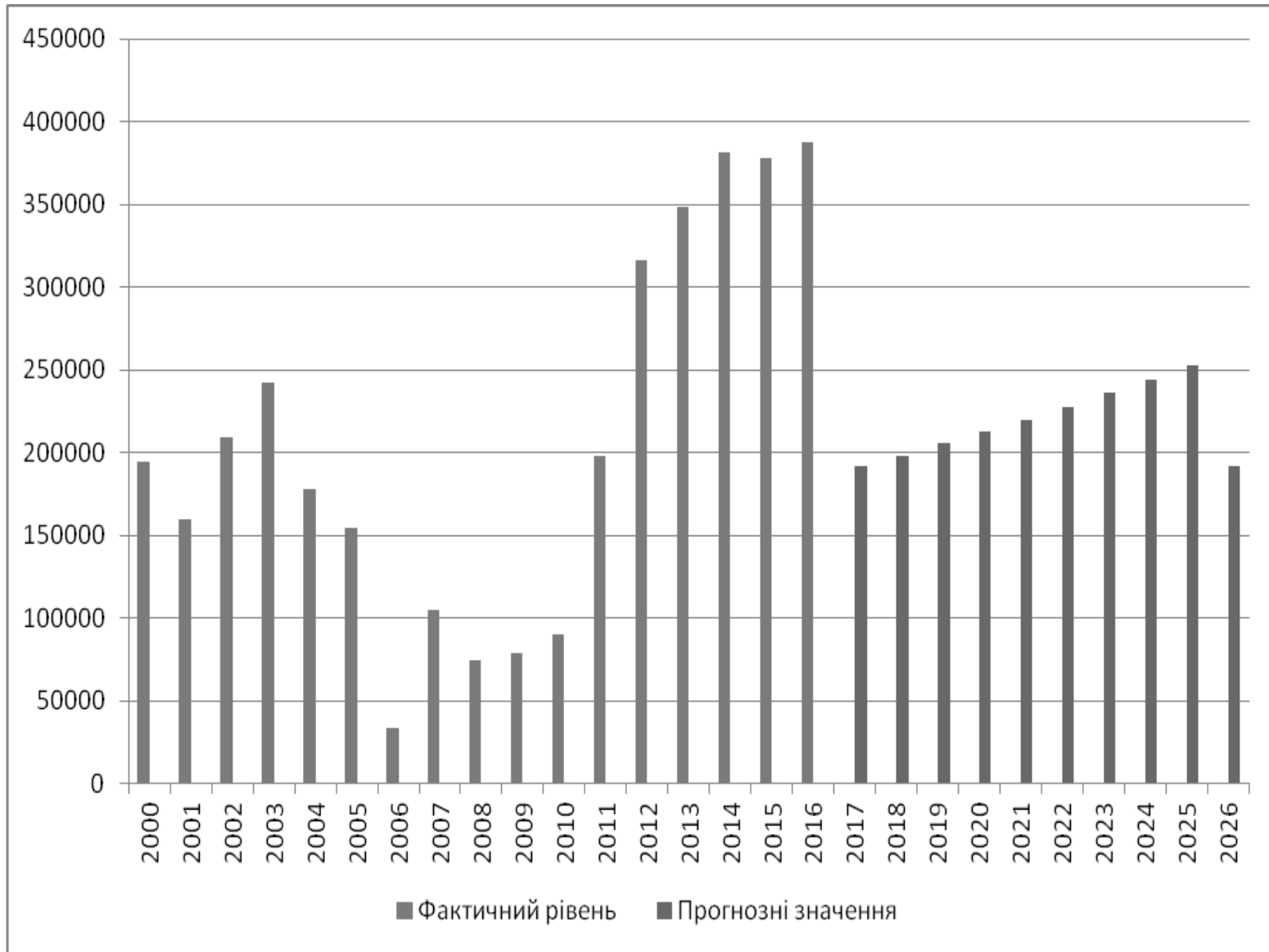

Рис. В87. Фактичний та прогнозний рівень експорту м'яса і м'ясопродуктів за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В30

Таблиця В30

Фактичний та прогнозний рівень експорту м'яса ВРХ в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	179284,266	x	x	x
2001	154100,594	x	x	x
2002	200751,813	x	x	x
2003	220798,422	x	x	x
2004	165193,484	x	x	x
2005	142784,563	x	x	x
2006	27164,6367	x	x	x
2007	96405,5625	x	x	x
2008	62647,5781	x	x	x
2009	59345,6406	x	x	x
2010	45031,0547	x	x	x
2011	38565,3633	x	x	x
2012	34212,9492	x	x	x
2013	46825,5586	x	x	x
2014	51406,832	x	x	x
2015	59515,2383	x	x	x
2016	46350,9063	x	x	x
2017	x	12083,0	76401,9	47223,2
2018	x	2616,3	75410,9	54458,1
2019	x	0	74110,9	61973,8
2020	x	0	69401,9	79741,8
2021	x	0	68401,9	87736,6
2022	x	0	67501,9	95935,0
2023	x	0	66001,9	104316,4
2024	x	0	63401,9	112862,2
2025	x	0	61401,9	121555,8
2026	x	0	59001,9	130382,0

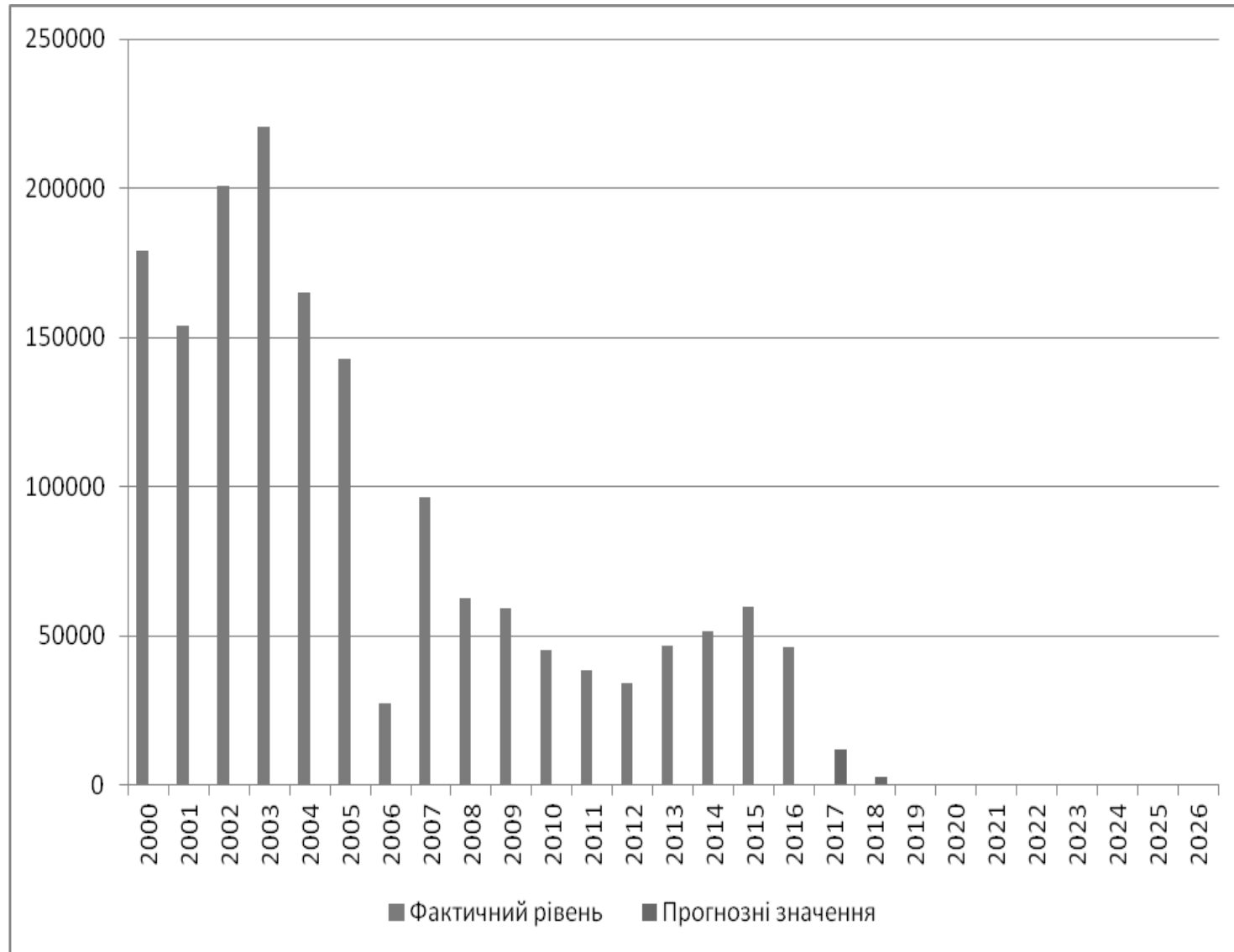

Рис. В88. Фактичний та прогнозний рівень експорту м'яса ВРХ за песимістичного сценарію розвитку

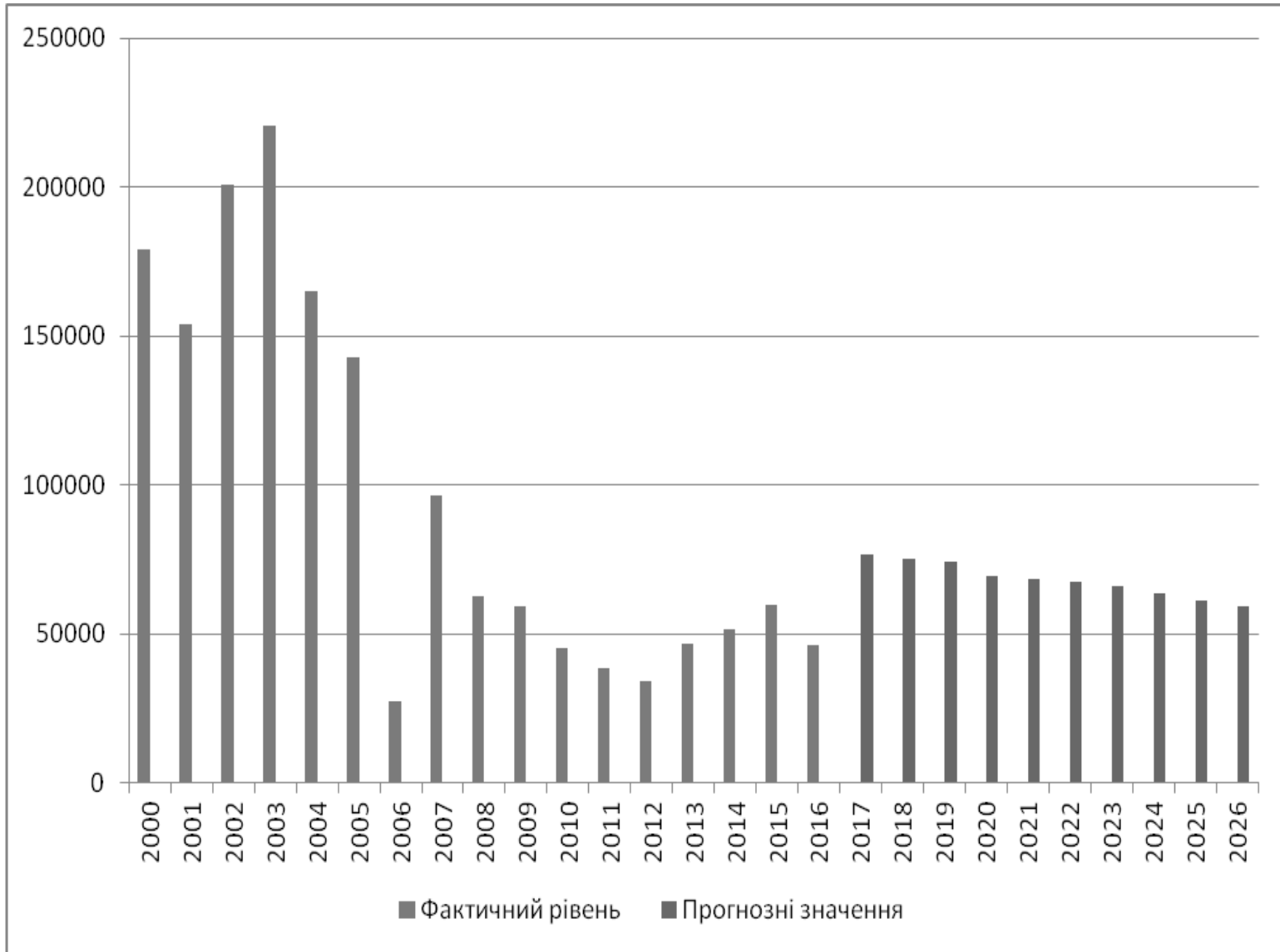

Рис. В89. Фактичний та прогнозний рівень експорту м'яса ВРХ за очікуваного сценарію розвитку

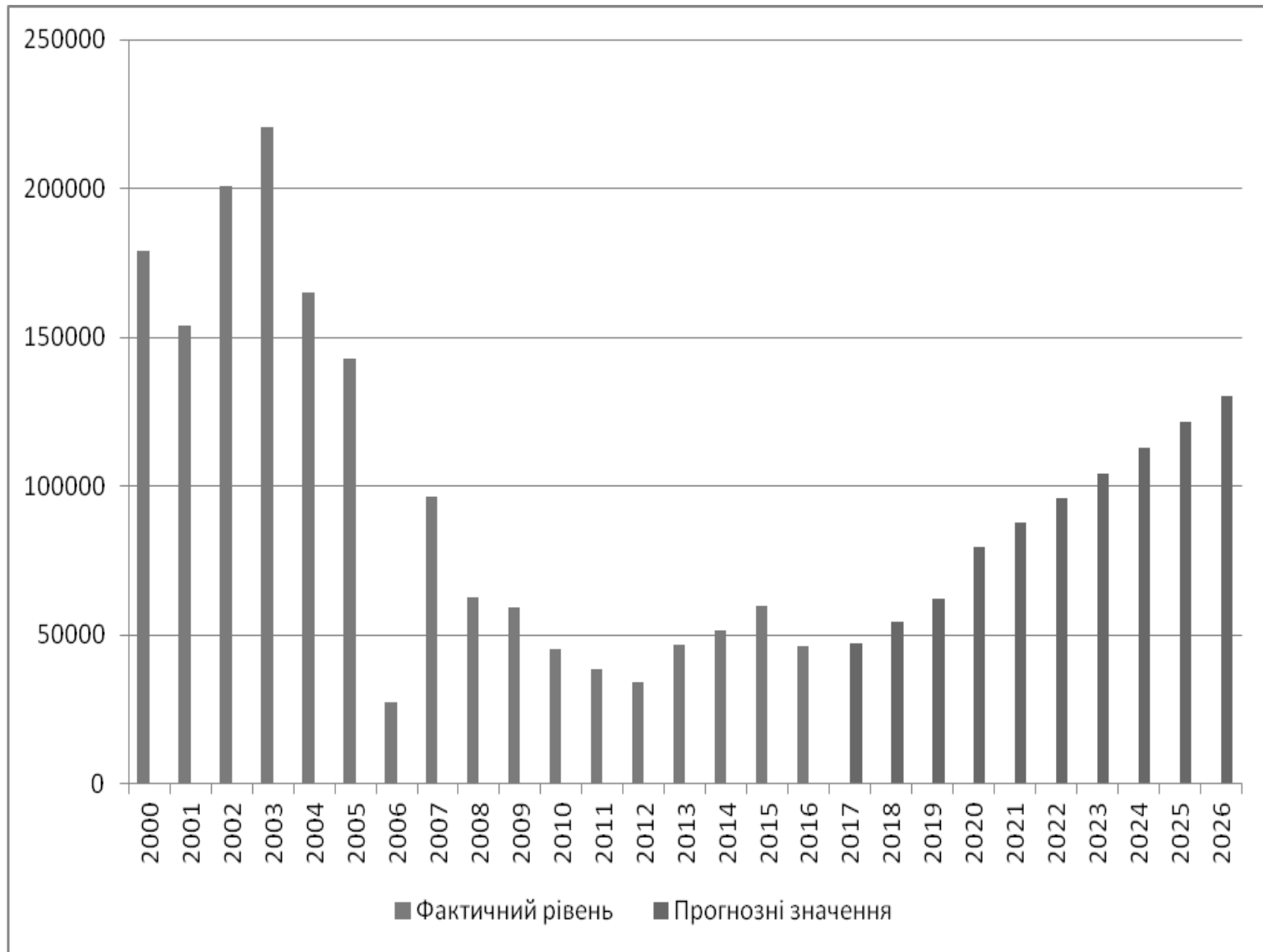

Рис. В90. Фактичний та прогнозний рівень експорту м'яса ВРХ за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В31

Таблиця В31

Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса свиней в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	11257,96	x	x	x
2001	2408,20996	x	x	x
2002	1496,17004	x	x	x
2003	15807,4697	x	x	x
2004	9698,61035	x	x	x
2005	9910,75977	x	x	x
2006	727,235657	x	x	x
2007	0,393000007	x	x	x
2008	88,3925705	x	x	x
2009	52,3440514	x	x	x
2010	2698,60815	x	x	x
2011	57608,8086	x	x	x
2012	92635,0547	x	x	x
2013	20893,9473	x	x	x
2014	26271,5703	x	x	x
2015	54682,9141	x	x	x
2016	5116,03564	x	x	x
2017	x	23072,43	23586,10	23779,8
2018	x	23072,43	24589,68	28520,8
2019	x	23072,43	25593,27	31898,13
2020	x	23072,43	26596,86	24187,66
2021	x	23072,43	27600,45	39165,09
2022	x	23072,43	28604,03	42992,387
2023	x	23072,43	29607,62	46306,357
2024	x	23072,43	30611,21	502616,31
2025	x	23072,43	31614,80	54783,2694
2026	x	23072,43	32618,38	59830,7655

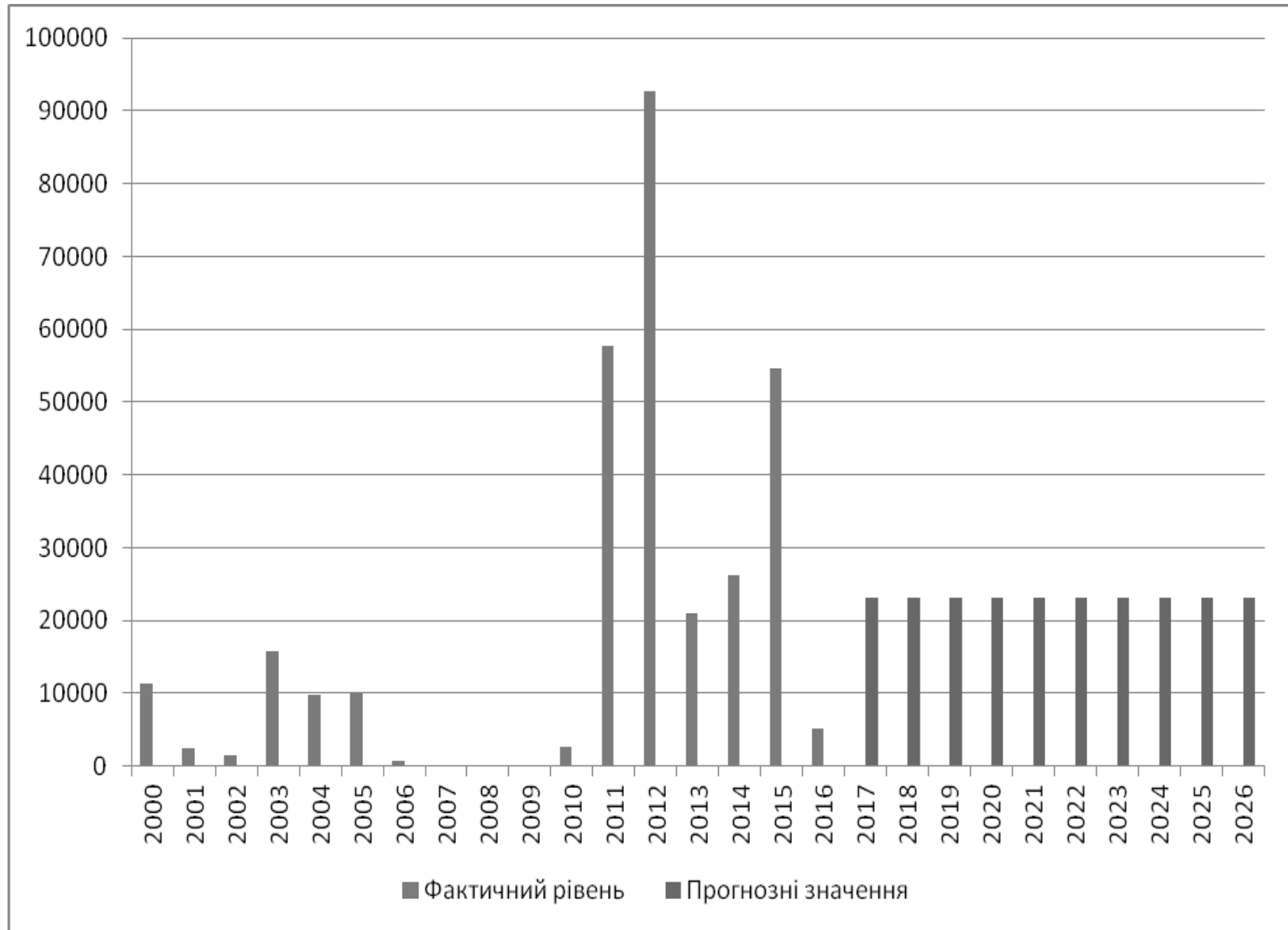

Рис. В91. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса свиней за песимістичного сценарію розвитку

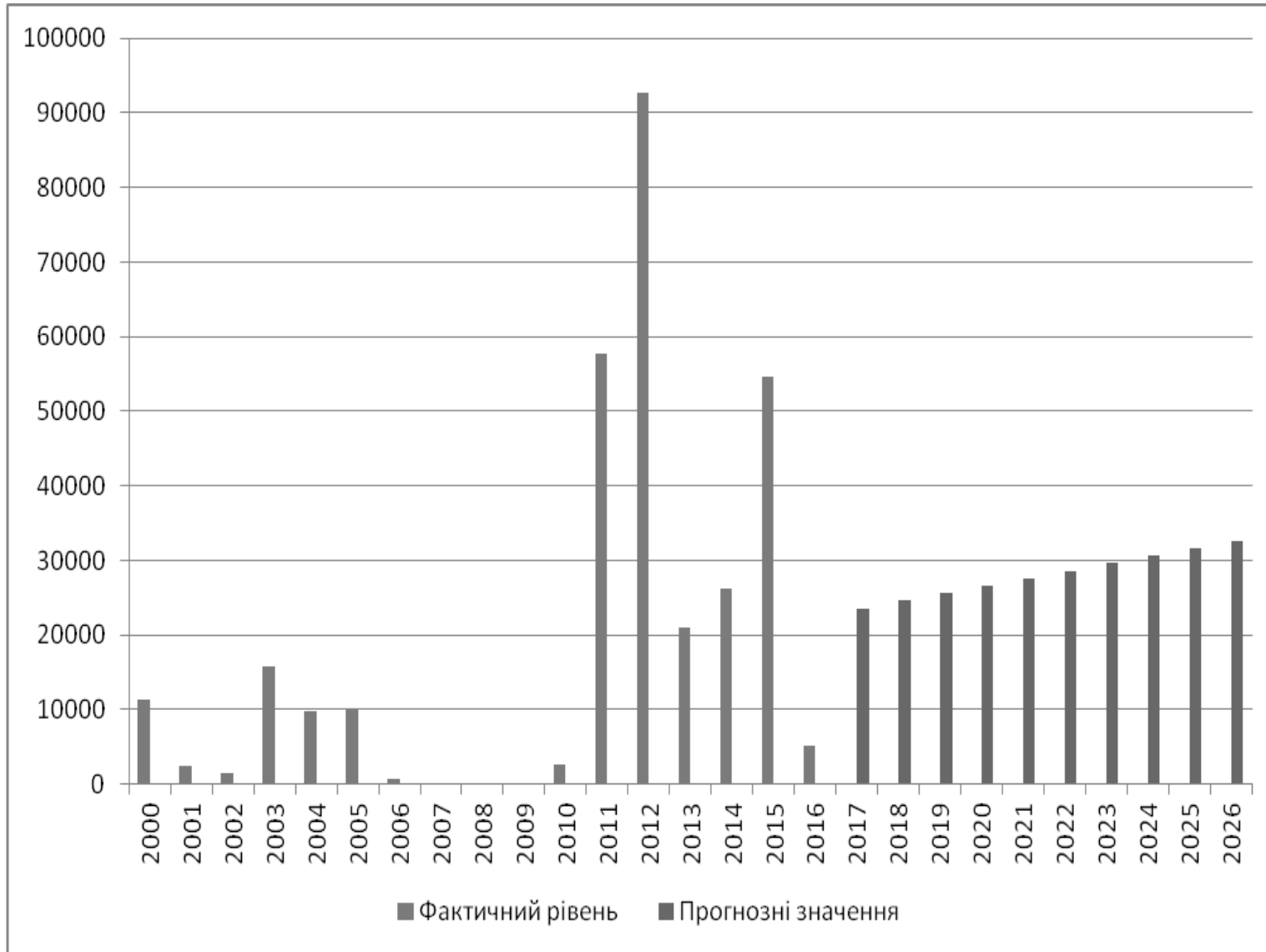

Рис. В92. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса свиней за очікуваного сценарію розвитку

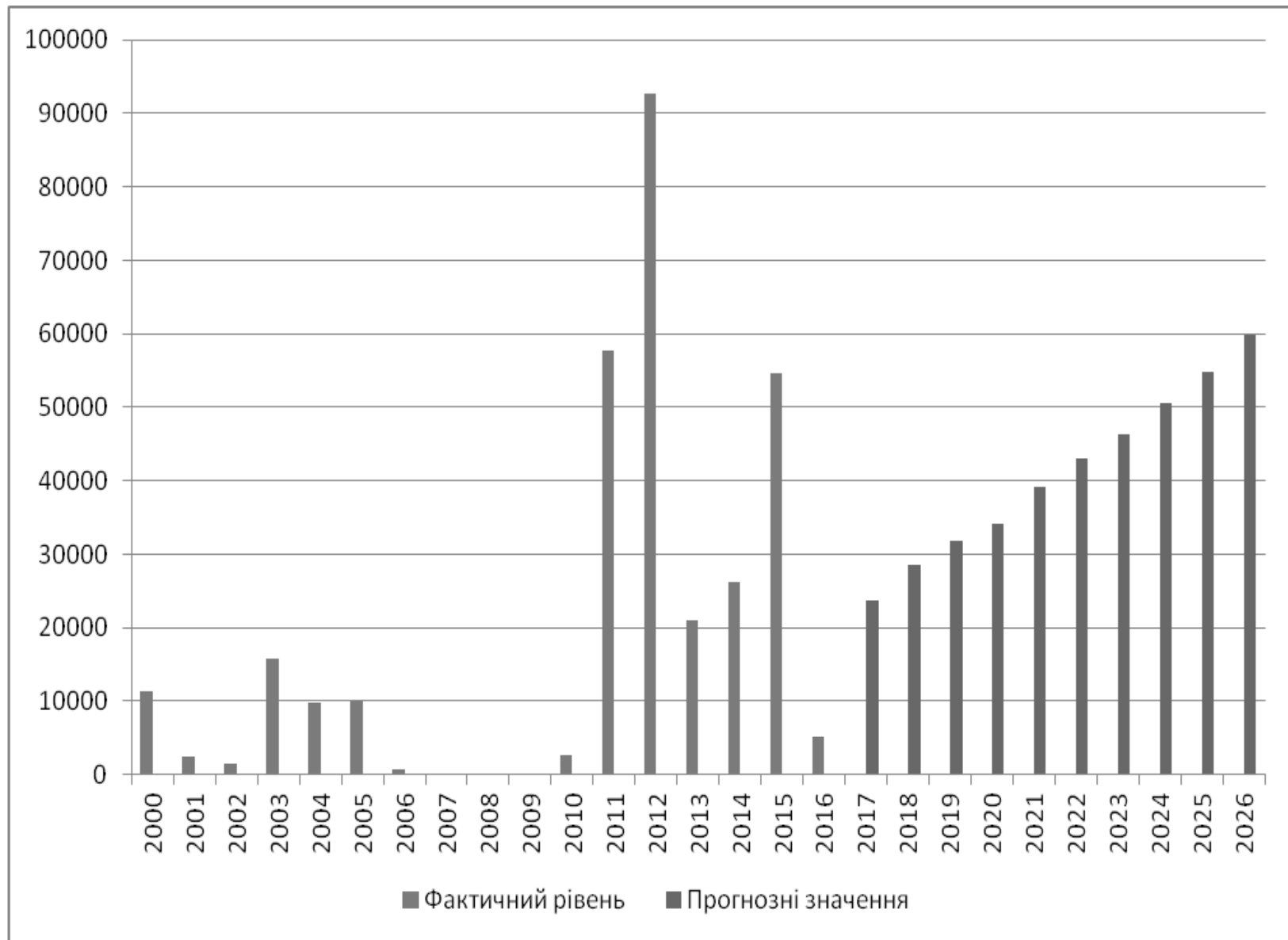

Рис. В93. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса свиней за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В32

Таблиця В32

Фактичний та прогнозний рівень експорту м'яса птиці

в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	497,519989	x	x	x
2001	452,059998	x	x	x
2002	3501,01001	x	x	x
2003	726,960022	x	x	x
2004	252,279999	x	x	x
2005	35,4300003	x	x	x
2006	64,8827667	x	x	x
2007	6176,17041	x	x	x
2008	11084,499	x	x	x
2009	19521,5566	x	x	x
2010	41366,9258	x	x	x
2011	79033,125	x	x	x
2012	145230,469	x	x	x
2013	232096,531	x	x	x
2014	276131,938	x	x	x
2015	226692,688	x	x	x
2016	292548,938	x	x	x
2017	x	120215,8	223800,2	170720,4
2018	x	120215,8	238899,4	200710,3
2019	x	120215,8	253998,6	240385,51
2020	x	120215,8	269097,8	270586,40
2021	x	120215,8	284197,0	310644,8
2022	x	120215,8	299296,2	345090,7
2023	x	120215,8	314395,3	380112,3
2024	x	120215,8	329494,5	400109,36
2025	x	120215,8	344593,7	440631,90
2026	x	120215,8	359692,9	488049,05

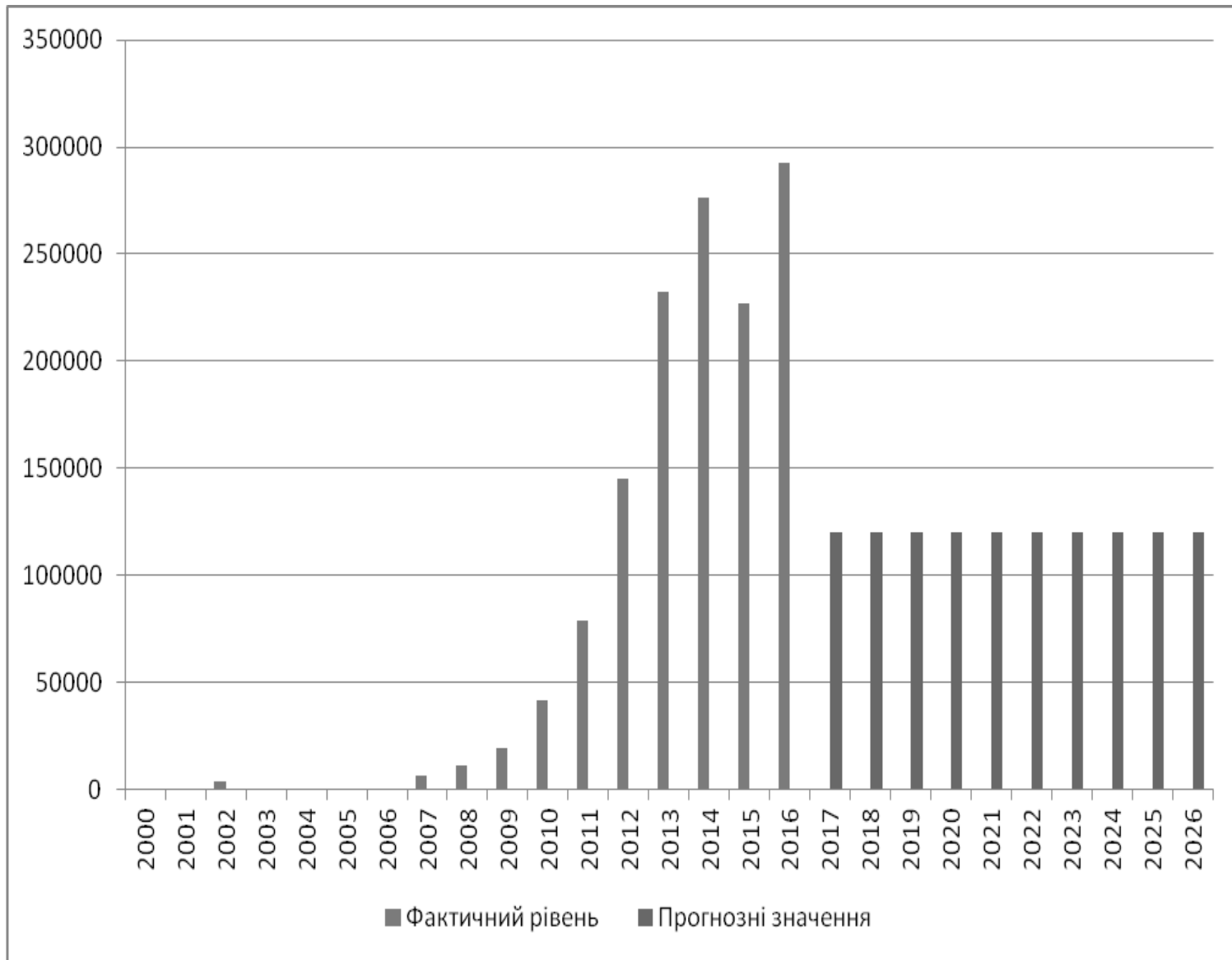

Рис. В94. Фактичний та прогнозний рівень експорту м'яса птиці за песимістичного сценарію розвитку

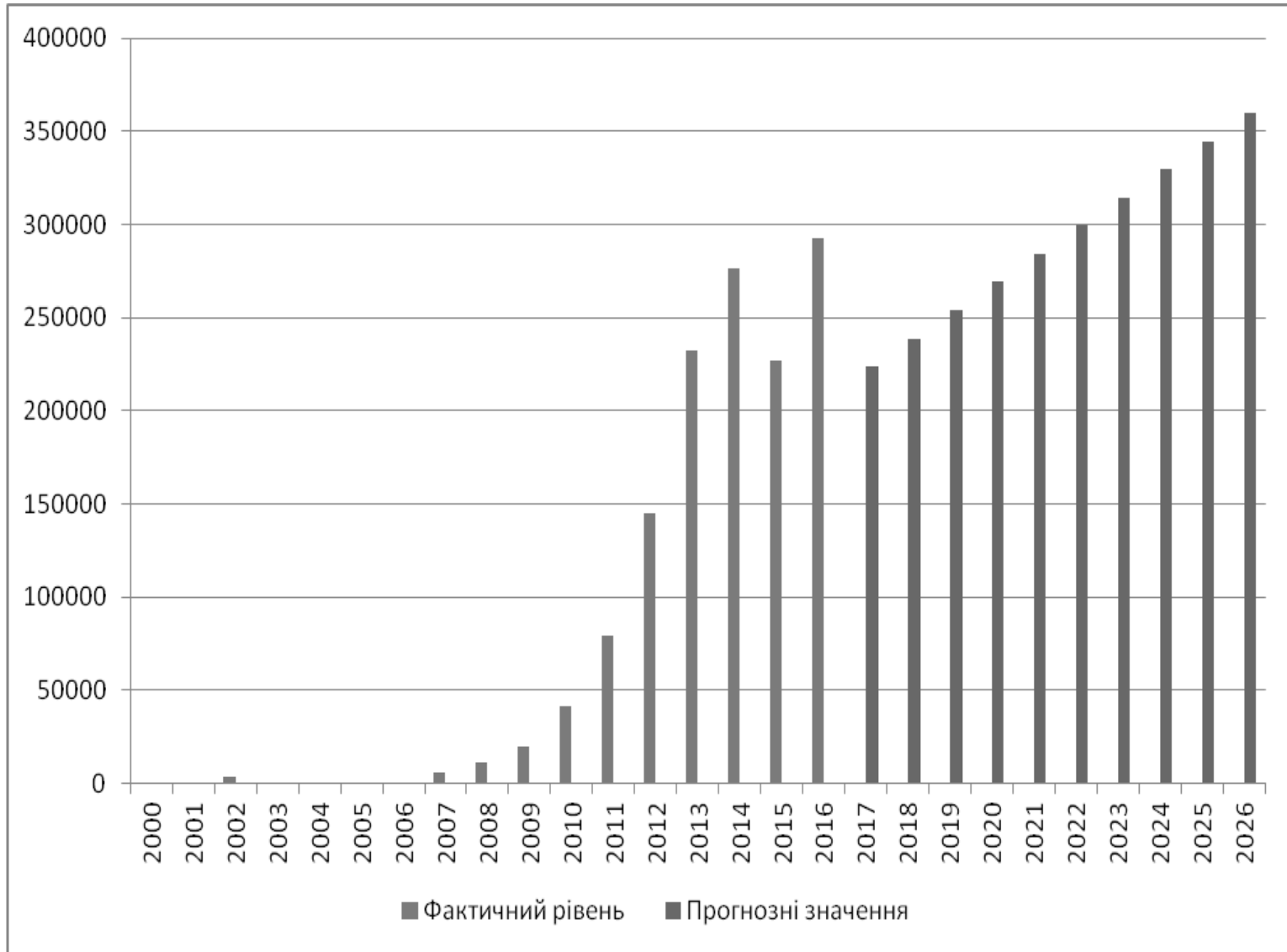

Рис. В95. Фактичний та прогнозний рівень ціни експорту м'яса птиці за очікуваного сценарію розвитку

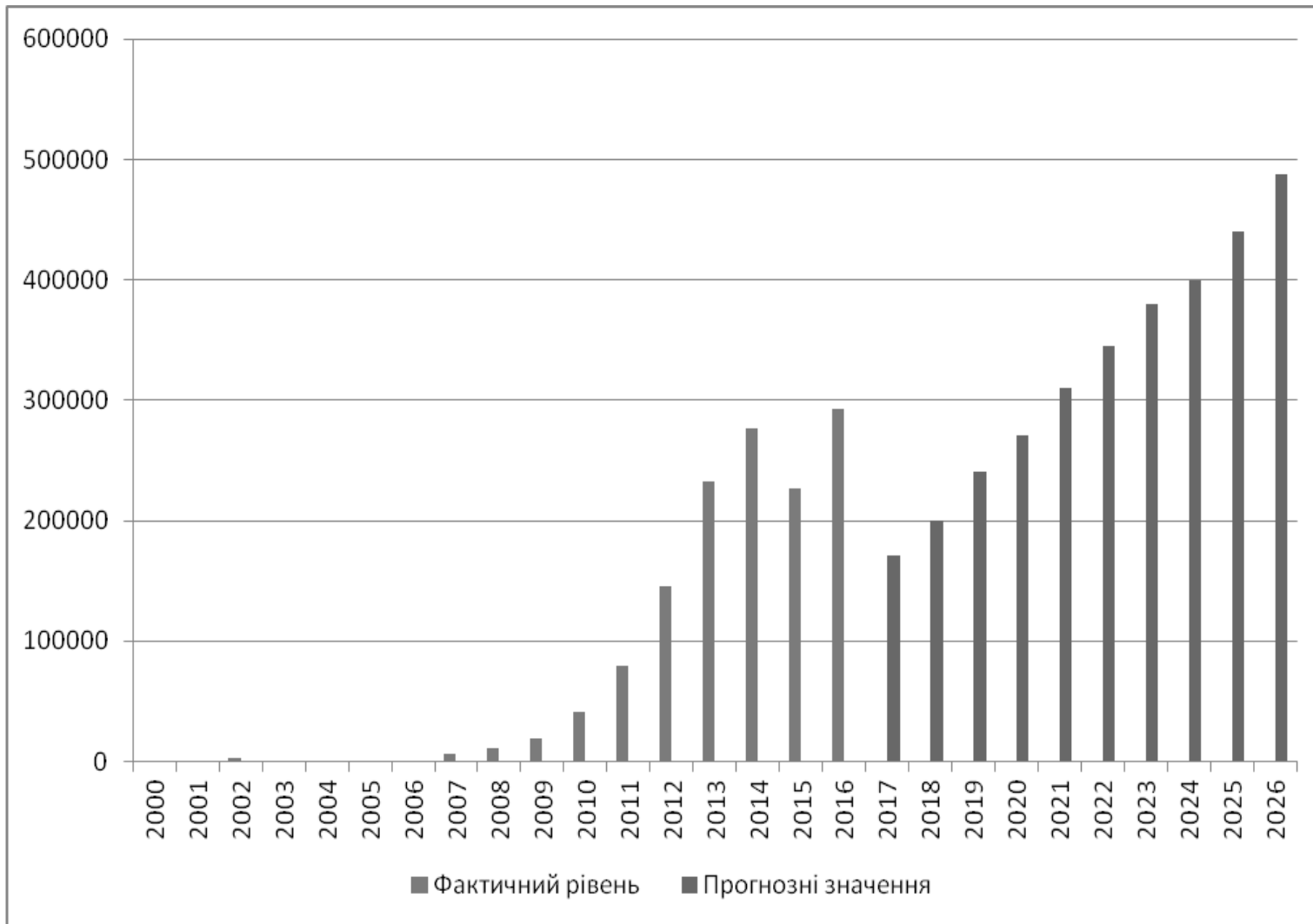

Рис. В96. Фактичний та прогнозний рівень експорту м'яса птиці за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В32

Таблиця В32

Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса і м'ясопродуктів в
2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	22297,3	x	x	x
2001	75069,16	x	x	x
2002	35508,6	x	x	x
2003	52585,19	x	x	x
2004	158406,46	x	x	x
2005	166517,3	x	x	x
2006	161342,529	x	x	x
2007	163930,788	x	x	x
2008	843585,737	x	x	x
2009	568523,862	x	x	x
2010	457988,633	x	x	x
2011	292144,791	x	x	x
2012	722013,783	x	x	x
2013	627307,096	x	x	x
2014	238898,38	x	x	x
2015	99338,4379	x	x	x
2016	80851,5115	x	x	x
2017	x	307116,4	411818,1	412229,9
2018	x	307116,4	430461,8	431322,7
2019	x	307116,4	449105,5	450452,8
2020	x	307116,4	467749,3	469620,3
2021	x	307116,4	486393,0	488825
2022	x	307116,4	505036,7	508066,9
2023	x	307116,4	523680,5	527346,3
2024	x	307116,4	542324,2	546662,8
2025	x	307116,4	560967,9	566016,6
2026	x	307116,4	579611,7	637572,9

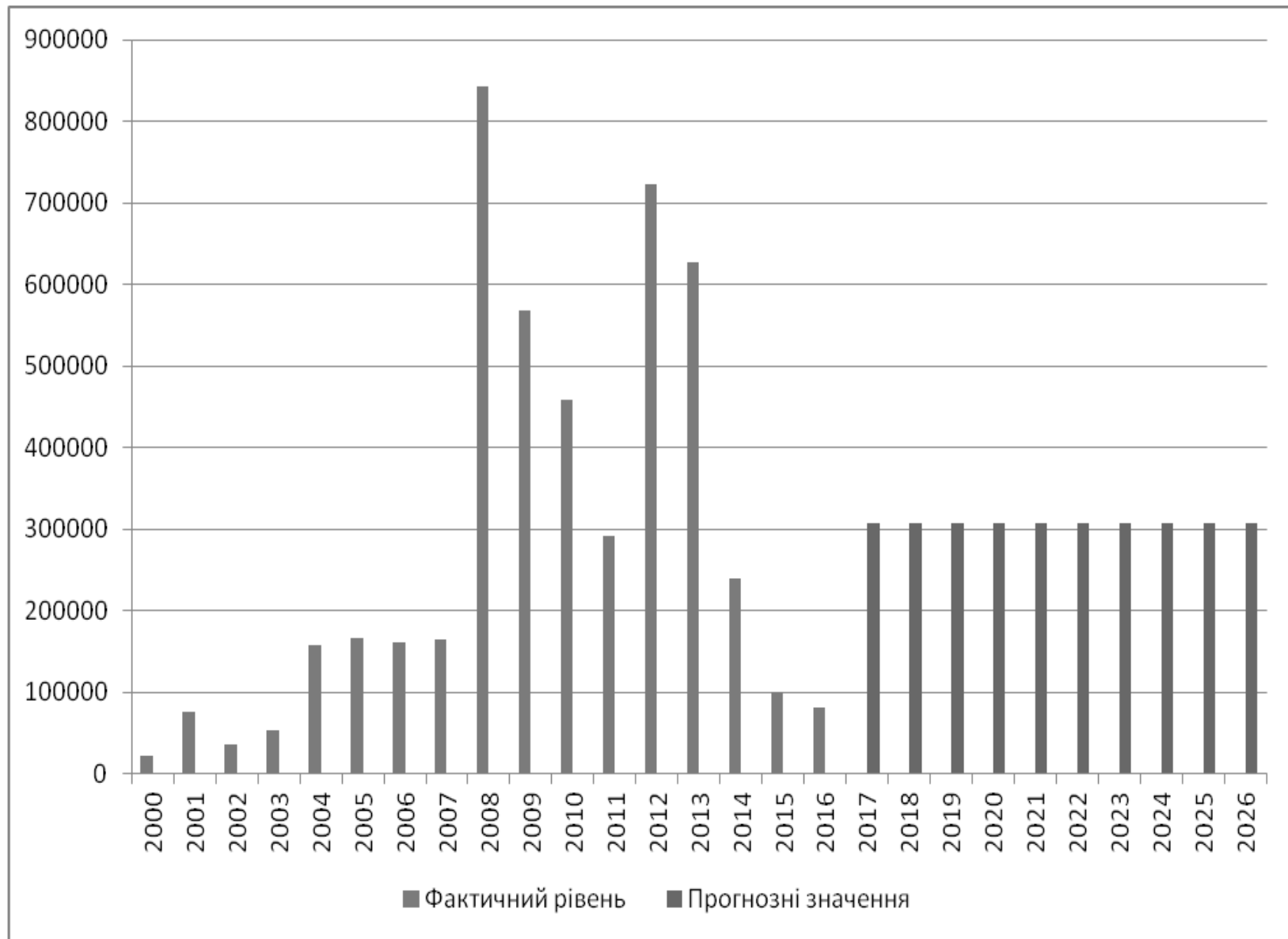

Рис. В97. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса і м'ясопродуктів за песимістичного сценарію розвитку

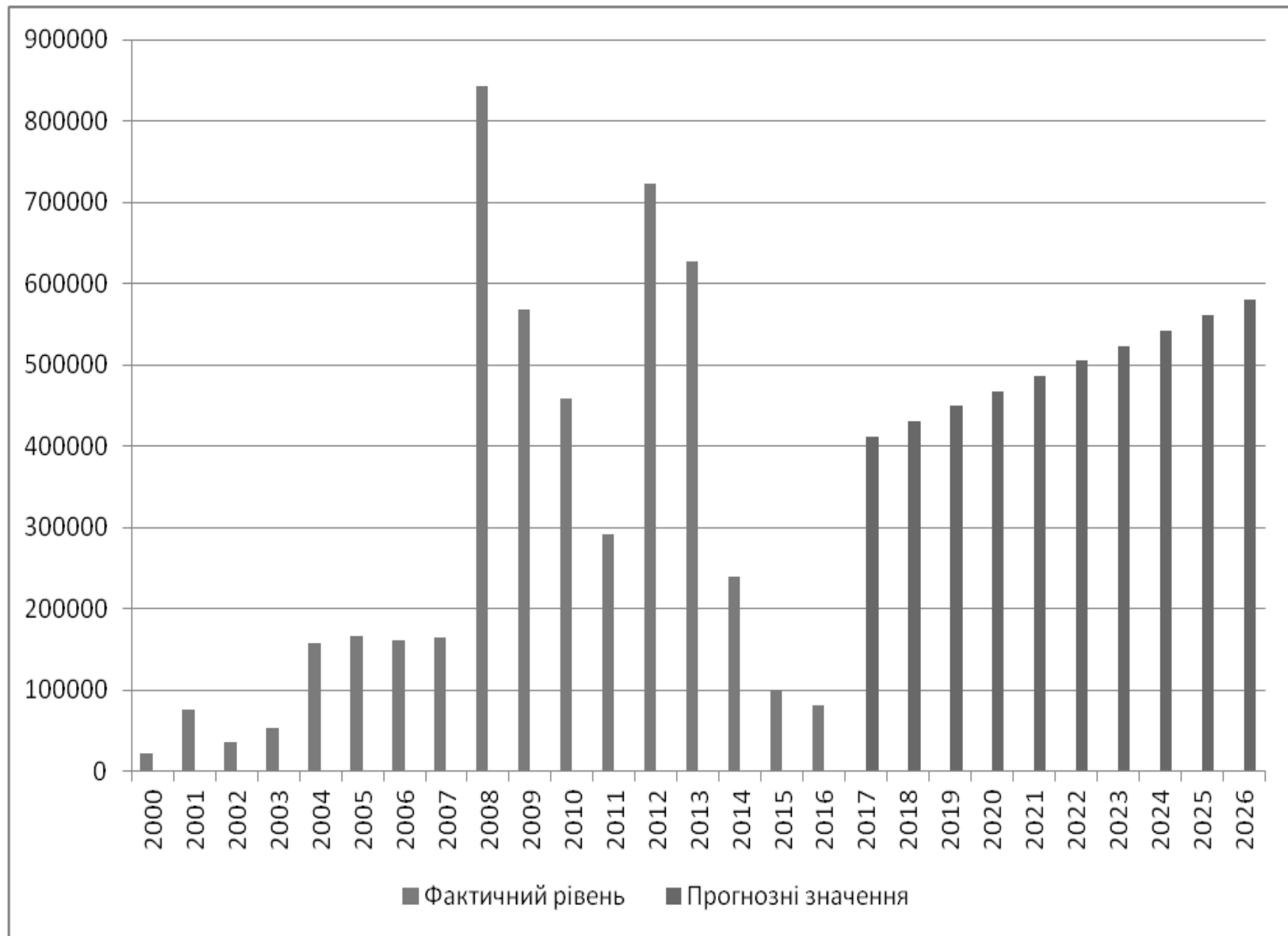

Рис. В98. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса і м'ясопродуктів за очікуваного сценарію розвитку

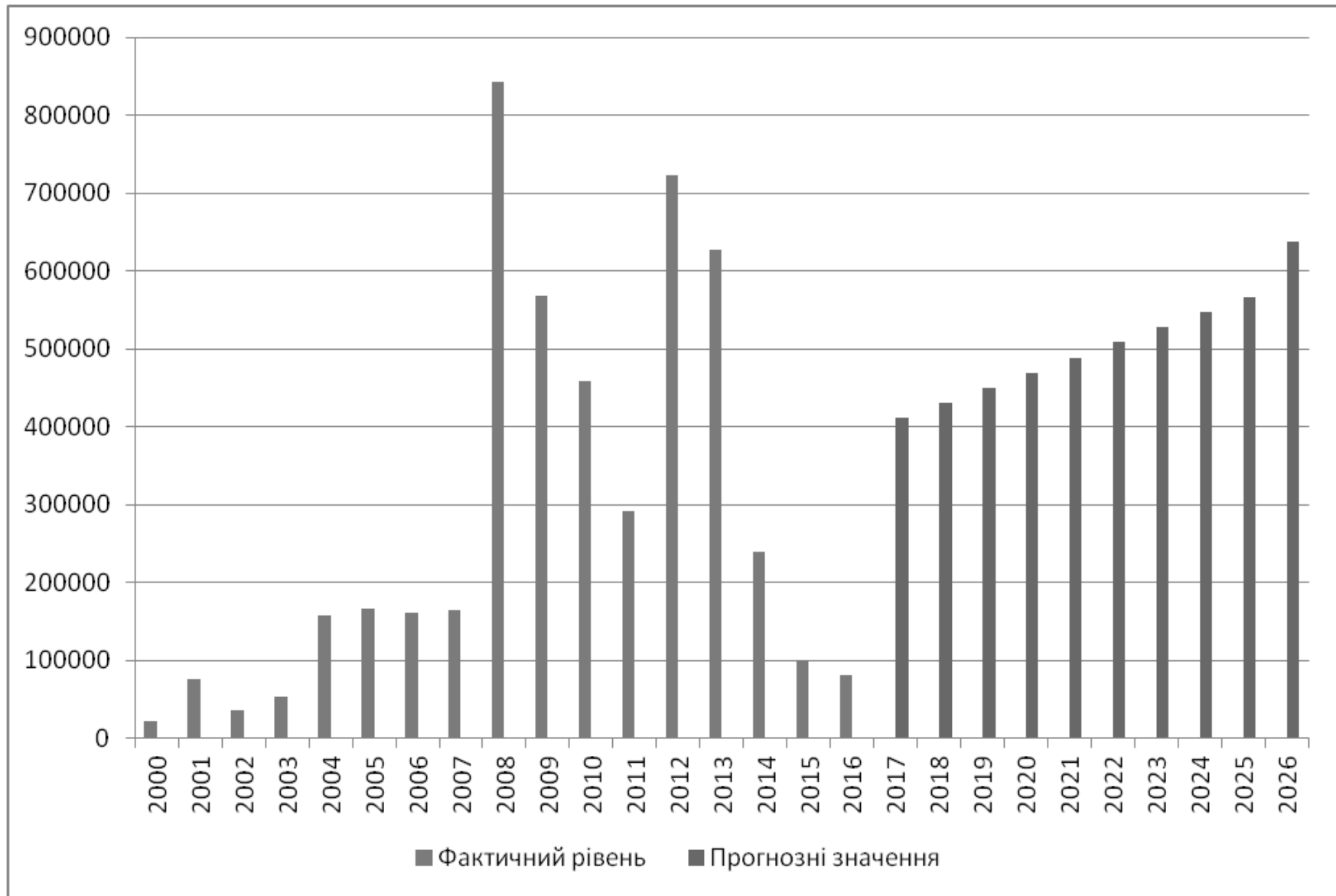

Рис. В99. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса і м'ясопродуктів за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В33

Таблиця В33

Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса ВРХ в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	2981,77	x	x	x
2001	3439,62	x	x	x
2002	791,4	x	x	x
2003	646,89	x	x	x
2004	2385,25	x	x	x
2005	24229,96	x	x	x
2006	15713,5847	x	x	x
2007	8004,07642	x	x	x
2008	19320,4407	x	x	x
2009	11220,4524	x	x	x
2010	7145,17355	x	x	x
2011	12349,0414	x	x	x
2012	12372,2946	x	x	x
2013	13897,9583	x	x	x
2014	6432,96413	x	x	x
2015	2557,65258	x	x	x
2016	3349,85439	x	x	x
2017	x	8675,27	10725,86	35300,88
2018	x	8675,27	11032,94	40022,07
2019	x	8675,27	11340,02	45374,67
2020	x	8675,27	11647,10	51443,14
2021	x	8675,27	11954,17	58323,21
2022	x	8675,27	12261,25	66123,43
2023	x	8675,27	12568,33	74966,86
2024	x	8675,27	12875,40	84993,02
2025	x	8675,27	13182,48	96360,10
2026	x	8675,27	13489,56	35300,88

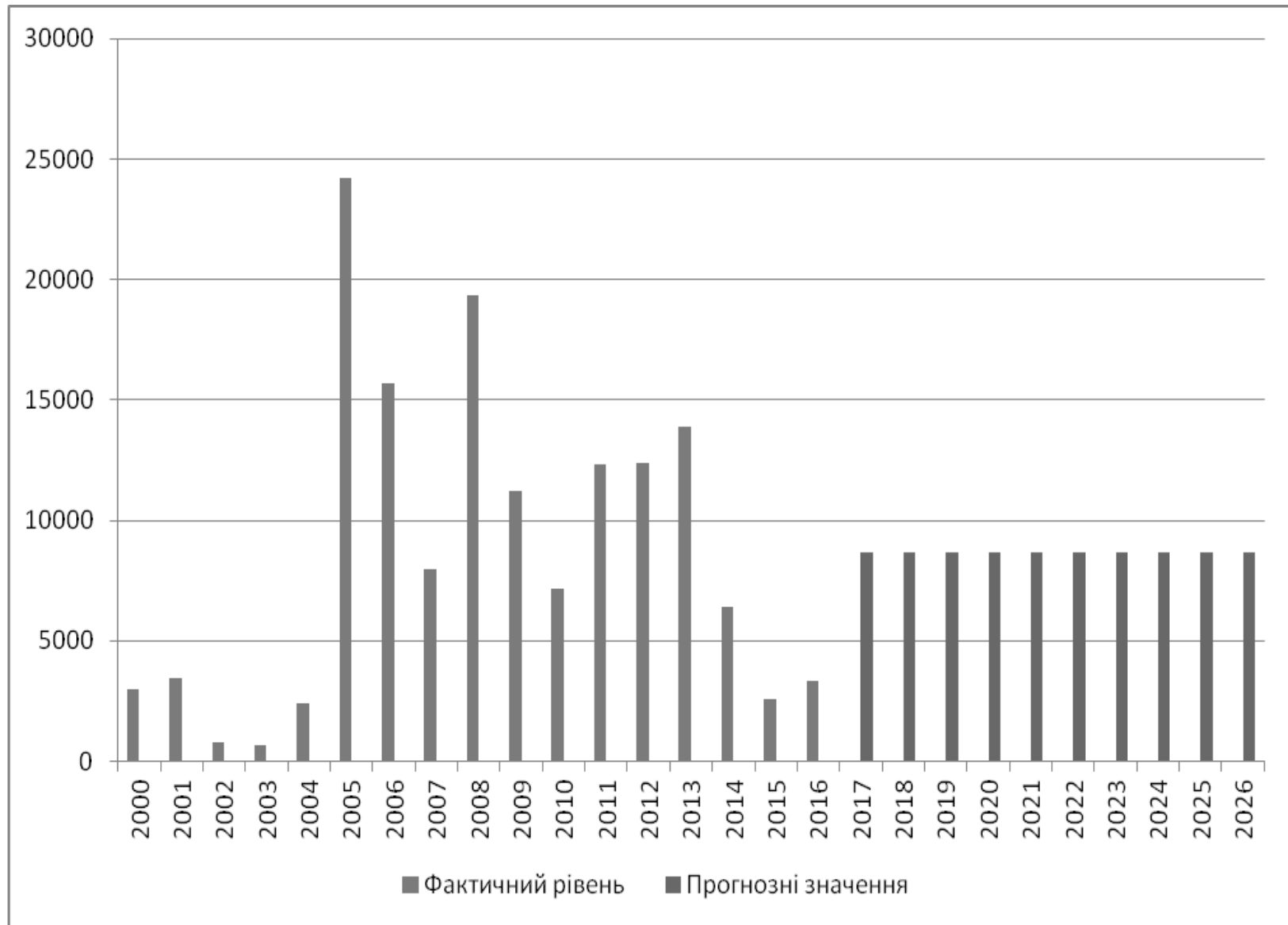

Рис. В100. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса ВРХ за песимістичного сценарію розвитку

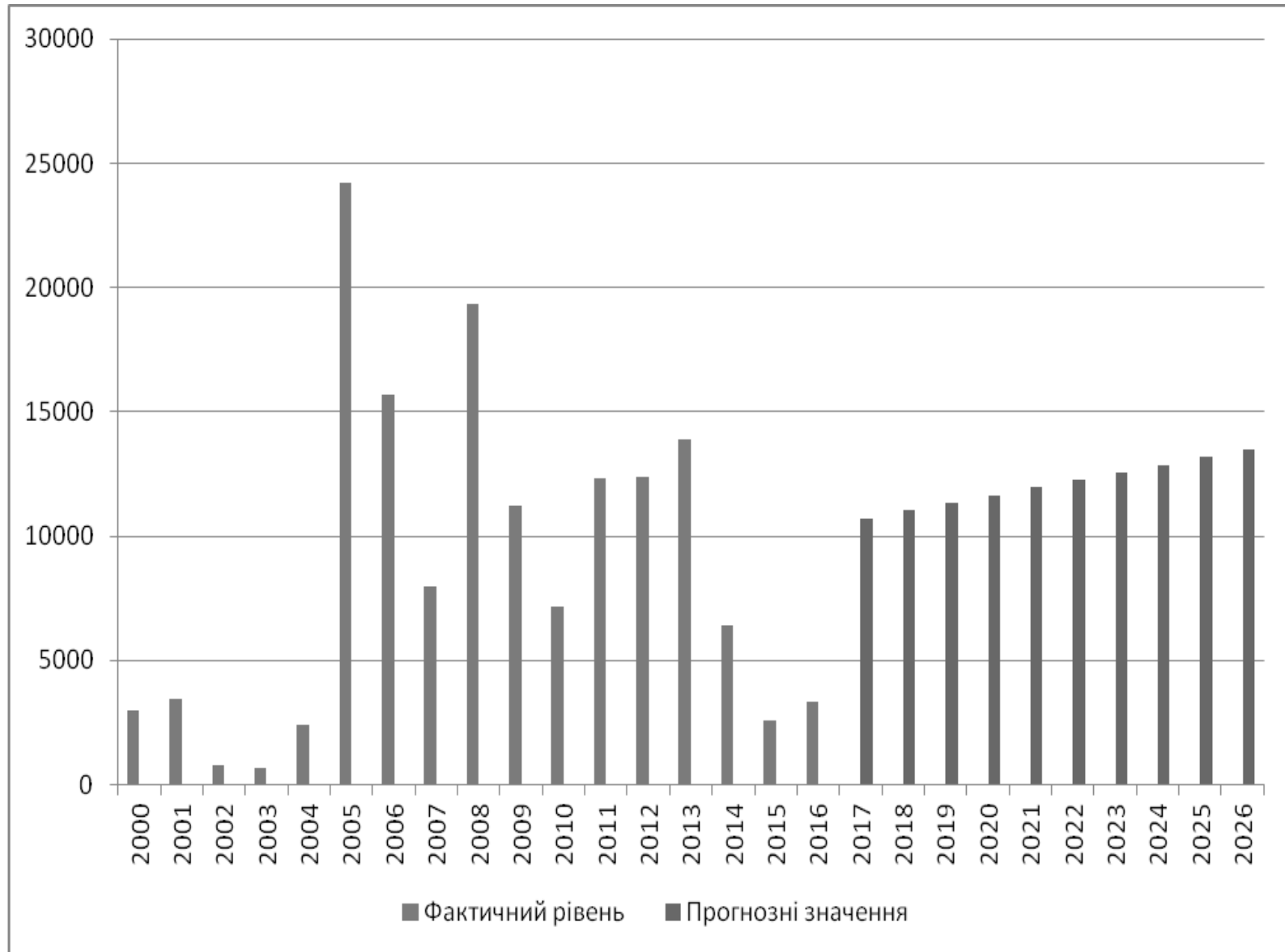

Рис. В101. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса ВРХ за очікуваного сценарію розвитку

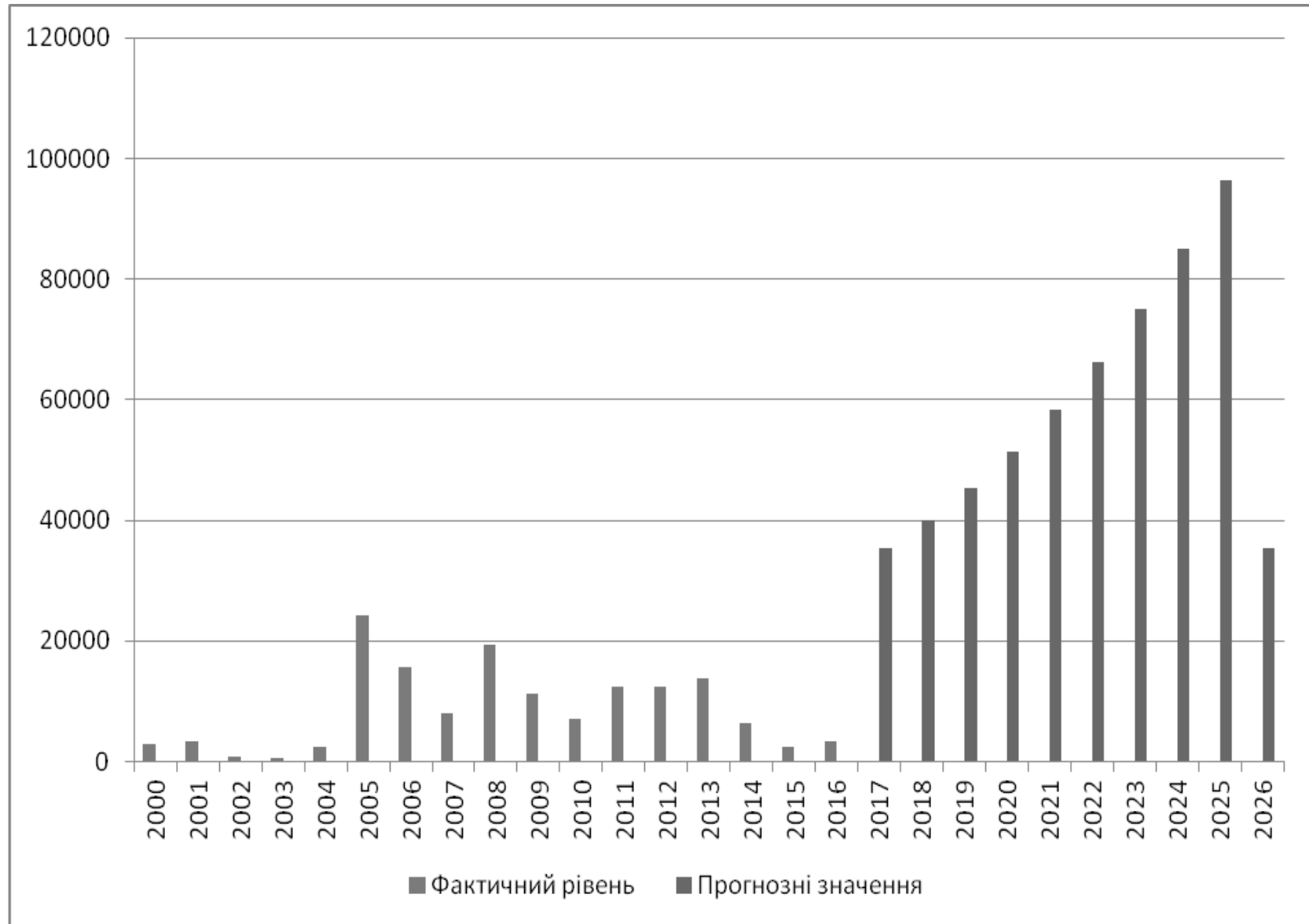

Рис. В102. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса ВРХ за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В34

Таблиця В34

Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса свиней в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	1103,92	x	x	x
2001	2552,59	x	x	x
2002	1341,64	x	x	x
2003	6392,97	x	x	x
2004	28285,23	x	x	x
2005	47455,87	x	x	x
2006	71364,495	x	x	x
2007	95586,3029	x	x	x
2008	416104,405	x	x	x
2009	266804,581	x	x	x
2010	200805,943	x	x	x
2011	160568,788	x	x	x
2012	446032,499	x	x	x
2013	388115,623	x	x	x
2014	80075,7078	x	x	x
2015	8153,76802	x	x	x
2016	4245,90224	x	x	x
2017	x	146601,8	193557,0	193750,6
2018	x	146601,8	202928,2	203334,1
2019	x	146601,8	212299,3	212936,2
2020	x	146601,8	221670,4	222557,1
2021	x	146601,8	231041,5	232196,7
2022	x	146601,8	240412,6	241855,1
2023	x	146601,8	249783,7	251532,2
2024	x	146601,8	259154,8	261228
2025	x	146601,8	268525,9	270942,6
2026	x	146601,8	277897,1	305686,8

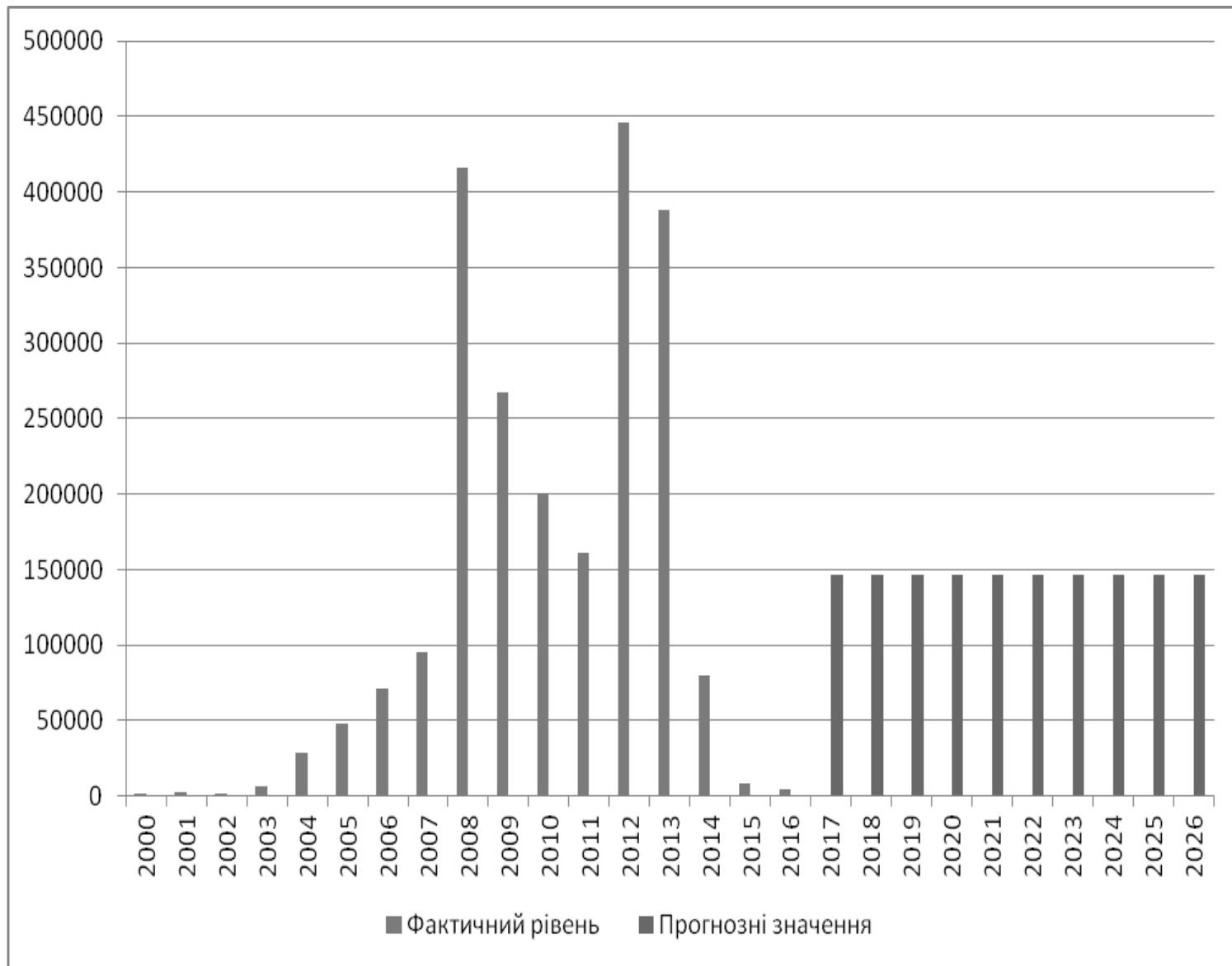

Рис. В103. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса свиней за песимістичного сценарію розвитку

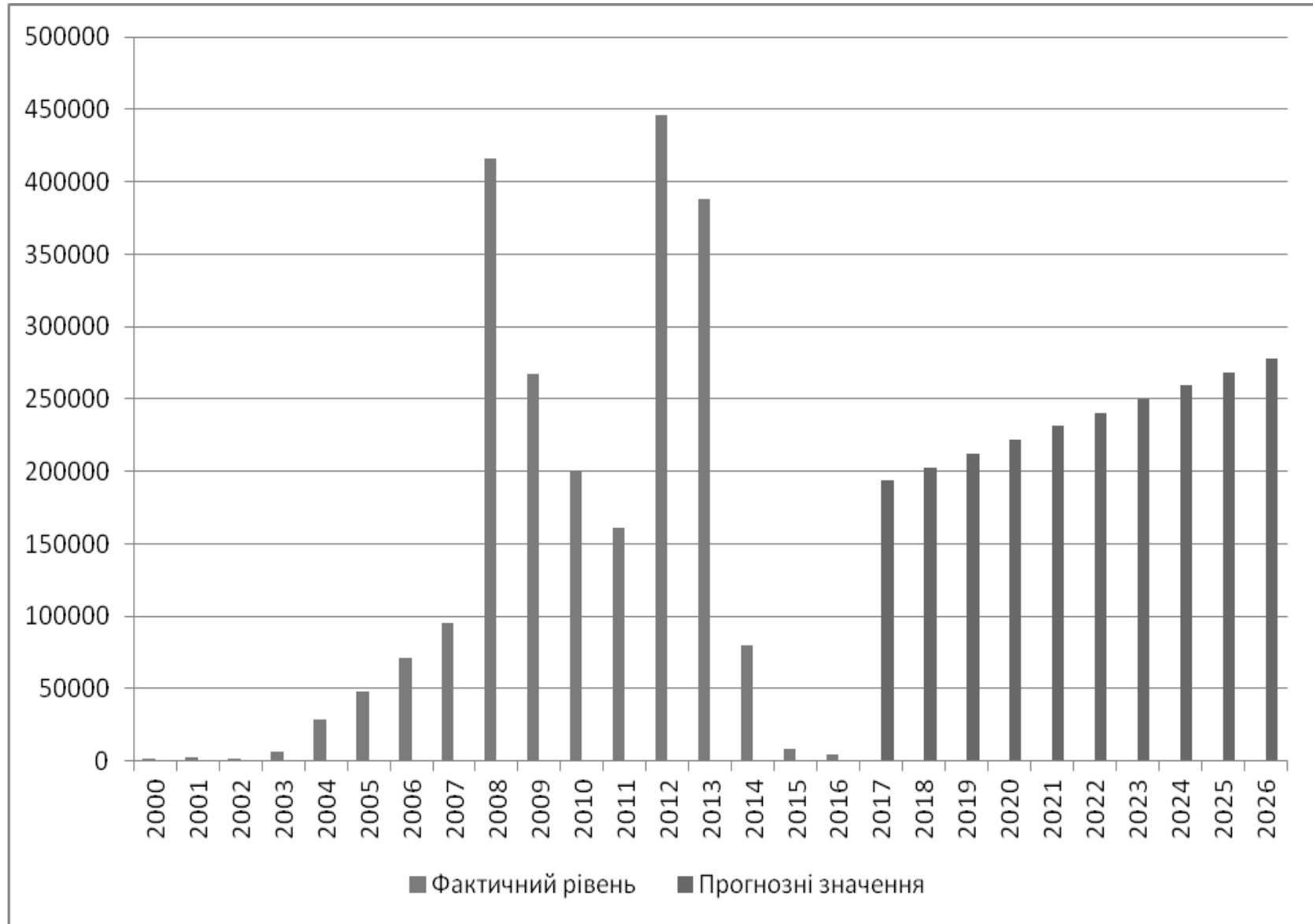

Рис. В104. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса свиней за очікуваного сценарію розвитку

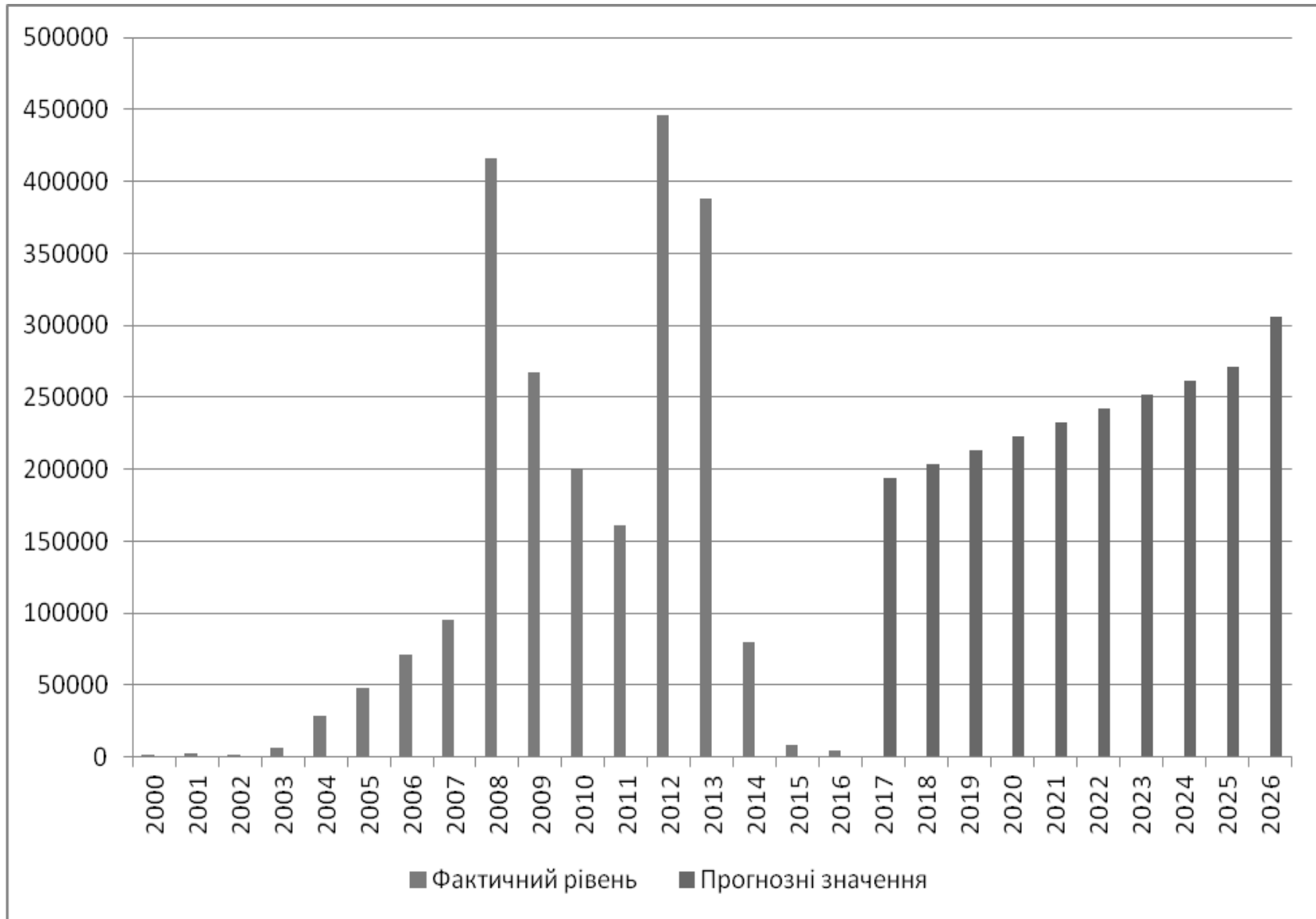

Рис. В105. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса свиней за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В35

Таблиця В35

Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса птиці
в 2000-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2000	17537,38	x	x	x
2001	62825,7	x	x	x
2002	29698,45	x	x	x
2003	43918,89	x	x	x
2004	123425,78	x	x	x
2005	67837,75	x	x	x
2006	64824,9852	x	x	x
2007	56306,1434	x	x	x
2008	346094,48	x	x	x
2009	209014,642	x	x	x
2010	176627,22	x	x	x
2011	60438,436	x	x	x
2012	157171,119	x	x	x
2013	101228,345	x	x	x
2014	57634,8446	x	x	x
2015	37376,607	x	x	x
2016	34309,8388	x	x	x
2017	x	96626,5	127610,6	127738,2
2018	x	96626,5	131973,1	132237
2019	x	96626,5	136335,6	136744,6
2020	x	96626,5	140698,1	141260,9
2021	x	96626,5	145060,6	145785,9
2022	x	96626,5	149423,1	150319,6
2023	x	96626,5	153785,6	154862,1
2024	x	96626,5	158148,1	159413,3
2025	x	96626,5	162510,6	163973,2
2026	x	96626,5	166873,1	183560,4

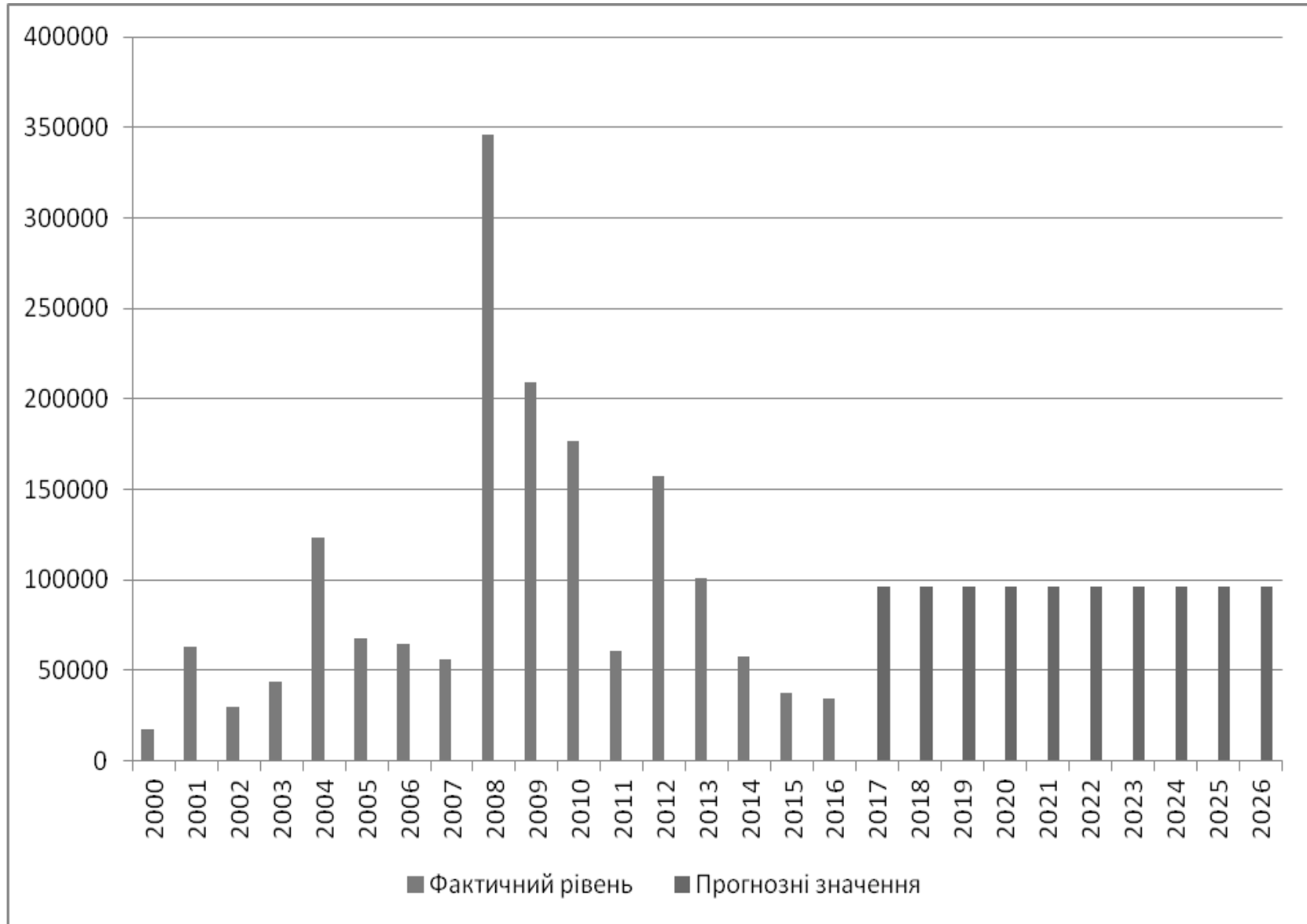

Рис. В106. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса птиці за песимістичного сценарію розвитку

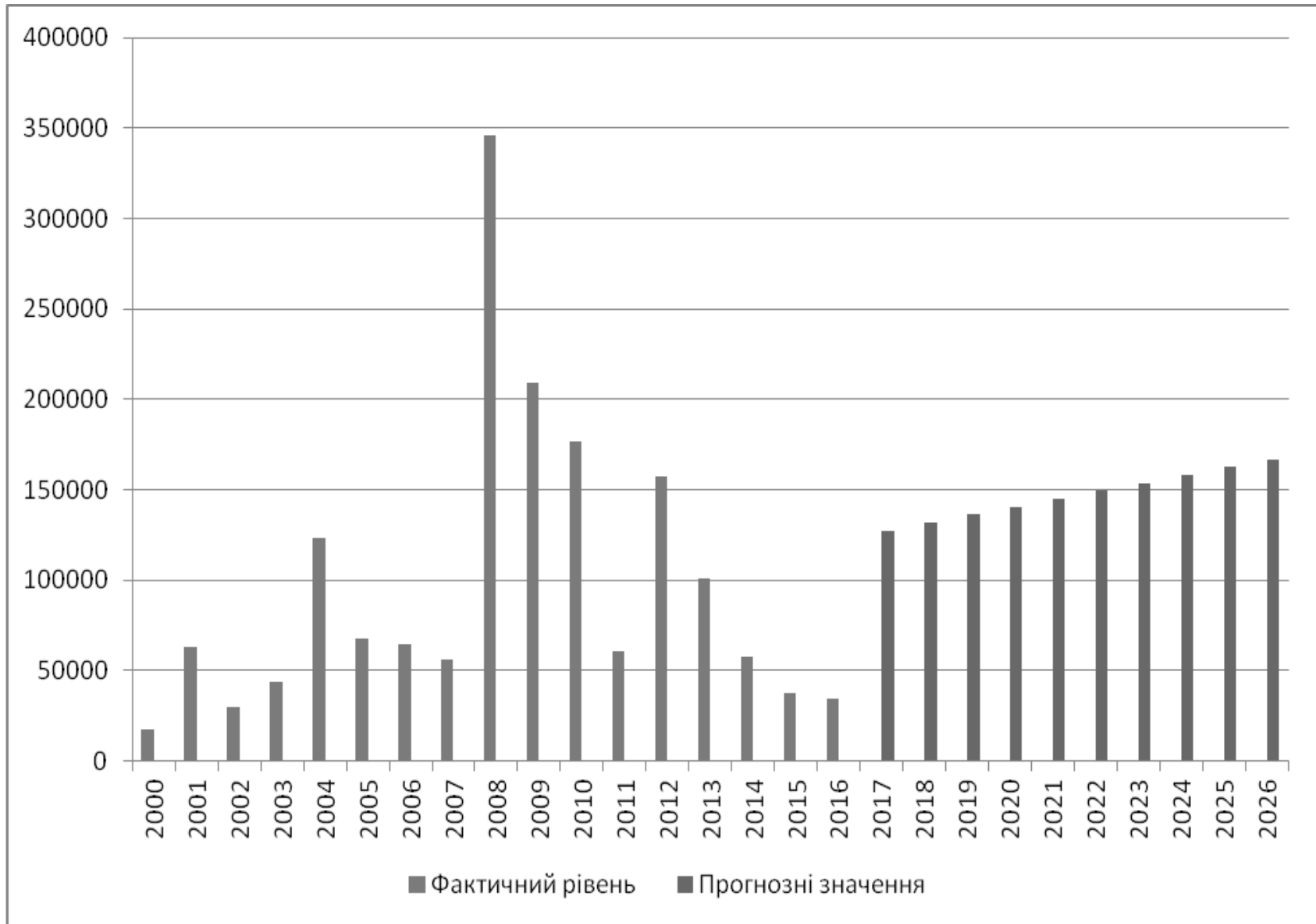

Рис. В107. Фактичний та прогнозний рівень ціни імпорту м'яса птиці за очікуваного сценарію розвитку

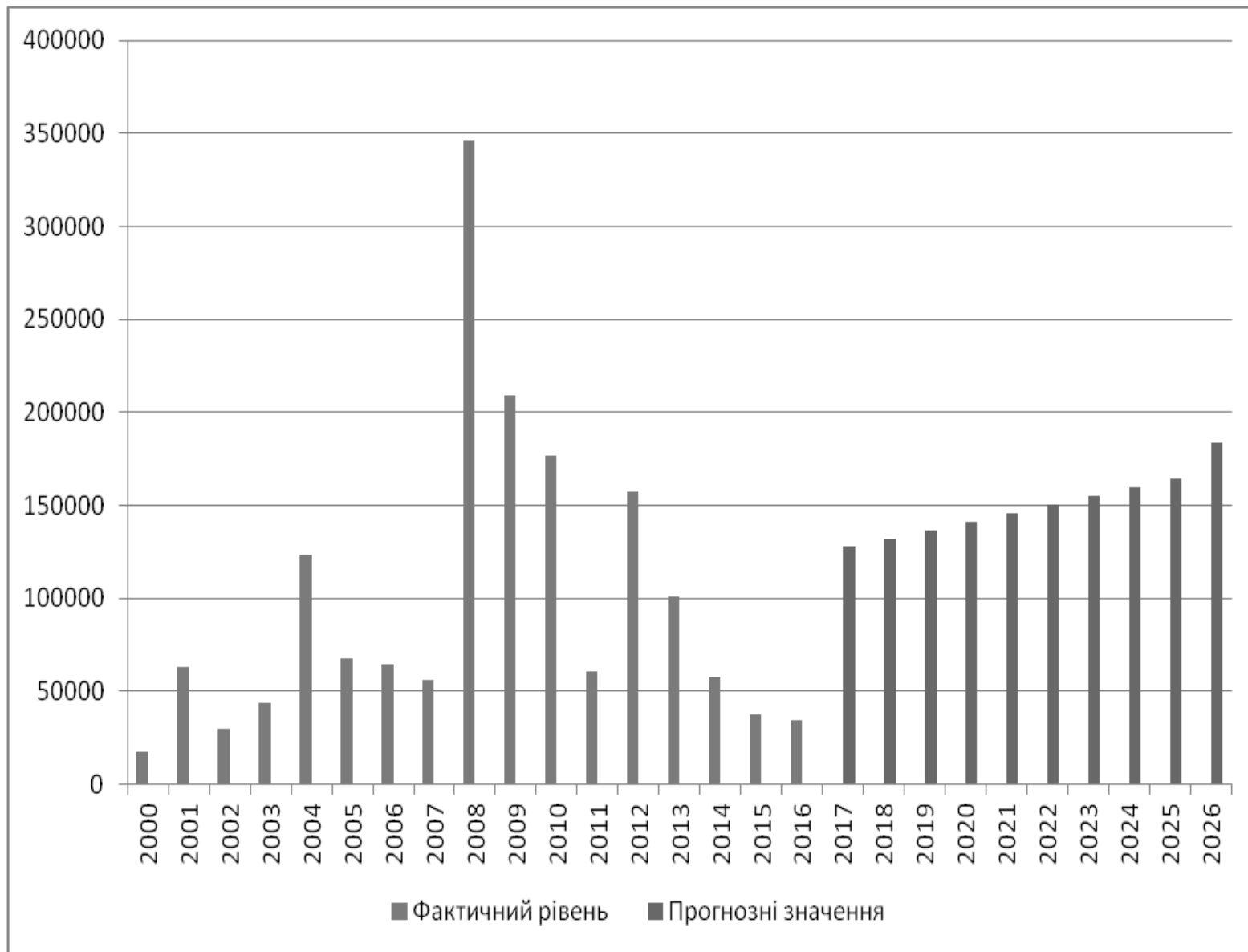

Рис. В108. Фактичний та прогнозний рівень імпорту м'яса птиці за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В36

Таблиця В36

Фактичний та прогнозний рівень ВВП в 2001-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2001	211175	x	x	x
2002	234138	x	x	x
2003	277355	x	x	x
2004	357544	x	x	x
2005	457325	x	x	x
2006	565018	x	x	x
2007	751106	x	x	x
2008	990819	x	x	x
2009	947042	x	x	x
2010	1079346	x	x	x
2011	1299991	x	x	x
2012	1404669	x	x	x
2013	1465198	x	x	x
2014	1586915	x	x	x
2015	1988544	x	x	x
2016	2385367	x	x	x
2017	x	1000738	2129333	2442261
2018	x	1000906	2253280	2821844
2019	x	1000923	2377228	3260423
2020	x	1000925	2501176	3767168
2021	x	1000925	2625124	4352672
2022	x	1000925	2749072	5029177
2023	x	1000925	2873020	5810826
2024	x	1000925	2996968	6713962
2025	x	1000925	3120916	7757465
2026	x	1000925	3244863	8963153

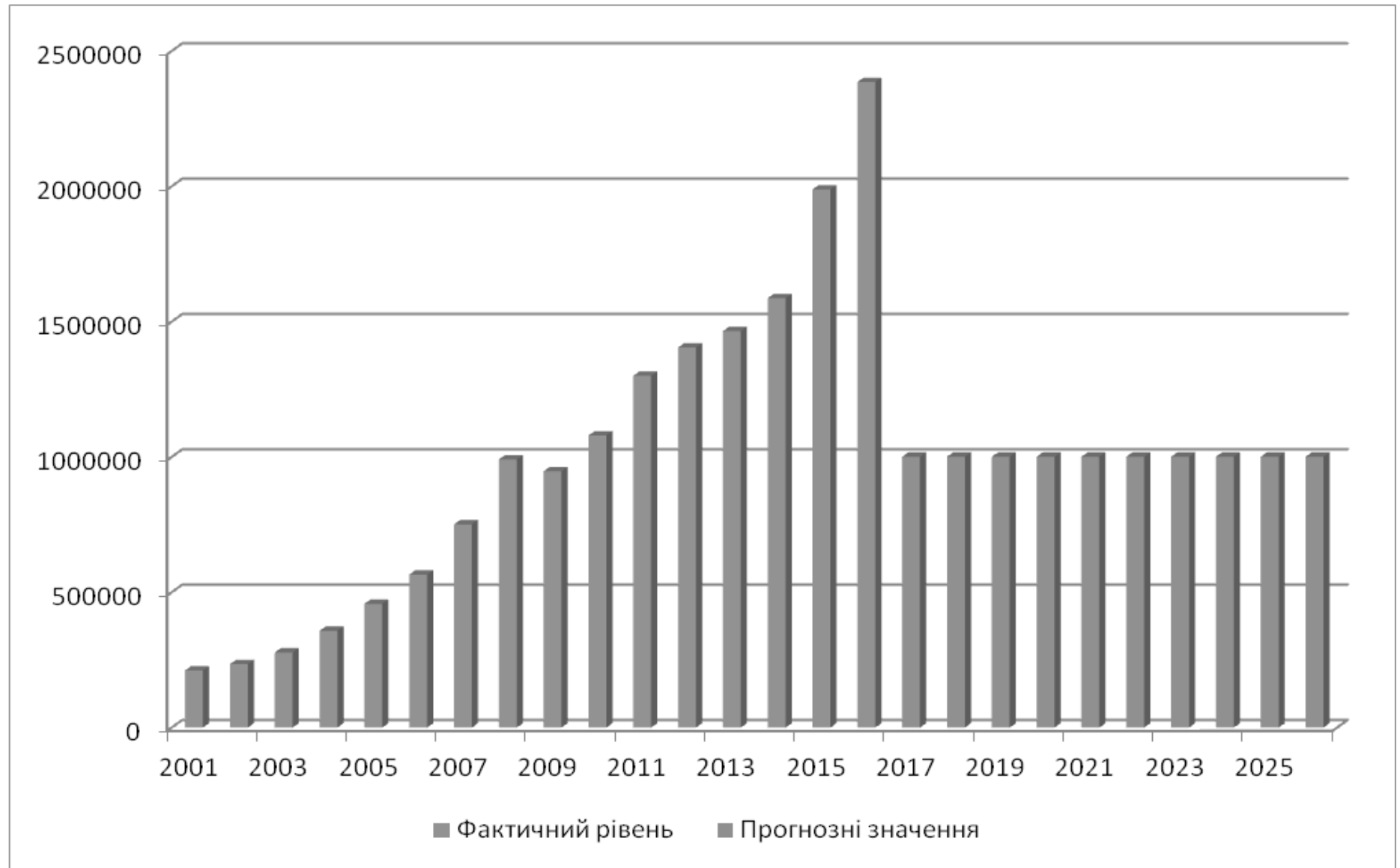

Рис. В109. Фактичний та прогнозний рівень ВВП за песимістичного сценарію розвитку

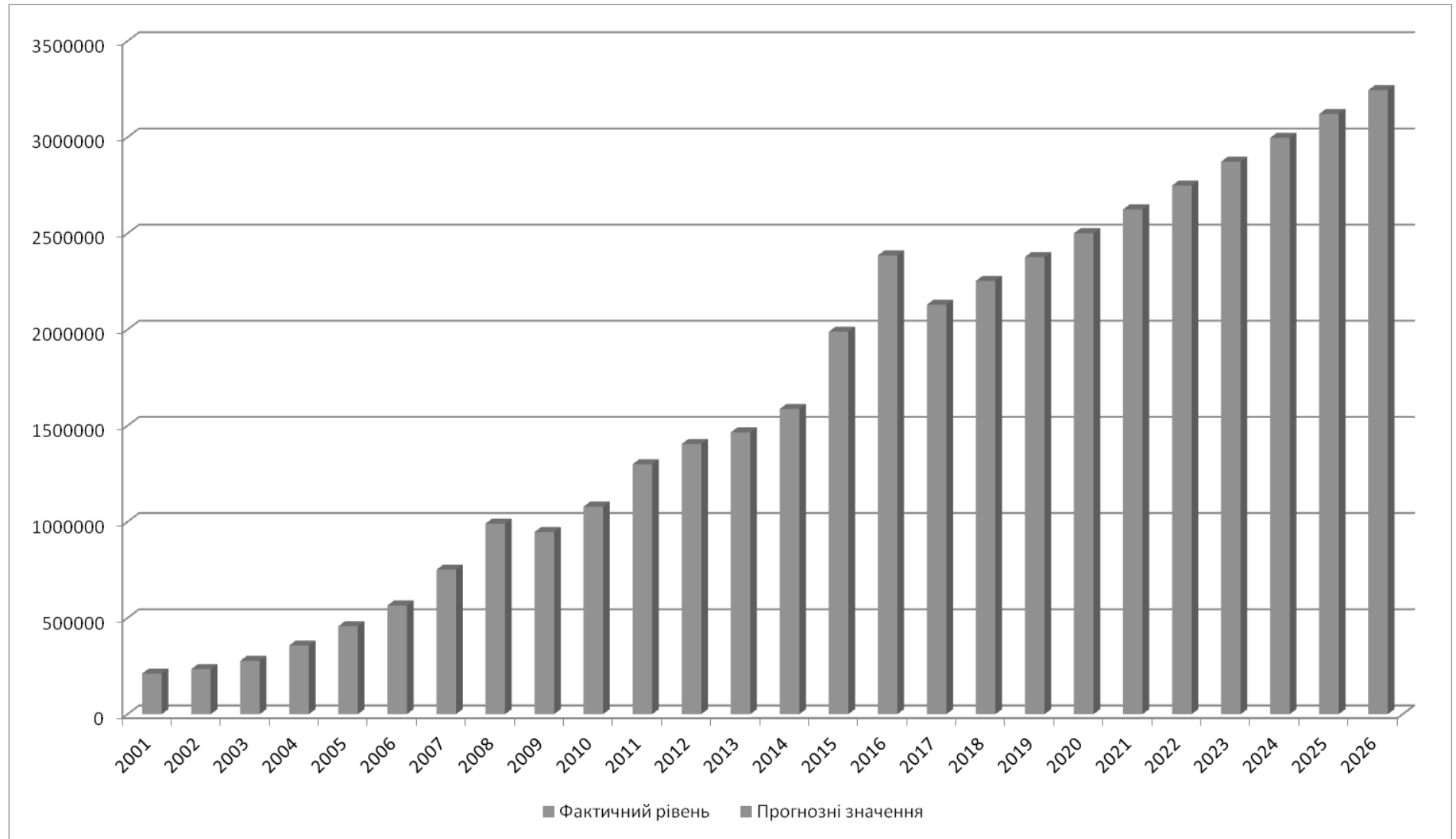

Рис. В110. Фактичний та прогнозний рівень ВВП за очікуваного сценарію розвитку

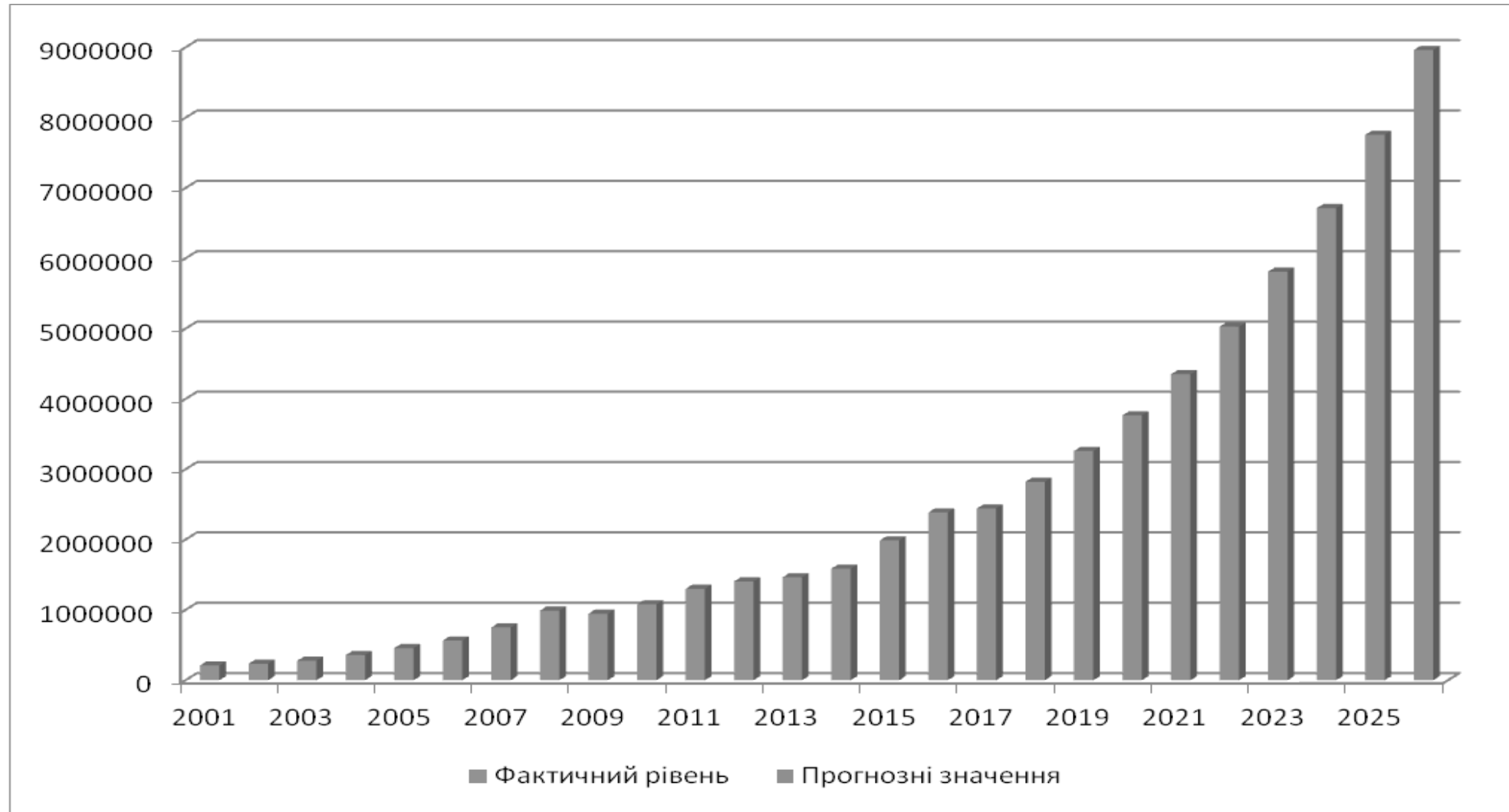

Рис. В111. Фактичний та прогнозний рівень ВВП за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В37

Таблиця В37

Фактичний та прогнозний рівень ВВП галузі сільського господарства
в 2001-2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2001	29514,0	x	x	x
2002	29509,0	x	x	x
2003	29121,0	x	x	x
2004	37317,0	x	x	x
2005	40589,0	x	x	x
2006	40902,0	x	x	x
2007	47192,0	x	x	x
2008	64754,0	x	x	x
2009	65397,0	x	x	x
2010	80385,0	x	x	x
2011	106555,0	x	x	x
2012	109785,0	x	x	x
2013	128738,0	x	x	x
2014	161145,0	x	x	x
2015	239806,0	x	x	x
2016	279701,0	x	x	x
2017	x	97666,9	214441,6	149657,2
2018	x	97689,1	227152,7	166890,2
2019	x	97691,3	239863,8	186107,7
2020	x	97691,6	252574,9	207538,1
2021	x	97691,6	265285,9	231436,2
2022	x	97691,6	277997,0	258086,2
2023	x	97691,6	290708,1	287804,9
2024	x	97691,6	303419,2	320945,8
2025	x	97691,6	316130,3	357902,8
2026	x	97691,6	328841,3	399115,5

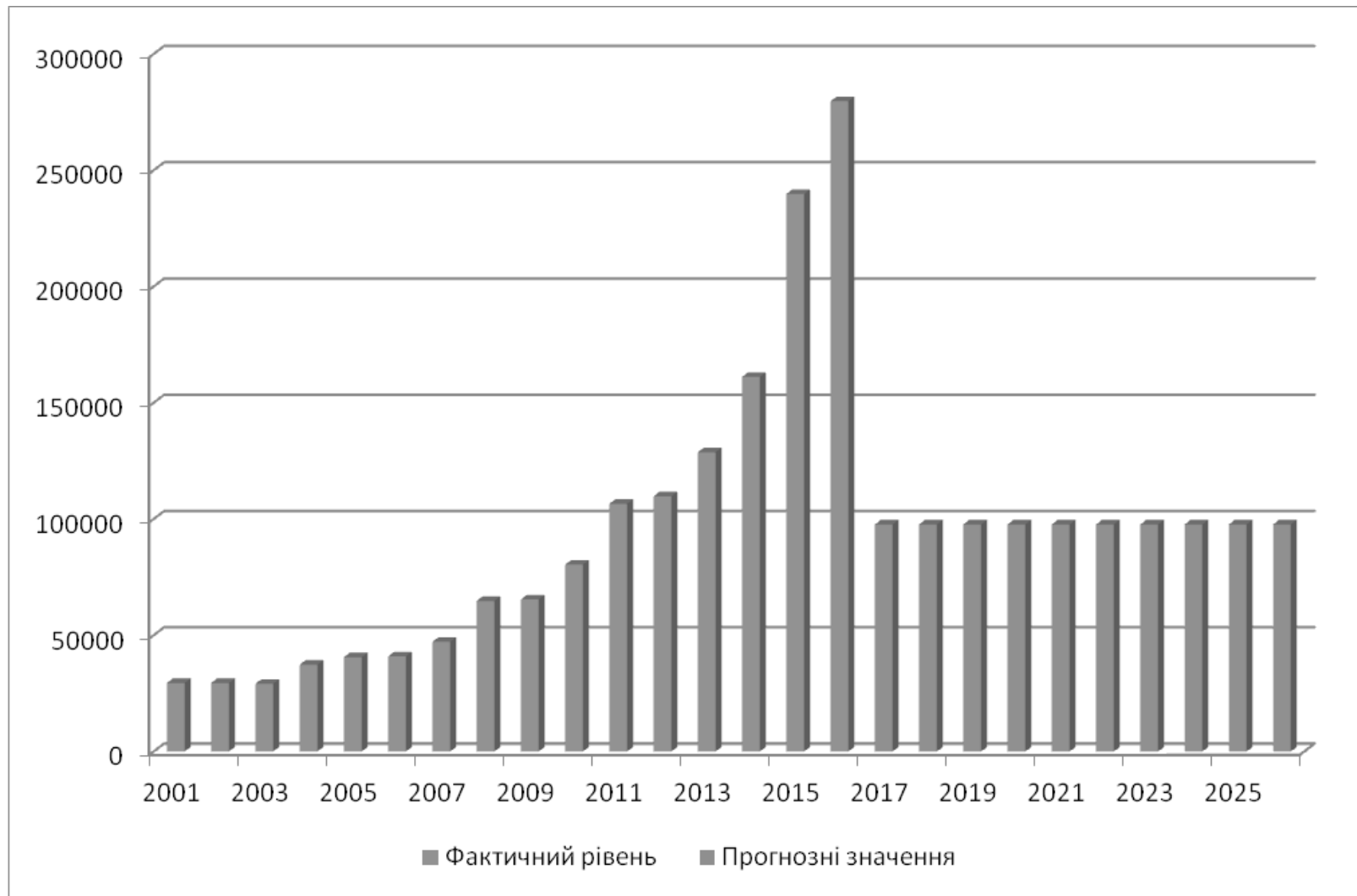

Рис. В112. Фактичний та прогнозний рівень ВВП галузі сільського господарства за песимістичного сценарію розвитку

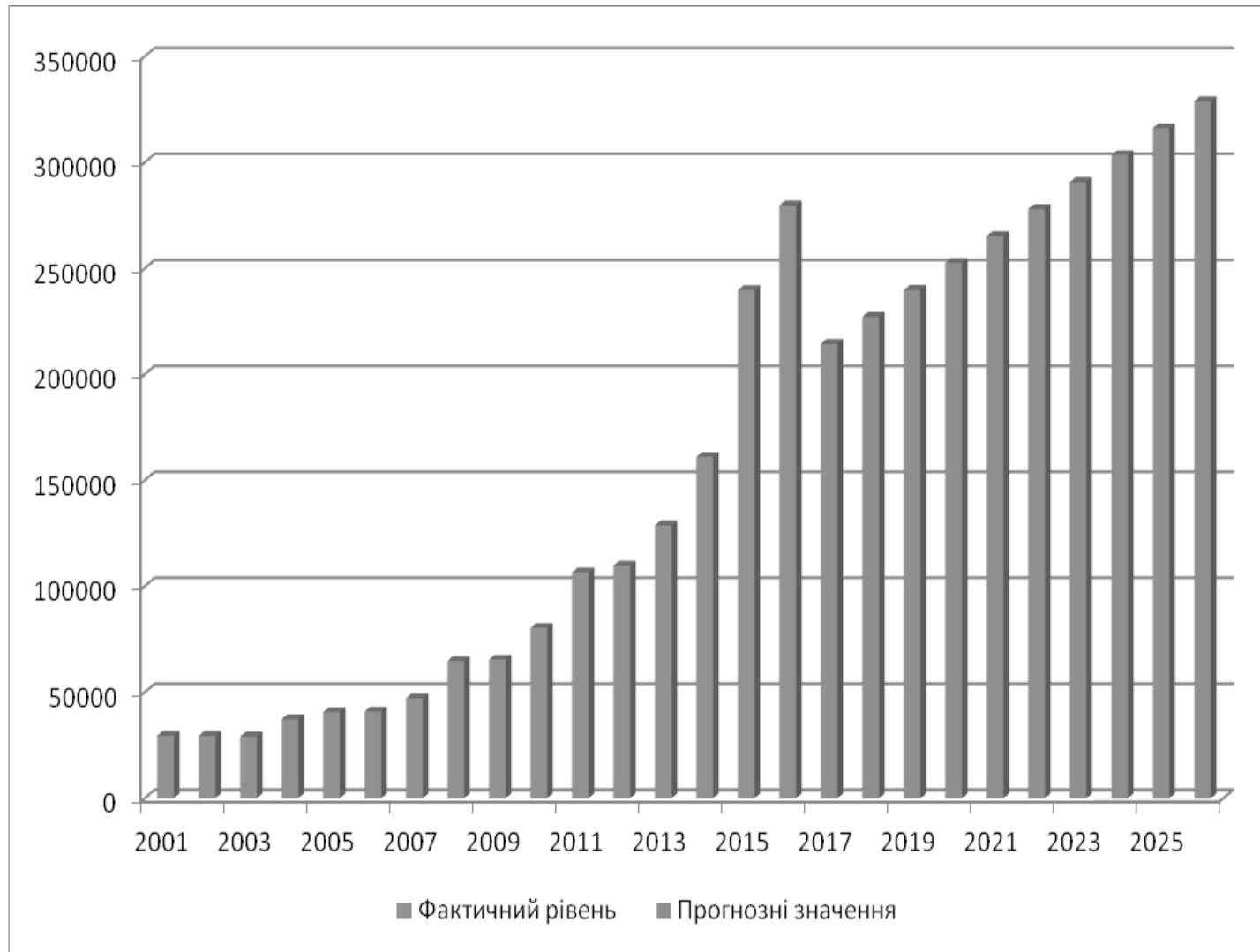

Рис. В113. Фактичний та прогнозний рівень ВВП галузі сільського господарства за очікуваного сценарію розвитку

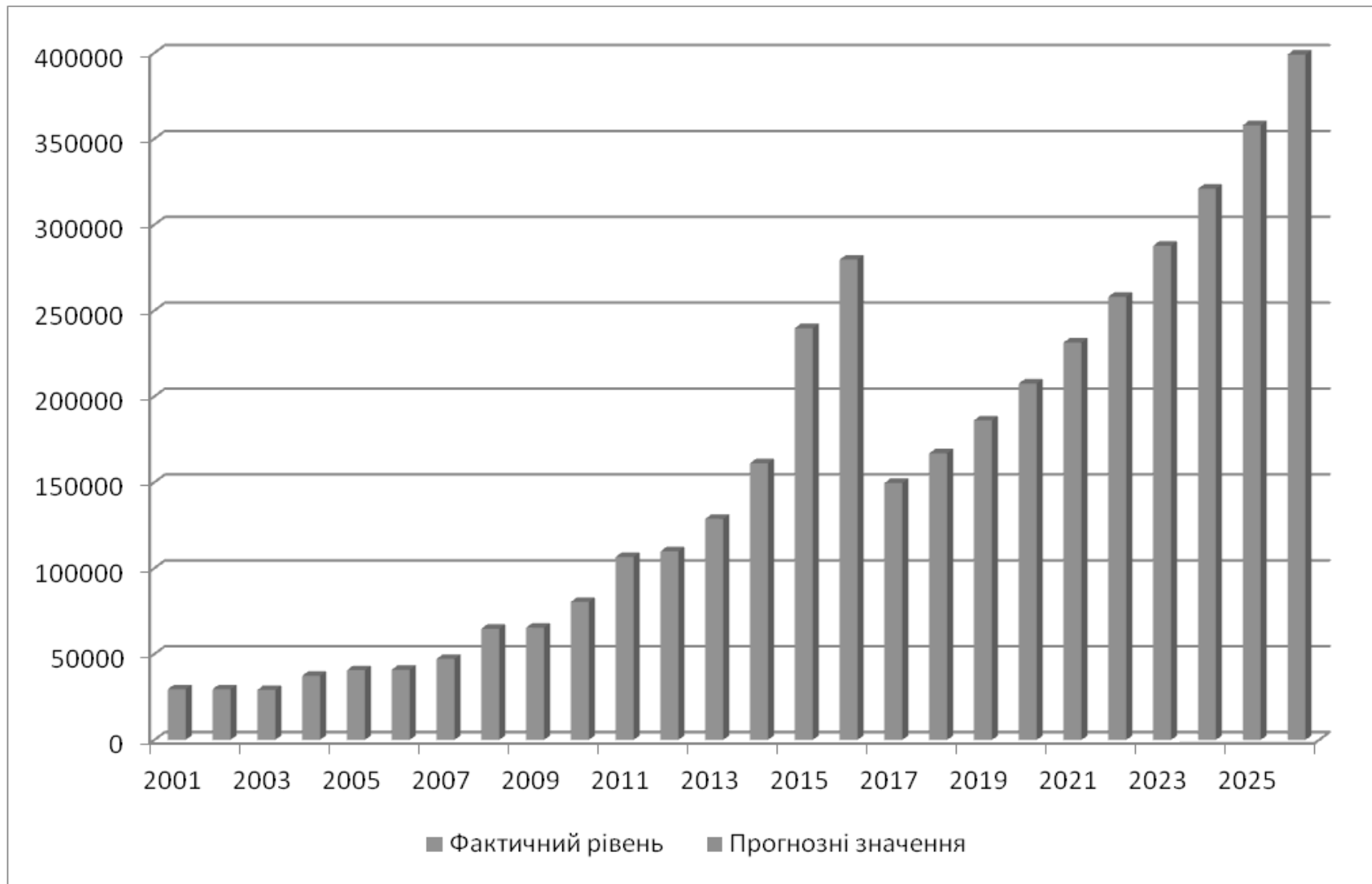

Рис. В114. Фактичний та прогнозний рівень ВВП галузі сільського господарства за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК В38

Таблиця В38

Фактичний та прогнозний рівень рівня доданої вартості ВВП в 2001-
2026 рр.

Рік	Фактичний рівень	Прогнозні значення		
		Песимістичний сценарій	Очікуваний сценарій	Оптимістичний сценарій
2001	187475	x	x	x
2002	209522	x	x	x
2003	250228	x	x	x
2004	325477	x	x	x
2005	404474	x	x	x
2006	494988	x	x	x
2007	665169	x	x	x
2008	866939	x	x	x
2009	830178	x	x	x
2010	954472	x	x	x
2011	1122558	x	x	x
2012	1213069	x	x	x
2013	1283812	x	x	x
2014	1382719	x	x	x
2015	1689387	x	x	x
2016	2023228	x	x	x
2017	x	867692	1827666	2184031
2018	x	867833	1933291	2524591
2019	x	867847	2038917	2918254
2020	x	867848	2144542	3373302
2021	x	867848	2250167	3899307
2022	x	867848	2355793	4507332
2023	x	867848	2461418	5210167
2024	x	867848	2567044	6022596
2025	x	867848	2672669	6961709
2026	x	867848	2778295	8047260

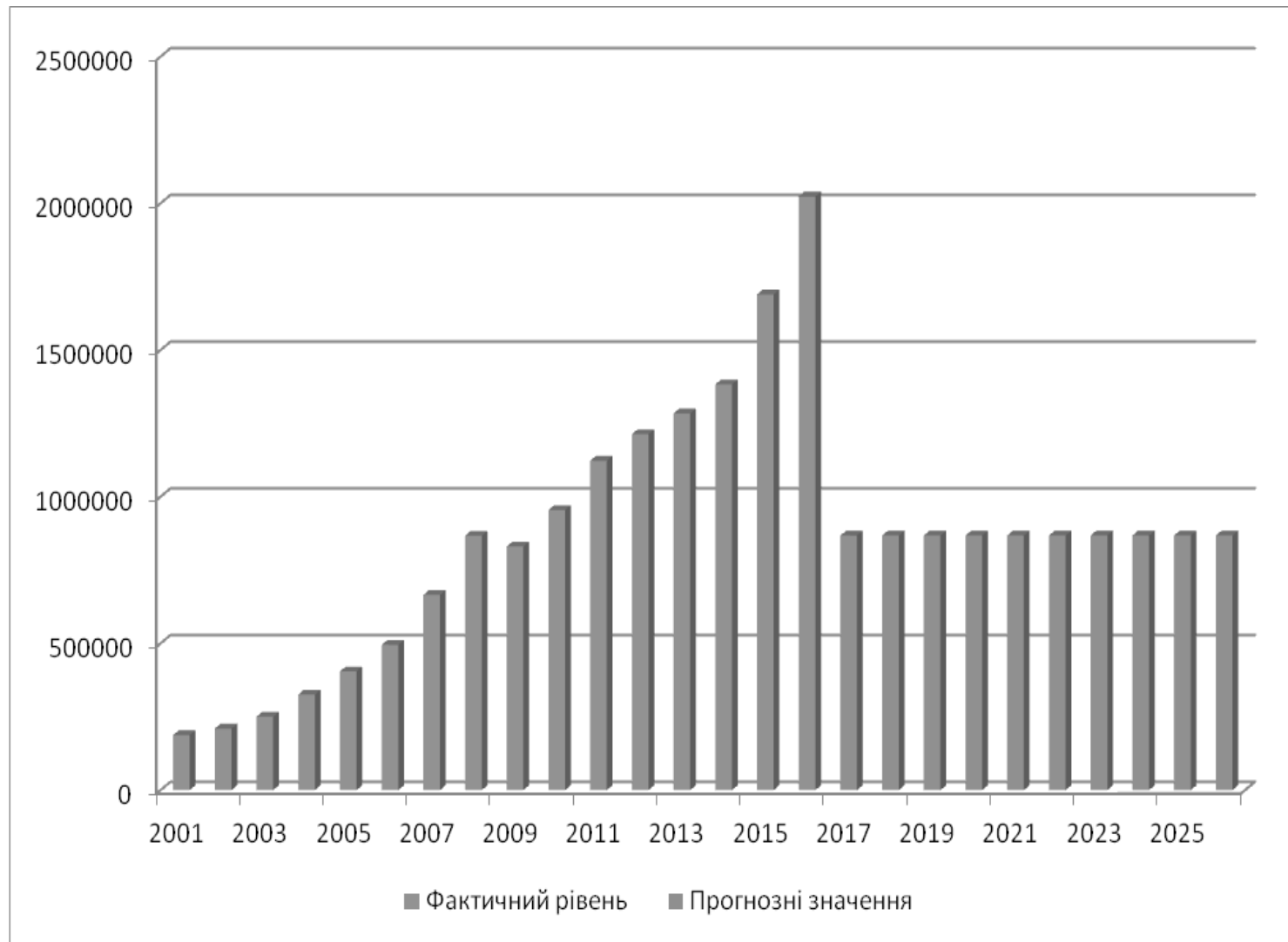

Рис. В115. Фактичний та прогнозний рівня доданої вартості ВВП за песимістичного сценарію розвитку

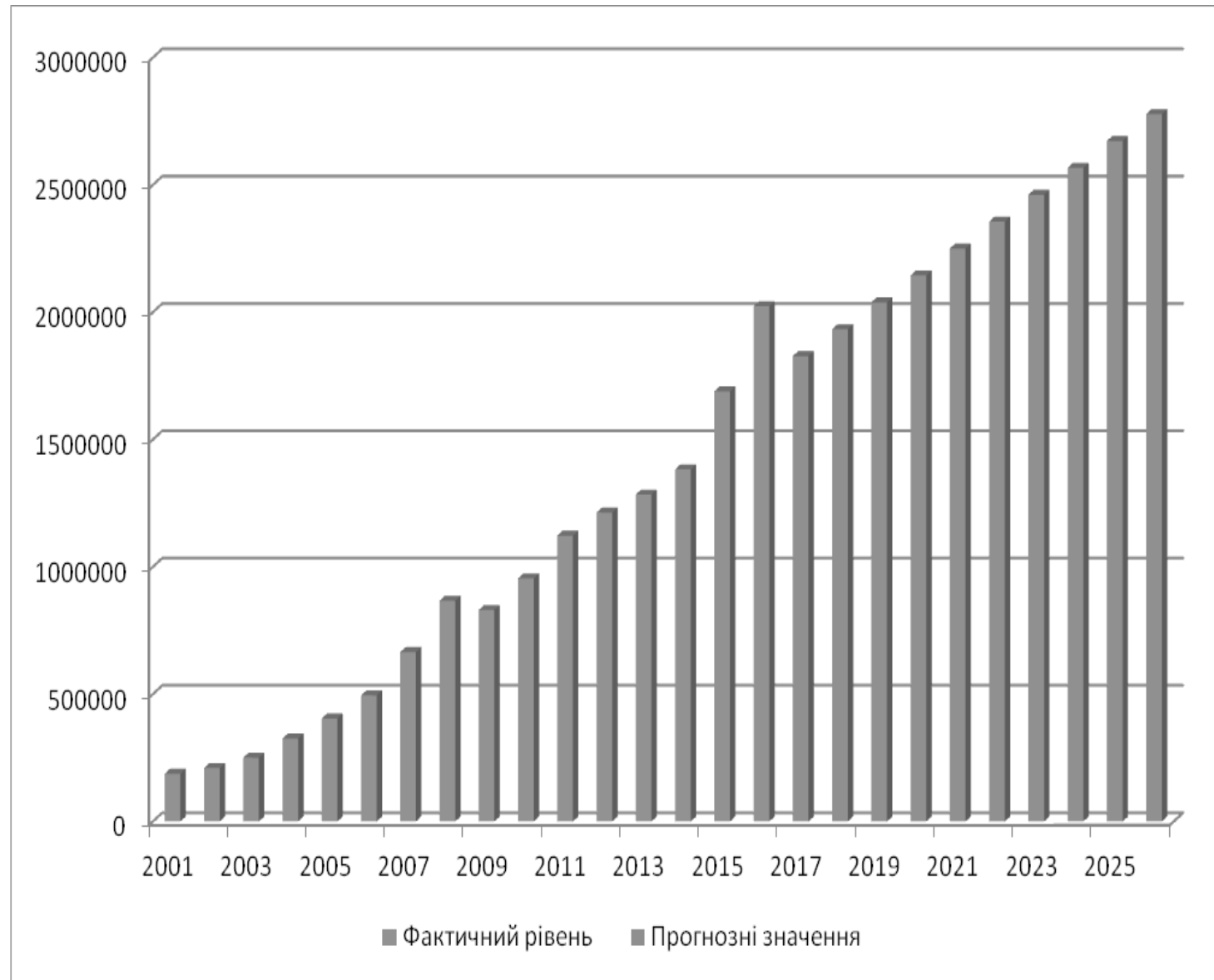

Рис. В116. Фактичний та прогнозний рівня доданої вартості ВВП за очікуваного сценарію розвитку

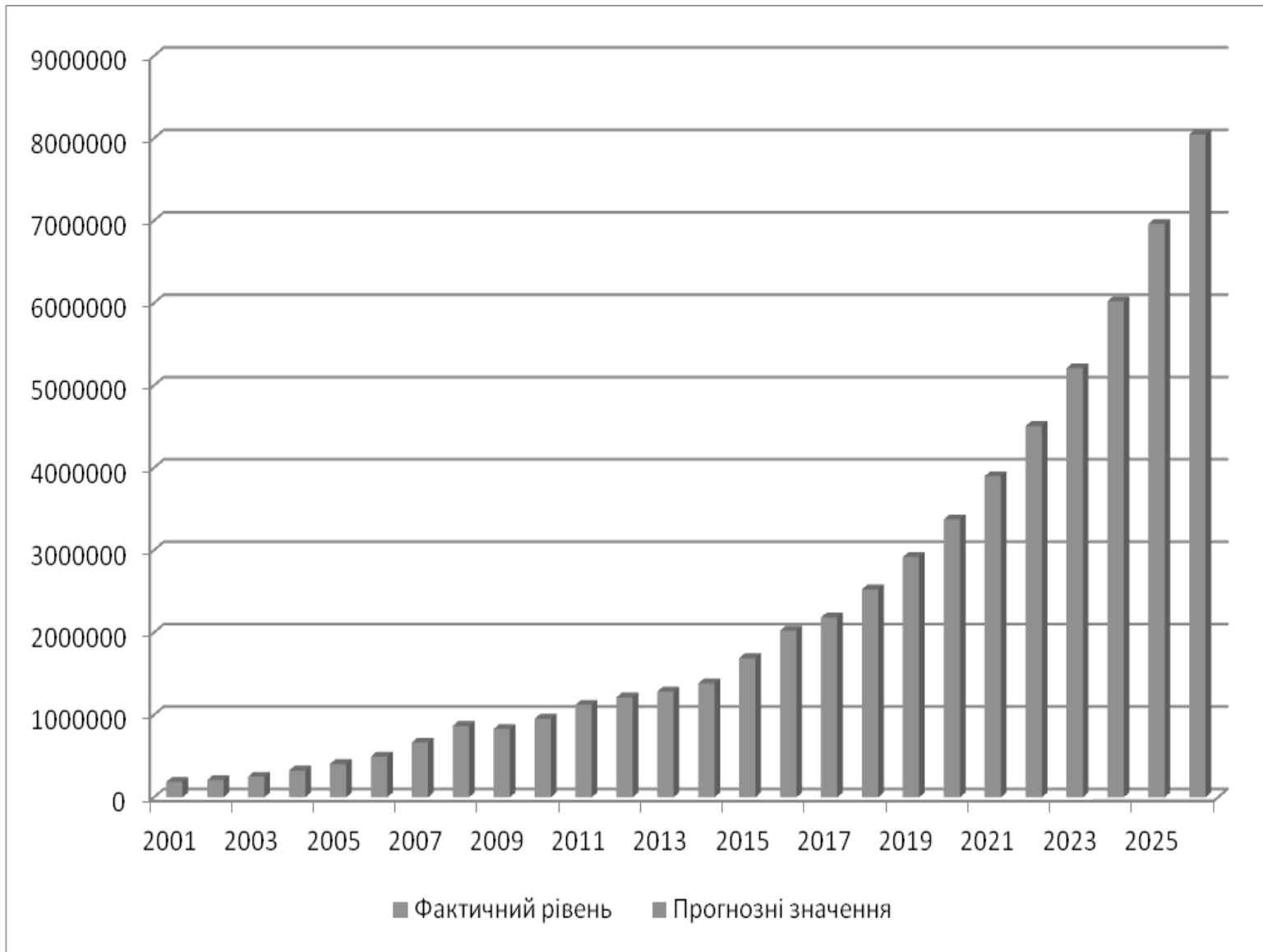

Рис. В117. Фактичний та прогнозний рівня доданої вартості ВВП за оптимістичного сценарію розвитку

ДОДАТОК Г

Мета, напрями і результати реалізації стратегії

фінансової стабілізації сільськогосподарських підприємств

Джерело: розроблено автором

ДОДАТОК Д

Мета, напрями і результати реалізації стратегії
оптимізації сільськогосподарських підприємств

Джерело: розроблено автором

ДОДАТОК Е

Машинограма кластерного аналізу показників фінансової діяльності

Таблиця Е.1

Середні значення показників в кластерах

Variable	Cluster Means (Підприємства.sta)			
	Cluster No. 1	Cluster No. 2	Cluster No. 3	Cluster No. 4
Тривалість фінансового циклу	402	285	311	320
Чиста рентабельність	-2,1	-0,5	0,8	2,4
Коефіцієнт фінансової автономії	0,586	0,695	0,458	0,350
Забезпеченість основних засобів оборотними	1,56	2,02	3,11	5,48
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,00	0,01	0,03	0,15

Таблиця Е.2

Євклідова відстань між кластерами

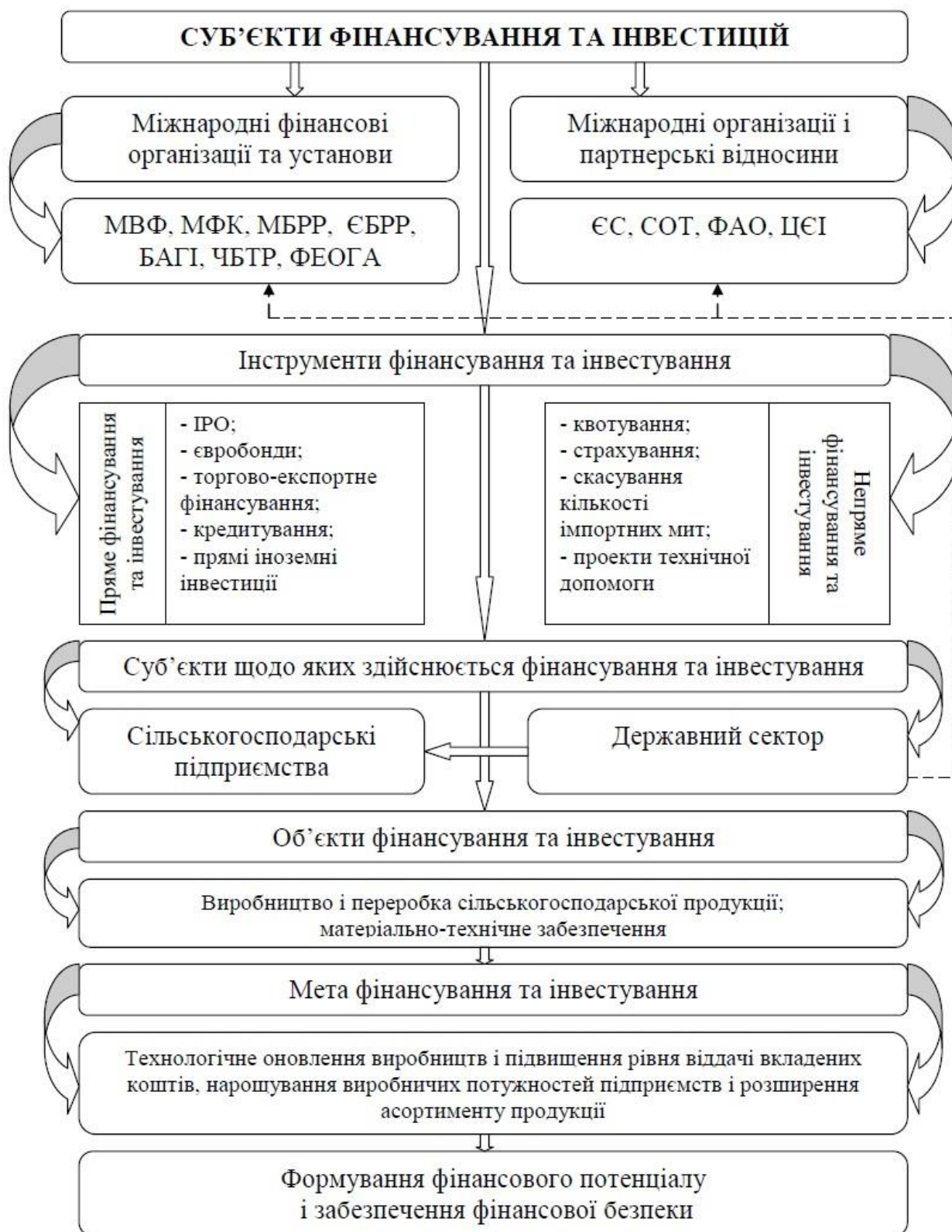
Cluster Number	Euclidean Distances between Clusters (Підприємства.sta)			
	No. 1	No. 2	No. 3	No. 4
No. 1	0,000000	57,39502	72,89536	78,26118
No. 2	7,575950	0,000000	20,50014	22,19667
No. 3	8,537878	4,52771	0,00000	1,12588
No. 4	8,846535	4,71133	1,06107	0,00000

Таблиця Е.3

Аналіз відхилень

Variable	Analysis of Variance (Підприємства.sta)					
	Between SS	df	Within SS	df	F	signif. p
Тривалість фінансового циклу	3510,8	3	2017,7	309	1794,46	0,00
Чиста рентабельність	225,8	3	474,0	309	491,33	0,00
Коефіцієнт фінансової автономії	6402,3	3	17578,8	309	375,66	0,00
Забезпеченість основних засобів оборотними	14411,7	3	19807,8	309	758,03	0,00
Коефіцієнт швидкої ліквідності	50087,6	3	12218,3	309	4227,82	0,00

ДОДАТОК Ж

Складові і взаємозв'язок формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств за умов міжнародної співпраці

Джерело: розроблено автором

Україна
ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«ПОЛТАВА-САД»
ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ КОД 31034773
38751, Полтавська область,
Полтавський район, с.Розсошенці, вул.Облачна,1

№ 91
«16» 03 2018р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача
Полтавської державної аграрної академії Ястребова Юрія Юрійовича

Видана Ястребову Юрію Юрійовичу в тім, що керівництвом Товариства з обмеженою відповідальністю «Полтава-Сад» було розглянуто рекомендації стосовно напрямів удосконалення аналітичного забезпечення розміщення фінансових ресурсів, а саме:

- методичні рекомендації щодо розробки фінансової стратегії з урахуванням параметрів виробничо-господарської діяльності підприємства, кон'юнктури ринків кінцевої продукції та рівня розвитку національної економіки;

- використання системи показників, які дозволять чітко визначити ефективність впровадження фінансової стратегії та її окремих складових.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду по захисту дисертацій.

Директор ТОВ «Полтава-Сад»

Штанько Д.В.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ**

вул. Г. Сковороди, 1/3, м. Полтава, 36003, тел./факс: (0532) 50-02-73,
E-mail: pdaa@pdaa.edu.ua Код ЄДРПОУ 00493014

03.04.2018 № 01-11/36

На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження у навчальний процес результатів дисертаційного
дослідження Ястребова Юрія Юрійовича**

Науково-методичні розробки дисертаційного дослідження старшого викладача кафедри фінансів і кредиту Полтавської державної аграрної академії Ястребова Юрія Юрійовича «Аналітичне забезпечення ефективного розміщення фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств» використовуються в навчальному процесі при викладанні навчального курсу «Соціальне страхування» та «Соціальна відповідальність».

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду по захисту дисертацій.

Перший проєктор ПДАА,
професор

П.В. Писаренко

"СПГ ПАРТНЕР"

ЄДРПОУ: 38019458, р/р: 26008010187422 ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» м. Полтава,
МФО 380805, св.№: 38019458. Адр:36008 м.Полтава, вул. Кагамлика, 37. т. (0532)59-22-81

Від 05 березня 2018 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача Полтавської
державної аграрної академії Ястребова Юрія Юрійовича

Видана Ястребову Юрію Юрійовичу про підтвердження використання у практичній діяльності Товариства з обмеженою відповідальністю «СПГ-Партнер» методику оцінки ефективності формування фінансових ресурсів, яка ґрунтується на принципах системності і комплексності.

Випробувано та прийнято до застосування у практичній діяльності Товариства з обмеженою відповідальністю «СПГ-Партнер» методику середньострокового прогнозування показників складу, структури та динаміки фінансових ресурсів залежно від параметрів регіонального ринку та показників макроекономічного розвитку.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду по захисту дисертацій.

Директор ТОВ «СПГ-Партнер»

Підлісний А.В.

VISINI

MORO

ПРАТ «РАЙЗ-МАКСИМКО»
ЛУБЕНСЬКА ФІЛІЯ
ПОЛТАВСЬКА ОБЛ
ЛУБЕНСЬКИЙ Р-Н
26437059

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача
Полтавської державної аграрної академії Ястребова Юрія Юрійовича

Видана Ястребову Юрію Юрійовичу про те, що керівництвом Лубенської філії Приватного акціонерного товариства «Райз-Максимко» було розглянуто рекомендації стосовно оцінки ефективності фінансової стратегії підприємства, а саме:

- методичні рекомендації щодо визначення оптимального рівня видатків на формування масиву інформації, необхідного для розробки фінансової стратегії;
- використання системи показників, які дозволять чітко визначити ефективність фінансової діяльності, з урахуванням рівня впливу чинників, як в сфері виробництва, так і сфері збуту сільськогосподарської продукції.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду по захисту дисертацій.

Директор ЛФ ПрАТ «Райз-Максимко»

Лісовий О.В.